

Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Nowym Sączu

Grzegorz A. Ziętała

Россия: религии и верования

Rosja: religie i wierzenia

Nowy Sącz 2018

Redaktor Naukowy
dr Grzegorz A. Ziętała

Redaktor Wydania
dr Monika Madej-Cetnarowska

Recenzja
dr hab. Ewa Dźwierzynska, prof. nadzw.

Redaktor Techniczny
dr Tamara Bolanowska-Bobrek

© Copyright by Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Nowym Sączu
Nowy Sącz 2018

ISBN 978-83-65575-37-1

Wydawca
Wydawnictwo Naukowe Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Nowym Sączu
ul. Staszica 1, 33-300 Nowy Sącz
tel. 18 443 45 45, e-mail: briw@pwsz-ns.edu.pl

Adres Redakcji
Nowy Sącz 33-300, ul. Staszica 1
tel. +48 18 443 45 45, e-mail: tbolanowska@pwsz-ns.edu.pl

Druk
Wydawnictwo i drukarnia NOVA SANDEC s.c.
Mariusz Kałyniuk, Roman Kałyniuk
33-300 Nowy Sącz, ul. Lwowska 143
tel. 18 547 45 45, e-mail: biuro@novasandec.pl

Содержание. Spis treści

Введение. Wstęp	5
I. Православие. Prawosławie	6
I.1. Общая информация. Informacje ogólne.....	6
I.2. Православие а католицизм. Prawosławie а katolicyzm.....	10
I.3. Русская православная церковь. Rosyjska Cerkiew Prawosławna.....	12
I.3. Православный крест. Krzyż prawosławny	18
I.5. Православный храм. Świątynia prawosławna	20
I.6. Свечи в православном храме. Świece w świątyni prawosławnej	24
I.7. Колокольный звон. Dzwonienie dzwonów	27
I.8. Православное пение. Śpiew prawosławny.....	28
I.9. Иконостас. Ikonostas	30
I.10. Семь Таинств. Siedem sakramentów	32
I.10.1. Крещение. Chrzest.....	32
I.10.2. Миропомазание. Bierzmowanie	33
I.10.3. Покаяние (исповедь). Pokuta (spowiedź).....	34
I.10.4. Причащение (Евхаристия). Eucharystia.....	35
I.10.5. Брак. Małżeństwo.....	37
I.10.6. Священство. Kapłaństwo.....	39
I.10.7. Елеосвящение (соборование). Namaszczenie chorych.....	41
I.11. Православное духовенство. Duchowni prawosławni.....	42
I.12. Русские иконы. Rosyjskie ikony.	45
I.12.1. Значение и символика иконы. Znaczenie i symbolika ikony	45
I.12.2. Этапы писания иконы. Etapy pisanja ikony	46
I.12.3. Изображение Христа. Wizerunek Chrystusa	48
I.12.3.1. Спас Нерукотворный (Мандилион). Zbawiciel Nie Ludzką Ręką Uczyniony (Mandylion)...	48
I.12.3.2. Спас Вседержитель (Пантократор). Chrystus Wszechwładca (Pantokrator).....	49
I.12.3.3. Спас Эммануил. Chrystus Emmanuel	50
I.12.3.4. Деисус. Deesis	51
I.12.3.5. Спас Ярое око. Zbawiciel o karzącym spojrzeniu (Zbawiciel straszna źrenica).....	52
I.12.3.6. Спас Благое Молчание. Chrystus Błogie Milczenie (Święta Cisza)	52
I.12.4. Изображение Богоматери. Wizerunek Matki Boskiej.....	53
I.12.4.1. Икона «Знамение» (Оранта). Ikona „Znak” (Orantka).....	54
I.12.4.2. Путеводительница (Одигитрия). Matka Boska Wskazująca Drogę (Hodegetria).....	55
I.12.4.3. Умиление (Елеуса) – Czuła (Eleusa).....	57
I.12.5. Другие популярные иконы. Inne popularne ikony	59
I.12.5.1. Троица. Trójca Święta	59
I.12.5.2. Николай Чудотворец. Święty Mikołaj Cudotwórca	61
I.12.5.3. Икона святой Матроны Московской. Ikona Świętej Matrony Moskiewskiej	63
I.12.5.4. Икона блаженной Ксении Путербургской. Ikona błogosławionej Kseni Petersburskiej....	65
I.12.5.5. Икона святого Василия Блаженного. Ikona Świętego Wasyla (Bazylego) Błogosławionego....	67
I.12.5.6. Икона Серафима Саровского. Ikona Serafima Sarowskiego	69
I.12.5.7. Икона Сергия Радонежского. Ikona Siergieja z Radoneża.....	71
I.12.5.8. Икона Параскевы Пятницы. Ikona Paraskiewy Piatnicy	73
I.13. Лики святости в православии. Kategorie świętości w prawosławiu.....	75

II. Другіе релігіі в Росіі. Inne religie w Rosji.....	77
II.1. Общя информяция. Informacje ogólne	77
II.2. Ислам в Росіі. Islam w Rosji.....	81
II.3. Иудайзм в Росіі. Judaizm w Rosji	85
II.4. Буддизм в Росіі. Buddyzm w Rosji	90
II.5. Шаманство в Росіі. Szamanizm w Rosji	94
III. Славянские бѳги язЫческой Руси. Słowiańscy bogowie Rusi pogańskiej.....	97
III.1. Род. Rod	97
III.2. Ляда. Łada.....	98
III.3. Сварѳг. Swarѳg.....	99
III.4. Перун. Perun.....	101
III.5. Велес. Weles.....	102
III.6. Семаргл. Simargł.....	105
III.7. Стрибѳг. Strzybѳg.....	106
III.8. Даждьбѳг. Daźbѳg	108
III.9. Хѳрс. Chors	110
III.10. Ярыло. Jaryłо	112
III.11. Мякошь. Mokosz	115
Фотографіи. Fotografie.....	118
Источники текстов. Źródła tekstѳw	122

Введение. Wstęp

Niniejszy skrypt pt. *Россия: религии верования. Rosja: religie i wierzenia* składa się z III rozdziałów:

- *Rozdział I. Православие* – to teksty na temat istoty prawosławia, Rosyjskiej Cerkwi Prawosławnej, różnic pomiędzy prawosławiem a katolicyzmem, symbolu krzyża, opisu świątyni, ikonostasu, śpiewu w cerkwiach, roli dzwonów, świec, przyjmowania sakramentów świętych, kleru prawosławnego, rodzajów i najbardziej czczonych w Rosji ikon.
- *Rozdział II. Inne religie w Rosji* – to zestaw tekstów na temat innych największych religii wyznawanych na terenie Federacji Rosyjskiej (islam, judaizm, buddyzm, szamanizm).
- *Rozdział III. Славянские боги Руси paganской* – to informacja na temat najsłynniejszych bogów pogańskich czczonych na Rusi przed przyjęciem prawosławia, a także częściowo czczonych obecnie.

Skrypt może być wykorzystany przez studentów filologii rosyjskiej podczas zajęć z kultury i historii Rosji, a także tłumaczeń. Zawiera teksty w języku rosyjskim, słowniczek do każdego tekstu i ilustracje. Zawiera również wiele komentarzy w języku polskim o charakterze realioznawczym lub historycznym.

Zaprezentowane materiały mogą być uzupełniane, rozszerzane w zależności od stopnia opanowania języka rosyjskiego przez użytkowników, a także wzbogacane o ćwiczenia językowe.

I. Правосла́вие. Prawosławie

I.1. О́бщая информа́ция. Informacje ogólne

Правосла́вие (ка́лька с грече́ского ¹ ὀρθοδοξία – буквально ² «пра́вильное славление (прославление)» ³ – одно́ из трёх гла́вных направле́ний в христиа́нстве ⁴ (наряду́ ⁵ с католици́змом и протестанти́змом), сложившееся в пер́вом тысячелетии ⁶ от Рожде́ства Христо́ва ⁷ на террито́рии Восто́чной Ри́мской импе́рии (Византии) ⁸. Занима́ет третье́ место по численности ⁹ (225 млн [двэ́сти два́дцать пять миллио́нов] челове́к) среди́ христиа́нских направле́ний по́сле ¹⁰ католици́зма (1,25 млрд [оди́н миллиард двэ́сти пятьдеся́т миллио́нов]) и протестанти́зма (800 млн [восемьсо́т миллио́нов]).

По́сле разделе́ния Церкве́й ¹¹ (1054 [ты́сяча пятьдеся́т четвёртый]), ста́вшего ито́гом длите́льного ¹² проце́сса отчужде́ния ¹³ ме́жду Це́рковью на За́паде ¹⁴ и Це́рковью на Восто́ке ¹⁵ Ри́мской импе́рии, всле́дствие богосло́вских ¹⁶ спо́ров и стремле́ния ри́мских епи́скопов (пап) ¹⁷ подчини́ть себе́ ¹⁸ Восто́чные це́ркви, пер́вое по че́сти ме́сто среди́ ¹⁹ Правосла́вных церкве́й принадле́жит кафе́дре епи́скопа ²⁰ Константино́поля – Но́вого Ри́ма.

Правосла́вие, по смы́слу сло́ва ²¹ рассма́тривающее себя́ ²² – в отличие́ от е́ресей ²³ – как исповеда́ние и́стинной ²⁴ апо́стольской ве́ры, запечатле́нной в Свяще́нном Писа́нии и Свяще́нном Преда́нии ²⁵, е́сть вероу́чение ²⁶ Правосла́вной це́ркви, под кото́рой понима́ется соо́бщество ²⁷ администрати́вно незави́симых друг от дру́га автокефа́льных поместных Церкве́й ²⁸, име́ющих ме́жду собо́й евхаристи́ческое общене́ ²⁹.

Правосла́вие в настоя́щее вре́мя ³⁰ явля́ется преоблада́ющей конфессией в сле́дующих страна́х ³¹: Росси́я, страна́ Балка́нского полуострова́ ³² (Гре́ция, Сёрбия, Болга́рия, Румы́ния, Македо́ния, Черногóрия), Украина́, Белору́ссия, Молда́вия, Гру́зия, Кипр.

Вероу́чение ба́зируется на ³³ Свяще́нном Писа́нии (то е́сть Би́блии) и Свяще́нном Преда́нии, кото́рое включа́ет, в ча́стности, постано́вления Вселе́нских Собо́ров ³⁴. Основно́й испо́льзуемый ³⁵ в литургии́ Правосла́вия догмати́ческий докуме́нт – Никео́-Цареградский Симво́л ве́ры ³⁶ без филио́кве ³⁷, утвержда́ющий ³⁸:

- Спасе́ние че́рез исповеда́ние ³⁹ ве́ры «во еди́наго Бо́га».
- Ра́венство Ли́ц ⁴⁰ Свято́й Трои́цы: Бо́га Отца́, Бо́га Сы́на, Ду́ха Свято́го и одина́ковое покло́нение Им ⁴¹ и прославление́ Их ⁴², единосущие ⁴³ Бо́га-Отца́ и Бо́га-Сы́на.
- Исповеда́ние ⁴⁴ Иису́са – Христо́м, Госпо́дом ⁴⁵ и Сы́ном Бо́жиим, рождённого́ от Бо́га Отца́.
- Боговопло́щение ⁴⁶.
- Ве́ру в распы́тие ⁴⁷ за люде́й, теле́сное воскресе́ние ⁴⁸, вознесе́ние и предсто́ящее второ́е прише́ствие ⁴⁹ Иису́са Христа́, всео́бщее воскресе́ние и «жи́знь бу́дущего ве́ка» ⁵⁰.
- Исповеда́ние ⁵¹ Свято́го Ду́ха, даю́щим жи́знь и исходя́щим от ⁵² Бо́га Отца́.

¹ kalka z greckiego

² dosłownie

³ prawdziwe wychwalanie (wysławianie)

⁴ kierunków w chrześcijaństwie

⁵ równoległe

⁶ powstałe w pierwszym tysiącleciu

⁷ narodzin Chrystusa

⁸ Wschodniego Imperium Rzymskiego (Bizancjum)

⁹ 3 miejsce pod względem liczebności

¹⁰ wśród odgałęzień po

¹¹ rozłamie Kościoła

¹² będącego rezultatem

¹³ długotrwałego

¹⁴ alienacji

¹⁵ Kościołem na Zachodzie

¹⁶ Wschodzie

¹⁷ teologicznych

¹⁸ dążenia wschodnich

¹⁹ biskupów (papieży)

²⁰ podporządkowania sobie

²¹ pierwsze miejsce

²² honorowe wśród

²³ należy do biskupa

²⁴ zgodnie z sensem słów

²⁵ uważające siebie

²⁶ w odróżnieniu od herezji

²⁷ wyznawanie prawdziwej

²⁸ zawartej w Piśmie

²⁹ Świętym i Tradycji

³⁰ Apostolskiej

³¹ dogmatem

³² rozumie się wspólnotę

³³ niezależnych od siebie

³⁴ autokefalicznych lokalnych

³⁵ Kościołów

³⁶ posiadających

³⁷ eucharystyczną wspólnotę

³⁸ obecnie

³⁹ dominującym wyznaniem

⁴⁰ w następujących krajach

⁴¹ kraje Półwyspu

⁴² Bałkańskiego

⁴³ system wiary opiera się

⁴⁴ która zawiera m.in.

⁴⁵ postanowienia soborów

⁴⁶ powszechnych

⁴⁷ główny wykorzystywany

⁴⁸ nicejsko-

⁴⁹ -konstantynopolińskie

⁵⁰ wyznanie wiary

⁵¹ Filioque („i Syna”)

⁵² głoszące

⁵³ zbawienie poprzez

⁵⁴ wyznawanie

⁵⁵ równość postaci

⁵⁶ adorację Ich

⁵⁷ wysławianie Ich

⁵⁸ jedność

⁵⁹ uznawaniem

⁶⁰ Pana

- Вѣру в єдинство, свѣтостъ и кафолічностъ⁴³ Цѣркви. Главá Цѣркви⁴⁴ – Исусъ Христосъ.
- Необходимость единократного крещенія⁴⁵ для оставленія грѣхов⁴⁶.
Исторически православие допускало использование различных обрядов⁴⁷, но после раскола в Цѣркви утвердилось почти исключительно⁴⁸ использование византийского обряда⁴⁹.

³⁶ wcielenie Boga
w człowieka
³⁷ ukrzyżowanie
³⁸ zmartwychwstanie ciała
³⁹ wniebowzięcie
i powtórne nadejście
⁴⁰ powszechne
zmartwychwstanie i życie
wieczne
⁴¹ wyznawanie
⁴² dającego życie
i pochodzącego od
⁴³ jedności, świętość
i powszechność
⁴⁴ Głową kościoła jest
⁴⁵ konieczność jednego chrztu
⁴⁶ do odkupienia grzechów
⁴⁷ dopuszczało stosowanie
różnych obrządków
⁴⁸ po rozłamie Kościoła
przyjął się prawie wyłącznie
⁴⁹ obrządek bizantyjski

CZY WIESZ, ŻE...

Wielka schizma wschodnia – rozłam w chrześcijaństwie na Kościół wschodni i zachodni. Za symboliczną datę tego wydarzenia przyjmuje się rok 1054.

Nie był to jednorazowy akt, lecz proces, który rozciągał się w szerokich ramach chronologicznych, trwający aż do XIII wieku. Wtedy wiele osób nie zdawało sobie sprawy z istnienia schizmy. Winą za jej powstanie obarcza się zarówno Rzym, jak i Konstantynopol.

Wielką schizmę poprzedziły dwie inne: schizma akacjańska (484-519) i schizma Focjusza (861-867). Podział Kościoła na część wschodnią i zachodnią sięgał czasów Imperium Rzymskiego, kiedy to cesarz Teodozjusz I Wielki w 395 roku podzielił cesarstwo na zachodniorzymskie i wschodniorzymskie. Przyczyną tego były znaczące różnice kulturowe i niemożność zarządzania tak ogromnym organizmem. Zachód był światem łaciny i kultury rzymskiej, zaś na wschodzie dominowała greka i wpływy kultury hellenistycznej. Początkowo Rzym odgrywał główną rolę, lecz w 330 roku Konstantynopol został mianowany drugą stolicą Cesarstwa Rzymskiego. W 451 roku na soborze chalcedońskim zrównano patriarchat z papieństwem pod względem przywilejów porządku kościelnego i zachowano pierwszeństwo Rzymu. Papież Leon I Wielki w sporze o prymat powoływał się na Ewangelię (Mt 16,18 i Łk 22,31 n.) i porównywał papieża do Piotra; jego zdaniem tak jak Piotr był pierwszym wśród apostołów, tak papież miał być pierwszy pośród biskupów.

Spór o prymat w świecie chrześcijańskim angażował również władców świeckich; cesarz wschodniorzymski na soborze trullańskim w 692 roku uznał papieża za „przeklętego heretyka”. Eskalacja konfliktu doprowadziła do schizmy Focjusza, a w konsekwencji – do wielkiej schizmy wschodniej.

Przyczyny:

- różnice cywilizacyjno-kulturowe (bogaty wschód, biedny zachód);
- patriarchowie Konstantynopola nie chcieli podporządkować się papieżom;
- oskarżenie o odejście Kościoła rzymskiego od czystości kultu;
- spór o pochodzenie Ducha Świętego;
- wzajemne obłożenie się klątwą przez Kościoły Wschodni i Zachodni 1054 (prawosławie i katolicyzm).

Pośrednie

- rywalizacja pomiędzy Kościołem Bizantyjskim a Rzymskim o strefy wpływów w Europie, szczególnie na Słowiańszczyźnie;
- różnice religijne (kwestia używania praśnego chleba w Eucharystii, czyśćca, liczby sakramentów, celibatu księży, postu w soboty, noszenia zarostu przez duchownych etc.);
- różnice organizacyjne (cezaropapizm na Wschodzie), spór o prymat papieża na Zachodzie (na Zachodzie głoszono prymat papieża, a Wschód podkreślał zasadę pentarchii – współpracy

pięciu biskupstw: Rzymu, Konstantynopola, Aleksandrii, Antiochii i Jerozolimy) i prawne (na Zachodzie uznawano papieskie dekretały, na Wschodzie konstytucje cesarskie);

- dążenie Rzymu od II połowy IX wieku do podporządkowania sobie Wschodu.

Bezpośrednie

Sytuacja uległa zaostrzeniu w XI wieku. Był to okres, kiedy na zachodzie Europy pojawiły się postulaty uniezależnienia Kościoła od państwa. Budziło to niepokój cesarza bizantyjskiego, który uznawał się przecież za zwierzchnika Kościoła. Jeszcze gorzej przyjęto w Konstantynopolu fakt wprowadzania zwyczajów rzymskich w zakresie liturgii na terenie południowych Włoch, które znajdowały się pod wpływami bizantyjskimi. Dalej wydarzenia potoczyły się bardzo szybko. Papież Leon IX wysłał do Konstantynopola swojego legata, który w odpowiedzi na zamknięcie w stolicy Bizancjum kościołów obrządku łacińskiego wkroczył w lipcu 1054 roku do kościoła Hagia Sofia i złożył na ołtarzu pisma nakładające ekskomunikę na patriarchę Konstantynopola Michała Cerulariusza. Trzeba zauważyć, że działał on na własną rękę, ponieważ w czasie owych wydarzeń papież już nie żył i nie było jego intencją zaostrzenie konfliktu. Legat podjął własną decyzję o ekskomunice, aby sprowokować patriarchę do działania. W odpowiedzi na to patriarcha zwołał synod, na którym spalono ową bullę i zatwierdzono klątwę nałożoną na Kościół rzymski. Schizma wschodnia stała się faktem.

Nikt nie zdawał sobie chyba wówczas sprawy, jak trwale następstwa przyniesie to lokalne w gruncie rzeczy nieporozumienie. Przecież już wcześniej dochodziło do konfliktów pomiędzy Rzymem a Konstantynopolem, choćby za czasów patriarchy Focjusza, który w roku 867 doprowadził do otwartego rozłamu w Kościele. Jednak cesarz Bazyli I unormował stosunki z papieżem. Wydawało się, że tym razem może być podobnie, że prędzej czy później konflikt zostanie zażegnany. Tak się jednak nie stało. Zniszczona została jedność Kościoła, a skutki schizmy wschodniej trwają do dziś. Przez kolejne stulecia nie udało się przewyciężyć podziału na prawosławie i katolicyzm i przywrócić jedności chrześcijaństwu.

Zerwanie jedności spowodowało, że istniejące już wcześniej różnice między Kościołem wschodnim i zachodnim nie tylko się utrwaliły, ale i pogłębiły^{II}.

CZY WIESZ, ŻE...

Filioque (łac. *i Syna*) – łaciński termin, przedmiot i synonim sporu teologicznego prawosławia z katolicyzmem, a pośrednio też z protestantyzmem, o sformułowanie dogmatyczne zawarte w przyjętej przez Zachód wersji nicejsko-konstantynopolitańskiego wyznania wiary. W następującym zdaniu *Credo*: „[credo] Et in Spiritum Sanctum, (...), qui ex Patre procedit”. „Wierzę w Ducha Świętego (...), który od Ojca pochodzi” wstawiono wzmiankę o Synu: „[credo] Et in Spiritum Sanctum, (...), qui ex Patre Filioque procedit”. „Wierzę w Ducha Świętego (...), który od Ojca **i Syna** pochodzi”^{III}.

CZY WIESZ, ŻE...

Nicejsko-konstantynopolitańskie wyznanie wiary lub **Symbol konstantynopolitański**/ (łac.) *Symbolum Constantinopolitanum*/, dawniej nie do końca ściśle zwany też *Symbolem nicejskim* – chrześcijańskie wyznanie wiary najbardziej rozpowszechnione wśród tekstów *credo* używanych współcześnie w liturgiach.

W Kościele katolickim i w Cerkwiach prawosławnych jest odmawiane lub śpiewane w liturgii Eucharystii (w Kościele łacińskim w niedziele i święta wyższej rangi). Autorytet symbolu przyjmuje również Wspólnota anglikańska, a także starokatolicy, luteranie oraz niektóre inne denominacje protestanckie.

W Kościele rzymskokatolickim, niektórych kościołach protestanckich i starokatolickich tekst symbolu jest uzupełniony o „Bóg z Boga” – sformułowanie z symbolu przyjętego w 325 roku na Soborze w Nicei oraz późniejszy, średniowieczny, dodatek, krytykowany przez prawosławie – „i Syna” (*Filioque*)^{IV}.

Wierzę w jed[*y*]nego Boga, Ojca
Wszchemogącego, Stworzyciela nieba i ziemi,
wszystkich rzeczy widzialnych i niewidzialnych.
I w jed[*y*]nego Pana Jezusa Chrystusa, Syna
Bożego Jednorodzonego, który z Ojca jest
zrodzony przed wszystkimi wiekami.
Bóg z Boga, Światłość ze Światłości, Bóg
prawdziwy z Boga prawdziwego.
Zrodzony, a nie stworzony, współistotny Ojcu,
a przez Niego wszystko się stało.
On to dla nas ludzi i dla naszego zbawienia zstąpił
z nieba.
I za sprawą Ducha Świętego przyjął ciało z Maryi
Dziewicy [Marii Panny] i stał się człowiekiem.
Ukrzyżowany również za nas pod Poncjuszem
Pilate został umęczony i pogrzebany.
I zmartwychwstał dnia trzeciego, jak oznajmia
Pismo.
I wstąpił do nieba; siedzi po prawicy Ojca.
I powtórnie przyjdzie w chwale sądzić żywych
i umarłych, a królestwu Jego nie będzie końca.
Wierzę w Ducha Świętego, Pana i Ożywiciela,
który od Ojca pochodzi.
Który z Ojcem i Synem wspólnie odbiera
uwielbienie i chwałę; który mówi[*ł*] przez
Proroków.
Wierzę w jeden, święty, powszechny i apostołski
Kościół.
Wyznaję jeden chrzest na odpuszczenie grzechów.
I oczekuję wskrzeszenia umarłych i życia
wiecznego w przyszłym świecie.
Amen^V.

Вѣрую во единаго Бѣга Отца,
Вседержителя, Творца небу и земли,
видимым же всем и невидимым.
И во единаго Господа Иисуса Христа, Сына
Божия, Единороднаго, Иже от Отца рожденнаго
прежде всех век;
Света от Света, Бѣга истинна от Бога истинна,
рождена, несотворена, единосущна Отцу, Иже
вся быша.
Нас ради человек и нашего ради спасения
сшедшаго с небес
и воплотившагося от Духа Свята
и Марии Девы,
и вочеловечшася.
Распятаго же за ны при Понтийстем Пилате,
и страдавша и погребена.
И воскресшаго в третий день
по Писанием.
И возшедшаго на небеса, и седяща одесную Отца.
И паки грядущаго со славою судити живым
и мертвым, Егѣже Царствию не будет конца.
И в Духа Святаго, Господа, животворящаго,
Иже от Отца исходящаго,
Иже со Отцем и Сыном спокланяема
и славима, глаголавшаго пророки.
Во едину Святую, Соборную и Апостольскую
Церковь.
Исповѣдую едино крещѣние во оставлѣние грехѣв.
Чаю воскресѣния мертвых.
И жизни будущаго века.
Аминь^{VI}.

I.2. Правосла́вие а католици́зм. Prawosławie a katolicyzm

Первое отличие между¹ Католической и Православной Церквями состоит в различном понимании единства² Церкви. Для православных достаточно разделять одну веру и таинства³, католики в добавление к этому⁴ видят необходимость в едином главе Церкви – Папе⁵.

Католическая Церковь отличается⁶ от Православной Церкви своим пониманием вселенскости. Православные утверждают, что Вселенская Церковь⁸ «воплощена» в каждой поместной⁹ Церкви, возглавляемой епископом¹⁰. Католики добавляют¹¹, что эта поместная Церковь должна иметь общение с поместной¹² Римско-католической Церковью, чтобы принадлежать к Вселенской Церкви¹³.

Католическая Церковь исповедует в Символе Веры¹⁴, что Дух Святой исходит от¹⁵ Отца и Сына («филиокве»). Православная Церковь исповедует Духа Святого, исходящего только от Отца.

Католическая Церковь исповедует, что таинство брака заключается на всю жизнь¹⁶ и запрещает¹⁷ разводы, Православная Церковь в отдельных случаях¹⁸ разводы допускает¹⁹.

Католическая Церковь провозгласила догмат о чистилище²⁰. Это состояние душ после смерти²¹, предназначенных²² для рая, но ещё не готовых²³ к нему. В православном учении чистилища нет²⁴ (хотя есть нечто похожее – мьгартства²⁵). Но молитвы православных за умерших предполагают²⁶, что есть души, находящиеся в промежуточном состоянии²⁷, для которых ещё есть надежда попасть в рай²⁸ после Страшного Суда²⁹.

Католическая Церковь приняла догмат о Непорочном Зачатии Девы Марии³⁰. Это означает, что даже первородный грех не коснулся Матери Спасителя³¹. Православные прославляют святость Богородицы³², но считают³³, что она была рождена с первородным грехом, как и все люди³⁴.

Католический догмат о взятии Марии на небеса телом и душой³⁵ является логическим продолжением предыдущего³⁶ догмата. Православные тоже верят в то, что Мария на Небесах пребывает душой и телом³⁷, но догматически это в православном учении не закреплено³⁸.

Католическая Церковь приняла догмат о главенстве Папы над всей Церковью³⁹. Православные не признают главенства Папы⁴⁰.

Католическая Церковь провозгласила⁴¹ догмат о безошибочности Папы Римского в вопросах⁴² веры и морали. Православные верующие считают, что безошибочными являются лишь решения Вселенских Соборов⁴³.

Православная Церковь принимает решения⁴⁴ только первых семи⁴⁵ Вселенских Соборов, в то время как⁴⁶ Католическая Церковь руководствуется решениями⁴⁷ 21 (двадцати одного) Вселенского Собора, последним из которых был Второй⁴⁸ Ватиканский Собор.

Существуют обрядовые различия⁴⁹ между наиболее распространённым⁵⁰ в православии византийским литургическим обрядом⁵¹ и наиболее распространённым в Католической церкви

¹ różnica pomiędzy
² polega na różnym
rozumieniu jedności
³ wystarczające jest
oddzielenie jednej wiary od
tajemnicy
⁴ dodatkowo
⁵ konieczność jednej głowy
Kościoła – Papieża
⁶ różni się
⁷ rozumieniem powszechności
⁸ Kościół powszechny
⁹ jest ucieleśniony
w każdym lokalnym
¹⁰ kierowanym przez biskupa
¹¹ dodają
¹² lokalny Kościół musi
mieć związek z lokalnym
¹³ żeby należeć do Kościoła
Powszechnego
¹⁴ wyznaje w Symbolu Wiary
¹⁵ pochodzi od
¹⁶ sakrament małżeństwa
zawierany jest raz w życiu
¹⁷ zakazuje
¹⁸ w oddzielnych przypadkach
¹⁹ dopuszcza
²⁰ ogłosił dogmat o czyszczeniu
21 stan duszy po śmierci
22 przeznaczonych
23 ale jeszcze nie gotowych
24 nauce czyszczenia nie ma
25 jest coś podobnego –
poniewierka
26 modlitwy za zmarłych
zakładają
27 są dusze w stanie przejściowym
28 istnieje nadzieja na
trafienie do raju
29 po Sądzie Ostatecznym
30 uznaje dogmat
o niepokalanym poczęciu
Marii Panny
31 nawet grzech pierworodny
nie dotyczył Matki Zbawiciela
32 wyznają świętość
Bogurodzicy
33 ale uważają
34 urodziła się z grzechem
pierworodnym, jak wszyscy ludzie
35 wzięcia Marii do nieba
ciałem i duszą
36 jest logiczną kontynuacją
poprzedniego
37 też wierzą, że Maria przebywa
w Niebie duszą i ciałem
38 dogmatycznie nie jest to
zatwierdzone
39 zwierzchnictwie papieża
nad całym Kościołem
40 nie uznają
zwierzchnictwa papieża
41 ogłosiła
42 nieomyślności papieża
w kwestiach
43 wierni uważają, że
nieomyślnie są tylko decyzje
Soborów Powszechnych

латинским обрядом. В латинском обряде распространено совершение крещения путём окропления⁵², а не погружения⁵³.

Миропомазание⁵⁴ в латинском обряде совершается после достижения сознательного возраста⁵⁵ и называется конфирмацией («утверждением»), в восточном обряде – сразу же после таинства крещения⁵⁶, с которым объединено в единое чинопоследние⁵⁷.

В западном обряде для таинства исповеди⁵⁸ широко распространены⁵⁹ конфессионалы, отсутствующие в византийском⁶⁰.

В православных и грекокатолических храмах алтарь, как правило⁶¹, отделён от средней части храма иконостасом⁶². В латинском обряде алтарём именуется сам престол⁶³, расположенный, как правило в открытом пресвитерии⁶⁴.

В восточном обряде детей начинают причащать с младенчества⁶⁵, в западном к первому причастию подходят только в возрасте⁶⁶ 7-8 (семь-восемь) лет.

В западном обряде Литургия совершается на пресном хлебе (Гостия), в восточной традиции на квасном хлебе (Просфора).

Крестное знамение⁶⁷ у православных и грекокатоликов совершается⁶⁸ справа налево, и слева направо у католиков латинского обряда.

У западных и восточных священнослужителей различаются богослужебные облачения⁶⁹.

В латинском обряде священник⁷⁰ не может быть женатым и обязан перед рукоположением дать обет безбрачия⁷¹, в восточном (как для православных, так и для грекокатоликов) celibат обязателен только для епископов⁷².

Великий пост в латинском обряде начинается с пепельной среды⁷³, а в византийском с чистого понедельника⁷⁴.

В западном обряде принято продолжительное стояние на коленях⁷⁵, в восточном – земные поклоны⁷⁶, в связи с чем в латинских храмах появляются скамейки с полочками для коленапоклонений⁷⁷ а для восточного обряда важно, чтобы перед молящимся оставалось достаточное для земного поклона пространство⁷⁸. При этом в настоящее время⁷⁹ и в грекокатолических, и в православных храмах в разных странах распространены не только традиционные стасидии вдоль стен⁸⁰, но и ряды скамеек «западного» типа параллельно стене⁸¹.

В отличие⁸² от православия, в католичестве принят термин «благословение воды»⁸³, тогда как в восточных Церквях – «освящение воды»⁸⁴.

Православное духовенство, преимущественно, носит бороду⁸⁵. Католическое духовенство, как правило, безбородо⁸⁶.

⁴⁴ uznaje decyzje
⁴⁵ pierwszych siedmiu
⁴⁶ w tym czasie gdy
⁴⁷ kieruje się decyzjami
⁴⁸ z których ostatnim był Drugi
⁴⁹ istnieją różnice
w obrządkach
⁵⁰ pomiędzy najbardziej
rozpowszechnionym
⁵¹ obrządkiem
⁵² chrzest odbywa się
poprzez pokropienie
⁵³ zanurzenie
⁵⁴ bierzmowanie
⁵⁵ odbywa się po osiągnięciu
właściwego wieku
⁵⁶ we wschodnim obrządku
– od razu po sakramencie chrztu
⁵⁷ jest połączone w jeden rytuał
⁵⁸ sakramentu spowiedzi
⁵⁹ stosuje się
⁶⁰ których nie ma
w bizantyjskim
⁶¹ świątyniach, ołtarz, zazwyczaj
⁶² jest oddzielony od
środkowej części świątyni
ikonostasem
⁶³ w łacińskim obrządku
ołtarzem nazywa się sam stół
⁶⁴ znajdujący się
w otwartym prezbiterium
⁶⁵ dzieci przyjmują
komunię od niemowlęctwa
⁶⁶ do komunii przystępują
dopiero w wieku
⁶⁷ droga krzyżowa
⁶⁸ odbywa się
⁶⁹ księży różnią się szaty
⁷⁰ ksiądz
⁷¹ musi przed święceniami
złożyć przysięgę celibatu
⁷² obowiązuje tylko biskupów
⁷³ rozpoczyna się od środy
popielcowej
⁷⁴ czystego poniedziałku
⁷⁵ przyjęte jest długie klęczenie
⁷⁶ pokłony do ziemi
⁷⁷ w związku z czym
w świątyniach obrządku
łacińskiego są ławki
z deseczką na klęczenie
⁷⁸ ważne jest, żeby modlący
się mieli dość miejsca na
pokłony do ziemi
⁷⁹ obecnie
⁸⁰ w różnych krajach
rozpowszechnione są
tradycyjne siedzenia
wzdłuż ścian
⁸¹ szeregi ławek typu
„zachodniego” równoległe
do soley (podwyższenie na
środku świątyni)
⁸² w odróżnieniu
⁸³ przyjęto termin
„błogosławienie wody”
⁸⁴ „święcenie wody”
⁸⁵ duchowni noszą brody
⁸⁶ zazwyczaj nie ma brody

I.3. Рўсская правослаўная цэрковь. Rosyjska Cerkiew Prawosławna

Рўсская Правослаўная Цэрковь – автокефальная Поместная¹ Правослаўная Цэрковь. Автокефальная цэрковь (от грэчаскаго αὐτός – сам и κεφαλή – голова) – в правослаўии самостоятельная поместная цэрковь², административно (канонічески) пólностью незавісима³ от другіх⁴ правослаўных поместных церквей⁵.

Крупнейшее религиозное объединение⁶ в России, на Украине, в Белоруссии, Молдавии (включая⁷ Приднестровье).

Рассматривает себя и признана другими поместными церквями⁸ в качестве единственной канонически легитимной⁹ правослаўной административно незавісимой церкви на территории бывшего Советского Союзу¹⁰, исключая¹¹ и Армению, а также в Японии и Китае¹² и считает себя единственной законной преемницей Поместной¹³ Правослаўной Российской Церкви, Правослаўной Греко-российской Церкви и Киевской митрополии в составе Константинопольского Патриархата.

Название Рўсская Правослаўная Цэрковь применялось издавна¹⁴, но было принято как официальное лишь¹⁵ осенью 1943 (тысяча девятьсот сорок третьего) года. При этом Рўсская Правослаўная Цэрковь не получила статуса юридического лица¹⁶, который обрела в полном объеме на территории РСФСР¹⁷ в 1991 (девяносто первом) году на основании Закона СССР¹⁸ от 1990 (девяностого) года «О свободе совести и религиозных организациях»¹⁹ при регистрации Министерством юстиции²⁰ РСФСР Гражданского устава²¹ Рўсской Правослаўной Церкви.

Предстоятелем²² Рўсской Правослаўной Церкви в настоящее время является²³ Патриарх Московский и всея Руси Кирилл²⁴ (фот. 1)^{VIII}.

- ¹ autokefaliczny lokalny
- ² samodzielny, lokalny Kościół
- ³ w pełni niezależny od innych
- ⁴ lokalnych kościołów
- ⁵ największa wspólnota religijna
- ⁶ łącznie z
- ⁷ uważa się i jest uznany przez inne kościoły lokalne
- ⁸ jako jedyny kanonicznie prawowity
- ⁹ administracyjnie niezależnego kościoła na terenie byłego Związku Radzieckiego
- ¹⁰ wyłączając
- ¹¹ Chin
- ¹² uważa się za jedynego prawnego następcę Lokalnego
- ¹³ była stosowana od dawna
- ¹⁴ ale była oficjalnie uznana dopiero
- ¹⁵ nie otrzymała statusu prawnego
- ¹⁶ który uzyskała w pełnym zakresie na terenie Rosyjskiej Federacyjnej Socjalistycznej Republiki Radzieckiej
- ¹⁷ na podstawie ustawy ZSRR
- ¹⁸ „O wolności sumienia i organizacjach religijnych”
- ¹⁹ podczas rejestrowania przez Ministerstwo Sprawiedliwości
- ²⁰ Statutu Cywilnego
- ²¹ zwierzchnikiem
- ²² obecnie jest
- ²³ Patriarcha Moskiewski i całej Rusi Cyryl

CZY WIESZ, ŻE...

Cyryl I – wielbiciel francuskich win, podróży i drogich zegarków. Sprytny biznesmen, który dorobił się ponoć 4 mld dol. m.in. na handlu papierosami, krewetkami i ropą. Zwolennik Putina, duchowny posądzany o współpracę z KGB. Przeciwnik in vitro i aborcji.

W swoim własnym kraju patriarcha jest słuchany i podziwiany. Według agencji Interfax politykę Cerkwi pod jego przewodnictwem popiera 68% badanych. Wizerunkowi Cyryla nie przeszkadzają mroczne karty z jego przeszłości.

Patriarcha, czyli Władimir Michajłowicz Gundiajew, był oskarżany m.in. o współpracę z KGB. Miał mieć pseudonim Michajłow i to współpraca ze służbami pozwoliła mu zrobić karierę. Już jako 25-latek został przedstawicielem Cerkwi w Światowej Radzie Kościołów w Genewie. W wieku 30 lat był biskupem. W 2009 roku został głową rosyjskiej Cerkwi. Jako patriarcha jest zwolennikiem Władimira Putina. Dorobił się 4 mld dol.

majątku i przydomka „tytoniowy”. Ta ksywka wzięła się z tego, że pośredniczył w handlu papierosami wwożonymi do Rosji bez cła. Cerkiew, która uznaje palenie za grzech, kontrolowała w połowie lat 90. ok. 10% rynku tytoniowego w Rosji. Prasa zarzucała Cyrylowi przejęcie części zysków. Oskarżano go o bogacenie się na handlu ropą naftową oraz o kontrolowanie połowów krabów i krewetek królewskich, którymi handlowano z USA.

Cyryl unika pokazywania swojego majątku. Raz dał się jednak złapać. Podczas wizyty na Ukrainie dziennikarze sfotografowali na jego ręce luksusowy zegarek za ok. 30 tys. euro! Zdjęcie zegarka było też na stronie Cerkwi. Po wpadce wymazano ze zdjęcia zegarek^{IX}.

CZY WIESZ, ŻE...

Patriarcha pozostaje absolutnie wierny dawnej tradycji, zwanej w Rosji „symfonią”, czyli współbrzmieniem władzy religijnej i państwowej.

Cyryl (Władimir Gundiajew) przyznał się, że w młodości chciał zostać męczennikiem za wiarę. Ale dysydem nie był, gdyż – jak stwierdził: oni „rujnują państwo”. Dziwna postawa jak na duchownego, który czci swego dziada, Wasyla Gundiajewa, mówiąc o nim: „To był wspaniały człowiek. Przeszedł przez 47 więzień i siedem razy był zesłany. W sumie za kratami i drutem kolczastym łagrów spędził prawie 30 lat, bo walczył z cerkwią (tworzoną przez bolszewików), które swego czasu było inspirowane przez CzeKa, a potem przez NKWD, dla zniszczenia prawdziwej cerkwi”. Jego ojciec, Michaił, też cierpiał za wiarę. W 1934 roku został aresztowany i za brak lojalności wobec władzy radzieckiej wysłano go na 3 lata do łagru na Kołymie. Władimirowi Gundiajewowi droga męczeństwa pisana nie była – państwo radzieckie szybko wyniosło go ku szczytom cerkiewnej hierarchii.

Pochodzący z Leningradu, jak większość dzisiejszej elity władzy w Rosji, Gundiajew, w wieku 23 lat „odbył postrzyżyny” – został mnichem i przybrał imię Cyryl.

Od początku związał karierę z metropolitą Nikodemem (Borys Rotow). Stał się jego sekretarzem i bardzo szybko, już jako 25-latek, archimandrytą (odpowiednik prałata) oraz przedstawicielem Rosyjskiej Cerkwi Prawosławnej w Światowej Radzie Kościołów.

Nikodem mógł windować pupila, miał wpływy nie tylko w Cerkwi. Od 1960 roku kierował wydziałem stosunków zewnętrznych (cerkiewne ministerstwo spraw zagranicznych). Zainstalowali go tam Władimir Kurojedow, szef Rady do spraw Cerkwi Prawosławnej przy Radzie Ministrów ZSRR, i Aleksandr Szelepin, przewodniczący KGB. Oni skierowali wniosek do KC KPZR o zdymisjonowanie szefa cerkiewnej dyplomacji Mikołaja (Borysa Jaruszewicza) i mianowanie Nikodema. KGB „uważał taki krok za celowy”. Cerkiewny Najświętszy Synod zwolnił więc Mikołaja i awansował Nikodema.

Cyryl szedł śladem patrona. Też służył Łubiance. Operacyjny pseudonim – „Michajłow”.

Badacze, których na początku lat 90. dopuszczono na krótko do archiwów KGB, znaleźli notatkę sporządzoną w styczniu 1973 roku przez płk. Ficewa, informującego przełożonych: „Do Tajlandii i Indii dla uczestnictwa w pracy Światowej Rady Kościołów skierowano agentów KGB „Magistra” i „Michajłowa”. Korzystnie wpływali na jej pracę i przedstawili materiały z ważnymi dla pracy operacyjnej informacjami o sytuacji w Radzie”.

Jeszcze w czasach ZSRR, w 1989 roku, Cyryl, już jako metropolita smoleński i kaliningradzki, stał się tym, kim do śmierci był Nikodem – szefem cerkiewnej dyplomacji. A kto obejmuje to stanowisko, uchodzi za najbardziej prawdopodobnego kandydata do patriarszego tronu. Cyryl zasiadł na nim w lutym 2009 roku.

Metropolita Nikodem uchodził za przyjaciela katolicyzmu. Dobrze znał Watykan, był tam chętnie przyjmowany. W dodatku zmarł (nagle, na zawał serca) w 1978 roku podczas audiencji u Jana Pawła I. Konserwatywni biskupi widzieli więc w Cyrylu orędownika zbliżenia prawosławia rosyjskiego z katolikami. Ostrzegali, że zajmąszy patriarszy tron będzie forsował reformy. Obawiali się, że zrezygnuje z liturgii w niezrozumiałym dla wielu języku starocerkiewnosłowiańskim i wprowadzi współczesny rosyjski. Ostrzegali, że każde Cerkwi żyć według kalendarza gregoriańskiego, a nie „odstającego” odeń na 13 dni juliańskiego. Tradycyjny cerkiewny kalendarz często stawia wiernych w Rosji przed trudnym wyborem. W tym kraju największe święto to Nowy Rok, witany tak jak na

całym świecie, 1 stycznia. Ale wtedy trwa kończący się dopiero 6 dni później bożonarodzeniowy post. Wierni wybierają zabawę i korzystając z wolnego od pracy tygodnia, weselą się i piją, nie bacząc na post. I tak będzie, dopóki kalendarz cerkiewny nie zrówna się ze świeckim...

Tymczasem Cyryl, wbrew obawom konserwatystów, nie forsuje reform. Język liturgii zmienia się powoli. Najbardziej archaiczne słowa są stopniowo zastępowane przez współczesne. A o przejściu na zachodni kalendarz mowy nie ma. Przeciwnie, patriotycznie nastawieni prawosławni posłowie do Dumy domagają się, by Rosja przyjęła kalendarz cerkiewny.

Zimą, podczas prezydenckiej kampanii wyborczej, zgodnie z zasadami „symfonii” – czyli współbrzmienia władzy religijnej i państwowej – Cyryl wyrażał bezwarunkowe poparcie dla Putina. Zapewniał swoją trzodę, że to same niebiosy dały krajowi przywódcę, by wyprowadził Rosję z wirażu.

W odpowiedzi na to punkowa grupa Pussy Riot wykonała w lutym w moskiewskiej katedrze Chrystusa Zbawiciela utwór *Bogurodzico, zabierz Putina*. Kobiety śpiewały: „Patriarcha wierzy w Putina. Lepiej by wierzył w Boga”. Aresztowano je pod zarzutem zamachu na świętość cerkiewnych sakramentów i bluźnierstwo.

Dziś liberalna inteligencja rosyjska – tak samo jak czyniła to przed rewolucją 1917 roku – potępia sojusz tronu i ołtarza, przy każdej okazji drwiąc z patriarchy. Jeśli w rosyjskim Google’u wpisać hasło „Gundiajew”, wyszukiwarka podpowie tematy najbardziej interesujące internautów: „Gundiajew zegarek”, „...mieszkanie”, „...papierosy”, „...KGB” i „...Pussy Riot” – skandal za skandalem.

Do dawnej historii agenta „Michajłowa” doszła bowiem w latach 90. afera z importowanymi przez cerkiew papierosami. Trafiły one do Rosji jako pomoc humanitarna, zwolniona od opłat celnych i granicznych. Cerkiew sprowadzała wtedy nawet co 10. ich paczkę sprzedawaną w kraju. Cyryl, który kierował interesem, zyskał przydomek „Tytoniowy” i dorobił się majątku, ocenianego nieoficjalnie na 4 mld dol.

W 2012 roku pojawiły się zaś jeszcze anegdotyczne skandale z drogim zegarkiem i mieszkaniem. Podczas wizyty hierarchy na Ukrainie dziennikarze zauważyli na ręce Cyryła zegarek Breguet wart ok. 30 tys. euro. Patriarchat najpierw zapewniał, że przywódca Cerkwi nie posiada takiego zegarka. Okazało się jednak, że fotka Cyryla z Breguetem na nadgarstku widnieje na oficjalnej cerkiewnej stronie internetowej. Kiedy media to zauważyły, zegarek wyretuszowano, ale na fotografii pozostało jego odbicie na lakierowym stole, przy którym siedzi patriarcha...

Cyryl, czy raczej pani Lilia Leonowa, daleka kuzynka – jak sam twierdzi – zameldowana w jego luksusowym mieszkaniu w centrum Moskwy, wygrała proces z sąsiadem, byłym ministrem zdrowia, a dziś również duchownym, Jurijem Szewczenką. Ów, prowadząc remont u siebie, zakurzył meble i ok. 800 książek w mieszkaniu zwierzchnika Cerkwi. Sąd nakazał śmiertelnie dziś choremu Szewczenko wypłacenie 20 mln rubli (ok. 2 mln zł) za oczyszczenie mebli i książek.

Opozycjoniści z dziką rozkoszą wykorzystują wszystkie potknięcia patriarchy, by się zeń nabijać. Z przekąsem nazywają go „obywatelem Gundiajewem”, szydząc z nazwiska pochodzącego od słowa „gundosit” (co oznacza: mówić przez nos, gęgać). Oburza to przedstawicieli Cerkwi. Ale w tym akurat wypadku obrażać się nie warto. Cyryl to jeden z najlepszych oratorów Rosji. Głos ma mocny, dźwięczny, bez przygotowania potrafi wygłosić długą, ciekawą mowę. Słucha się więc go z ogromną przyjemnością. Przedstawiciele Cerkwi ataki na przełożonego stale odpierają ataki tym samym argumentem: przekonują, że to robota inspirowana i opłacana z zagranicy przez ludzi chcących zakłócić symfonię tronu i ołtarza, z której Rosja czerpie swoją siłę^X.

CZY WIESZ, ŻE...

W państwie stalinowskim Kościół prawosławny został niemal całkowicie unicestwiony. U progu rewolucji bolszewickiej w cesarstwie rosyjskim wyznawców prawosławia obliczano na sto kilkanaście milionów; prawosławnych duchownych było 65 tys., mnichów i mniszek 90 tys., kościołów parafialnych 48 tys., szkół w posiadaniu Cerkwi 40 tys. Potęga, ale potęga w sojuszu z caratem, więc dla bolszewików nie do przyjęcia. Ich polityka wobec Cerkwi polegała na metodycznym ograniczaniu jej wpływu na społeczeństwo. Z jednej strony przez antykościelne ustawy: nacjonalizację majątku, odbieranie szkół wszelkiego typu, oddzielenie Kościoła od państwa, nakaz głoszenia kazań wyłącznie religijnych, a z drugiej przez wspieranie rozłamów w Cerkwi (tzw. Żywa Cerkiew) i tworzenie organizacji programowo antyreligijnych (Związek Wojujących Bezbożników).

Cerkiew próbowała się bronić, idąc na ustępstwa. W 1927 roku zwierzchnik Kościoła prawosławnego Rosji metropolita Sergiusz (Siergiej Stragorodskij, 1867-1944) ogłosił akt lojalności wobec władzy radzieckiej. Mimo to represje trwały. Duchowni i dostojnicy byli więzieni, zsyłani do łagrów, torturowani i zabijani. Sergiusz, usiłując ratować Kościół, wezwał księży do wsparcia akcji kolchozowej, a zarazem protestował przeciwko zamykaniu świątyń, usuwaniu dzwonów i krzyży. W 1931 roku w Moskwie została zburzona cerkiew Chrystusa Zbawiciela, postawiona jako wotum dziękczynne za zwycięstwo nad wojskami Napoleona w 1812 roku.

Władze w 1932 roku. ogłosiły tzw. pięcioletkę antyreligijną. Wiara w Boga miała zniknąć do 1937 roku. Cerkwie zamieniano w stajnie, magazyny, sale koncertowe, muzea ateizmu albo wysadzano w powietrze. Papież Pius XI ogłosił encyklikę „Divini redemptoris” potępiającą bezbożny komunizm. W jednym tylko 1937 roku zburzono 612 cerkwi, zamknięto ich blisko 30 tys., a także 240 kościołów katolickich, 61 protestanckich, 115 synagog, 110 meczetów. Aresztowano 60 biskupów, z których 27 zmarło, a część z nich została rozstrzelana lub zamordowana. Oblicza się, że w latach 1918-1939 zamordowano w ZSRS ok. 42-45 tys. osób duchownych. Cerkiew praktycznie została sparaliżowana i odizolowana od społeczeństwa lub zesłała do podziemia, w którym trwała dzięki poświęceniu części wiernych, starających się zastąpić aresztowanych lub zamordowanych duchownych w posłudze religijnej. Generalnie jednak plan pięcioletni na odcinku walki z Kościołem władze mogły uznać za zrealizowany. Na przełomie lat 30. i 40. na wolności pozostawało zaledwie ok. 3 tys. księży i kilku biskupów, a otwartych dla wiernych było ponad 1200 cerkwi.

Po aneksji przez Armię Czerwoną wschodnich województw Rzeczypospolitej, krajów nadbałtyckich i Besarabii w latach 1939-1940 w nowych granicach państwa radzieckiego znalazło się kilka milionów wiernych niedotkniętych represjami oraz niezniszczone struktury kościelne: 3 tys. cerkwi i ponad 1600 księży. Nim władze zdążyły w pełni zastosować wobec nich te same metody co w głębi ZSRS, wybuchła wojna z III Rzeszą.

Uderzenie Niemiec na państwo radzieckie było szokiem dla władz i społeczeństwa, które żyło w przekonaniu, wzmacnianym przez propagandę, że Hitler tak daleko się nie posunie, a Związek Radziecki jest nie do pokonania. Zaraz po ataku Stalin nie przemówił do obywateli (art. s. 88). Głos zabrał natomiast metropolita moskiewski Sergiusz. W pierwszych godzinach po napaści ogłosił list pasterski, w którym wezwał do obrony ojczyzny i wiary. 25 czerwca odprawił uroczyste nabożeństwo w intencji zwycięstwa Rosji.

Gdy Stalin odezwał się wreszcie 10 dni po inwazji, przemówienie radiowe rozpoczął od słów „towarzysze i obywatele”, lecz zaraz dodał: „bracia i siostry”. Miał potem powiedzieć do zachodniego dyplomaty: „Ludzie nie będą walczyli za nas, komunistów, ale będą walczyli za Matuszkę Rosję”.

Sergiusz i metropolita leningradzki Aleksy w pierwszych miesiącach wojny kontynuowali politykę wspierania państwa w tym, co władze nazwały Wielką Wojną o Ojczyznę (Ojczyźnianą), nawiązując do wojny z Napoleonem w 1812 roku. O ojczyznę, a nie o komunizm. Dostojnicy potępił tych biskupów prawosławnych Białorusi i Ukrainy, którzy witali wojska niemieckie. Jednocześnie Cerkiew w ZSRS wezwała wiernych do zbiórki funduszy na broń dla wojska. Metropolita Sergiusz wychodził z założenia, że aby naród zdołał przetrwać, musi ocaleć państwo, i że komuniści nie wrócą już po doświadczeniach wojny do polityki antyreligijnej. Ze składek wiernych sformowano jednostkę pancerną Dymitr Doński

i eskadrę lotniczą Aleksander Newski. Formacje te zostały pobłogosławione przez duchownych, żołnierzom pozwolono odbywać praktyki religijne i nosić krzyżyki.

W 1942 roku (już po załamaniu się hitlerowskiego planu Barbarossa) władze pozwoliły obchodzić obywatelom prawosławną Wielkanoc, wstrzymując kampanię antyreligijną. W styczniu 1943 roku Cerkiew otrzymała zgodę na otwarcie kont bankowych, co oznaczało uznanie Kościoła prawosławnego za osobę prawną. Na kontach miały być gromadzone środki od wiernych na potrzeby obronności państwa. Za apogeum wojennej fazy stosunków ZSRS-Cerkiew uważa się przyjęcie przez Stalina 4 września 1943 roku metropolity Sergiusza wraz z dwoma innymi dostojnikami tego Kościoła.

Doszło wówczas do porozumienia, które zapewniło Cerkwi przetrwanie. Stalin obiecał odejście od represji antyreligijnych, otwarcie tysięcy cerkwi, uwolnienie części duchownych w zamian za ich pełną lojalność wobec państwa radzieckiego. 4 dni później Sergiusz został wybrany przez biskupów na patriarchę moskiewskiego, głowę Kościoła prawosławnego w ZSRS. W listopadzie, w rocznicę rewolucji bolszewickiej, odprawił mszę dziękczynną za zdobycie Kijowa przez Armię Czerwoną. Po śmierci Sergiusza (1944) jego następcą synod biskupów prawosławnych wybrał na początku 1945 roku metropolitę leningradzkiego Aleksego (1877-1970). Kontynuował on kompromisową linię Sergiusza. Po wojnie represje rzeczywiście osłabły, ale oficjalne prawosławie pozostało na marginesie aż do upadku ZSRS^{XI}.

CZY WIESZ, ŻE...

Prześladowania zakończyła II wojna światowa. Już w dniu napaści, na tydzień przed pierwszym publicznym wystąpieniem Stalina na ten temat, Sergiusz wydał list pasterski, w którym wezwał wszystkich Rosjan do obrony ojczyzny. W październiku, gdy Niemcy dochodzili już do Moskwy, zwierzchnik rosyjskiego prawosławia wydał kolejny list, w którym potępił duchownych współpracujących z Niemcami. Jednak ani listy, ani antyniemiecka postawa metropolity nie zwiększyły zaufania komunistów do prawosławnych i już w dniu wydania drugiego listu władze zdecydowały się ewakuować Sergiusza do Uljanowska. Stamtąd 11 listopada hierarcha ogłosił następną odezwę. „Postępowa ludzkość wydała świętą wojnę Hitlerowi w obronie chrześcijańskiej cywilizacji i wolności sumienia i wyznania” – napisał. Obróncą cywilizacji chrześcijańskiej miał być, w myśl słów listu, Józef Stalin.

W 1942 roku, by zamaniestować całkowitą lojalność wobec generalissimusa, Sergiusz wydał (w kilku zachodnich językach) książkę *Prawda o religii w Rosji* (wydała ją wydawnictwo Związku Wojujących Ateistów). Ogłosił w niej, że ludzie wierzący cieszą się w ojczyźnie światowego proletariatu całkowitą wolnością. W rzeczywistości sytuacja prawosławia wcale się nie zmieniła. Dopiero po wymianie telegramów ze Stalinem (dzięki niej w zamian za obietnicę przekazywania środków na rzecz Armii Czerwonej Cerkiew uzyskała prawo do posiadania konta bankowego) stosunki państwo-Cerkiew zaczęły się polepszać.

3 września 1943 roku doszło do spotkania w podmoskiewskiej dacy Stalina: Josifa Wissarionowicza, Ławrientija Berii, Wiaczesława Mołotowa i czterech wysokich oficerów NKWD z metropolitami Sergiuszem, Aleksiejem i Mikołajem. Opracowano wówczas plan odrodzenia Patriarchatu Moskiewskiego i podporządkowania go organom państwowym z Radą do spraw Rosyjskiego Kościoła Prawosławnego na czele. Jej przewodniczącym został Gieorgij Karpow, były seminarzysta, pułkownik NKWD, który wslawił się krwawymi represjami w czasie wielkiej czystki w latach trzydziestych. Krótco po tym spotkaniu 19 lojalnych wobec władzy sowieckiej biskupów obwołało się (w sposób całkowicie niekanoniczny) soborem i wybrało metropolitę Sergiusza na patriarchę. Ceną za odnowienie Patriarchatu było jednak całkowite podporządkowanie się Stalinowi.

Cerkiew prawosławną pod wodzą Sergiusza, ale także jego następcy Aleksieja I, stała się wiernym wykonawcą sowieckiej polityki, szczególnie zagranicznej. Zgodnie ze scenariuszem przygotowanym przez NKWD zakwestionowała ona prymat Patriarchatu Ekumenicznego w Konstantynopolu w światowym prawosławiu (trudno nie zauważyć skutków tej polityki również w obecnych stosunkach między Konstantynopolem a Moskwą) i przenieść jego centrum do Moskwy. „Rosyjscy biskupi rozjechali się teraz po świecie, aby głosić wielkość Stalina oraz chwalić jego pokojową politykę. (...) Celem operacji było stworzenie struktury, którą obecnie historycy nazywają »prawosławnym Watykanem«. Miał to być centralny ośrodek władzy, który mógłby zostać przeciwstawiony Stolicy Apostolskiej jako autorytet

moralny dla wielu milionów wiernych na całym świecie. Na polecenie NKWD podjęto także kroki w celu stworzenia wspólnego frontu z innymi Kościołami, przede wszystkim anglikańskim” – podsumowuje Andrzej Grajewski, zajmujący się historią prześladowań kościoła w państwach sowieckich.

Dzięki posłuszeństwu hierarchii prawosławnej wobec władz do 1948 roku udało się otworzyć prawie 22 tys. świątyń oraz 89 klasztorów. Cena moralna, jaką za to zapłacono, była jednak ogromna, np.: wiernopoddane listy, gratulacje, hołdownicze deklaracje. W 1949 roku, kiedy „wielki językoznawca” obchodził 70. urodziny, 733 biskupów podpisało list gratulacyjny do Stalina, a patriarcha Aleksy I złożył oficjalne życzenia: „Jest przywódcą uznanym przez ludy całego świata – zachwalał jednego z największych morderców chrześcijan – nie tylko przez naród sowiecki, lecz także przez lud pracujący całego świata; on jest pierwszym spośród tych, którzy proponują pokój między narodami i bronią sprawy pokoju na całym świecie. Niech Bóg da mu długie życie w zdrowiu u steru swojego kraju”.

Lojalność hierarchów prawosławnych wobec Stalina nie budziła zaufania jego następcy – Nikity Chruszczowa. Szybko powrócił on do starej bolszewickiej polityki wobec Cerkwii i przystąpił do nowych prześladowań. Władze zaczęły zamykać świątynie, domy modlitwy, klasztory i seminaria. Tylko pomiędzy 1957 a 1964 rokiem zamknięto ponad 10 tys. cerkwi. Z 90 klasztorów istniejących w połowie lat 50. dekadę przetrwało zaledwie 18. Mimo prześladowań polityka Rosyjskiej Cerkwi Prawosławnej wobec państwa nie zmieniła się. Hierarchowie starali się wypełniać polecenia władz i aktywnie włączać w budowę międzynarodowej pozycji ZSRS.

Tę politykę przerwał Breżniew. Nadal wprawdzie szykanowano nieposłusznych duchownych, jednak zezwalano na odbudowę struktur diecezjalnych. Cały czas także, zwłaszcza po tym, jak patriarchą został Pimen, wykorzystywano rosyjskie prawosławie do walki z wrogami państwa – przykładem może być choćby włączenie się Pimena w nagonkę na Sołżenicyna. W pewnym momencie nawet, gdy szefem KGB był Jurij Andropow, struktura ta uznawała Cerkiew za wyjątkowo ważny instrument sprawowania władzy, który wzmacnia imperium rosyjskie. To właśnie wtedy służby specjalne szczególnie aktywnie zabrały się za zwalczanie nieprawosławnych wspólnot religijnych działających na terenie Rosji. Wielu zaś prawosławnych biskupów dopiero wówczas zdecydowało się na współpracę z KGB. „Każdy biskup musiał być agentem” – podkreślał w rozmaitych wypowiedziach ojciec Gleb Jakunin, wielokrotnie więziony prawosławny dysydent. Tajnymi współpracownikami sowieckich służb specjalnych byli, oprócz wspomnianego już obecnego patriarchy Moskwy i Wszechrusi Aleksieja II, patriarcha kijowski Filaret (zwierzchnik niekanonicznej Ukraińskiej Cerkwi Prawosławnej Patriarchatu Kijowskiego), metropolici Pitrim i Metody.

Do dziś w niemal każdej sferze życia wspólnoty prawosławnej widać ślady sergianistycznego współdziałania hierarchii cerkiewnej i państwa. Obecnie można wręcz mówić o fuzji dwóch aparatów – państwowego i cerkiewnego. Patriarchat Moskiewski od lat 80. stopniowo zaczął zabiegać, dzięki wsparciu KGB i jego zwierzchników, o monopol w sferze religijnej, doprowadzając m.in. do zmiany na niekorzyść katolików i innych chrześcijan ustawy o wolności sumienia, promującej prawosławie kosztem innych wyznań. Duchowni prawosławni zaczęli być postrzegani jako kolejni urzędnicy państwowi, których głównym celem jest służba państwu, a dopiero później wierzącym. W efekcie prawosławie stało się państwowotwórczą ideologią, która zajęła miejsce marksizmu.

Co gorsza, w Rosji nie nastąpiło oczyszczenie czy choćby próba rozliczenia się z bolesną przeszłością. „Nie próbowano nawet pokajać się za kłamstwa w służbie tyrana Stalina, nie mówiąc już o bliższej przeszłości” – ubolewał na konferencji prasowej w Moskwie ojciec protojerej Michaił ze schizmatyckiej wobec Patriarchatu Moskiewskiego niewielkiej wspólnoty prawosławnej. Oprócz oskarżeń o powiązania ze służbami specjalnymi dochodzą jeszcze zarzuty o związki duchownych prawosławnych z rządzącą Rosją oligarchią finansową. Biskupi otwarcie wspierają niejasne i nie do końca zgodne z prawem działania wielu wielkich firm bankowych, ubezpieczeniowych czy naftowych. Patriarcha Aleksiej wziął nawet udział w reklamie koncernu naftowego Łukoil^{XII}.

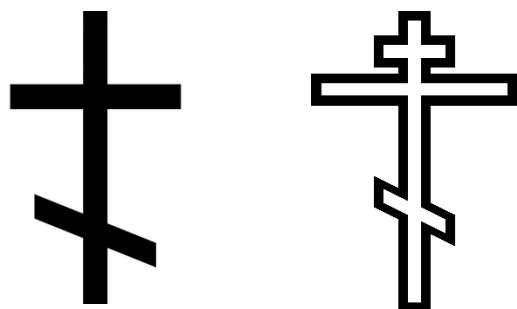
I.4. Правосла́вный крест. Krzyż prawosławny

Ру́сский (правосла́вный) крест¹ (правосла́вный крест, византи́йский² крест, ру́ско-византи́йский правосла́вный крест или крест свято́го Ла́заря³) – восьмиконечный христианский⁴ крест, символ Ру́сской правосла́вной це́ркви.

Извёстен с⁵ VI (шестого) ве́ка, задолго да раско́ла христиа́нской це́ркви⁶ на като́ликов и правосла́вных. Испо́льзовался в византи́йской фрeсковой живописи⁷ и декорати́вно-прикладно́м иску́стве⁸.

В 1551 (ты́сяча пятьсо́т пятьдеся́т пе́рвом) го́ду во вре́мя⁹ канони́ческой изоля́ции Ру́сской правосла́вной це́ркви по инициати́ве Ива́на Гро́зного впе́рвые в исто́рии нача́л воздвигать́ся на купола́ це́рквей¹⁰. Та́кже с э́того вре́мени¹¹ нача́л испо́льзоваться на росси́йской госуда́рственной и воённой симво́лике¹².

Согла́сно не́которым исто́чникам¹³ у ру́сского правосла́вного креста́ то́лько 2 (две) поперечи́ны¹⁴. Не́которые исто́чники разли́чают¹⁵ кресты́ с ко́сыми поперечи́нами¹⁶: шестиконечный¹⁷ называ́ют **ру́сским правосла́вным крестом** (fot. 2) (друго́е назва́ние¹⁸ – **шестиконечный правосла́вный крест**), а восьмиконечный¹⁹ – **правосла́вным крестом** (fot. 3).

Осо́бностью²⁰ восьмиконечного креста́ явля́ется нали́чие ни́жней ко́сой²¹ поперечи́ны (подно́жия), поми́мо дву́х ве́рхних горизонता́льных²²: ве́рхней, ме́ньшей, и сре́дней, бо́льшей²³. По преда́нию, при распя́тии²⁴ Христа́ над крестом приби́ли табличку на тре́х язы́ках²⁵ (гре́ческом, лати́нском и араме́йском) с на́дписью «Иису́с Назаре́йнин, Ца́рь Иуде́йский»²⁶. Под но́ги Христу́ была́ приби́та пере́кладина. Вме́сте²⁷ с Иису́сом Хри́стом бы́ли казнены́ ещё́ два престу́пника²⁸. Оди́н из них стал издева́ться над²⁹ Хри́стом, тре́буя освободи́ть всех тро́их³⁰, е́сли Иису́с действите́льно³¹ был Хри́стом, а друго́й сказа́л³²: «Он осужде́н ло́жно, а мы настоя́щие престу́пники»³³. Э́тот (друго́й) престу́пник был спра́ва от Хри́ста, и поэ́тому у креста́ ле́вая сторо́на пере́кладины по́днята³⁴. А пра́вая часть пере́кладины опу́щена вниз³⁵, так как друго́й престу́пник уни́зился пе́ред престу́пником кото́рый сказа́л спра́ведли́вость³⁶.

¹ krzyż

² bizantyjski

³ krzyż Świętego Łazarza

⁴ ośmioramienny chrześcijański

⁵ znany jest od

⁶ na długo przed

rozłameм kościołów

⁷ wykorzystywany był

w bizantyjskim

malarstwie freskowym

⁸ sztuce dekoracyjno-

-użytkowej

⁹ w czasach

¹⁰ po raz pierwszy był

wznoszony na kopułach

cerkwi

¹¹ od tego czasu

¹² zaczął być wykorzystywany

w rosyjskiej symbolice

państwowej i wojskowej

¹³ zgodnie z niektórymi

źródłami

¹⁴ poprzeczki

¹⁵ niektóre źródła rozróżniają

¹⁶ ukośnymi poprzeczkami

¹⁷ sześcioramienny

¹⁸ inna nazwa

¹⁹ ośmioramienny

²⁰ specyfiką

²¹ jest obecność dolnej

ukośnej

²² oprócz dwóch poziomych

²³ górnej mniejszej

i środkowej – większej

²⁴ zgodnie z legendą,

podczas ukrzyżowania

²⁵ przybito tabliczkę

w trzech językach

²⁶ „Jezus Nazarejczyk,

Król Żydowski”

²⁷ razem

²⁸ stracono jeszcze dwóch

złoczyńców

²⁹ jeden z nich kpił z

³⁰ żądając uwolnienia

wszystkich trzech

³¹ rzeczywiście

³² inny powiedział

³³ „On został skazany przez

pomyłkę, a my jesteśmy

prawdziwymi złoczyńcami”

³⁴ i dlatego na krzyżu

lewa część poprzeczki jest

podniesiona

³⁵ jest opuszczona w dół

³⁶ ponieważ drugi złoczyńca

poniżył się wobec złoczyńcy,

k który powiedział prawdę

³⁷ jest umocowana nie

w poprzek

³⁸ od góry

³⁹ oprócz tego górnej

poprzeczki może nie być

Вариантом восьмиконечного является семиконечный, у которого табличка крепится не поперёк креста³⁷, а сверху³⁸. Помимо этого верхняя перекладина вообще может отсутствовать³⁹. Восьмиконечный крест может дополняться терновым венцом посередине⁴⁰.

Следует также отметить⁴¹, что наряду с восьмиконечным⁴² Православная Церковь применяет и два других распространённых начертания креста⁴³: шестиконечный крест (отличается⁴⁴ от восьмиконечного отсутствием⁴⁵ малой, то есть самой верхней⁴⁶ перекладины) и четырёхконечный (отличается от шестиконечного отсутствием косой⁴⁷ перекладины^{XIII}).

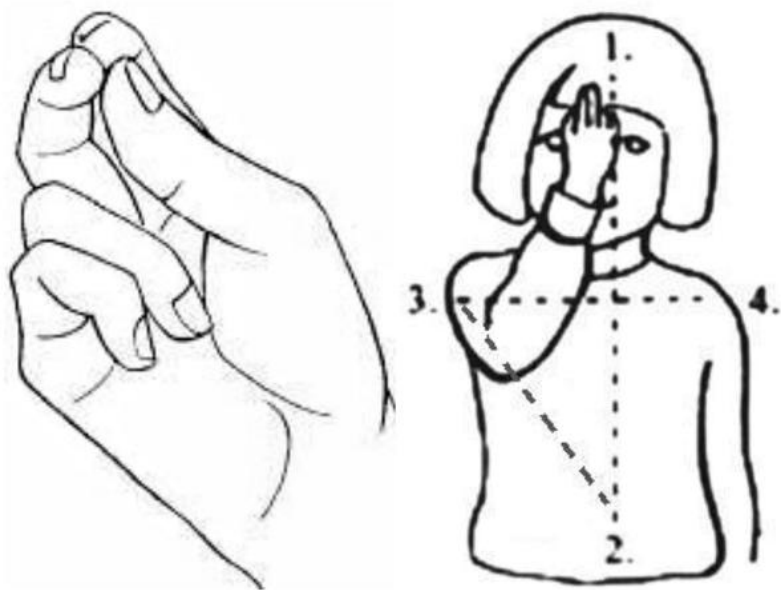
⁴⁰ może być uzupełniony o koronę cierniową pośrodku
⁴¹ należy odnotować
⁴² jednocześnie z ośmioramiennym
⁴³ stosuje dwa inne powszechnie wizerunki krzyża
⁴⁴ różni się
⁴⁵ brakiem
⁴⁶ najwyższej
⁴⁷ brakiem ukośnej

CZY WIESZ, ŻE...

Znak krzyża (fot. 4) w Kościele prawosławnym i Katolickich Kościołach wschodnich wykonywany jest prawą dłonią ze złączonymi trzema palcami: kciukiem, wskazującym i środkowym (symbolika Trójcy Świętej). Dwa pozostałe palce pozostają schowane (symbol dwóch natur Jezusa). Prawdopodobnie w ten sposób Znak krzyża był wykonywany w Kościele w starożytności.

W przeciwieństwie do tradycji zachodniej prawosławni i katolicy wschodni wykonują ten znak od ramienia prawego do lewego.

Przed reformą Nikona rosyjscy prawosławni czynili znak krzyża tylko przy pomocy palca wskazującego i środkowego, krzyżując je. Tę formę do dzisiaj zachowali staroobrzędowcy^{XIV}.

I.5. Православный храм. Świątynia prawosławna

Обычно храм¹ (fot. 5, 6) состоит из притвора² (fot. 7), средней части и алтаря³.

Притвор — это западная⁴ часть храма. Чтобы войти⁵ в него, надо подняться по ступенькам на возвышенную площадку⁶ — паперть⁷ (fot. 8).

В притворе в древности стояли оглашенные⁸ (так называют тех, кто готовится к принятию крещения⁹).

Из притвора проход ведёт в среднюю часть¹⁰, где во время богослужения располагаются молящиеся¹¹.

¹ zazwyczaj świątynia

² składa się z prytworu (przedsionka)

³ środkowej części i altaria (ołtarza)

⁴ zachodnia

⁵ żeby wejść

⁶ trzeba iść w górę po schodkach na podwyższonej platformie

⁷ papierz (kruchty)

⁸ dawno temu stali katechumeni

⁹ którzy przygotowują się do chrztu

¹⁰ z przedsionka przejście

prowadzi do środkowej części

¹¹ gdzie podczas mszy

znajdują się wierni

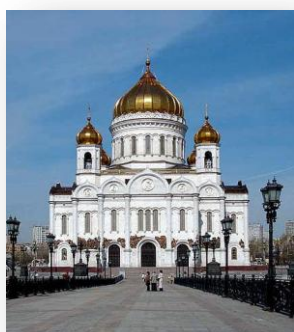
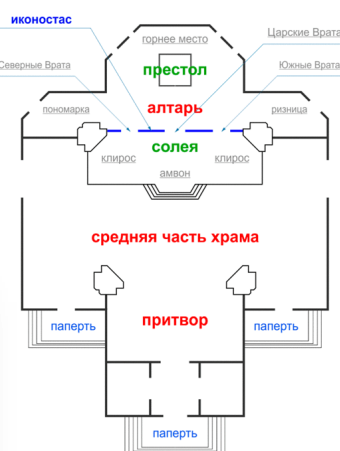

СХЕМА ПРАВОСЛАВНОГО ХРАМА

Алтарь (fot. 9) обычно отделён от средней части храма¹² иконостасом.

Алтарь — место особое, святое, главное¹³. Алтарь — это святая святых¹⁴ православного храма. Там располагается престол¹⁵, на котором совершается Таинство святого причащения¹⁶. В алтарь обычно ведут три двери¹⁷. Центральные называются царскими вратами. Их открывают в особых, самых важных и торжественных местах службы¹⁸: например, когда священник¹⁹ выносит царскими вратами чашу со Святыми Дарами²⁰, в которых присутствует Сам Царь Славы Господь²¹. Слева и справа в алтарной преграде расположены боковые двери²². Называются они диаконскими, так как через них чаще всего²³ проходят во время службы священнослужители, называемые диаконами²⁴.

¹² zazwyczaj jest oddzielony od środkowej części świątyni

¹³ miejsce szczególne, święte, najważniejsze

¹⁴ najświętsze miejsce

¹⁵ znajduje się przystół

(stół, tron)

¹⁶ odbywa się sakrament świętej Eucharystii

¹⁷ prowadzi troje drzwi

¹⁸ są otwierane podczas szczególnych, najważniejszych i uroczystych częściach mszy

¹⁹ na przykład, kiedy kapłan

²⁰ wynosi kielich z hostią

²¹ w której jest obecny sam Chrystus Pan

²² w przegrodzie znajdują się boczne drzwi

²³ przez nie najczęściej

²⁴ przechodzą podczas mszy kapłani zwani diakonami

Главная часть алтаря – **Престол**²⁵ (fot. 10), на котором во время Божественной литургии совершается²⁶ Евхаристия.

Внутри престола находятся мощи святых²⁷, ибо в древности²⁸, в первые века²⁹, христиане совершали Евхаристию на гробницах святых мучеников³⁰.

На престоле находится **антиминс**³¹ (fot. 11) – шелковый плат³², на котором изображено положение Спасителя во гроб³³. В нём также имеется частичка святых мощей³⁴ и на нём совершают Евхаристию³⁵.

²⁵ stół

²⁶ w czasie liturgii sprawuje się

²⁷ wewnątrz stołu znajdują się relikwie świętych

²⁸ ponieważ w dawnych czasach

²⁹ w pierwszych wiekach

³⁰ Chrześcijanie sprawowali Eucharystię na grobach świętych męczenników

³¹ antimins

³² płat jedwabny

³³ na którym przedstawiono złożenie Chrystusa do grobu

³⁴ w nim również jest fragment relikwii świętych

³⁵ na nim sprawuje się Eucharystię

На престоле стоит **дарохранительница**³⁶ (fot. 12), обычно сделанная в виде храма³⁷. В ней находятся Святые Дары³⁸ для причащения больных на дому и в больнице³⁹.

Также на престоле – **дароносица**⁴⁰ (fot. 13), в ней священники носят Святые Дары⁴¹, когда идут причащать болящих⁴².

На престоле располагается⁴³ **Евангелие** (его читают за богослужением⁴⁴) и **крест**.

Сразу за престолом⁴⁵ стоит **семисвечник** (fot. 14) – большой подсвечник с семью⁴⁷ лампадами. Семисвечник был ещё в ветхозаветном храме⁴⁸.

³⁶ darochranitel'nitsa (tabernakulum)

³⁷ zazwyczaj wykonana w kształcie świątyni

³⁸ w niej znajduje się hostia

³⁹ do udzielania komunii chorym w domu i szpitalu

⁴⁰ daronosica (cyborium)

⁴¹ w niej kapłani noszą hostię

⁴² kiedy idą udzielać komunii chorym

⁴³ znajduje się od razu za stołem

⁴⁴ w czasie mszy

⁴⁵ siedmioramienny świecznik

⁴⁷ duży świecznik z siedmioma

⁴⁸ był jeszcze w świątyni w czasach Starego Testamentu

За престолом с восточной стороны⁴⁹ находится **гóрнее мéсто**⁵⁰ (fot. 15), которое символически знаменует собой небесный трон⁵¹ Иисуса Христа. Поэтому на стене выше⁵² гóрного мéста ставится икона Спасителя⁵³. На гóрном мéсте обычно стоят **запрестольный образ Богородицы и большой крест**⁵⁴. Их используют для ношения во время крестных ходов.

В северной части алтаря⁵⁵ (если смотреть прямо⁵⁶ на иконостас), слева от престола, – **жéртвенник**⁵⁷ (fot. 16). Он напоминает престол, но меньшего размера⁵⁸. На жéртвеннике готовят Дары⁵⁹ – хлеб и вино для совершения Божественной литургии⁶⁰. На нём находятся священные сосúды⁶¹ и предметы (fot. 17): **Чáша** (или потír)⁶², **дíскос**⁶³ (круглое металлическое блюдо на подставке⁶⁴), **звездíца**⁶⁵ (две металлические дуги, соединённые между собой крестообразно⁶⁶), **копíе**⁶⁷ (нож в фóрме копья⁶⁸), **лжйца**⁶⁹ (ложечка для причащения⁷⁰), **покрóвцы**⁷¹ для покрытия Святы́х Даро́в⁷² (их три; один из них, большой и имеющий прямоугольную фóрму, называется **вóздухом**⁷³).

⁴⁹ od wschodniej strony
⁵⁰ hormieje miasto (tron)
⁵¹ symbolizuje niebiański tron
⁵² dlatego na ścianie powyżej
⁵³ wieszona się ikonę
 Chrystusa Zbawiciela
⁵⁴ zazwyczaj stoi obraz
 Bogurodzicy i wielki krzyż
⁵⁵ w północnej części ołtarza
⁵⁶ jeśli patrzeć prosto
⁵⁷ zertwiennik (stół ofiarny)
⁵⁸ przypomina priostół
 (stół), ale jest mniejszy
⁵⁹ przygotowuje się hostię
⁶⁰ do sprawowania liturgii

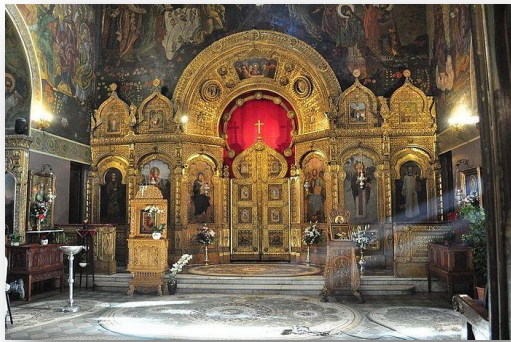
Ещё один алтарный предмет – **кади́ло**⁷⁶. Это металличе́ская ча́шка на цепочках с крѣшкой⁷⁵, увѣнчанной крѣстом⁷⁶. В кади́ло кладутся уголь и **ла́дан** или **фими́ам** (арома́тная смола́). Благово́нный дым символизѣрует благода́ть⁷⁸ Свято́го Ду́ха. Та́кже кади́льный дым, поднима́ющийся кве́рху⁷⁹, напоми́нает⁸⁰ нам, что на́ши моли́твы долж́ны возноси́ться ввы́сь⁸¹, к Бо́гу, как дым кади́ла⁸².

Пе́ред иконоста́сом располо́жено возвы́шенное ме́сто, называ́емое **соле́й**⁸³ (fot. 18). Пе́ред ца́рскими врата́ми на соле́е е́сть вы́ступ⁸⁴, он называ́ется **амво́ном**⁸⁵.

Сле́ва и спра́ва на соле́е обы́чно устро́ены кли́росы⁸⁶ – ме́ста, где во вре́мя слѣ́жбы пою́т хо́ры⁸⁷.

В хра́ме ико́ны располо́жены⁸⁸ не то́лько в иконоста́се, они́ висѣт или́ стоѣт в о́собых дере́вянннх **ки́отах**⁸⁹ (fot. 19) вдо́ль стен⁹⁰ или́ лежа́т на специа́льных подста́вках со ско́шенной крѣшкой⁹¹, называ́емых **ана́лоями**⁹² (fot. 20).

Хра́м освещает́ся⁹³ специа́льным большо́м светѣ́льником, называ́емым **паникади́лом**⁹⁴ (fot. 21)^{xv}.

⁶¹ znajdują się naczynia liturgiczne

⁶² kielich (lub potir)

⁶³ diskos (patena)

⁶⁴ okrągły metalowy talerzyk na podstawie (nóże)

⁶⁵ gwiazda (zwiezdica)

⁶⁶ dwa łuki metalowe połączone ze sobą na krzyż

⁶⁷ kopije (włócznia)

⁶⁸ nóż w formie włóczni

⁶⁹ łyżca (łyżeczka)

⁷⁰ łyżeczka do udzielania komunii

⁷¹ pokrowcy (osłony)

⁷² od osłaniania hostii

⁷³ są ich trzy, największa prostokątna nazywana jest wozduchem

⁷⁴ kadzielnica

⁷⁵ metalowy puchar na łańcuchach z przykrywką

⁷⁶ uwieńczoną krzyżem

⁷⁷ pachnący

⁷⁸ symbolizuje łaskę

⁷⁹ unoszący się ku górze

⁸⁰ przypomina

⁸¹ modlitwy unoszą się w górę

⁸² do Boga, jak dym kadzielnicy

⁸³ podwyższenie zwane solea

⁸⁴ występ, wypukłość

⁸⁵ ambona

⁸⁶ klirosy (podium)

⁸⁷ miejsce, gdzie podczas mszy śpiewa chór

⁸⁸ znajdują się

⁸⁹ specjalnych drewnianych kiotach (przeszkolonych ramkach)

⁹⁰ wzdłuż ścian

⁹¹ świętych skośnie

⁹² podstawkach

⁹³ zwanych analojami

⁹⁴ oświetlany jest

⁹⁴ wielkim żyrandolem zwanym panikadilem

I.6. Свечи в православном храме. Świece w świątyni prawosławnej

Свеча (фот. 22) – символ устремления¹ души человека к своему Творцу², обращение к Богу через молитву и искреннее раскаяние в своих грехах³. Суть зажигания свечей заключается в том⁴, что исходящий от неё божественный свет⁵, принесённый в мир⁶ Иисусом Христом, прогоняет мрак⁷, приносит душе очищение. А воск, из которого их льют, олицетворяет раскаяние человека в грехах⁸, его готовность следовать Божьим заповедям⁹.

Приобретая свечку в храме¹⁰, вы делаете добровольное пожертвование¹¹, а она становится знаком вашей любви¹² к Богу и веры в Него.

Свечи ставят за здоровье и за упокой¹³. «За упокой» надо ставить на особый поминальный стол¹⁴, который называется **канун**¹⁵ (фот. 23).

Ставить свечи в церкви надо до начала богослужения¹⁶. Не следует передавать свечи через людей¹⁷, когда идёт служба¹⁸, или самому пробираться к подсвечнику¹⁹.

Если вы опоздали на богослужение²⁰, то подождите его окончания²¹, тогда и сделайте то, зачем пришли²². В церкви нельзя пользоваться зажигалкой или спичками²³. Свечки зажигают²⁴ одну от другой. Когда она загорится²⁵, установите её в гнездо подсвечника²⁶.

Сначала подойдите к аналою²⁷, который всегда стоит в центре²⁸ церкви. Поставьте свечу к «празднику»²⁹ или чтимому в этот день святому³⁰, затем подойдите к мощам³¹ святого, поклонитесь им, затем подойдите к любой иконе³², поставьте о здоровье тому, кому вы желаете или за упокой³³ (на канун или на квадратный столик с Распятием³⁴).

Важно помнить³⁵, что не следует уходить сразу после того, как вы поставили³⁶ свечку. Постойте перед иконой, прочитайте молитву, изложите свою просьбу мысленно³⁷ или шепотом³⁸. Постойте у иконы, чтобы свеча догорела до конца, или её большая часть^{39XVI}.

О здоровье или в какой-либо нужде⁴⁰ обычно свечи ставят Спасителю, Божией Матери⁴¹, святому великомученику и целителю⁴² Пантелеймону, а также тем святым, кому Господь даровал особую благодать исцелять болезни⁴³ и подавать помощь в различных нуждах⁴⁴. Свечи можно ставить в любой части храма⁴⁵, кроме кануна, где молятся об упокоении⁴⁶. Как правило⁴⁷ канун имеет прямоугольную форму, а остальные места для свечей – круглую⁴⁸. Свечи нужно приобретать в том Храме⁴⁹, куда вы пришли молиться^{50XVII}.

¹ dążenie

² Stwórcy

³ zwracanie się do Boga poprzez modlitwę i szczerą skruchę za swoje grzechy

⁴ istota zapalania świecy polega na tym

⁵ rozchodzące się od niej boskie światło

⁶ przyniesione na świat przez

⁷ rozpędza ciemność

⁸ symbolizuje żal za grzechy

⁹ gotowość do postępowania

zgodnie z Boskimi

przykazaniami

¹⁰ kupując świeczkę w świątyni

¹¹ składacie dobrowolną ofiarę

¹² miłości

¹³ stawia się za zdrowie

i za spójność duszy

¹⁴ na specjalny zaduszny stół

¹⁵ zwany kanunem

¹⁶ przed rozpoczęciem mszy

¹⁷ nie należy przekazywać

świec przez kogoś

¹⁸ kiedy trwa msza

¹⁹ przeciskać się do

świecznika

²⁰ spóźniłeś się na mszę

²¹ zaczekaj do jej zakończenia

²² wtedy zrób to, po co

przyszedłeś

²³ nie wolno korzystać

z zapalniczki ani zapalek

²⁴ zapala się

²⁵ kiedy rozпали się

²⁶ należy włożyć do

otworu w świeczniku

²⁷ najpierw podejdź do analoja

(analogionu)

²⁸ pośrodku

²⁹ przy ikonie na cześć

danego święta

³⁰ czczonego w tym dniu

świętego

³¹ relikwii

³² potem podejdź do

dowolnej ikony

³³ zapal za zdrowie kogoś,

komu go życzysz lub za

spokój duszy

³⁴ na kanunie albo

kwadratowym stoliku

z krucyfiksem

³⁵ pamiętać

³⁶ nie należy odchodzić

zaraz po zapaleniu

³⁷ wypowiedz swoją

prośbę w myślach

³⁸ lub szeptem

³⁹ żeby świeca dopaliła się do

końca lub większa jej część

⁴⁰ za zdrowie lub w innej

potrzebie

⁴¹ zapala się przed
Zbawicielem, Matką Boską
⁴² świętym męczennikiem
i uzdrowicielem
Pantelejmonem
⁴³ Pan udzielił łaski
leczenia chorób
⁴⁴ pomagać w różnych
potrzebach
⁴⁵ w dowolnej części świątyni
⁴⁶ oprócz kanonu, gdzie
zapala się za zmarłych
⁴⁷ zazwyczaj
⁴⁸ ma formę prostokątną,
a pozostałe miejsca na
świece – okrągłą
⁴⁹ należy kupować w tej świątyni
⁵⁰ dokąd przyszło się modlić

CZY WIESZ, ŻE...

Wchodząc do domu Pańskiego, należy zatrzymać się i złożyć trzy pokłony, najlepiej – z cichą modlitwą:

Боже, милостив буди мне грешному!...

Боже, очисти мя грешного и помилуй мя!...

Создавший мя, Господи, прости мя грешного!...

Pokłon składamy po każdym z tych westchnień do Boga w Trójcy Jedyne.

W tradycji było w zwyczaju zatrzymać się koło drzwi, składając trzy pokłony: w dni powszednie – do ziemi, a w soboty, niedziele i święta – do pasa.

Przechodząc w stronę ikonostasu, dobrze jest uklonąć się na lewo i na prawo – tym, którzy przyszli wcześniej od nas.

Uczestnicząc w Liturgii, w nabożeństwach i wspólnych modłach, Bogu, jako jedynemu naszemu Panu i Władcy, składamy pokłony. Czynimy to z pokorą, dostojnością i namaszczeniem, bez pośpiechu i, w miarę możliwości, równocześnie z innymi uczestnikami ceremonii.

Podchodzimy do ikony położonej na *analoj* (greckie *analogion*) i, po złożeniu trzech pokłonów do pasa, całujemy ikonę. Adoracja ikony – podobnie jak Krzyża i Pisma Świętego oraz relikwii – powinna następować w należyтым porządku, bez pośpiechu i w skupieniu. Zgodnie z tradycją składa się dwa pokłony przed ucałowaniem sakraliów i jeden – już po złożeniu pocałunku.

Przy całowaniu ikony przestrzegana jest na ogół zasada, by nie dotykać ustami samego oblicza Zbawiciela, Matki Bożej i świętych. Rzecz, do której nie powinno się dopuszczać, jest całowanie ikon uszmkowanymi wargami. Jest to świadectwo braku wyobraźni i dostatecznego szacunku dla świętości.

Już w XVII wieku we wschodniej Słowiańszczyźnie zalecano, aby przy całowaniu ikony Zbawiciela dotykać ustami Jego stopy lub dłoni; na ikonach Matki Bożej i świętych – dłoni. Na ikonach przedstawiających oblicze Zbawiciela w postaci *Acheiropoietos* (ros. *Spas nierukotwornyj*), a więc odbicie samego Oblicza na chuście – przyjęto zwyczaj składania pocałunku na puklach włosów; podobnie – w przypadku ikony św. Jana Chrzciciela.

Na ikonie może być wiele postaci świętych, ale i wówczas całujemy ikonę tylko raz, zwłaszcza gdy nie jesteśmy koło niej sami, aby pozwolić i innym na obcowanie z ikoną, nie zatrzymując ich zbyt długo.

Do szczegółowych zasad składania pokłonów powrócimy przy innej okazji. Ale powiedzmy jeszcze parę rzeczy z tym związanych.

Przed rozpoczęciem wszelkiego nabożeństwa powinno się złożyć – jak pamiętamy – trzy pokłony do pasa. Podobnie przy trzykrotnych wezwaniach modlitewnych: *Prīdītie, poklonimsia Cariewi naszemu Bogu...*; gdy śpiewa się *Światy Boże, Światy Kriepkij, Światy Biessmiertnyj* („Triswiatoje” – greckie *Trishagion*); *Allilujja* oraz *Budi Imia Hospodnie blagosłowiennno ot nynie i do wieka...* – a także, gdy brzmią słowa *Spodobi Hospodi...* podczas doksologii (*Sławosłowije*).

Podczas wszystkich *jektienii* (gr. *hektenia*) uważnie wsłuchajcie się w każdą prośbę modlitewną, wznosząc cichą modlitwę do Boga i żegnając się znakiem krzyża, gdy padają słowa *Hospodi, pomiluj* (gr. *Kyrie, elejson*) lub *Podaj, Hospodi (Racz nam dać, Panie)*. Podczas innych modlitw o pokłonach przypominają nam wezwania modlitewne, takie jak *Poklonimsia, Pripadiem, Pomolimsia*.

Głęboki pokłon składamy po słowach *Czestniejszuj cheruwim...* z hymnu do Bogurodzicy (*Magnificat*) oraz przy słowach *Imieniem Hospodnim blagosłowi, Otcze*.

A kiedy pokłony (do pasa) składane są bez przeżegnania się znakiem krzyża?... Między innymi – gdy kapłan, przekazując wiernym znak pokoju, wypowiada słowa: *Mir wsiem* lub: *Błahodat' Hospoda naszeho Wisusa Christa, i luby Boha i Otca, i priczastije Swiataho Ducha budi so wsiemi wami* (a chór, w odpowiedzi, śpiewa: *I so duchom twoim*). Podobnie jest, przy każdym błogosławieniu wiernych przez kapłana, o ile dokonywane nie jest za pośrednictwem Św. Krzyża. Natomiast gdy duchowny błogosławi Krzyżem, to składamy pokłon, przeżegnawszy się znakiem krzyża.

Pamiętajmy zatem, abyśmy rozróżniali oznaki czci w stosunku do *sacrum* (świętości) i w stosunku do człowieka, nawet jeśli jest osobą duchowną.

Na wezwanie kapłana (diakona) *Gławy wasza Hospodiewi prieklonitie* powinno się stać z pochyloną głową do końca wypowiedzianej przez niego formuły modlitewnej: w tym czasie duchowny modli się do Pana za wszystkich wiernych, którzy tym gestem okazują uczucie wdzięczności i pokory.

Ważne jest, aby pamiętać, że trzeba się przeżegnać i pochylić głowę, kiedy to kapłan wznosi Św. Krzyż, Św. Czaszę, Ewangelię lub ikonę Zbawiciela. Gdy natomiast wznosi świece lub błogosławi dłonią bądź okadza kadzidłem, wówczas tylko czynimy pokłon bez znaku krzyża.

W Tygodniu Paschalnym (*Swietłaja Siedmica*), kiedy kapłan okadza wiernych, trzymając w ręku Św. Krzyż, wszyscy robią znak krzyża i na jego pozdrowienie *Christos woskriesie!* odpowiadają: *Woistinu woskriesie!*

Przyjmując błogosławieństwo od kapłana (również biskupa) wierni składają dłonie na krzyż – prawą na lewą – i całują prawicę błogosławiącego, nie robiąc przy tym znaku krzyża.

Najważniejsze jest jednak coś innego niż ilość pokłonów i znaków krzyża, a mianowicie ich pobożny charakter – byśmy w każdej chwili robili to na znak i na cześć Chrystusa, Matki Bożej i Świętych Pańskich, a więc z namaszczeniem i w skupieniu. Przede wszystkim – w myśli naszej i w sercu niechaj będą pokłony ku chwale Bożej i gotowość niesienia krzyża, o której ma przypominać prosty znak, czyniony dłonią...^{XVIII}

I.7. Колокольный звон. Dzwonienie dzwonów

Колокольный звон (fot. 24) – важная часть храмового богослужения¹. Он оповещает о начале службы² и приглашает верующих в храм³. В великие и воскресные праздники⁴ он выражает духовную радость верующих⁵.

Церковный устав различает четыре вида звона⁶:

- **благовест**⁷ – мерные удары⁸ в самый большой колокол⁹, который называется благовестником;
- **перезвон**¹⁰, когда ударяют во все колокола по очереди¹¹;
- **собственно звон**¹², когда звонят во все колокола¹³ или только в несколько¹⁴;
- **трезвон**¹⁵, когда ударяют в три приёма¹⁶ в несколько колоколов или во все колокола¹⁷.

Колокольный звон бывает **праздничным**¹⁸ и **будничным**¹⁹. Праздничный звон призывает к всенощному бдению²⁰ и литургии. Он напоминает верующим²¹ о Божественной службе²² и призывает в храм к молитве²³. Сначала звучат два удара²⁴ в самый большой колокол²⁵ – благовестник. После того как звук от второго удара заглохнет²⁶, звонарь начинает совершать мерные удары²⁷. Потом начинается²⁸ трезвон. К всенощной²⁹ трезвон бывает в два приёма³⁰, а к литургии – в три, то есть три раза с некоторыми промежутками во времени³¹.

Вновь колокольный звон во время³² литургии раздаётся в начале евхаристического канона³³ – самой торжественной части службы³⁴. В алтаре в это время приносится Бескровная жертва³⁵. Начинаются удары³⁶ в благовестник. Звонарь должен сделать двенадцать ударов в праздничный колокол³⁷ – по числу апостолов на Тайной Вечери Господней³⁸. Необходимо закончить звон к концу прочтения³⁹ евхаристического канона.

Ежедневно во всю Светлую (Пасхальную) седмицу⁴⁰ полагается⁴¹ трезвон: от конца литургии до вечера.

Во время всех крестных ходов полагается⁴² трезвон^{XIX}.

CZY WIESZ, ŻE...

W odróżnieniu od dzwonów w Kościele katolickim, w dzwonach cerkiewnych poruszają się nie całe kielichy, a jedynie ich serca, które, uderzając o kielichy, wydobywają z nich dźwięk. Dźwięk dzwonów ma w prawosławiu bardzo duże znaczenie, są bowiem, oprócz głosu ludzkiego, jedynym instrumentem, który można wykorzystywać w cerkwi. Dzwony używane są podczas liturgii, ale też np. w czasie powitania hierarchów. Dzwonnik, który wchodzi na dzwonicę i dzwoni, w ten sposób się modli. To jest jego element modlitwy do Boga i on to robi z wiary, a nie tylko z przygotowania muzycznego. Często bywa tak, że dzwonnicy nie mają zielonego pojęcia o nutach, o dźwiękach, a dzwonią i wydzwanniają przepiękne hymny. Z tych dzwonów płynie modlitwa i każdy to słyszy^{XX}.

- ¹ mszy w świątyni
- ² informuje o początku mszy
- ³ zaprasza wiernych do świątyni
- ⁴ w wielki święta i niedziele
- ⁵ wiernych
- ⁶ przepisy kościelne wyróżniają
- ⁷ 4 rodzaje bicia dzwonów
- ⁸ blagowiest – od «благая весть» – „dobra nowina”
- ⁹ miarowe uderzenia
- ¹⁰ największy dzwon
- ¹¹ pieriezwon
- ¹² bije się we wszystkie dzwony po kolei
- ¹³ właściwe dzwonicie
- ¹⁴ wszystkie dzwony
- ¹⁵ lub tylko w kilka
- ¹⁶ trezwon
- ¹⁷ trzy razy
- ¹⁸ w kilka dzwonów lub we wszystkie dzwony
- ¹⁹ świąteczny
- ²⁰ powszedni
- ²¹ wzywa na całonocne czuwanie
- ²² przypomina wiernym
- ²³ mszy świętej
- ²⁴ wzywa do świątyni na modlitwę
- ²⁵ najpierw rozbrzmiewają dwa uderzenia
- ²⁶ w największy dzwon
- ²⁷ po tym, jak dźwięk od drugiego uderzenia przycichnie
- ²⁸ dzwonnik zaczyna wykonywać miarowe uderzenia
- ²⁹ potem zaczyna się na czuwanie całonocne
- ³⁰ dzwoni się dwa razy
- ³¹ tzn. trzy razy z krótkimi przerwami w czasie
- ³² ponownie dźwięk dzwonów w czasie
- ³³ na początku kanonu eucharystycznego
- ³⁴ najbardziej uroczystej części mszy
- ³⁵ na ołtarzu składa się wtedy ofiarę
- ³⁶ zaczynają się uderzenia
- ³⁷ dzwonnik powinien 12 razy uderzyć w dzwon świąteczny
- ³⁸ od liczby apostołów podczas Ostatniej Wieczerzy
- ³⁹ należy zakończyć dzwonicie przed końcem czytania
- ⁴⁰ Światły Tydzień (po Wielkiej Nocy)
- ⁴¹ powinien być
- ⁴² w czasie drogi krzyżowej powinien być

I.8. Православное пение. Śpiew prawosławny

Церковное пение¹ (fot. 25) – это омузыкалённая молитва², коллективная молитва верующих³. Участвуя⁴ в церковном пении, человек присоединяется⁵ к церковному голосу, пение единит мысли и чувства⁶ в молитве. Пение во время богослужения⁷ возникло с зарождением христианства⁸, трансформировалось и развивалось с течением времени⁹.

Знаменное пение¹⁰

Пёвчие¹¹ знаменного пения исполняли¹² композиции хором в один голос¹³, т.е. (то есть) это одnogолосый хор¹⁴. Знаменное пение носит название «православное каноническое пение»¹⁵ в силу своего распространения¹⁶ в православной церкви.

Второе¹⁷ название – крюковое пение¹⁸. Крюки¹⁹ – названия символов²⁰, которыми над текстами обозначались звуковые интервалы²¹.

Партёсное пение²²

В XVII (семнадцатом) веке знаменное пение уступило место партёсному. Отличие²³ партёсного пения и знаменного пения – в многоголосии²⁴, т.е. партёсное пение исполняет хор в два, три, четыре... тридцать голосов²⁵. Пёвчие исполняют постоянное многоголосие или переменное²⁶. Во время переменного многоголосия²⁷ чередуется одnogолосное и многоголосное исполнение²⁸, а постоянное многоголосие²⁸ звучит как четырёхголосная обработка знаменных мотивов³⁰.

Виды³¹ церковного пения

Богослужённое пение³² христианской традиции подчинено системе гласов – осмогласию³³. Осмогласие – система для оформления видов церковного пения³⁴, где каждый из гласов представляет собой характерный напёв³⁵.

Осмогласие – система византийского происхождения³⁶, которую переняла церковь. По обычаю³⁷ в каждый из восьми дней празднования Пасхи³⁸ церковь исполняла напёв, отличающийся от предыдущего дня³⁹. Через время⁴⁰ система гласов переменилась с восьмидневной на восьминедельную⁴¹. Церковь повторяла восьминедельный цикл гласов от Пасхи до Пасхи⁴².

Церковное пение в XXI (двадцать первом) веке

В двадцать первом веке в церквях воспроизводят знаменные напёвы⁴³ и исполняют партёсное пение в рамках⁴⁴ церковных хоров. Партёсный концерт – многоголосье, перешёл от церковного жанра на светскую сцену⁴⁵, и используется композиторами в сочинениях⁴⁶ XXI.

¹ śpiew cerkiewny
² umuzykalniona modlitwa
³ wspólna modlitwa wiernych
⁴ uczestnicząc
⁵ przylącza się
⁶ jednoczy myśli i uczucia
⁷ śpiew podczas mszy
⁸ pojawił się wraz
z narodzinami chrześcijaństwa
⁹ ulegał zmianom i rozwijał
z czasem
¹⁰ śpiew neumatyczny
¹¹ śpiewający
¹² wykonywali
¹³ chórem jednym głosem,
jednakowo
¹⁴ tzw. jednogłosowy chór
¹⁵ prawosławny śpiew kanoniczny
¹⁶ dzięki rozpowszechnieniu
¹⁷ druga
¹⁸ kriukowy śpiew
¹⁹ kriuki
²⁰ nazwy symboli
²¹ którymi nad tekstem
oznaczano interwały dźwiękowe
²² śpiew partesny (wielogłosowy)
²³ różnica
²⁴ wielogłosie
²⁵ wykonuje chór na 2, 3, 4...
30 głosów
²⁶ śpiewacy śpiewają ciągłym
wielogłosem lub na zmianę
²⁷ w czasie naprzemiennego
wielogłosu
²⁸ przeplata się jednogłosowe
i wielogłosowe wykonanie
²⁹ ciągly wielogłos
³⁰ brzmi jak czterogłosowy
wariant motywów
neumatycznych
³¹ rodzaje
³² śpiew mszalny
³³ podporządkowany jest
systemowi gласów –
ośmiogłosowi
³⁴ system wykonywania
śpiewu cerkiewnego
³⁵ każdy z gласów ma
własną melodię
³⁶ pochodzenia bizantyjskiego
³⁷ zgodnie ze zwyczajem
³⁸ w każdy z 8 dni
świętowania Wielkiej Nocy
³⁹ wykonywano melodię
różniącą się od melodii
poprzedniego dnia
⁴⁰ po pewnym czasie
⁴¹ zmienił się z ośmiotydniowego
na ośmiotydniowy
⁴² od Wielkiej Nocy do
Wielkiej Nocy
⁴³ wykonuje się
neumatyczny śpiew
⁴⁴ wielogłosowy w ramach
⁴⁵ przeszedł od stylu cerkiewnego
do świeckich wykonań
⁴⁶ jest wykorzystywany przez
kompozytorów w utworach

CZY WIESZ, ŻE...

Wszystkie zachowane zabytki liturgiczne podają, że chrześcijanie śpiewali podczas swoich nabożeństw. Podobnie jak w Starym Testamencie, gdy dwa chóry kapłanów śpiewały podczas wszystkich nabożeństw w świątyni jerozolimskiej. Prowadząc działalność misyjną przede wszystkim w środowisku grecko-rzymskim, chrześcijaństwo odwołało się do istniejących już melodii, które dostosowano do wymogów swojej liturgii. Ostatecznie śpiew liturgiczny został ukształtowany w VIII wieku, kiedy to św. Jan Damasceński zredagował jedną z podstawowych ksiąg liturgicznych, zwaną Oktoich, czyli księgą ośmiu tonów. W Kościele Prawosławnym śpiew wykonuje się według ośmiu podstawowych schematów muzycznych, zwanych „ton” (gr. *echos*, słow. *glas*). Podział melodii na osiem tonów nawiązuje do symboliki dnia ósmego, dnia zmartwychwstania Chrystusa, który jest już poza kalendarzem i kieruje naszą myśl ku wieczności. W Bizancjum i na całym Bliskim Wschodzie (podobnie jak i na Zachodzie w pierwszych wiekach istnienia chrześcijaństwa) był to śpiew unisonowy. Na terenach Wielkiego Księstwa Litewskiego, a także Rusi, pod wpływem nowych prądów w muzyce, pojawił się śpiew polifoniczny, czyli wielogłosowy. Wspaniali kompozytorzy, jak np. Czajkowski i Bortnianski, komponowali muzykę do tekstów liturgicznych. Prawosławie przywiązuje wielką wagę do śpiewu liturgicznego, co wiąże się z faktem, że śpiew towarzyszy wszystkim nabożeństwom, udzielaniu sakramentów, a także procesjom. „Kto śpiewa, ten dwa razy się modli”, a także wyraża swój zachwyt i swoją wiarę. W ciągu całej historii Kościół Prawosławny dbał o śpiew liturgiczny. We wszystkich parafiach istniały chóry, których śpiew towarzyszył nabożeństwom. Liturgia prawosławna ma charakter kontemplacyjny, jej uczestnicy przeżywają duchowo wydarzenia zbawcze z całej historii zbawienia. Równocześnie łączą się z chórami anielskimi. Ogromną rolę odgrywa także fakt, że liturgia prawosławna jest syntezą różnych sztuk. Chodzi w tym wypadku o wystrój samej cerkwi i jej architekturę, ale także o poezję (teksty liturgiczne są przeważnie tekstami poetyckimi), układy choreograficzne, związane z procesjami, a także, oczywiście, o śpiew. Synteza różnych sztuk podczas akcji liturgicznej ma na celu stworzenie piękna, które byłoby odbiciem piękna samego Boga. Wierny uczestniczący w liturgii zostaje porwany przez piękno, zachwyca się nim, gdyż liturgia jest rozumiana jako odbicie wiecznej liturgii, celebrowanej w niebie. Właśnie o tej liturgii mówi Apokalipsa: „A oto drzwi były otwarte w niebie... tron stał w niebie, na tronie zaś siedział ktoś... a wokół tronu dwadzieścia cztery trony, a na tych tronach siedzących dwudziestu czterech starców, odzianych w białe szaty, a na głowach Ich złote korony... Upada dwudziestu czterech starców przed tym, który siedzi na tronie” (4.1.2.4.10). Wszyscy wielcy kompozytorzy liturgii prawosławnej (Maksym Wyznawca, German z Konstantynopola i inni) traktowali liturgię celebrowaną przez Kościół jako odbicie liturgii niebieskiej. Cytowany tekst Apokalipsy mówi także o śpiewaniu w niebie hymnu „Święty, Święty, Święty...”. Liturgia jest więc wzorowana na opisie Apokalipsy, a poza tym jest ikoną królestwa Bożego. Dlatego liturgia eucharystyczna zaczyna się od wezwania „Błogosławione królestwo...”. Zrozumiały jest więc stosunek prawosławia do liturgii jako czynności świętej, będącej początkiem królestwa Bożego. Liturgia musi w sposób konieczny ukazać piękno eschatologiczne przemienionego świata. Jednym z elementów tego piękna jest śpiew. Teksty liturgiczne wielokrotnie mówią o tym, że wierni śpiewają wraz z aniołami. Jest to zarazem wskazówka, jak prawosławie traktuje człowieka, jako istotę stworzoną przez Boga na Jego obraz i podobieństwo, łączącą się z aniołami w śpiewaniu chwały Bożej i będącą dziedzicem raj. Liturgia, a wraz z nią śpiew, dają nam przedsmak sytuacji raj. i tej rzeczywistości, w której Bóg będzie wszystkim we wszystkich^{XXII}.

I.9. Иконостас. Ikonostas

В правосла́вном хра́ме иконостасом (fot. 26, fot. 27) называ́ется алтарная перегородка с несколькими рядами¹ ико́н, отделяющая алтарную часть² от остального пространства хра́ма³.

Иконостас состоит из⁴ ико́н, расположенных ярусами⁵ (fot. 24). Число ярусов⁶ бывает от трёх до пяти. Классическим иконостасом принято считать пятиярусный⁷ иконостас, в котором сюжеты⁸ ико́н и их порядок имеют определённое значение⁹.

Пять рядов¹⁰ ико́н носят следующие названия¹¹: верхний ряд¹² – праротеческий¹³, ниже¹⁴ – пророческий, деисусный¹⁵, праздничный и самый нижний ряд – местный¹⁶, где находятся Царские врата¹⁷, алтарные двери¹⁸, храмовая и местночтимые иконы¹⁹.

Местный ряд

Самый нижний ряд²⁰ в иконостасе – местный. Здесь обычно располагаются местночтимые иконы²¹, состав которых зависит²² от традиций каждого храма²³. Справа от Царских врат находится икона Спасителя²⁴, слева – икона Богородицы²⁵. Справа от иконы Спасителя обычно находится храмовая икона²⁶, то есть икона того праздника или святого²⁷, в честь которого освящён данный храм²⁸.

Над Царскими Вратами располагается икона «Тайная Вечеря»²⁹ и иконы «Благовещения Пресвятой Богородицы»³⁰ и четырёх Евангелистов.

Праздничный ряд

Праздничный описывает события земной жизни Спасителя³¹. В этом ряду стоят иконы двенадцатых праздников³² (12 [двенадцать] главных церковных праздников – Рождество Богородицы³³, Введение во храм Пресвятой Богородицы³⁴, Воздвижение Креста³⁵, Рождество Христово³⁶, Крещение (Богоявление)³⁷, Благовещение³⁸, Сретение Господне³⁹, Вход Господень во Иерусалим⁴⁰, Вознесение⁴¹, Пятидесятница⁴², Преображение Господне⁴³, Успение Богородицы)⁴⁴.

Деисус (деисис)

Здесь в центре икона Спасителя⁴⁵. Справа и слева от Него изображаются Богородица и Иоанн Предтеча⁴⁶. За ними следуют⁴⁷ архангелы, святители, апостолы, мученики, преподобные⁴⁸, то есть весь сонм святых⁴⁹, представленный всеми чинами святости⁵⁰.

Пророческий ряд

Пророческий ряд иконостаса являет собой ветхозаветную церковь от Моисея до Христа⁵¹. Он состоит из изображений⁵² пророков с развёрнутыми свитками в руках⁵³. Первоначально⁵⁴ в центре ряда помещались изображения⁵⁵ Давида и Соломона, позже – Богородица с Младенцем⁵⁶.

Праотеческий ряд

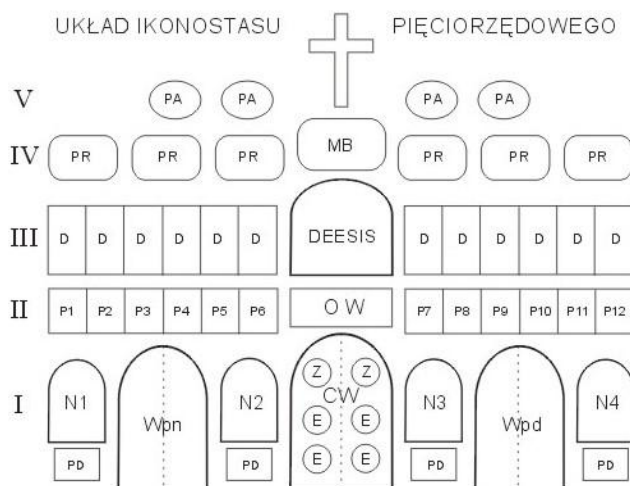
Верхний ряд⁵⁷ назван праротеческим. Этот ряд представляет собой галерею ветхозаветных праротцов⁵⁸ с соответствующими текстами на свитках⁵⁹. В центре этого ряда обычно помещается образ Святой Троицы⁶⁰ в виде трёх Ангелов⁶¹ – явление Бога Аврааму⁶² как ветхозаветное указание на Троицество Бога⁶³.

¹ nazywa się przegrodę ołtarza z kilkoma rzędami
² dzielącą część ołtarzową
³ pozostałej przestrzeni świątyni
⁴ składa się
⁵ ułożonych rzędami
⁶ liczba rzędów
⁷ uważa się pięciorzędowy
⁸ motywy
⁹ uszeregowanie mają określone znaczenie
¹⁰ rzędów
¹¹ określone nazwy
¹² górny rząd
¹³ praojcowski
¹⁴ poniżej
¹⁵ protoków, świąteczny, deesis
¹⁶ najniższy – namiestny
¹⁷ znajdują się carskie wrota
¹⁸ drzwi ołtarzowe
¹⁹ ikona danej świątyni i lokalnie czczone ikony
²⁰ najniższy rząd
²¹ tutaj znajdują się zazwyczaj czczone lokalnie ikony
²² skład którego zależy
²³ każdej świątyni
²⁴ Chrystusa Zbawiciela
²⁵ Matki Boskiej
²⁶ zazwyczaj znajduje się ikona świątynna
²⁷ święta lub świętego
²⁸ pod wezwaniem którego poświęcono świątynię
²⁹ znajduje się ikona „Ostatnia Wieczerza”
³⁰ Zwiastowanie NMP
³¹ opisuje wydarzenia ziemskiego życia Zbawiciela
³² najważniejszych 12 świąt
³³ Narodzenie Bogurodzicy
³⁴ Wprowadzenie Bogurodzicy do Świątyni
³⁵ Podwyższenie Krzyża Świętego
³⁶ Narodzenie Chrystusa
³⁷ Chrzt (Objawienie Pańskie)
³⁸ Zwiastowanie
³⁹ Ofiarowanie
⁴⁰ Wejście do Jerozolimy
⁴¹ Wniebowzięcie Pańskie
⁴² Pięćdziesiątnica
⁴³ Przemienienie Pańskie
⁴⁴ Zaśnięcie Bogurodzicy
⁴⁵ tutaj pośrodku jest ikona Zbawiciela
⁴⁶ znajduje się wizerunek Matki Boskiej i Jana Chrzciciela (Ewangelisty)
⁴⁷ znajdują się
⁴⁸ archaniołowie, święci, apostołowie, męczennicy, święci mnisi

Завершается иконостас крестом⁶⁴ или иконой Распятия⁶⁵ (также в форме креста)^{XXIII}.

⁴⁹ cały zastęp świętych
⁵⁰ reprezentowany przez
wszystkie rangi świętości
⁵¹ rząd starotestamentowy
od Mojżesza do Chrystusa
⁵² składa się z wizerunków
proroków
⁵³ z rozwiniętymi
w dłoniach zwojami
⁵⁴ początkowo
⁵⁵ umieszczano postacie
⁵⁶ potem – Matkę Boską
z Dzieciątkiem
⁵⁷ górnego rządu
⁵⁸ stanowi galerię praojców
Starego Testamentu
⁵⁹ z odpowiednimi
tekstami na zwojach
⁶⁰ umieszcza się obraz
Świętej Trójcy
⁶¹ w postaci trzech aniołów
⁶² objawienie Boga
Abrahamowi
⁶³ jako starotestamentowe
wskazanie Boga w Trójcy
⁶⁴ ikonostas wieńczy krzyż
⁶⁵ albo ikona Ukrzyżowania

LEGENDA:

I. Ikony namiestne i wrota

PD – predelle, CW – carskie wrota, Z,E – Zwiastowanie, Ewangelisci (często Zwiastowanie umieszczane jest pomiędzy Ewangelistami), Wpn, Wpd – diakońskie wrota północne, południowe, N1 – najbardziej czczony lokalny święty, N2 – Hodigitria lub Eleusa, N3 – Chrystus Nauczający, N4 – Ikona chramowa – patron cerkwi

II. Rząd święteczny

OW – Ostatnia Wieczerza, P1 – P12 - dwunadzieścio prazdniki (wielkie święta)

III. Grupa Deesis

D – postacie z grupy Deesis

IV. Rząd proroków i Ojców Kościoła

PR – prorocy, MB – Matka Boska Modląca się

V. PA – Patriarchowie

I.10. Семь Таинств. Siedem sakramentów

I.10.1. Крещение. Chrzest

Крещение (fot. 28, 29) это такое священное действие¹, в котором верующий² во Христа, через троекратное погружение³ тела в воду, с призыванием имени⁴ Святой Троицы – Отца и Сына и Святого Духа, омывается от первородного греха⁵, а также от всех⁶ грехов, совершенных им самим до Крещения⁷, возрождается благодатью⁸ Духа Святого в новую, духовную жизнь^{9XXIV}.

Обряд начинается с того¹⁰, что тот, кто крестится трижды отрекается от сатаны¹¹. Священник¹² три раза спрашивает вас, отрекаетесь ли вы от сатаны¹³, на что следует ответить, отрекаюсь¹⁴. Далее священник выясняет, желаете ли вы сочетаться с Христом¹⁵, и соответственно¹⁶ задаёт три раза об этом вопрос¹⁷. На заданный вопрос следует ответить, сочетаюсь¹⁸.

Крещение младенца¹⁹, как известно, осуществляется в присутствии крестных родителей²⁰, и они берут на себя всю ответственность²¹ за крестника перед Богом. Соответственно на все заданные вопросы даёт ответ крестные.

После того, как было осуществлено отречение от сатаны²³ и дано согласие на сочетание с Христом²⁴ необходимо зачитать²⁵ молитву, которая получила название Символ веры²⁶. Обычно эта молитва читается священником²⁷, за которым вам необходимо просто повторить²⁸ слова молитвы.

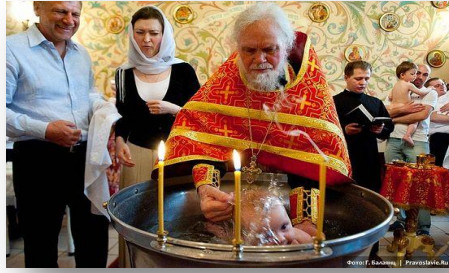
После того, как молитва будет прочитана, священник зачитывает великую ектению²⁹. Это особая³⁰ молитва, после прочтения, которой обычная вода становится святой³¹. Далее обряд предусматривает³², что в освящённую воду все кто креститься окунаются три раза³³. При этом взрослых и больших детей³⁴ водой просто умывают, а младенцы окунаются в купель³⁵ полностью.

Многие, выбирая крестик³⁶ для проведения обряда³⁷, испытывают некоторые затруднения³⁸ при выборе. Не важно, принесёте вы на обряд крестик из обычного металла или из золота³⁹. Крестик, это символ веры, который всегда будет напоминать⁴⁰ вам о том, что вы можете спасти свою душу⁴¹ и точно так же⁴² как и Христос попадёте в Царствие небесное⁴³.

После того, как будет надет крестик⁴⁴, обряд продолжается зачитыванием⁴⁵ текстов из Евангелие и осуществляется постриг волос⁴⁶. Остриженные волосы закатывают в воск⁴⁷ и полученный шарик бросают в купель⁴⁸, где проходило крещение.

Если вы крестите младенца, то ему необходимо подарить Мёрную икону⁴⁹. На иконе должен быть изображён Святой покровитель вашего младенца^{50XXV}.

¹ akt święty
² wierzący
³ poprzez trzykrotne zanurzenie
⁴ wezwaniem imienia
⁵ zmywany jest grzech pierworodny
⁶ wszystkie
⁷ popełnione przez niego przed Chrztem
⁸ odradza się łaska
⁹ w nowe duchowe życie
¹⁰ obrządek zaczyna się od
¹¹ osoba chrzczona trzy razy wyrzeka się szatana
¹² kapłan
¹³ pyta trzy razy, czy wyrzekamy się szatana
¹⁴ należy odpowiedzieć, wyrzekam się
¹⁵ czy chcecie połączyć się z Chrystusem
¹⁶ odpowiednio
¹⁷ zadaje pytanie
¹⁸ na pytanie należy odpowiedzieć, łączę się
¹⁹ chrzest niemowlęcia
²⁰ odbywa się w obecności rodziców chrzestnych
²¹ biorą całą odpowiedzialność
²² a więc, na wszystkie zadane pytania odpowiadają chrzestni
²³ po wyrzeknięciu się szatana
²⁴ i zgodzie na połączenie z Chrystusem
²⁵ należy zmówić
²⁶ otrzymała nazwę wyznanie wiary
²⁷ zazwyczaj modlitwę odmawia kapłan
²⁸ za którym należy po prostu powtórzyć
²⁹ kapłan odmawia Wielką Ektęnię
³⁰ szczególna
³¹ zwykła woda staje się świętą
³² potem obrządek przewiduje
³³ trzykrotne zanurzenie osoby chrzczonej w świętej wodzie
³⁴ dorosłych i duże dzieci
³⁵ niemowlę zanurza się w chrzcielnicy
³⁶ wielu, wybierając krzyżyk
³⁷ do dokonania obrządku
³⁸ mają pewne trudności
³⁹ ze zwykłego metalu czy ze złota
⁴⁰ zawsze będzie przypominać
⁴¹ zbawić swoją duszę
⁴² dokładnie tak samo

⁴³ trafić do Królestwa
 Niebieskiego
⁴⁴ po założeniu krzyżyka
⁴⁵ obrządek trwa dalej
 i odmawia się
⁴⁶ dokonuje się postrzyżyn
 włosów
⁴⁷ zwija się z woskiem
⁴⁸ powstałą kulkę rzuca do
 chrzcielnicy
⁴⁹ Ikonę na miarę
⁵⁰ patron waszego dziecka

I.10.2. Миропомáзание. Bierzmowanie

В Таинстве миропомáзания¹ (fot. 30, 31) верующему подаются дары Святаго Духа², которые отныне будут укреплять его в христианской жизни³.

Первоначально⁴ апостолы Христовы призывали Святой Дух сойти на обратившихся к Богу через возложение рук⁵. Но уже в конце⁶ I (первого) века Таинство стало совершаться через помазание миром⁷, так как апостолы просто не имели возможности⁸ возлагать руки⁹ на всех присоединившихся к Церкви¹⁰ в разных, часто отдалённых местах¹¹.

Святым миром¹² (fot. 32) называется особым образом приготовленный¹³ и освящённый состав из елѣя и благовонных веществ¹⁴. Освящали его апостолы и их преемники – епископы¹⁵. И теперь освящать миром могут только архиереи¹⁶. Но само Таинство могут совершать священники¹⁷.

Обычно миропомáзание следует непосредственно за Крещением¹⁸. Со словами: «Печать дара Духа Святаго. Аминь»¹⁹ – священник крестообразно помазует верующему чело²⁰ – для освящения²¹ мыслей его, очи – чтобы мы шли по стезе спасения²² под лучами благодатного света²³, уши – да будет человек чутким к слышанию слова Божия²⁴, уста – дабы оказались способными к вещанию Божественной истины²⁵, руки – для освящения на дела, угодные Богу²⁶, ноги – для хождения по стопам заповедей Господних²⁷, грудь²⁸ – чтобы, облечись во всеоружие Духа Святаго²⁹, мы все могли о укрепляющем³⁰ нас Иисусе Христе. Так, через помазывание разных частей тела³¹, освящается весь человек – плоть его и душа^{32XXVI}.

¹ sakramencie bierzmowania
² wiernemu przekazuje się dary Ducha Świętego
³ odtąd będą wzmacniać go w wierze chrześcijańskiej
⁴ początkowo
⁵ przywoływali Ducha Świętego, aby zstąpił na tych, którzy zwracają się do Boga
⁶ poprzez nałożenie rąk
⁷ pod koniec
⁸ sakrament zaczęto sprawować poprzez namaszczenie mirra
⁹ nie mieli możliwości
¹⁰ składać ręce
¹¹ na wszystkich, którzy przystępują do Kościoła
¹² różnych, często odległych miejscach
¹³ świętą mirra
¹⁴ przygotowaną w specjalny sposób
¹⁵ poświęconą mieszankę, w skład której wchodzi krzyżmo i substancje wonne
¹⁶ następcy – biskupi
¹⁷ poświęcać mogą tylko archiereje (wyższe duchowieństwo)
¹⁸ sam sakrament mogą sprawować kapłani
¹⁹ zazwyczaj bierzmowanie odbywa się od razu po chrzcie
²⁰ „Dar Ducha Świętego. Amen”
²¹ kapłan namaszcza wiernemu czoło, kreśląc znak krzyża
²² do poświęcenia
²³ by kroczyli drogą zbawienia
²⁴ pod promieniami światłości
²⁵ czujny na słowa Boże
²⁶ żeby mogły głosić prawdę Bożą
²⁷ ręce – żeby czyniły rzeczy miłe Bogu
²⁸ do kroczenia zgodnie z przykazaniami Boskimi
²⁹ pierś
³⁰ żeby uzbroić się w Ducha Świętego
³¹ umocnić się
³² namaszczenie różnych części ciała
^{32XXVI} poświęcony zostaje cały człowiek – jego ciało i dusza

I.10.3. Покаяние (исповедь). Pokuta (spowiedź)

Исповедь (Таинство покаяния¹) (fot. 33, 34) – таинство Православной Церкви, в котором искренне исповедующий грехи² свои при видимом изъяснении прощения от священника³ невидимо разрешается от грехов Самим Богом⁴. Принимает исповедь священник или архиерей⁵.

Исповедь принято совершать после вечернего богослужения или утром⁶, непосредственно⁷ перед литургией, поскольку миряне к причащению по традиции допускаются после исповеди⁸.

Как правило⁹, священник исповедует перед аналоем¹⁰ (Аналой – столик для церковных книг или икон с наклонной верхней поверхностью¹¹). Пришедшие на исповедь становятся друг за другом¹² перед аналоем, где исповедует священник¹³, но на некотором расстоянии¹⁴ от аналоя, чтобы не мешать чужой исповеди¹⁵; стоят тихо¹⁶, слушая церковные молитвы, сокрушаясь в сердце о своих грехах¹⁷. Когда настанет их очередь – подходят к исповеди¹⁸.

Подойдя к аналою, склонит голову¹⁹; при этом можно и стать на колени²⁰ (по желанию²¹; но в воскресные дни и великие праздники²², а также от Пасхи до дня Святой Троицы коленопреклонения отменяются²³). Иногда священник²⁴ покрывает голову кающегося епитрахилью²⁵ (Епитрахиль – деталь облачения священника²⁶ – вертикальная полоса ткани на груди²⁷), молится, спрашивает, как зовут исповедника²⁷ и что он желает исповедать пред Богом²⁸.

Прощенный грешник, перекрестясь, целует крест²⁹, Евангелие и берёт у батюшки благословение³⁰. Для этого нужно сложить руки ладонями вверх³¹ (правую на левую), склонить голову и сказать³¹: «Благослови, отче»³². Священник крестит человека знаком священнического благословения³³ и кладёт свою ладонь на сложенные ладони благословляемого³⁴. Следует приложиться устами к руке священника^{35XXVII}.

- ¹ sakrament pokuty
- ² szczerze wyznając swoje grzechy
- ³ widocznym
- ⁴ przebaczeniu kapłana
- ⁵ niewidocznie uwalnia się od grzechów przez samego boga
- ⁶ dokonuje kapłan lub archierej
- ⁷ zazwyczaj dokonuje się po wieczornej mszy lub rano
- ⁸ bezpośrednio
- ⁹ wiemi, zgodnie z tradycją, mogą przystąpić do komunii po spowiedzi
- ¹⁰ zazwyczaj
- ¹¹ spowiada przed analogem
- ¹² ksiąg cerkiewnych lub ikon z pochyłym blatem
- ¹³ stają jeden za drugim
- ¹⁴ gdzie spowiada kapłan
- ¹⁵ ale w pewnej odległości
- ¹⁶ żeby nie przeszkadzać czyjejs spowiedzi
- ¹⁷ stojąc cicho
- ¹⁸ odczuwając w sercu skruchę za swoje grzechy
- ¹⁹ kiedy przychodzi kolejka – podchodzą do spowiedzi
- ²⁰ podchodząc do analoga, należy sklonić głowę
- ²¹ można uklęknąć
- ²² jeśli ma się życzenie
- ²³ ale w niedziele i wielkie święta od Wielkiej Nocy do Świętej Trójcy nie należy klękać
- ²⁴ czasami kapłan
- ²⁵ pokrywa głowę grzesznika Epi-trachylionem (stulą)
- ²⁶ część szaty kapłana
- ²⁷ pionowy pas tkaniny na piersiach
- ²⁸ modli się, pyta o imię spowiadającego się
- ²⁹ i jakie grzechy Bogu chce wyznać
- ³⁰ grzesznik, któremu wybaczone grzechy, czyni znak krzyża, całuje krzyż
- ³¹ zostaje pobłogosławiony przez kapłana
- ³² w tym celu należy złączyć ręce dłońmi do góry
- ³³ pochylić głowę i powiedzieć
- ³⁴ „Pobłogosław, Ojcze”
- ³⁵ kapłan błogosławi czyniąc znak krzyża
- ³⁶ kładzie swoją dłoń na złożone dłonie osoby, którą błogosławi
- ³⁷ należy przyłożyć usta do dłoni kapłana

I.10.4. Причащение (Евхаристия). Eucharystia

В Таинстве¹ причащения (fot. 35) православный христианин под видом² хлеба и вина вкушает Самое Тело и Кровь Господа³

Иисуса Христа и через это таинственно соединяется⁴ с Ним, делаясь причастником вечной жизни⁵.

Таинство Святого Причащения установил Сам Христос во время Тайной Вечери⁶, накануне Своих страданий и смерти⁷: взяв хлеб и благодарив⁸ (Бога Отца – за все Его милости⁹), преломил¹⁰ и подал ученикам, говоря¹¹: примите и ядите, сие есть Тело Моё, которое за вас предаётся¹². Также взяв чашу и благодарив¹³, подал им, говоря¹⁴: пейте из неё все, ибо сие Кровь Моя, за вас и за Многих изливаемо оставление грехов¹⁵.

Установив Таинство Причащения¹⁶, Иисус Христос заповедал ученикам совершать его всегда¹⁷: «Сие творите в Моё поминание»^{18XXVIII}

Во время¹⁹ литургии нужно безвыходно пребывать в храме²⁰, молитвенно участвуя в службе до тех пор²¹, пока священник выйдет из алтаря с чашей и провозгласит²²: «Со страхом Божиим и верою приступите»²³. Тогда причастники выстраиваются один за другим перед амвоном²⁴ (сначала дети и немощные, затем мужчины и за ними женщины²⁵). Руки должны быть сложены крестообразно на груди²⁶ (fot. 36); перед чашей креститься не положено²⁷. Когда подойдёт очередь²⁸, нужно стать перед священником, назвать своё имя и открыть рот²⁹ так, чтобы можно было вложить ложку с частицей Тела и Крови Христовых³⁰ (fot. 37). Ложку нужно тщательно³¹ облизать губами, и после того, как промокнут губы платом³², с благоговением поцеловать край чаши³³.

Затем, не прикладываясь к иконам и не разговаривая³⁴, нужно отойти от амвона и принять «запивку»³⁵ (fot. 38) – святую воду с вином и частицу просфоры³⁶ (fot. 39).

После причастия нужно прочитать³⁷ (или выслушать в Церкви) благодарственные молитвы^{38XXIX}.

¹ sakramencie

² chrześcijanin pod postacią

³ Ciało i Krew Pana

⁴ poprzez to w tajemny

spósob łączy się

⁵ będąc dopuszczony do

życia wiecznego

⁶ w czasie Ostatniej Wieczerzy

⁷ przed swoją męką i śmiercią

⁸ wzięwszy chleb

i odmówiwszy dziękczynienie

⁹ łaski

¹⁰ przelał

¹¹ mówiąc

¹² „Weźcie i jedzcie, to jest

ciało moje, które za was

będzie wydane”

¹³ wziął kielich i odmówiwszy

dziękczynienie

¹⁴ mówiąc

¹⁵ „Pijcie z niego wszyscy,

bo to jest moja Krew

Przymierza, która za wielu

będzie wylana na

odpuszczenie grzechów”

¹⁶ po ustanowieniu

sakramentu Eucharystii

¹⁷ polecił uczniom czynić to

zawsze

¹⁸ „To czyńcie na moją

pamiętkę”

¹⁹ w czasie

²⁰ nie należy wychodzić ze

świątyni

²¹ w modlitwie uczestnicząc we

mszy dopóki

²² kapłan wyjdzie na ołtarz

z kielichem i nie ogłosi

²³ „Ze strachem Bożym

i wiarą przyjmijcie”

²⁴ wtedy uczestnicy

sakramentu ustawiają się

jeden za drugim przed amboną

²⁵ najpierw dzieci i chorzy,

potem mężczyźni i za nimi

kobiety

²⁶ ręce powinny być

skrzyżowane na piersiach

²⁷ przed kielichem nie

należy robić znaku krzyża

²⁸ zbliżyć się kolejka

²⁹ należy stanąć przed

kapłanem, podać swoje

imię i otworzyć usta

³⁰ żeby można było włożyć

łyżeczkę z fragmentem

Ciała i Krwi Chrystusa

³¹ łyżeczkę należy dokładnie

³² przetrą mokre usta chustą

³³ z uwielbieniem ucałować

kraj kielicha

³⁴ potem nie dotykając ikon

i nie rozmawiając

³⁵ odejść od ambony i przepić

³⁶ świętą wodą z winem

i częścią prosfory (opłatka)

³⁷ należy odmówić

³⁸ dziękczynne modlitwy

CZY WIESZ, ŻE...

Do rozłamu chrześcijaństwa doprowadziły nie tylko różnice w kwestiach teologicznych, ale też odmienne tradycje liturgiczne. Jedną z nich był rodzaj chleba używany do udzielania komunii świętej. Chrześcijanie zachodni używają do tego celu opłatków, czyli przasnego chleba zrobionego jedynie z mąki i wody. Prawosławni do swojego ciasta dodają zakwas lub drożdże.

Mały okrągły chlebek pokryty z wierzchu prawosławną symboliką nazywany jest prosforą, co w grece oznacza ofiarowanie. Wierni otrzymują komunię w postaci kawałka prosfory zamoczonej w winie. Prosfory są ważnym symbolem również w bożonarodzeniowej tradycji – spożywa się je w czasie wigilijnej wieczerzy.

Prosfory są przygotowywane z pieczołowitością podobną

do tej, jaka jest potrzebna przy malowaniu ikon. A osoby zajmujące się wypiekiem chleba – czyli prosfornicy lub prosfornice – pełnią swoją służbę z namaszczeniem tak jak prawosławni mnisi.

By zrobić ciasto, potrzebna jest miska, do której szklankę mąki wsypuje się, tworząc kształt krzyża, potem dodaje się sól, litr przegotowanej wody i wodę święconą, która symbolizuje miłość Bożą. Potem dodaje się drożdże. Wszystko powinno być dodawane stopniowo, ciasto zagniata z głębokim szacunkiem, z miłością i modlitwą, inaczej nie uda się. Bez tego ciasto nie tylko nie wyrośnie, ale w ogóle nie wyjdzie takie jak trzeba. Mija pół godziny. W szklance pienią się drożdże, które trafiają do ciasta. Potem trzeba dodać kolejną szklankę mąki. Powstały zaczyn dzielony jest na pół i przekładany do dwóch szklanek. Do jednej z nich dodaje się zwykłą, a do drugiej święconą wodę. Potem wszystko to zlewa się z powrotem do miski i dodaje jeszcze trzy kilogramy mąki i wyrabia dotąd, aż powstanie jednolite ciasto. Gdy ciasto jest gotowe, rozcinamy je na cztery części, owijają folią i odkładają, żeby trochę poleżało, a potem zaczyna wałkować. To także trzeba robić z szacunkiem i przy modlitwie. Z rozwałkowanych płatów ciasta formuje się podstawę i górną część prosfory przy pomocy specjalnych foremek. Na każdej prosforze odciska się specjalnym stemplem krzyż i greckie litery „IC” „XC” czyli inicjały Jezusa Chrystusa oraz słowo „HIKA – zwycięstwo nad śmiercią). Gdy na wierzchu odcisnięto już ornament, prosfora jest gotowa do upieczenia. Na papierze zapisuje się czas, by wiedzieć, o której godzinie wyjąć ją z pieca. Z nieużytego ciasta piecze się chleb i oddaje się go potrzebującym.

W dni powszednie potrzebne nam cztery krzyżowe i jedna prosfora odcisniętym słowem Maryja. W święta wypiekamy Jagniątko (używane w liturgii kawałki chleba w formie prostopadłościanu, trzy krzyżowe prosfory i jedną z wizerunkiem Bogarodzicy – potrzebne do Mszy Świętej. Wieczorem ksiądz odmawia modlitwę, wnosi z ołtarza pięć chlebków, wino i olej. Wszystko to błogosławi na znak tego, że zdarzył się cud Pański. Część prosfory je się na czczo, popijając wodą święconą i modląc się. Zimą ciasto wyrasta pięć godzin, latem dwie-trzy. Prosfory przechowuje się w lodówce. Zazwyczaj za jednym razem wypieka się od razu zapas na cały tydzień. W okresie świątecznym, gdy zapotrzebowanie rośnie, święty chleb wyrabia się co dwa dni.

Przy wkładaniu chleba do pieca i przy wyjmowaniu już gotowych prosfor odmawia się odpowiednie modlitwy^{xxx}.

I.10.5. Брак. Malżeństwo

Брак (fot. 40) есть Таинство¹, в котором при свободном (перед священником и церковью) обещании² женихом и невестой³ взаимной верности друг другу⁴ благословляется их супружеский союз⁵ и испрашивается благодать Божия⁶ для взаимной помощи и благословенного рождения и христианского воспитания детей⁷.

Брак установлен Самим Богом ещё в раю. По сотворении⁸ Адама и Евы^{xxxI}.

Обряд состоит⁹ из двух этапов – обручение и само венчание¹⁰.

Дьякон выносит на подносе кольца, которыми будут венчаться новобрачные¹¹. Священник¹² подходит к ним с зажжёнными венчальными свечами¹³ и вручает их в руки жениху и невесте¹⁴.

Затем он, держа перед новобрачными поднос с венчальными кольцами¹⁵, предлагает жениху и невесте обменяться три раза этими кольцами¹⁶. Жених с невестой три раза передвигают на подносе кольца друг другу¹⁷, а затем надевают каждый своё¹⁸. Это делается в знак согласия, единства и взаимопомощи в заключаемом браке¹⁹. В этот момент молодые люди отдают себя друг другу на всю жизнь²⁰.

Затем наступает кульминационный момент таинства православного венчания. Священник берёт венеч жениха²¹, и крестообразно знаменует жениха этим венцом²². Затем он даёт жениху поцеловать образ Спасителя²³, прикрепленный к его венцу²⁴. После этого священник возлагает венеч на голову жениха²⁵.

Затем он проводит такой же ритуал с невестой²⁶. Только её венеч украшает образ Пресвятой Богородицы²⁷. Поэтому невеста целует его. А вот на голову невесте венеч часто не кладётся²⁸. Мешает её пышная причёска²⁹. Поэтому честь держать венеч³⁰ над головой невесты обычно выпадает свидетелю³¹.

Возложение венцов³² на голову жениха и невесты символизирует то, что они становятся на всю жизнь друг для друга царём и царицей³³.

При повторном венчании³⁴, венцы на голову не возлагаются, а держатся на плечах³⁵. При третьем браке венчание производится вообще без венцов³⁶.

Затем приносится чаша с вином³⁷. Обычно это кагор или херес³⁸. Освятив чашу крестным знаменем³⁹, священник даёт её молодожёнам⁴⁰. Они попеременно⁴¹ (то жених, то невеста) в три приёма выпивают эту чашу⁴². Одна чаша на двоих означает общую судьбу⁴³, с общими радостями и горестями⁴⁴. Теперь жених с невестой становятся единым целым⁴⁵.

После этого священник своей рукой соединяет правую руку жениха с правой рукой невесты⁴⁶, и трижды обводит их вокруг аналоя⁴⁷ (fot. 41). Это символизирует, что их брак будет вечным хождением рука об руку⁴⁸.

Далее новобрачных подводят к царским вратам⁴⁹. Там жених целует образ Спасителя, а невеста образ Божьей Матери⁵⁰. Затем они меняются⁵¹ местами. Жених целует образ Божьей Матери, а невеста образ Спасителя.

¹ to sakrament

² przy wolnej obietnicy

(przed kapłanem

i kościołem)

³ przez pana młodego

i pannę młodą

⁴ wzajemnej wierności

⁵ błogosławi się ich

związek małżeński

⁶ prosi się o łaskę Boską

⁷ w celu wzajemnej

pomocy i błogosławionych

narodzin i wychowania

dzieci w wierze

chrześcijańskiej

⁸ po stworzeniu

⁹ obrządek składa się

¹⁰ zaręczyny i właściwy ślub

¹¹ na tacy obrączki,

którymi będą poślubiani

nowożeńcy

¹² kapłan

¹³ zapalonymi świecami

ślubnymi

¹⁴ wręcza je w ręce pana

młodego i panny młodej

¹⁵ potem, trzymając przed

nowożeńcami tacę

z obrączkami

¹⁶ prosi ich o trzykrotne

wymienienie się tymi

obrączkami

¹⁷ na tacy trzykrotnie

przekładają obrączki

¹⁸ potem każdy zakłada

sobie swoją obrączkę

¹⁹ czyni się to na znak

zgody, jedności

i wzajemnej pomocy

w zawieranej związku

²⁰ powierzają się sobie na

całe życie

²¹ kapłan bierze koronę

pana młodego

²² i czyni znak krzyża tą

koroną nad panem młodym

²³ potem daje do

po całowania panu

młodemu wizerunek

Zbawiciela

²⁴ który znajduje się na tej

koronie

²⁵ zakłada koronę na

głowę pana młodego

²⁶ powtarza ten rytuał

z panną młodą

²⁷ jej koronę zdoła

wizerunek Matki Boskiej

²⁸ często się nie zakłada

²⁹ przeszkadza wspaniała

fryzura

³⁰ zaszczyt trzymania

korony

³¹ przypada świadkowi

Слѣдом за ѣтим священник даѣт им для целованія Крѣст⁵². Там же он вручаѣт новобрачным⁵³ две иконы: жениху – образ Спасителя, а невесте – Пресвятой Богородицы (fot. 42). Когда молодожены придут в свой дом⁵⁴, они повѣсят ѣти иконы над своим брачным ложем⁵⁵.

Произносится многолетие⁵⁶ новобрачным. Все присутствующие поздравляют их⁵⁷. На ѣтом венчаніе заканчивается^{58XXXII}.

³² zakładanie koron
³³ stają się dla siebie na całe życie królem i królową
³⁴ przy drugim ślubie
³⁵ koron nie zakłada się, a trzyma na ramionach
³⁶ przy trzecim ślubie nie ma koron
³⁷ potem podaje się kielich z winem
³⁸ zazwyczaj to wino Cahors albo Jerez
³⁹ po poświęceniu kielicha znakiem krzyża
⁴⁰ kapłan daje go parze młodej
⁴¹ naprzemiennie
⁴² na trzy razy wypijają kielich
⁴³ jeden kielich na dwojga oznacza wspólny los
⁴⁴ ze wspólnymi radościami i smutkami
⁴⁵ stają się jednością
⁴⁶ kapłan swoją ręką łączy prawą rękę pana młodego z prawą ręką panny młodej
⁴⁷ i trzykrotnie oprowadza ich wokół anałoj
⁴⁸ ich małżeństwo będzie wiecznym chodzeniem ręką w rękę
⁴⁹ podprowadza pod Carskie Wrota
⁵⁰ pan młody całuje ikonę Chrystusa Zbawiciela, a panna młoda Matki Boskiej
⁵¹ potem zamieniają się
⁵² następnie kapłan daje im do pocałowania krzyż
⁵³ tam wręcza młodej parze
⁵⁴ wróć do swojego domu
⁵⁵ powieszają je nad łóżem małżeńskim
⁵⁶ śpiewa się pieśń „Wiele lat”
⁵⁷ wszyscy obecni składają im życzenia
⁵⁸ ślub kończy się

I.10.6. Священство. Капłaństwo

Таинство священства есть такое священнодействие¹, в котором, через молитвенное возложение епископских рук² на главу избранного лица³, низводится на это лицо Божественная благодать⁴, освящающая⁵ и поставляющая его на известную степень церковной иерархии⁶ для священного служения Церкви Христовой⁷.

Это таинство совершается⁸ только над лицами, избираемыми и посвящаемыми в священнослужители⁹. Степеней священства три: диакон, пресвитер (священник) и епископ (архиерей)¹⁰.

Посвящаемый во диакона¹¹ получает благодать служить при совершении таинств¹².

Посвящаемый во священника (пресвитера) получает благодать совершать таинства¹³.

Посвящаемый во епископа (архиерея) получает благодать не только совершать таинства, но и посвящать других для совершения таинств^{14XXXIII}.

Рукоположение в диакона (fot. 43, 44)

Это таинство совершается во время¹⁵ Литургии после освящения Святых Даров¹⁶. Ставленник трижды обводится вокруг Престола¹⁷, целуя его углы¹⁸, затем встает перед Престолом на колени¹⁹ и кладет на него свою голову, на которую архиерей возлагает омофор и свои руки²⁰ (отсюда и название – рукоположение²¹), что означает возложение рук Христа, читает особую молитву²². Епископ молится об избрании человека священнослужителем²³ при незримом присутствии Господа²⁴.

Затем архиерей вручает рукоположенному необходимые для его служения атрибуты²⁵ (поручи, орарь и рипиду²⁶) и провозглашает²⁷ «Аксиос!» (греческое ἄξιος – «достойн»²⁸), на что священники, хор и все присутствующие тоже отвечают троекратным «Аксиос!»²⁹ Этим возгласом³⁰ церковное собрание и община³¹ свидетельствует о своём согласии³² на рукоположение достойного ставленника³³.

¹ to taka celebracja
² poprzez modlitwene
nałożenie rąk biskupa
³ na głowę wybranej osoby
⁴ spływa na tę osobę łaska
Boska
⁵ uświęcająca
⁶ i wyświęcająca go na
jeden ze stopni
w hierarchii kościelnej
⁷ w celu służenia
Kościołowi
Chrystusowemu
⁸ tajemnica jest spełniana
⁹ nad osobami wybieranymi
i wyświęcanymi na kapłanów
¹⁰ są trzy stopnie kapłaństwa:
diakon, prezbiter (kapłan)
i biskup (archirej)
¹¹ wyświęcany na diakona
¹² otrzymuje łaskę służenia
przy sprawowaniu
sakramentów
¹³ sprawowaniu sakramentów
¹⁴ wyświęcania innych do
sprawowania sakramentów
¹⁵ tajemnica sprawowana
jest podczas
¹⁶ po poświęceniu
sakramentów
¹⁷ osoba wyświęcana jest
trzykrotnie oprowadzana
wokół ołtarza
¹⁸ całuje jego rogi
¹⁹ potem klęka przed ołtarzem
²⁰ archirej nakłada
Omoforion (szatę
liturgiczną) i swoje ręce
²¹ stąd nazwa „nałożenie rąk”
²² co oznacza nałożenie
rąk Chrystusa, odmawia
specjalną modlitwę
²³ modli się o wybranie
osoby na kapłana
²⁴ przy niewidzialnej
obecności Pana
²⁵ wręcza wyświęconemu
niezbędne do odprawiania
mszy atrybuty
²⁶ narękawniki, orarion,
rypidy (wachlarz)
²⁷ wygłasza
²⁸ „godzien”
²⁹ na co kapłani, chór i wszyscy
obecni trzykrotnie
powtarzają „Godzien”
³⁰ tym wołaniem
³¹ zgromadzeni w cerkwi
i wspólnota
³² zaświadcniają swoją zgodę
³³ na wyświęcenie
godnego kandydata
³⁴ wyświęcenia do
godności kapłana (prezbitra)

Рукоположение в пресвитера (fot. 45, 46)

Рукоположение в сан священника (пресвитера)³⁴ совершается архиереем за³⁵ Литургией после Херувимской песни³⁶, перед освящением Даров³⁷. Во время совершения самого таинства³⁸ архиерей вручает новопоставленному священнику³⁹ атрибуты его служения – епитрахиль, пояс, фелонь, наперсный крест и Службник⁴⁰.

Приняв сан⁴¹, рукоположенный принимает на себя обязанность⁴² служить Богу и людям, как служил Сам Господь Иисус Христос в Своей земной жизни⁴³ и апостолы. Рукоположенный пресвитер может совершать все таинства⁴⁴.

Рукоположение в епископа (fot. 47, 48)

Рукоположение в сан епископа⁴⁵, по Апостольским правилам⁴⁶, осуществляется несколькими епископами (собором епископов)⁴⁷. Оно совершается за⁴⁸ Литургией после малого входа, перед чтением Апостола⁴⁹.

При рукоположении на главу новопоставляемого епископа возлагается раскрытое Евангелие⁵⁰. Это Евангелие держат в своих руках все служащие архиереи⁵¹. Этим символизируется тот факт, что епископ ставится самим Господом⁵², а служащие архиереи – лишь исполнители Его воли^{53XXXIV}.

³⁵ dokonuje archierej (biskup) podczas
³⁶ po hymnie Cherubikon
³⁷ przed poświęceniem Eucharystii
³⁸ podczas sprawowania sakramentu
³⁹ wręcza nowo wyświęconemu kapłanowi
⁴⁰ stulę, pas, Felonion (ornat), napierśnik (krzyż noszony na piersi) i służebnik (mszał)
⁴¹ przyjmując godność
⁴² osoba wyświęcana podejmuje się obowiązków
⁴³ w czasie życia ziemskiego
⁴⁴ może celebrować wszystkie sakramenty
⁴⁵ wyświęcanie do godności biskupa
⁴⁶ według Zasad Apostolskich
⁴⁷ odbywa się przez kilku biskupów (sobór biskupów)
⁴⁸ odbywa się podczas
⁴⁹ po Małym Wejściu, przed czytaniem Apostolarza
⁵⁰ nad głową wyświęcanego biskupa rozkłada się Ewangelie
⁵¹ trzymają w rękach wszyscy archiereje (biskupi)
⁵² jest wyświęcany przez samego Boga
⁵³ a celebrujący archiereje są tylko wykonawcami jego woli

I.10.7. Елеосвящение (соборование). Namaszczenie chorych

Таинство елеосвящения¹, в котором при помазании больного освящённым елеем (маслом)², призывается на него благодать Божия³ для исцеления от телесных и душевных болезней⁴ и отпущения ему грехов⁵.

Таинство елеосвящения ещё называется соборованием⁶, потому что для совершения его собираются семь священников⁷, хотя при необходимости может совершить его и один иерей⁸.

Раньше⁹ елеосвящение совершалось у постели больного¹⁰, теперь – чаще – в церкви¹¹, сразу для многих людей¹².

В блюдо с пшеницей (или другим зерном)¹³ помещают небольшой сосуд с маслом¹⁴, как знаком милости Божией, к которому¹⁵, в подражание евангельскому милосердному самарянину¹⁶ и в напоминание о пролитой Христом Крови¹⁷, добавляют красное вино¹⁸. Вокруг сосуда¹⁹ ставятся в пшеницу семь свечей и семь палочек с ватой на конце²⁰ (fot. 48). Все присутствующие держат в руках зажжённые свечи²¹.

После особых молитв читается семь избранных мест из посланий апостольских²² и семь евангельских повествований²³. После каждого из них, с произнесением молитвы ко Господу²⁴ – Врачу душ и телес наших²⁵, священник крестообразно помазует у больных чело, щеки, грудь, руки²⁶ (fot. 49, 50).

После седьмого чтения он возлагает раскрытое Евангелие²⁷ (fot. 51), словно исцеляющую руку Самого Спасителя²⁸, на голову больных и молит Бога о прощении всех их грехов²⁹. Благодать действует через освящённый елей³⁰. Прощение грехов, забытых или неосознанных³¹, даруется соборующемуся^{32XXXV}.

¹ sakrament namaszczenia
² podczas którego namaszczaniem poświęconym krzyżmem (olejkiem)
³ przywołuje się na niego łaskę Boską
⁴ w celu uzdrowienia od chorób ciała i ducha
⁵ odpuszczenia mu grzechów
⁶ nazywane jest soborowaniem
⁷ ponieważ do sprawowania zbiera się siedmiu kapłanów
⁸ chociaż w razie konieczności może go sprawować jeden prezbiter
⁹ wcześniej
¹⁰ odbywało się przy łóżu chorego
¹¹ obecnie – coraz częściej – w cerkwi
¹² od razu dla wielu osób
¹³ na talerzyk z pszenicą (lub innym zbożem)
¹⁴ umieszcza się naczynie z olejkim
¹⁵ do którego
¹⁶ naśladując Dobrego Samarytanina
¹⁷ na pamiątkę przelanej prze Chrystusa krwi
¹⁸ dodaje się czerwonego wina
¹⁹ wokół naczynia
²⁰ wstawia się w pszenicę 7 świec i 7 paleczek z wata na końcu
²¹ wszyscy obecni trzymają w rękach zapalone świece
²² po specjalnych modlitwach odczytuje się 7 wybranych fragmentów z listów apostołskich
²³ przypowieści z Ewangelii
²⁴ po każdej z nich, wygłaszając modlitwę do Pana
²⁵ lekarza dusz i ciał
²⁶ kapłan ze znakiem krzyża namaszcza chorym czoło, policzki, piersi i ręce
²⁷ po siódmym czytaniu rozkłada otwartą Ewangelię
²⁸ jakby uzdrawiającą dłoń samego Zbawiciela
²⁹ nad głowami chorych i prosi Boga o odpuszczenie im wszystkich grzechów
³⁰ łaska Boska spływa poprzez poświęcony olejek
³¹ odpuszczenie grzechów, zapomnianych lub nieświadomie popełnionych
³² jest dokonane przez soborujących (sprawujących sakrament)

I.11. Православное духовенство. Duchowni prawoslawni

Епископ	Архиепископ	Митрополит	Патриарх
			
<i>Епископ Благовещенский и Тындинский Лукиан</i>	<i>Архиепископ Биробиджанский и Кульдурский Иосиф</i>	<i>Митрополит Хабаровский и Примурский Игнатий</i>	<i>Святейший Патриарх Московский и Всея Руси Кирилл</i>
ОТЛИЧИТЕЛЬНЫЕ ЭЛЕМЕНТЫ ОДЕЯНИЯ			
<ul style="list-style-type: none"> • клобук (высокий черный головной убор с покрывалом), • панагия, • посох. 	<ul style="list-style-type: none"> • клобук с крестом, • панагия, • посох. 	<ul style="list-style-type: none"> • белый клобук с крестом, • панагия, • посох. 	<ul style="list-style-type: none"> • кюколь (круглый белый головной убор с крестом наверху), • панагия, • посох.

архиепископ – arcybiskup, епископ – biskup, клобук – klobuk (nakrycie głowy), круглый – okrągły, крест – krzyż, кюколь – kukol, митрополит – metropolita, наверху – na górze, панагия – panagia (obrazek z Matką Boską), патриарх – patriarcha, покрывало – nakrycie, посох – pastorał, убор – ubiór

ЧЕРНОЕ ДУХОВЕНСТВО			БЕЛОЕ ДУХОВЕНСТВО	
Иеромонах	Игумен	Архимандрит	Иерей	Протоиерей
				
<i>Иеромонах Корнилий (Жадов), клочарь Благовещенского кафедрального собора</i>	<i>Игумен Платон (Норматов), наместник Свято-Троицкого епархиального монастыря</i>	<i>Архимандрит Иннокентий (Косарихин), секретарь Южно-Курильской епархии</i>	<i>Иерей Виктор Король, настоятель Свято-Троицкого прихода г. Белогорск</i>	<i>Протоиерей Олег Волочий, настоятель храма иконы Божией Матери «Животворящий Источник» с. Белогорье</i>
ОТЛИЧИТЕЛЬНЫЕ ЭЛЕМЕНТЫ ОДЕЯНИЯ				
<ul style="list-style-type: none"> • наперсный крест, • клобук, • мантия (черный широкий плащ), • кожаный пояс, • четки. 	<ul style="list-style-type: none"> • наперсный крест, • клобук, • мантия, • пояс, • четки, • жезл. 	<ul style="list-style-type: none"> • крест с украшениями, • клобук, • мантия, • пояс, • четки, • жезл. 	<ul style="list-style-type: none"> • наперсный крест. 	<ul style="list-style-type: none"> • наперсный крест, • камилávка (высокий головной убор синего или фиолетового цвета без покрывала).

архимандрит – archimandryta, жезл – pastorał, игумен – igumen, иерей – prezbiter, иеромонах – hieromnich, камилávка – kamilávka (mitra), клобук – klobuk (nakrycie głowy), кожаный – skórzany, крест – krzyż, мантия – płaszcz, наперсный – Pektorał (krzyż na piersiach), покрывало – nakrycie, пояс – pas, протоиерей – protojerej (archiprezbiter), синий цвет – niebieski kolor, убор – ubiór, nakrycie, украшения – ozdoby, четки – różaniec

Существуют три иерархических ступени священства (диаконы; пресвитеры или священники, иереи; епископы или архиереи)¹ и в каждой из них своя иерархия² (fot. 52, 53).

Таинство Священства совершается³, только когда кандидат возводится на очередную из трёх ступеней⁴.

Что же касается иерархии званий внутри этих ступеней⁵, то они в древности были связаны с особыми церковными послушаниями⁶, а сейчас – с административной властью⁷, особыми заслугами⁸ или просто сроком служения Церкви⁹.

¹ istnieją 3 stopnie hierarchiczne kapłaństwa (diakoni; prezbiterzy lub inaczej kapłani, jereji; biskupi lub inaczej arcyjereji)

² każdy z nich ma swoją hierarchie

³ sakrament kapłaństwa odbywa się

⁴ kiedy kandydat jest wynoszony do kolejnego z trzech stopni

⁵ co się tyczy hierarchii tytułów wewnątrz tych stopni

У слова «священник»¹⁰ существует несколько греческих¹¹ синонимов: Для **белого священства**¹²:

- Иерей¹³ (священник¹⁴; от греческого hieros — священный¹⁵)
- Пресвітер¹⁶ (от греческого presbyteros, буквально — старейшина¹⁷)
- Протопресвітер¹⁸ (первый старейшина¹⁹)
- Протоиерей²⁰ (первый священник²¹).

Для **чёрного священства**²²:

- Иеромонах²³ (монах в сане священника²⁴)
- Игумен²⁵ (от греческого hegumenos, буквально — идущий впереди, вождь, полководец²⁶), в современной²⁷ практике Русской Церкви звание может быть дано и простым иеромонахам²⁸ за особые заслуги и по истечении определённого срока служения Церкви²⁹
- Архимандрит³⁰ (от греческого archon — глава³¹, старший и mandra — овчарня; буквально — старший над овчарней), то есть старший над монастырём³². В современной практике Русской Церкви звание может быть дано настоятелю любого монастыря³³ и даже просто игуменам за особые³⁴ заслуги и по истечении определённого срока служения Церкви.

Особняком стоят³⁵ слова **поп** и **протопоп**. На Руси эти слова не имели никакого отрицательного смысла³⁶. Видимо, происходят³⁷ они от греческого «папас», что означает «папочка», «бапошка»³⁸. В русский язык это слово (ввиду его распространённости у западных славян³⁹) пришло, вероятно, из древневерхненемецкого⁴⁰: pfaffo — священник. Во всех древнерусских богослужебных и других книгах⁴¹ название «поп» постоянно встречается⁴² как синоним слов «священник», «иерей» и «пресвітер». Протопоп — то же, что⁴³ протопресвітер или протоиерей.

Что касается обращений⁴⁴ к священникам, то они существуют⁴⁵ официальные и неофициальные. Неофициально священников и диаконов обычно называют «отцами»⁴⁶: отец Георгий, отец Николай и т. д. (так далее) или просто «бапошка»⁴⁶. В официальных случаях⁴⁷ диакона называют — «Ваше Благоговение»⁴⁸, пресвітера — «Ваше Преподобие»⁴⁹, протопресвітера — «Ваше Высокопреподобие»⁵⁰.

Обращаясь к епископу, говорят⁵¹ «Владыка»⁵² (Владыка Георгий, Владыка Николай). В Русской Православной Церкви при официальном обращении к епископу, его называют «Ваше Преосвященство»⁵³, архиепископа и митрополита «Ваше Высокопреосвященство»⁵⁴. К Патриарху всегда обращаются: «Ваше Святейшество»^{55XXXXVI}.

⁶ dawno temu były związane ze szczególnym kościelnym posłuszeństwem
⁷ obecnie – z władzą administracyjną
⁸ szczególnymi zasługami
⁹ lub po prostu stażem w Kościele
¹⁰ słowo „kapłan”
¹¹ posiada kilka greckich
¹² białego kleru
¹³ jerej
¹⁴ kapłan
¹⁵ święty, poświęcony
¹⁶ prezbiter
¹⁷ dosłownie – starszy
¹⁸ protoprezbiter
¹⁹ pierwszy wśród starszych
²⁰ protojerej
²¹ pierwszy kapłan (przełożony)
²² kleru czarnego
²³ hierodiakon
²⁴ mnich w godności kapłana
²⁵ ihumen
²⁶ dosłownie – kroczący z przodu, wódz, dowódca
²⁷ we współczesnej
²⁸ tytuł może być nadany zwykłym hierodiakonom
²⁹ po upływie określonego czasu w służbie Kościołowi
³⁰ archimandryta
³¹ głowa, starszy
³² owczarnia; dosłownie – starszy w owczarni, tzn. starszy w klasztorze
³³ tytuł może być nadany przeorowi dowolnego klasztoru
³⁴ lub zwykłym ihumenom za szczególne
³⁵ oddzielnie używa się słów
³⁶ nie miały negatywnego sensu
³⁷ prawdopodobnie pochodzą
³⁸ „tatus”, „ojczulek”
³⁹ na skutek rozpowszechnienia wśród Słowian Zachodnich
⁴⁰ średnio-wysokoniemieckiego
⁴¹ we wszystkich staroruskich księgach liturgicznych i innych
⁴² jest systematycznie używana
⁴³ to samo co i
⁴⁴ co się tyczy sposobów zwracania się
⁴⁵ istnieją
⁴⁶ tytułuje się „ojcami” lub po prostu „ojczulek”
⁴⁷ sytuacjach
⁴⁸ „Wasza Cześć”
⁴⁹ „Wasza Wielebność”
⁵⁰ „Wasza Przewielebność”
⁵¹ zwracając się do biskupa, mówi się
⁵² „Władyka”
⁵³ „Wasza Eksceleńco”
⁵⁴ „Wasza Eminencjo”
⁵⁵ „Wasza Świątobliwość”

CZY WIESZ, ŻE...

Prawosławni duchowni dzielą się na dwie odrębne grupy – **kler „biały”**, tj. kapłanów żonatych, a także wywodzący się spośród mnichów **kler „czarny”**.

Kandydaci do przyjęcia święceń kapłańskich jeszcze przed święceniami muszą zdecydować, do której grupy chcą należeć, bowiem zgodnie z obowiązującą i ściśle przestrzeganą regułą, po przyjęciu święceń kapłańskich wyższego stopnia nikt nie może wstąpić w związek małżeński. Tak więc ci, którzy chcieliby założyć rodzinę, powinni uczynić to przed przyjęciem święceń diakonatu.

Od tych, którzy nie zamierzają wstępować w związek małżeński, oczekuje się zwykle, że przed przyjęciem święceń kapłańskich zostaną mnichami, ale w Kościele prawosławnym współczesnych nam czasów jest wielu żyjących w celibacie duchownych, którzy nie złożyli formalnych ślubów monastycznych. Ci nieżonaci duchowni nie mogą zmienić zdania i zdecydować o wstąpieniu w związek małżeński. Jeśli żona duchownego umiera, nie może on ożenić się ponownie.

W przeszłości duchowieństwo parafialne stanowili niemal wyłącznie żonaci mężczyźni, jednak obecnie często zdarza się, że duszpasterska opieka nad parafią powierzana jest kapłanowi-mnichowi (hieromnichowi). Od VI lub VII wieku celibat zaczął być wymagany od kandydatów na biskupa, a od XIV wieku zaczęto wybierać ich spośród mnichów, choć biskupem może zostać również wdowiec, który złożył śluby monastyczne. W wielu częściach współczesnego Kościoła prawosławnego odpowiednich kandydatów na biskupa nie zawsze można znaleźć spośród mnichów i w związku z tym ograniczenie episkopatu do grona duchownych wywodzących się spośród mnichów wielu prawosławnych we współczesnych warunkach uważa za niepożądane. Rozwiązaniem tego problemu nie musi być jednak zmiana obowiązującej obecnie zasady, lecz ponowne ożywienie samego życia monastycznego^{xxxvii}.

I.12. Рўсские икóны. Rosyjskie ikony

I.12.1. Значéние и символíка икóны. Znaczenie i symbolika ikony

Бўдучи живописным произведéнием¹, икóна, однакó, рéзко отличáется от свéтской картинь². В церкóвном представлénии³ икóна являлась как соединительное звéно мéжду вéрующим и божествóм⁴. На икóнах изображáется не божествó⁵, кóторое непостижимо и невéдомо⁶, но егó человéческий óбраз⁷.

В отличíе от религиозных сюжéтов⁸ италянских, европéйских художников⁹, где фигурьы изображены объёмно¹⁰, на рўсских икóнах фигурьы плóские, бестелéсные¹¹, онí как бы скользят вдоль плóскости икóн¹².

Цвёт¹³ – тáкже своеобразный опознавательный знак изображéний¹⁴: по тёмно-вишнёвому плащú узнаём¹⁵ Богомáтерь, по свéтло-малиновому¹⁶ – апóстола Петра, по яркó-красному фóну¹⁷ – Ильió Прорóка¹⁸. Краски как áзбука¹⁹: краснýй цвет – цвёт мученикóв, но и огóнь вéры²⁰; зелéный – вырáжение юности, жízни²¹; бéлый – причáстный к вýсшему звáнию, это цвёт Бóга²². Золотóй цвет тáкже явля́ется²³ цвётóм Бóга.

Фон²⁴ икóны традициóнно покрывáли зóлотом. Зóлото не тóлько символизировало Божéственный свет²⁵, но и создавáло мерцáющий, мистичéский свет²⁶, кóторый озарял икóну трéпетным пламенем лампáды²⁷ и óбраз на ней то выступáл, то отодвигáлся за ту чертú²⁹, кудá нет дóступа смéртным^{29XXXVIII}.

¹ będąc dziełem malarskim

² jednak bardzo różni się od świeckiego obrazu

³ cerkiewnym wyobrażeniu

⁴ jest ogniwem łączącym pomiędzy wiemym a Bogiem

⁵ nie przedstawia się Boga

⁶ który jest nieosiągalny i niewidoczny

⁷ a jego ludzki wizerunek

⁸ w odróżnieniu od tematyki religijnej

⁹ malarstwa

¹⁰ postacie przedstawia się przestrzennie

¹¹ postacie są płaskie, bezcielesne

¹² jakby ślizgają się po powierzchni ikony

¹³ kolor

¹⁴ znak rozpoznawczy postaci

¹⁵ ciemnowiśniowym płaszczu rozpoznajemy

¹⁶ jasnomalinowym

¹⁷ jasnoczerwonym

¹⁸ Proroka Eliasza

¹⁹ abecadło

²⁰ czerwony – kolor męczenników i ogień wiary

²¹ zielony – wyrażenie młodości, życia

²² biały – należący do wyższej rangi – to kolor Boga

²³ kolor złoty także jest

²⁴ tło

²⁵ nie tylko symbolizuje Boskie światło

²⁶ tworzył migoczące, mistyczne światło

²⁷ postać na niej była rozświetlona drżącym płomieniem lampy

²⁸ postać na niej to

przybliżała się, to oddalała od tej linii

²⁹ poza którą nie ma dostępu śmiertelnik

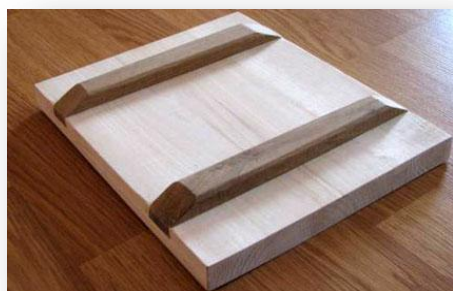
I.12.2. Этапы писания иконы. Etapy pisania ikony

Как правило¹, для изготовления основания² иконы используются такие породы дерева³, как липа, сосна, ель, на юге – кипарис⁴. Для предохранения доски от коробления⁵ делаются специальные шпунки⁶ (fot. 54).

На лицевой стороне⁷ иконы выдалбливается небольшое углубление – «ковчег»⁸ (fot. 55). Он символизирует ковчег спасения⁹ и глубину духовного измерения¹⁰. А также «ковчег» имеет практическую пользу¹¹, оберегая изображение от повреждений¹².

Когда доска готова, мастер приступает к грунтовке¹³, на доску наносится левкас¹⁴. На поверхность¹⁵ доски, пропитанную клеем¹⁶, наклеивается павалок¹⁷ (fot. 56) – кусок льняной или хлопчатой ткани¹⁸. Предварительно¹⁹ ткань замачивают в клее²⁰ и лишь после этого²¹ приклеивают на доску. Доска должна после этого хорошо просохнуть²².

Следующим шагом становится нанесение левкаса²³. Левкас готовится²⁴ из клея, воды, мела²⁵, при помощи тепловой обработки, варения²⁶. Количество слоёв достигает²⁷ пятнадцати. После третьего слоя²⁸ левкас выравнивают пемзой²⁹.

Следующим этапом является рисунок. Рисунок исполняется кистью или углем по просохшему левкасу³⁰. В большинстве случаев³¹ иконописец пользуется прорисьями³². Прорисья – это переводимый через кальку рисунок³³, который выполняется на бумаге³⁴, а затем переводится на доску³⁵ при помощи точечного прокалывания контуров изображения³⁶ (fot. 57).

- ¹ zazwyczaj
- ² do wykonania bazy
- ³ wykorzystuje się takie gatunki drewna
- ⁴ jodła, a na południu – cyprys
- ⁵ zabezpieczenia deski przed wypaczeniem się
- ⁶ wykonuje się specjalne szpongi
- ⁷ z przodu
- ⁸ wydłubuje się niewielkie zagłębienie – „kowczeg”
- ⁹ symbolizuje arkę zbawienia
- ¹⁰ głębię duchowego wymiaru
- ¹¹ zastosowanie praktyczne
- ¹² chroni wizerunek przed uszkodzeniami
- ¹³ mistrz przystępuje do gruntowania
- ¹⁴ grunt malarski
- ¹⁵ powierzchnię
- ¹⁶ nasyconą klejem
- ¹⁷ nanosi się pawołokę
- ¹⁸ kawałek tkaniny lnianej lub bawełnianej
- ¹⁹ wcześniej
- ²⁰ tkaninę moczy się w kleju
- ²¹ potem
- ²² po tym powinna dobrze wyschnąć
- ²³ kolejnym krokiem jest nanoszenie gruntu
- ²⁴ przygotowuje się kredy
- ²⁵ za pomocą obróbki cieplnej, gotowania
- ²⁶ ilość warstw osiąga
- ²⁷ po trzeciej warstwie grunt wyrównuje się pumeksem
- ²⁸ wykonuje się pędzlem lub węglem na wyschniętym gruncie
- ²⁹ w większości przypadków
- ³⁰ ikonopisiec korzysta z szablonów
- ³¹ наносzony przez kalkę rysunek
- ³² wykonany na papierze
- ³³ potem przenoszony na deskę
- ³⁴ poprzez punktowe nakłuwanie konturu postaci
- ³⁵
- ³⁶

Далее мастер приступает к золочению³⁷. Мастер со всей аккуратностью работает с хрупкими листками сусального золота³⁸ (fot. 58).

Приготовление эмульсии производится с применением желтка куриного яйца³⁹. Краски, затёртые на желтке⁴⁰, не смываются водой. Используются⁴¹ также активные эмульгаторы масел⁴², чтобы вода и масло не отделились друг от друга⁴³. В качестве разбавителя подходит⁴⁴ хлебный квас, сухое белое вино или разбавленный винный уксус⁴⁵.

Пигменты измельчаются, перетираются, и добавляется⁴⁶ эмульсия (fot. 59). Когда краски⁴⁷ готовы, мастер переходит непосредственно к живописи⁴⁸ (fot. 60).

Для иконописи характерна многослойная, лессировочная техника последовательной живописи⁴⁹.

В последнюю очередь тщательно прописывается лик⁵⁰ святого, завершается процесс подрумянкой⁵¹ и нанесением мазков⁵² – небольшие прикосновения кисти в самых светлых местах⁵³. Окончательное обведение контуров рисунка кистью⁵⁵, подводит иконописный процесс к завершению⁵⁶. Икона считается полностью завершённой⁵⁷, когда мастер уже выписывает буквы имени святого⁵⁸.

После всех проведённых работ разогретая икона покрывается олифой⁵⁹ (fot. 61). Олифа предназначена для защиты иконы от влаги, пыли⁶⁰, а также для укрепления красочных слоёв и улучшения цвета⁶¹.

- ³⁷ pozłacania
- ³⁸ z dokładnością pracuje z delikatnymi platkami złotej folii
- ³⁹ odbywa się z zastosowaniem żółtka jajka kurzego
- ⁴⁰ farby, utarte z żółtkiem
- ⁴¹ wykorzystuje się
- ⁴² emulgatory farb olejnych
- ⁴³ żeby woda i farba olejna nie oddzielały się od siebie
- ⁴⁴ jako rozcieńczacz pasuje
- ⁴⁵ wino wytrawne lub rozcieńczony ocet winny
- ⁴⁶ rozdrabnia się, przeciera i dodaje
- ⁴⁷ farby
- ⁴⁸ przechodzi bezpośrednio do malowania
- ⁴⁹ charakterystyczna jest metoda wielowarstwowa, laserunek
- ⁵⁰ na końcu maluje się twarz świętego
- ⁵¹ przyrumienianie
- ⁵² maźnięć pędzlem
- ⁵³ niewielkie dotknięcia pędzlem w najjaśniejszych miejscach
- ⁵⁴ potem trwają takie wykończeniowe procesy
- ⁵⁵ ostateczne obwódkę konturu pędzlem
- ⁵⁶ prowadzi proces pisania ikony do końca
- ⁵⁷ uważa się za zakończoną
- ⁵⁸ pisze litery imienia świętego
- ⁵⁹ rozgrzana ikona
- ⁶⁰ pokrywana jest werniksem
- ⁶¹ werniks jest przeznaczony do zabezpieczenia ikony przed wilgocią, kurzem
- ⁶¹ wzmocnienia warstw farb i polepszenia koloru

I.12.3. Изображение Христа. Wizerunek Chrystusa

Существует несколько¹ вариантов канонического изображения² Иисуса Христа. Иконописцы используют характерные отличительные черты³:

- Нимб Спасителя⁴ отличается от других⁵ вписанным в него крестом⁶ – символом воплощения⁷ Бога Отца в Божьем Сыне.
- Возле лика⁸ или на нимбе часто присутствуют греческие буквы⁹ (сокращение одного из имён¹⁰ Бога) или «ΙC ΧC», что означат¹¹ Иисус Христос.
- Лик удлинён¹², отличается выразительными глазами¹³ и тонкими чертами лица¹⁴.
- Спаситель одет в простые одежды¹⁵ – длинную рубашку и синюю накидку¹⁶.
- Христос развёрнут лицом к людям¹⁷, всегда расположен по центру¹⁸ иконы^{XL}.

- ¹ istnieje kilka
- ² przedstawiania
- ³ wykorzystują takie cechy charakterystyczne jak
- ⁴ aureola Chrystusa
- ⁵ Zbawiciela
- ⁶ odróżnia się od innych
- ⁷ wpisanym w nią krzyżem
- ⁸ ucieleśnienia
- ⁹ obok twarzy
- ¹⁰ często występują greckie litery
- ¹¹ skrót jednego z imion
- ¹² co oznacza
- ¹³ twarz jest wydłużona
- ¹⁴ cechują ją wyraziste oczy
- ¹⁵ delikatne rysy twarzy
- ¹⁶ jest ubrany w proste szaty
- ¹⁷ długą koszulę
- ¹⁸ i niebieską narzutę
- ¹⁹ zwrócony twarzą do ludzi
- ²⁰ zawsze znajduje się pośrodku

I.12.3.1. Спас Нерукотворный (Мандилион). Zbawiciel Nie Ludzką Ręką Uczyniony (Mandylion)

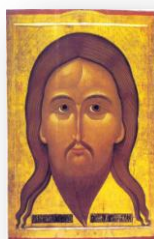
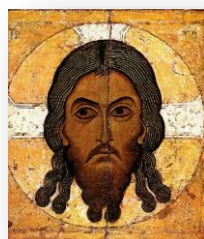
Христиане верят¹, что первая икона Иисуса Христа была нерукотворной (fot. 63). Восточное предание², известное ещё с³ IV (четвёртого) века, рассказывает о страдающем проказой царё Эдессы⁴. Он послал к Христу гонца и попросил, если тот не согласится прийти⁵, хотя бы нарисовать лик Господа⁶ и принести его для исцеления⁷. Однако у художника никак не получалось пробиться через толпу⁸ и написать портрет. Когда Иисус увидел это⁹, он умыл лицо и отёр его платком (убрусом)¹⁰, после чего на ткани проступил лик¹¹.

Западная версия возникновения¹² Нерукотворного Спаса возникла¹³ в XIII-XV (тринадцатом-пятнадцатом) веках. Согласно ей, благочестивая женщина¹⁴ Вероника во время Крестного пути подала платок¹⁵ Христу, чтобы он мог вытереть с лица пот и кровь¹⁶.

На иконе Спаса Нерукотворного изображён именно платок¹⁷, на котором проступил лик¹⁸. Поэтому пишется только голова Иисуса, по западной традиции, часто с терновым венком¹⁹.

На Руси возник свой вариант²⁰ этой иконы – «Спас Мокрая борода»²¹ (fot. 64), который отсылает к восточному преданию об омовении лица²². В отличие²³ от канонического образа, борода Христа заканчивается тонким прямым кончиком²⁴, будто она действительно намочена водой²⁵XL.

- ¹ chrześcijanie wierzą
- ² wschodnia przypowieść
- ³ znana jeszcze od
- ⁴ opowiada o cierpiącym na trąd królu Edessy
- ⁵ jeśli ten nie zgodzi się przyjść
- ⁶ żeby chociaż narysować
- ⁷ twarz Pana
- ⁸ przynieść w celu uleczenia go
- ⁹ jednak malarz w żaden sposób nie mógł przecisnąć się przez tłum
- ¹⁰ zobaczył to
- ¹¹ umył twarz i wytarł chustą
- ¹² po czym na tkaninie
- ¹³ pojawiła się twarz
- ¹⁴ zachodnia wersja
- ¹⁵ pojawienia się
- ¹⁶ powstała
- ¹⁷ zgodnie z nią, bogobojna
- ¹⁸ kobieta
- ¹⁹ w czasie drogi krzyżowej
- ²⁰ podała chustę
- ²¹ żeby mógł otrzeć
- ²² z twarzy pot i krew
- ²³ znajduje się właśnie chusta
- ²⁴ na której pojawiła się twarz
- ²⁵ zgodnie z tradycją zachodnią,
- ²⁶ często z koroną cierniową
- ²⁷ powstał własny wariant
- ²⁸ „Chrystus mokra broda”
- ²⁹ który odsyła do
- ³⁰ wschodniej przypowieści
- ³¹ o umyciu twarzy
- ³² w odróżnieniu
- ³³ broda Chrystusa jest
- ³⁴ zakończona cienkim
- ³⁵ prostym koniuszkiem
- ³⁶ jakby rzeczywiście była
- ³⁷ namoczona wodą

CZY WIESZ, ŻE...

Nazwa „mandylion” pojawia się w źródłach w XII wieku, a wywodzi się od późno greckiego *mandilion* – ręcznik, chusta lub semickiego *mindil*. Mandylion przedstawia oblicze Chrystusa wpisane w nimb krzyżowy, ukazane na białej chuście, przymocowanej za dwa górne rogi. Centralnym elementem kompozycji jest zamysłone, niekiedy surowe, ale przede wszystkim nieskończone miłosierne Oblicze Zbawiciela. Na jasnym tle chusty niemal idealnie symetrycznie po obu stronach głowy rozłożone są kosmyki długich włosów i brody. Wokół głowy Chrystusa znajduje się tzw. nimb krzyżowy, atrybut ikonograficzny przysługujący jedynie Zbawicielowi, przypominający o jego śmierci na krzyżu. Na nimbie wypisane są greckie litery oznaczające *Jestem Który Jestem* – imię Boga, przynależne też Boskiej naturze Chrystusa i skrót imienia IC XC (z staro-cerkiewno-słowiańskiego *Iisus Christos*). dopełniającym elementem są aniołowie, trzymający górne rogi chusty. Mandylion obecny był na sztandarach wojsk ruskich, co łączono z funkcją ochronną wizerunku.

W tradycji prawosławnej mandylion zajął z czasem centralne miejsce w cerkwi, bezpośrednio nad Carskimi Wrotami^{XLII}.

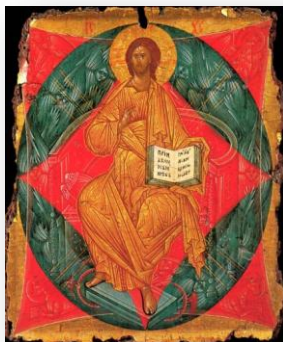
I.12.3.2. Спас Вседержитель (Пантократор). Chrystus Wszechwładca (Pantokrator)

Самый распространённый вид¹ икон с написанием Спасителя – Спас Вседержитель, или Пантократор (fot. 65). На нём Иисус Христос изображается по пояс², левой рукой он держит Евангелие³, а правой благословляет всех верующих⁴.

Первые упоминания об образе⁵ Пантократора датируются⁶ ещё VI (шестым) веком.

У Спаса Вседержителя существует несколько⁷ иконографических вариантов. Например, Спас в силах⁸ (fot. 66), на котором Иисус изображён не по пояс⁹, а сидящим в полный рост¹⁰. На его фоне¹¹ – красный¹² квадрат (символ Земли), синий овал (символ духовного мира¹³) и красный ромб (символ невидимого мира)¹⁴.

Иногда¹⁵ Божий Сын изображается без фона¹⁶, но сидящим¹⁷ на троне. Такие иконы получили название Спас на престоле¹⁸ (fot. 67) и тоже почитаются как все изображения¹⁹ Пантократора^{XLIII}.

- ¹ najbardziej rozpowszechniony rodzaj
- ² przedstawiony jest do pasa
- ³ w lewej ręce trzyma Ewangelię
- ⁴ prawą błogosławi wiernych
- ⁵ pierwsze wzmianki o obrazie
- ⁶ są datowane
- ⁷ posiada kilka
- ⁸ np. Chrystus w siłach (w majestacie)
- ⁹ przedstawiony jest nie do pasa
- ¹⁰ a siedzącym całą postacią
- ¹¹ tle
- ¹² czerwony
- ¹³ niebieski owal (symbol świata duchowego)
- ¹⁴ symbol niewidzialnego świata
- ¹⁵ czasami
- ¹⁶ bez tła
- ¹⁷ ale siedzący
- ¹⁸ otrzymały nazwę Zbawiciel na tronie
- ¹⁹ i też są czczone jako wizerunki

CZY WIESZ, ŻE...

Pantokrator (*Wszewładca, Pan wszystkiego*, gr. *Παντοκράτωρ*) – w ikonografii przedstawienie Jezusa Chrystusa jako władcy i sędziego Wszewświata. Jako Pantokrator Chrystus przedstawiony jest w pozycji stojącej lub siedzącej na tronie, z otwartym Pismem Świętym w lewej dłoni i uniesioną prawą dłonią w geście błogosławieństwa. Ułożenie palców nawiązuje do greckiego monogramu Chrystusa: IC XC. Połączone są dwa palce: kciuk z serdecznym. Dzięki temu palce wskazujący i zgięty środkowy przypominają litery IC. Skrzyżowane ukośnie kciuk i serdeczny w zestawie z małym palcem tworzą XC. Nie jest to jedyna interpretacja gestu – według niektórych teologów połączony kciuk z palcem serdecznym są symbolem dwoistości natury Chrystusa: boskiej i ludzkiej. Natomiast złączenie trzech palców: małego, serdecznego i kciuka symbolizuje Trójcę Świętą.

W tradycji cerkiewnej przedstawienie Chrystusa jako Pantokratora jest najczęściej umieszczane na sklepieniu centralnej kopuły cerkwi. Tradycja ta, sięgająca Kościoła XI wieku, ma znaczenie symboliczne. W czasie panowania dynastii macedońskiej (867-1056), kiedy to zakończył się ikonoklazm, w Bizancjum odżyła sztuka Kościoła. Już w tamtych czasach świątynie chrześcijan zaczęto budować wedle zamysłu stworzenia „obrazu kosmosu”. Umieszczenie ikony Pantokratora na centralnym sklepieniu miało ukazać Chrystusa, który z wysokości patrzy na swój świat^{XLV}.

I.12.3.3. Спас Эммануїл. Chrystus Emmanuel

Особый тип¹ в иконографии Иисуса Христа – Спас Эммануїл (fot. 68). Здесь² Спаситель предстаёт не в привычном облике³, а ребёнком или отроком⁴, но при этом со всеми необходимыми⁵ атрибутами. Прежде всего⁶, над головой всегда есть особый нимб с крестом⁷. Такое изображение юного⁸ Иисуса, ещё до его крещения⁹, подтверждает его божественную сущность¹⁰.

При этом образы Эммануїла всё же редко присутствуют как отдельные лики¹¹, чаще они появляются как часть¹² иконографической композиции. Классическим примером могут служить¹³ иконы, изображающие Богоматерь с младенцем¹⁴^{XLV}.

- ¹ szczególny rodzaj
- ² tutaj
- ³ pojawia się nie w zwykłym wizerunku
- ⁴ ale jako dziecko lub chłopiec
- ⁵ ale ze wszystkimi niezbędnymi
- ⁶ przede wszystkim
- ⁷ zawsze znajduje się specyficzna aureola z krzyżem
- ⁸ taka postać młodego
- ⁹ jeszcze przed chrztem
- ¹⁰ potwierdza jego boską istotę
- ¹¹ pojawiają się rzadko jako oddzielne twarze
- ¹² częściej pojawiają się jako część
- ¹³ klasycznym
- przykładem mogą być
- ¹⁴ pokazujące Matkę Boską z Dzieciątkiem

CZY WIESZ, ŻE...

Chrystus Emmanuel (w hebr. *עִמָּנוּאֵל*, czyli Emmanuel oznacza *Bóg z nami*) – ikonograficzny typ przedstawienia Chrystusa w wieku dziecięcym. Nazwa pochodzi od proroctwa Izajasza (Iz 7,14), spełniającym się w narodzeniu Chrystusa.

Powstanie ikon tego typu było odpowiedzią na herezję nestorianizmu, która głosiła rozdzielną dwoistość natury Chrystusa oraz odrzucała boskość Chrystusa-człowieka aż do Chrztu Pańskiego.

Chrystus Emmanuel pojawia się zarówno na samodzielnych ikonach, jak i w zestawieniu z innymi osobami, np. Bogurodzica z Młodzieńcem, *Otiecziestwo* itp.

Przedstawienie dziecka jako małego-dorosłego jest charakterystyczne dla ikonografii wschodniej i symbolizuje dojrzałość duchową. W przedstawieniu Emmanuela wyjątkowa jest też nie-dziecięca powaga. Nacisk na realizm i dziecięce cechy wyglądu Chrystusa-Emmanuela pojawił się w XIV wieku pod wpływem sztuki zachodniej^{XLVI}.

I.12.3.4. Деисус. Deesis

Среди¹ икон Спасителя Иисуса Христа выделяется² группа Деисус (fot. 69). Здесь³ Божий Сын рисуется не отдельно⁴, а в окружении других фигур⁵. Иисусу Христу отведено центральное место⁶, он написан в виде⁷ Пантократора, восседающего на троне⁸. По обе стороны⁹ от Божьего Сына стоят Дева Мария и Иоанн Креститель¹⁰, в некоторых вариантах – апостолы, мученики или святые¹¹.

Первые упоминания образа датируются¹² VII (седьмым) веком. Значение иконы – заступничество за человечество¹³ перед Богом Отцом. Образ напоминает¹⁴, что Иисус приносит молитвы, готов защищать любого обратившегося¹⁵ и быть милостивым к нему. Изображенные лица помогают¹⁶ человеку через молитву прийти к Богу¹⁷, очиститься, получить прощение за грехи¹⁸.

Одной из вариаций этого типа¹⁹ икон считается так называемый Ангельский Деисус²⁰ (fot. 70) – русская икона XII (двенадцатого) века, на которой Спаситель изображен в виде²¹ Эммануила в окружении архангелов Михаила и Гавриила²².

- ¹ wśród
- ² wyróżnia się
- ³ tutaj
- ⁴ jest namalowany nie oddzielnie
- ⁵ a w otoczeniu innych postaci
- ⁶ przeznaczone jest centralne miejsce
- ⁷ w postaci
- ⁸ zasiadającego na tronie
- ⁹ z obu stron
- ¹⁰ Dziewica Maryja i Jan Chrzciciel
- ¹¹ apostołowie, męczennicy lub święci
- ¹² pierwsze wzmianki na temat obrazu datowane są
- ¹³ wstawnictwo za ludzkość
- ¹⁴ przypomina
- ¹⁵ jest gotów chronić każdego, kto zwraca się do niego
- ¹⁶ namalowane twarze pomagają
- ¹⁷ poprzez modlitwę przybliżyć się do Boga
- ¹⁸ otrzymać wybaczenie za grzechy
- ¹⁹ za jeden z wariantów tego rodzaju
- ²⁰ uważa się tzw. Anielski Deesis
- ²¹ przedstawiony jest w postaci
- ²² w otoczeniu archaniołów Michała i Gabriela

CZY WIESZ, ŻE...

Deesis (łac. z gr. *Δεομαι*, modlitwa, prośba) – motyw związany z ikonografią chrześcijańską. Polega na trimorfionicznym (trójczęściowym) obrazowaniu osób świętych – centralną osobą jest Chrystus jako Pantokrator, obok Maryja, następnie Jan Chrzciciel. Często też kompozycja uzupełniana jest o znajdujące się poniżej postacie aniołów, świętych, apostołów lub proroków – wtedy powstaje tzw. *Wielkie Deesis*. Przedstawienie *Deesis* wiąże się z Sądem Ostatecznym i wyraża wiarę w Maryję, św. Jana i innych świętych, jako przedstawicieli ludzkości i orędowników za grzesznych, proszących Boga o łaskę.

Czasem kompozycja *Deesis* nie była jedną ikoną, ale trzema oddzielnymi ikonami umieszczonymi obok siebie lub składaną ikoną potrójną (gdzie Bogurodzica i Jan Chrzciciel byli umieszczeni na skrzydłach ikony). W domach obrządku prawosławnego, zwłaszcza na Rusi, w kąciku modlitewnym również komponowano ikony w układ *Deesis* z tym, że Jana Chrzciciela zastępowano Mikołajem Cudotwórcą.

Wschodnie ikony *Deesis* znane były już w VI-VII wieku. Po przewyciężeniu ikonoklazmu w IX-XI w. była umieszczana na architrawie (pozioma belka, podtrzymująca belkowanie) templonu świątyń bizantyjskich. Na Rusi przekształcała się w rząd *Deesis* tzw. wysokiego ikonostasu^{XLVIII}.

I.12.3.5. Спас Ярое око. Zbawiciel o karzącym spojrzeniu (Zbawiciel straszna źrenica)

Спас Ярое Око (fot. 71) (от ярый – пылкий, сердитый, резкий¹) – оглечная икона² Иисуса Христа, восходящая, вероятно³ к иконографическому типу Спаса Вседержителя⁴ и отличающаяся⁵ особо строгим, пронизательным выражением глаз⁶.

Всевидец Господь⁷ в одном акте Божественного видения⁸ видит все века и всех людей, всю их жизнь со всеми помыслами, чувствами, намерениями, делами⁹, словами. Страшное око, от которого ничто утаиться не может!^{XLIX}

Эпитет «Ярое око» подобные изображения получили¹⁰ в достаточно позднее время, в среде старообрядцев¹¹. Он указывал на грозное Второе пришествие Христа¹², грядущего судить грешное человечество^{13L}.

- ¹ porywczy, zły, rażący
- ² ikona przedstawiająca do ramion
- ³ pochodząca prawdopodobnie
- ⁴ Chrystusa Wszechwładcy
- ⁵ cechująca się
- ⁶ szczególnie surowym, przenikliwym spojrzeniem
- ⁷ Pan widzący wszystko
- ⁸ Boskiego spojrzenia
- ⁹ widzi przez wszystkie wieki i wszystkich ludzi ze wszystkimi zamysłami, uczuciami, zamiarami, sprawami
- ¹⁰ podobne wizerunki otrzymały
- ¹¹ dość późno, w środowisku староobrzędowców
- ¹² wskazywał na groźne powtórne przyjście Chrystusa
- ¹³ który w przyszłości będzie sądzić grzeszną ludzkość

I.12.3.6. Спас Благое Молчание. Chrystus Błogie Milczenie (Święta Cisza)

Спас Благое Молчание (fot. 72) – редкая икона Христа. Если Спас Эммануил и Спас Нерукотворный изображают¹ Христа таким, каким он был на земле², а Спас в силах – таким, каким он придёт в конце времён³, то Спас Благое Молчание – это Христос до Своего прихода к людям⁴. И это единственное изображение⁵ Христа, где в нём вместо креста пишется восьмиконечная звезда⁶. Звезду образуют⁷ два квадрата, один из которых обозначает божественность Господа⁸, другой знаменует собой мрак Божества⁹.

Спаситель изображается в ангельском чине¹⁰, как юноша в мантии с широкими рукавами¹¹. Руки сложены и прижаты к груди¹², за спиной – опущенные крылья¹³.

Икона передаёт ангельский образ¹⁴ Сына Божьего – Христа до воплощения, Ангела Великого Совета^{15LI}.

- ¹ Chrystus Emmanuel i Nie Ludzką Ręką Uczyniony ukazują
- ² takim, jaki był na ziemi
- ³ Chrystus w majestacie – takim, jaki przyjdzie na końcu świata
- ⁴ przed swoim przyjściem do ludzi
- ⁵ jedyny wizerunek
- ⁶ gdzie w aureoli zamiast krzyża maluje się ośmioramienną gwiazdę
- ⁷ gwiazdę tworzą
- ⁸ oznacza boskość Pana
- ⁹ oznacza mrok Boga
- ¹⁰ jest przedstawiony w randze anioła
- ¹¹ jako młodzieniec w szacie z szerokimi rękawami
- ¹² ręce są złożone i przyciśnięte do piersi
- ¹³ za plecami opuszczone skrzydła
- ¹⁴ przekazuje anielską postać
- ¹⁵ Chrystusa przed transformacją w człowieka, Anioła Wielkiej Rady

I.12.4. Изображение Богоматери. Wizerunek Matki Boskiej

На большинстве икон Божией Матери Она изображена с Младенцем². Их отношения³, представленные на иконе, можно разделить по трём христианским добродетелям⁴ – вера, надежда, любовь⁵.

Вера – иконография, получившая название Знамение или Оранта⁶. Богородица⁷ представлена в позе Оранты (греческое «молящаяся»⁸), с воздетыми к небу руками⁹, на Её груди расположен медальон¹⁰ (или сфера) с изображением Спаса Эммануила¹¹. Медальон символизирует и небо, как обитель Бога¹², и лоно Богоматери, в котором воплощается Спаситель¹³. Христос воплотился через Богородицу¹⁴, Бог стал человеком – в это мы верим¹⁵.

Самые известные¹⁶ иконы этого типа: Курская-Коренная, Знамение, Ярославская Оранта, Мирожская, Неупиваемая Чаша¹⁷, Никопея¹⁸.

Надежда – иконография называется Одигитрия (греческое «путеводительница»)¹⁹. На этих иконах Богородица держит²⁰ Младенца Христа и на Него показывает рукой²¹, направляя тем самым внимание предстоящих и молящихся к Спасителю²². Младенец²³ Христос правой рукой благословляет Мать²⁴, а в Её лице и всех нас²⁵, в левой руке держит свернутый свиток – символ Евангелия²⁶. Христос сказал о себе: «Я путь, и истина и жизнь»²⁷, а Богородица Та, кто помогает идти по этому пути²⁸, – она наша ходатаица, помощница, наша надежда²⁹.

Самые известные иконы этого типа: Тихвинская, Смоленская, Казанская, Грузинская, Иверская, Пименовская, Троеручица³⁰, Страстная³¹, Ченстоховская, Споручница грешных³².

Любовь – иконография Умиление или Елеуса³³ – «милующая», как её называют греки³⁴. Иконографическая схема представляет фигуры³⁵ Богородицы и Младенца Христа прильнувшими друг ко другу лицами³⁶. Голова Девы Марии склонена к Сыну³⁷, а Он обнимает Мать рукой за шею³⁸. Здесь Богородица³⁹ представлена не только как Мать, ласкающая Сына⁴⁰, но и как символ души, находящейся в близком общении, в любви с Богом⁴¹.

Самые известные иконы этого типа: Владимирская, Донская, Корсунская, Федоровская, Почаевская, Взыскание погибших⁴² II.

¹ na większości

² przedstawiona jest z Dzieciątkiem

³ relacje

⁴ podzielić zgodnie z trzema cnotami chrześcijańskimi

⁵ wiara, nadzieja, miłość

⁶ która otrzymała nazwę Znak lub Orantka (Modląca się)

⁷ Matka Boska

⁸ greckie „modląca się”

⁹ uniesionymi ku niebu

rękoma

¹⁰ na piersiach znajduje się medalion

¹¹ z wizerunkiem Chrystusa Emmanuela

¹² miejsce zamieszkania Boga

¹³ Chrystus zamienia się w człowieka

¹⁴ ucieleśnił się poprzez

Matkę Boską

¹⁵ w to wierzymy

¹⁶ najśłynniejsze

¹⁷ Niewyczerpany Kielich

¹⁸ Nikopoiá („przynosząca zwycięstwo”)

¹⁹ Hodegetria (po grecku „wskazująca drogę”)

²⁰ trzyma

²¹ pokazuje ręką na niego

²² w ten sposób kierując uwagę obecnych i modlących się do Chrystusa

²³ Dzieciątko

²⁴ prawą ręką błogosławi Matkę

²⁵ a poprzez Nią i nas

wszystkich

²⁶ w lewej ręce trzyma rozwinięty zwój – symbol Ewangelii

²⁷ powiedział o sobie: „Ja jestem drogą i prawdą, i życiem”

²⁸ Matka Boska jest tą, która pomaga iść tą drogą

²⁹ jest naszą orędowniczką, pomocniczką, naszą nadzieją

³⁰ Trójreka

³¹ Cierpiąca

³² Wstawienniczka za grzesznych

³³ Czułość lub Eleusa

³⁴ „Czuła” jak ją nazywają Grecy

³⁵ przedstawia postaci

³⁶ przytulone do siebie twarzami

³⁷ nachylona do Syna

³⁸ On obejmuje matkę ręką za szyję

³⁹ tutaj Matka Boska

⁴⁰ nie tylko jako Matka

pieszcząca Syna

⁴¹ jako symbol duszy, będącej w bliskiej relacji, w miłości z Bogiem

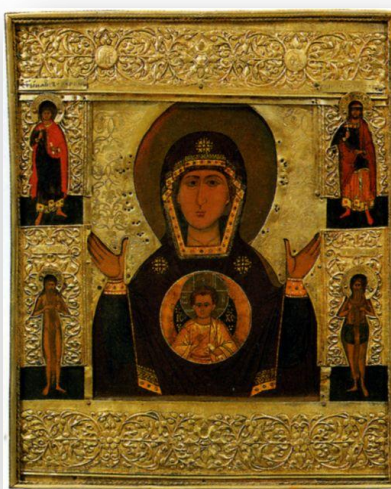
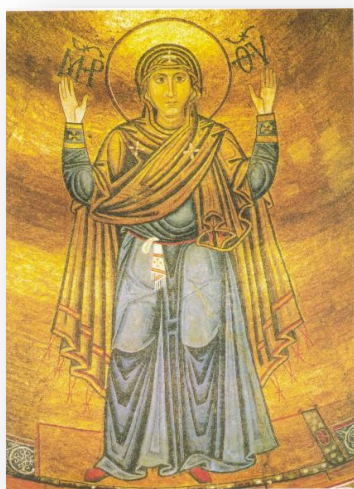
⁴² Ucieczka Błądzących

I.12.4.1. Икона «Знамение» (Оранта). Ikona „Znak” (Orantka)

Изображения Богоматери¹, стоящей с воздетыми в молитвенном жесте руками² (fot. 72), известны с древнейших времён³. Они встречаются⁴ и в мозаиках византийских церквей, и в убранстве⁵ католических храмов⁶, и в русской иконописи. Более того⁷, оранта, встречалась у ранних христиан⁸, о чём свидетельствуют росписи в катакомбах древнего Рима⁹.

В силу¹⁰ традиции и православной догматики самостоятельные изображения молящейся¹¹ Божьей Матери мало использовались¹² в иконописи. Значительно чаще встречается здесь разновидность¹³ оранты «Знамение», которая отличается тем, что на фоне груди¹⁴ Богородицы располагается изображение¹⁵ Христа Эммануила, который пишется с раскинутыми в молитве руками¹⁶, полупрозрачно¹⁷, или же в специальном окружении – картуше¹⁸.

Название «Знамение» восходит к легенде о чуде миротечения¹⁹ иконы «Знамение пресвятой Богородицы»²⁰ (fot. 73), которое произошло²¹ 27 (двадцать седьмого) ноября 1169 (тысяча сто шестьдесят девятого) года во время штурма вольного Новгорода войсками владимирского князя²² Андрея Боголюбского. После того, как во время свершения крестного²³ хода одна из стрел попала в старинную икону²⁴ Божьей Матери, она обратилась ликом к городу²⁵ и начала источать слёзы²⁶. По преданию, новгородский епископ²⁷ Иоанн воскликнул тогда²⁸: «О дивное чудо! Как из сухого дерева текут слёзы? Царице! Ты даешь нам знамение, что сим молишься пред сыном твоим об избавлении града»²⁹. Воодушевленные чудом новгородцы³⁰ отбили город, а икона, названная «Знамение», стала почитаться чудотворной³¹ и послужила основой для множества списков^{32LIII}.

¹ wizerunek Matki Boskiej
² stojącej w geście modlitewnym
³ z uniesionymi rękoma
⁴ są znane od starożytnych czasów
⁵ spotyka się je
⁶ wystroju
⁷ świątyń
⁸ co więcej
⁹ pierwszych chrześcijan
¹⁰ o czym świadczą malowidła w katakumbach Starożytnego
¹¹ na skutek
¹² samodzielna postać modlącej się
¹³ była rzadko wykorzystywana
¹⁴ o wiele częściej spotyka się wariant
¹⁵ różni się tym, że na tle piersi
¹⁶ znajduje się wizerunek z rozłożonymi w modlitwie rękoma
¹⁷ na wpół przezroczysty
¹⁸ otoku – kartuszu
¹⁹ pochodzi od legendy o cudzie wypływania mirry
²⁰ „Znak Świętej Bogurodzicy”
²¹ miał miejsce
²² wolnego miasta Nowogrodu przez wojska księcia wladimirskiego
²³ po tym, jak w czasie drogi krzyżowej
²⁴ jedna ze strzał trafiła w starą ikonę
²⁵ odwróciła się twarzą w stronę miasta
²⁶ zaczęła wylewać łzy
²⁷ według legendy biskup nowogrodzki
²⁸ krzyknął wtedy
²⁹ „Co za cud! Jak z suchego drewna płyną łzy? Królowo! Ty dajesz nam znak, że modlisz się do Twojego Syna o uratowanie miasta”
³⁰ natchnieni cudem mieszkańcy Nowogrodu
³¹ została uznana za cudowną
³² stała się podstawą do malowania wielu kopii

CZY WIESZ, ŻE...

Orant, orantka (łac. *orans, orantis* od *orare* 'modlić się') – w sztukach plastycznych przedstawienie postaci (zazwyczaj kobiecej) modlącej się, na stojąco, ze wzniesionymi rękami, symbolizującej duszę zbawioną.

Przedstawienie postaci w tej pozycji było szczególnie popularne w sztuce wczesnochrześcijańskiej^{LIV}.

I.12.4.2. Путьодительница (Одигитрия). Matka Boska Wskazująca Droge (Hodegetria)

Второй иконографический тип получил наименование «Одигитрия»¹, что по-гречески² значит «Путьодительница»³. В том названии заложена концепция богородичных икон в целом⁴, ибо⁵ Матерь Божья ведёт нас ко Христу⁶. Жизнь христианина представляет собой путь из тьмы – в чудный Божий свет⁷, от греха – к спасению⁸, от смерти – в жизнь⁹. И на этом нелёгком пути у нас есть помощница¹⁰ – Пресвятая Богородица.

Фигура Богоматери представлена фронтально (иногда с небольшим наклоном головы¹¹), на одной Её руке, как на престоле, восседает Младенец Христос¹², другой рукой Богоматерь указывает на Него¹³, тем самым, направляя внимание престоющих и молящихся¹⁴. Младенец Христос одной рукой благословляет Мать¹⁵, а в Её лице и нас¹⁶ (нередко жест благословения направлен непосредственно на зрителя¹⁷), в другой руке Он держит свернутый свиток¹⁸ (есть варианты, когда в руках у Младенца скипетр и держава, книга, развернутый свиток¹⁹)^{LV}.

¹ otrzymał nazwę Hodegetria
² po grecku
³ Wskazująca drogę
⁴ w tej nazwie wyraża się koncepcja wszystkich ikon Matki Boskiej
⁵ gdyż
⁶ prowadzi nas ku Chrystusowi
⁷ życie chrześcijanina jest drogą z mroku do cudnego światła Boskiego
⁸ od grzechu do zbawienia
⁹ od śmierci do zbawienia
¹⁰ i na tej trudnej drodze mamy pomocniczkę
¹¹ czasami z niewielkim skłonem głowy
¹² na Jej jednej ręce, jak na tronie, zasiada Dzieciątko Jezus
¹³ drugą ręką Matka Boska wskazuje na Niego
¹⁴ tym samym kierując uwagę obecnych i modlących się
¹⁵ jedną ręką błogosławi Matkę
¹⁶ a w jej postaci – nas
¹⁷ często gest błogosławieństwa jest skierowany bezpośrednio na widza
¹⁸ w drugiej ręce trzyma zwinięty zwój
¹⁹ istnieją warianty, gdy w rękach Dzieciątka znajduje się berło, jabłko, zwinięty zwój

CZY WIESZ, ŻE...

Hodegetria, Hodigitria (z grec. ή οδηγήτρια, *i odigitria*, Wskazująca Droge) – najstarszy i najbardziej rozpowszechniony typ ikonograficzny przedstawienia Matki Bożej z Dzieciątkiem Jezus na ręku^{LVI}.

CZY WIESZ, ŻE...

Powstanie i kult **Kazańskiej Ikony Matki Bożej** (fot. 74) sięga XVI wieku. W 1579 roku, po wielkim pożarze w Kazaniu, 9-letniej dziewczynce, Matronie Onuczynie, we śnie ukazała się Matka Boska i wskazała miejsce, gdzie znajduje się jej ikona. Zgodnie z tymi wskazówkami ikonę znaleziono na popielisku, przykrytą metrową warstwą popiołu i gruzu. W następnych latach w tym miejscu powstał żeński klasztor, w którym pierwszą zakonnica, a następnie przeoryszą, została Matrona Onuczina (imię zakonne Marta).

W 1612 roku, w okresie walk Moskwy z Polakami, Kazańska Ikona Matki Bożej przybyła do stolicy wraz z pospolitym ruszeniem z Niżnego Nowogrodu. W niedzielę 22 października z miasta wypędzono oddziały polskie, a żołnierze z cudowną ikoną udali się na Kreml. W 1633 roku ikonę umieszczono w moskiewskim Soborze Kazańskim. W 1721 roku z polecenia cara Piotra I ikonę tę (lub jej kopię) przeniesiono do Petersburga, gdzie zajęła ostatecznie poczesne miejsce w zbudowanym w 1811 roku Soborze Kazańskim. W roku 1904 została skradziona i zaginęła bez wieści. Pojawiła się później na czarnym rynku, gdzie zakupił ją John Haffert, Amerykanin, założyciel Błękitnej Armii Fatimskiej i autor wielu publikacji, w tym tłumacz znaczącej książki o Akita, pt. *Łzy i przesłanie Maryi*. Haffert skonstruował w Fatimie kaplicę dla przechowywania kosztownej ikony. Potem zaś ofiarował ją Janowi Pawłowi II, aby ten zwrócił ją prawosławnym. W 2004 roku została przekazana Rosyjskiej Cerkwi Prawosławnej przez wysłannika papieża Jana Pawła II, kardynała Waltera Kaspera. Według niektórych opinii jest to jednak kopia, a nie oryginał^{LVII}.

CZY WIESZ, ŻE...

Smoleńska Ikona Matki Bożej (fot. 75, z prawej strony), ros. Смоленская икона Божией Матери, *Smolenskaja Ikona Bożyczej Materii* – jedna z najbardziej czczonych ikon prawosławnych. Należy do typu ikonograficznego Hodegetria z Chrystusem. Dziecko trzyma w lewej ręce zwinięty zwój pisma, prawą ręką błogosławi. Według legendy, autorem oryginału był Łukasz Ewangelista. Ten wizerunek na Ruś przywiozła z Bizancjum księżniczka bizantyjska Anna w 1046 roku. Była ona córką Konstantyna IX Monomacha, na Ruś przybyła, aby poślubić księcia Wsiewołoda. Włodzimierz Monomach, syn i następca pary książęcej, będąc jeszcze księciem smoleńskim, podarował ikonę w 1079 roku smoleńskiemu soborowi Zaśnięcia Matki Bożej. Wkrótce po tym ikona została uznana za cudowną. Być może wtedy zaczęła być określana Smoleńską. Przywieziony przez księżniczkę bizantyjską obraz nie zachował się.

W 1398 roku Smoleńska Ikona Matki Bożej została przewieziona do Moskwy, dzięki temu kult rozpowszechnił się na większe obszary. Pozostawała w Moskwie do 1456 roku, po czym została zwrócona do Smoleńska. Podczas II wojny światowej oryginalna ikona przypuszczalnie została zrabowana lub zniszczona przez Niemców, nie została odnaleziona.

Od XVI wieku w Cerkwi prawosławnej obchodzi się 28 lipca święto Smoleńskiej Ikony Matki Bożej. Przypuszczalnie uroczystość została ustanowiona w 1514 roku, gdy Smoleńsk został włączony do Wielkiego Księstwa Moskiewskiego. Ikonie przypisuje się ocalenie Smoleńska od Tatarów w 1238 roku. Wierzono, że jej cudowna moc pomogła wojskom rosyjskim zwyciężyć w bitwie pod Borodino w 1812 roku^{LVIII}.

I.12.4.3. Умиление (Елеуса) – Czula (Eleusa)

Елеуса (греческое Ελεούσα – милостивая, милующая¹ от έλεος – сострадание, сочувствие²), **Элеуса, Умиление** – один из основных типов изображения³ Божией Матери в русской иконописи. Богородица изображается с Младенцем Христом⁴, сидящим на Её руке⁵ и прижимающимся щекой к Её щеке⁶.

На иконах Богородицы Елеусы между⁷ Марией (символом и идеалом рода человеческого⁸) и Богом-Сыном нет расстояния⁹, их любовь безгранична¹⁰. Икона прообразует крестную жертву Христа Спасителя¹¹ как высшее выражение любви Бога к людям¹².

Можно перечислить следующие чтимые¹³ иконы Богородицы, относимые к типу¹⁴ Елеуса: Владимирская, Донская, Феодоровская, Ярославская, Почаевская, Жировицкая, Гребневская, Ахренская, Взыскание погибших¹⁵, Дегтярёвская икона и другие^{15LIX}.

- ¹ miłościwa, miłująca
- ² współcierpienie, współczucie
- ³ jeden z głównych rodzajów przedstawiania
- ⁴ jest przedstawiona z Dzieciątkiem Jezus
- ⁵ siedzącym na Jej ręku
- ⁶ przytulającym się policzkiem do Jej policzka
- ⁷ pomiędzy
- ⁸ symbolem i ideałem rodu ludzkiego
- ⁹ nie ma odległości
- ¹⁰ miłość jest bezgraniczna
- ¹¹ jest pierwowzorem ofiary Chrystusa Zbawiciela na krzyżu
- ¹² jako najwyższy wyraz miłości Boga do ludzi
- ¹³ można wymienić następujące czczone
- ¹⁴ zaliczane do typu
- ¹⁵ Ucieczka Błądzących i inne

CZY WIESZ, ŻE...

Eleusa (*Umilenie*) – ikona przedstawiająca Matkę Boską pochylającą głowę, aby przytulić swój policzek do policzka Syna, który obejmuje ją jedną ręką (często niewidoczną) za szyję, a drugą trzyma w ręce Matki.

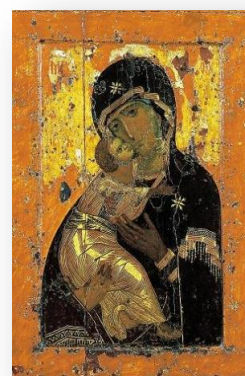
W ikonostasie pięciorzędowym Eleusa może występować, zastępczo, zamiast Hodegetrii w pierwszym rzędzie po lewej stronie obok Carskich Wrót.

Przykładem klasycznej, wzorcowej Eleusy jest ikona Matki Bożej Włodzimierskiej i ikona Matki Bożej Fiodorowskiej, a w polskiej ikonografii rzymskokatolickiej, np. wzorowany na ikonach bizantyjskich obraz Matki Boskiej Węglewskiej^{LX}.

CZY WIESZ, ŻE...

Włodzimierska Ikona Matki Bożej (fot. 76) – jedna z najbardziej czczonych w Rosyjskim Kościele Prawosławnym ikon Matki Bożej. Według tradycji ikona została napisana przez Ewangelistę Łukasza na desce ze stołu w Wieczerniku. Jednak według badań historyków sztuki powstała znacznie później, w pierwszej połowie XII wieku w Bizancjum. Jej autor jest nieznany. Ikona jest jednym z wizerunków Matki Bożej przywiezionych na Ruś z Bizancjum w okresie, gdy schryścianizowane państwa ruskie nie posiadały jeszcze własnych ośrodków sztuki sakralnej (prawdopodobnie 1131). Tym samym stanowiła ona jeden z wzorców dla pierwszych ruskich twórców ikon.

W pierwszych latach po przywiezieniu z Bizancjum ikona była przechowywana w pałacu książęcym w Wyszogrodzie, w 1155 roku została zaś przewieziona przez księcia Andrzeja I Bogolubskiego do Włodzimierza nad Kłazmą. Tam umieszczono ją w soborze Zaśnięcia Matki Bożej, który spłonął w 1185 roku. Ikona przetrwała jednak pożar. W 1237 roku w czasie najazdu mongolskiego na Ruś wizerunek został pozbawiony ozdób.

W 1395 roku wizerunek znalazł się w soborze Zaśnięcia Matki Bożej w obrębie moskiewskiego Kremla. Mimo kolejnych przenosin (oraz nieruskiego pochodzenia) ikona pozostawała znana i czczona pod nazwą Włodzimierskiej, z czasem zaczęła być postrzegana jako jedna ze szczególnych świętości Rosyjskiego Kościoła Prawosławnego i opiekunka należących do niego narodów. Przypisywano jej szczególną moc ochrony Rusi przed najeźdźcami. Przed nią dokonywane były koronacje kolejnych carów oraz intronizacje metropolitów, a następnie patriarchów Moskwy i całej Rusi.

W 1917 roku ikona została przeniesiona z Kremla do Galerii Tretiakowskiej, gdzie była przechowywana do 1996 roku. W wymienionym roku trafiła do cerkwi św. Mikołaja na Zamoskworieczju w Moskwie. Świątynia ta pełni funkcje domowej cerkwi przy Galerii Trietiaowskiej – jej wyposażenie liturgiczne składa się z eksponatów galerii, a obiekt pełni równocześnie funkcję wystawienniczą i kultową^{LXI}.

CZY WIESZ, ŻE...

Fiodorowska Ikona Matki Bożej (fot. 77) – ikona prawosławna, której autorstwo przypisywane jest świętemu Łukaszowi Ewangelście (zapewne niesłusznie). Jedna z najważniejszych ikon prawosławia. Przechowywana jest w żeńskim Monasterze Bogojawlensko-Anastasina w Kostromie.

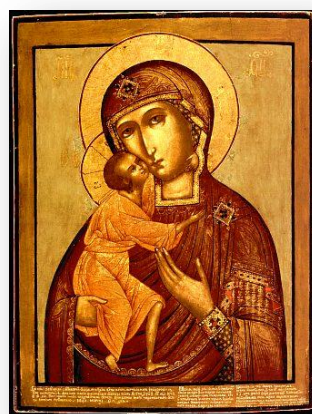
Ikona, typu Eleusa, przedstawia Matkę Boską z Dzieciątkiem. Wizerunek nawiązuje do innej ważnej ikony, Matki Boskiej Włodzimierskiej i prawdopodobnie jest na niej wzorowany. Jedną swoją nazwę zawdzięcza mieście Kostroma, a drugą – pierwszemu jej posiadaczowi, księciu Jarosławowi Wsiewołodowiczowi, który na chrzcie przyjął imię Fiodor. Pierwsze wzmianki o ikonie dotyczą darowania jej przez księcia Jarosława jego bratu, Jurijowi Wsiewołodowiczowi, przez którego była przechowywana w kaplicy nieopodal miasta Gorodca. Po jego śmierci, Jarosław odzyskał ikonę i wkrótce przekazał ją swojemu synowi, Aleksandrowi Newskiemu. Ikona trafiła wkrótce do jego brata Wasilija, który zmarł w Kostromie.

Z ikoną tą wiąże się podanie, dotyczące okoliczności wstąpienia na tron Michała Romanowa. Sobór Ziemski zapragnął zakończyć wielką smutę, wybierając zaocznie 3 marca 1613 roku na tron carski Michała Fiodorowicza Romanowa, syna arcybiskupa Rostowa (późniejszego patriarchy moskiewskiego) Filareta, mieszkającego z matką w Kostromie, dokąd też zaraz się udano. Tymczasem młodzieniec niespodziewanie odmówił przyjęcia tronu, tłumacząc się obawą o życie w trudnych czasach smuty; nie zgodziła się na to również jego matka. Wówczas duchowni zaczęli utrzymywać, że ikona przemówiła do nich, wzywając Michała Fiodorowicza do objęcia tronu. Pobożny bojar nie mógł uchylić się od takiego argumentu i tron przyjął.

Przed przeprowadzką do Moskwy, matka Michała zażądała jedynie o sporządzenie spisu z ikony (kopii), co też się stało. Spis został wykonany i zabrany przez nią ze sobą i umieszczony w cerkwi Narodzenia Matki Bożej. Każdy kolejny car rosyjski był błogosławiony tym wizerunkiem w trakcie uroczystości koronacyjnych.

Według innego podania, tuż przed rewolucją lutową oryginalna ikona zaczęła się tak, że stała się nieczytelna, co rozumiano jako omen zbliżającego się nieszczęścia. Obecnie obraz jest czytelny; nie wiadomo, czy jest to zasługą renowacji, czy też wzmiankowane wydarzenie w rzeczywistości nie miało miejsca.

Na odwrocie ikony znajduje się wizerunek świętej Paraskiewy^{LXII}.

I.12.5. Другіе популярныя іконы. Inne popularne ikony

I.12.5.1. Тройца. Trójca Święta

В одном из залов Третьяковской галереи¹ висит одна из самых известных в мире² икон – «Тройца» (fot. 78), написанная Андреем Рублёвым в первой четверти³ XV (пятнадцатого) века.

Три ангела собрались вокруг⁴ стола, на котором стоит жертвенная чаша⁵, для тихой, неспешной беседы⁶. Хрупки и невесомы⁷ контуры и складки их одеяний⁸, чиста гармония голубых, васильковых, нежно-зелёных, золотисто-жёлтых красок⁹.

В «Тройце», согласно богословским представлениям¹⁰, три ангела символизируют единство, согласие¹¹.

«Тройца» с момента своего создания¹² была любимейшей¹³ иконой древнерусских художников¹⁴, служила образцом¹⁵ для бесчисленных копий и воспроизведений¹⁶LXIII.

- ¹ w jednej z sal Galerii Tretiakowskiej
- ² jedna z najsłynniejszych na świecie
- ³ przez Andrieja Rublowa w pierwszej ćwierci
- ⁴ trzech aniołowie zebrali wokół
- ⁵ kielich ofiarny
- ⁶ w celu spokojnej, powolnej rozmowy
- ⁷ delikatne i lekkie
- ⁸ fałdy ich szat
- ⁹ harmonia kolorów niebieskich, chabrowych, jasnozielonych, złoto-żółtych
- ¹⁰ zgodnie z teologicznymi wyobrażeniami
- ¹¹ trzech aniołowie symbolizują jedność, zgodę
- ¹² od momentu stworzenia
- ¹³ ulubioną
- ¹⁴ staroruskich malarzy
- ¹⁵ służyła za wzorzec
- ¹⁶ do licznych kopii i reprodukcji

CZY WIESZ, ŻE...

Ikona „Trójca Święta” została napisana przez Andrieja Rublowa na początku XV wieku w Moskwie. Dzieło było poświęcone pamięci św. Sergiusza Radoneżskiego, wielkiego ascety i pustelnika. Jego uczeń, św. Nikon, po śmierci swojego mistrza, zlecił Rublowowi napisanie ikon. Ikona została odkryta w 1904 roku w ikonostasie Soboru Troicko-Siergiejewskiej Ławry w Siergiejewskim Posadzie. Do 1929 roku ikona znajdowała się w tamtejszym muzeum, a obecnie jest na stałe wystawiona w Galerii Trietiaowskiej w Moskwie. W 1551 roku została uznana przez „Sobór Stu Rozdziałów” za dzieło godne naśladowania dla wszystkich ikonopisów.

Ikona Rublowa ukazuje trzy postaci – aniołów. Dzieło zwane jest też „Trójcą Starotestamentową” lub „Gościnnością Abrahama”, gdyż jest oparte na historii biblijnej opisaney w 18. rozdziale Księgi Rodzaju, przedstawiającej wizytę trzech Aniołów u Abrahama. Artysta dzięki bogactwu kolorów chciał przedstawić część tajemnicy wspaniałości Boga, który odwiedza człowieka. Wędrowcy na ikonie są pochłonięci milczącą rozmową. Środkową postać należy uważać za Jezusa, na co wskazuje drzewo za Jego plecami (symbol Krzyża) oraz to, że Jego ręka sięga po kielich. Anioł po prawej stronie to Duch Święty, natomiast postać anioła po lewej stronie to obraz Boga Ojca, ponieważ anioł ten jest pełen majestatu, a za Nim znajduje się dom – symbol Kościoła. „Aniołowie zostali wpisani w koło poruszające się od prawej strony ku lewej, symbolizujące idealną równość” – czytamy w dziele „Teologiczna pedagogia ikony na przykładzie „Trójcy Świętej” Andrieja Rublowa” autorstwa ks. Wojciecha Cichosza i Elżbiety Pankowskiej-Siedlik. Obok symbolu koła zauważyć można również symbol krzyża. Pionowe ramię krzyża zdają się tworzyć: drzewo, postać środkowego anioła, jego dłoń, czasza i prostokąt w pionowej płaszczyźnie stołu. Poziome ramię krzyża tworzy linia łącząca głowy aniołów siedzących po lewej i po prawej stronie. Stół, przy którym zasiadają Ojciec, Syn i Duch Święty, reprezentuje sferę materialną Wszechświata, która możemy świadomie odczuwać za pomocą naszych zmysłów. Stół ten jest zarazem ołtarzem ofiarnym, bo stoi na nim kielich. Z kolei trony, na których spoczywają aniołowie, są oznaką najwyższej godności królewskiej. Pozycja siedząca aniołów jest oznaką odpoczynku i słuchania. Warto również przyjrzeć się skrzydłom aniołów, które się łączą. Jest to symbol jedności.

Nie sposób pominąć kolorystyki ikony. Zauważyć można kolor biały, który symbolizuje beczasowość. Żółty, widoczny np. na szacie anioła po lewej stronie, jest symbolem wierności Boga względem człowieka. Purpurowa szata anioła siedzącego w środku, czyli Syna Bożego, symbolizuje ludzką naturę Zbawiciela, podczas gdy błękitny płaszcz oznacza naturę boską. Zielone okrycie, jakim jest przyodziana postać Ducha, symbolizuje życie, odrodzenie i odnowienie.

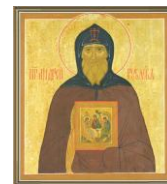
Należy również wspomnieć o teologicznym przekazie tej ikony. Przede wszystkim jest to ukazanie miłości Boga, który przychodzi do człowieka. Z jednej strony wychodzi do człowieka, z drugiej strony daje się człowiekowi poznać „przez miłość i komunie” (H.J.M. Nouwen, *Ujrzyć piękno Pana. Modląc się ikonami*). Scena przedstawiona na ikonie jest dla człowieka zaproszeniem do uczestniczenia w rozmowie toczącej się pomiędzy Osobami Trójcy Świętej.

Życzeniem św. Sergiusza z Radoneża, mistrza Andrieja Rublowa, było zgromadzenie wszystkich ludzi „wokół imienia Bożego, aby przez kontemplację Trójcy Świętej mogli pokonać nienawiść pożerającą świat” – jak czytamy w wyżej cytowanym dziele H.J.M. Nouwena. I to właśnie stanowi drugie, jakże ważne, aktualne i potrzebne przesłanie ikony Rublowa. Poprzez podziwianie Trójcy Świętej przedstawionej na ikonie, przyglądanie się barwom i kompozycji figur w człowieku rodzi się zachwyt. Kontemplacja dzieła może poruszyć także serca i stworzyć pewnego rodzaju klimat modlitwy, a także być zachętą dla odbiorcy do wejścia we wspólnotę Osób Trójcy Świętej.

Trudno w kilku słowach podsumować piękno i wyjątkowość ikony „Trójcy Świętej” autorstwa A. Rublowa. Nie ulega wątpliwości, że jest ona oznaką ogromnego kunsztu artystycznego, a także wiary i osobistej relacji z Bogiem. Ikona Rublowa jest przepełniona wieloma symbolami i niemal każda rzecz umieszczona na niej ma teologiczne przesłanie. Mnie osobiście ikona Trójcy Świętej przypomina o tym, jak ważna jest osobista relacja człowieka z Bogiem i zachęca do tego, by tę relację pielęgnować^{LXIV}.

CZY WIESZ, ŻE...

O życiu Andrzeja Rublowa (fot. 79) wiemy bardzo mało. Dokładnie nie wiadomo, kiedy się urodził. Rok 1360 uznaje się za datę urodzin artysty. Wiemy, że w roku 1405 razem z Teofanem Grekiem i malarzem ikon Prochorem z Gorodca malował on ściany Soboru Błagowieszczeńskiego na moskiewskim Kremlu. Obaj artyści stworzyli dla Kremla ikonostas. Ocalało tylko siedem ikon Rublowa. Są one całkowicie różne od prac starych mistrzów rosyjskich subtelnym połączeniem barw oraz rzadką harmonią kompozycji.

W 1408 roku Rublow razem z Daniłem Czornym pracował nad pomalowaniem Soboru Uspienskiego we Włodzimierzu. Oryginalnym jest to, iż z ocalałych do dnia dzisiejszego fragmentów scen Sądu Ostatecznego zamiast tradycyjnych bizantyjskich obliczy patrzą twarze rosyjskie. Dzień Sądu Ostatecznego jest przedstawiony jako moment zjednoczenia się ludzi, uduchowionych miłością a nie jako kara za grzechy. Na ikonach ogromnego Ołtarza Uspienskiego delikatność oraz uduchowanie współgra z jasnością wewnętrznego świata Matki Bożej, Jana Chrzciciela, apostołów jak też Ojców Cerkwi.

Dzisiaj znane tylko trzy ikony z rublowskiego ołtarza Soboru Narodzenia Bogurodzicy Sawwino-Storozewskiego monasteru pod Zwienigorodem. Pierwsza – „Zbawiciel” – objawia sobą pojawienie się nowego rosyjskiego kanonu oblicza Chrystusa Zbawiciela, w którym mądrość i dobroć zamieniły bizantyjską surowość.

Najbardziej znaną ikoną jest „Trójca”. Rublow stworzył ją na pamiątkę Siergieja Radonieżskiego dla cerkwi, zbudowanej na miejscu pochówku świętego w Troicko-Siergijewnoej Ławrze w Siergijewom Posadzie. Siergiej szczególnie czcił Trójcę, życząc sobie, aby „wyglądem jej jedności zwyciężana była nienawistna niezgoda świata całego”. Andrzej zawarł tę myśl w obrazie, wyrażającym światłą mądrość, niewinność oraz czystość duchową.

W latach 1425-1427 Rublow i Czornyj pracowali nad malowidłami oraz ikonostasem Soboru Troickiego Troicko-Siergijewnoej Ławry. Rublow malował także Sobór Spasski Klasztoru Andronnikowa w Moskwie (lata 20. XV wieku).

Malarz ikon – symbol umarł w Moskwie w Klasztorze Andronnikowa. Mistrz – malarz wywarł ogromny wpływ na współczesnych oraz potomnych, zmieniając widoczny obraz Królestwa Niebieskiego. Rosyjska cerkiew Prawosławna kanonizowała i ogłosiła Andrzeja Rublowa świętym^{LXV}.

I.12.5.2. Никола́й Чудотво́рец. Święty Mikołaj Cudotwórca

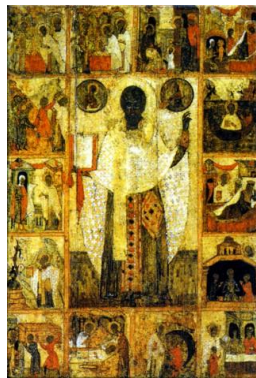
Святы́тель Никола́й Мирликийский¹ почита́ется все́ми² христи́анскими конфессиями³. В наро́де его́ называ́ют⁴ Никола́й Чудотво́рец⁵ и Никола́ Уго́дник⁶; и́менно он за свои́ дея́ния⁷ стал прототи́пом сказа́чного Са́нта-Кла́уса⁸, а ико́на Свято́го Никола́я Уго́дника непре́менно е́сть в ка́ждом правосла́вном хра́ме⁹. На Руси́ он стал са́мым наро́дным и са́мым почита́емым¹⁰ святы́м, недаро́м¹¹ ико́на святы́теля Никола́я Чудотво́рца занима́ет второ́е ме́сто в хра́мах по коли́честву по́сле Богома́тери¹².

Согла́сно византи́йскому преда́нию¹³, са́мая стары́нная¹⁴ ико́на Никола́я Чудотво́рца была́ со́здана по описа́нию люде́й¹⁵, ви́девших святы́теля свои́ми глаза́ми¹⁶, по́этому¹⁷ портре́тный о́браз Никола́я Чудотво́рца в ико́нах все́гда́ приме́рно одина́ков¹⁸: э́то седовла́сый и седоборо́дый старе́ц¹⁹ с вы́соким лбо́м и му́дрыми глаза́ми²⁰, на лике́²¹ кото́рого лежи́т отпеча́ток духо́вной свя́тости и твёрдо́сти в ве́ре²². Ча́ще все́го изображе́ние²³ Никола́я Чудотво́рца на ико́нах поя́сно́е и́ли в по́лный ро́ст²⁴; он все́гда́ в епи́скопском облаче́нии²⁵, на не́которых ико́нах в епи́скопской ми́тре²⁶, но неизме́нно со Свяще́нным Писа́нием в ле́вой руке́²⁷ и по́днятой в благосло́вении пра́вой руке́²⁸.

В ка́ждом ру́сском до́ме, от крестья́нской избы́ до боя́рских хоро́м²⁹, ря́дом³⁰ с ико́нами Спаси́теля и Ма́тери Бо́жьей была́ ико́на св. Никола́я. На Руси́ он ста́л «свои́м» святы́м – Нико́лой Уго́дником, кото́рому моли́лись об урожа́е³¹, о защи́те от вся́ческих напа́стей³² – за́сухи, мо́ра, чумы́, непра́ведного на́вета, об исцеле́нии от хворе́й³³ и др.^{LXVI}

О́коло 1113 (ты́сяча сто трина́дцатого) го́да бли́з³⁴ Но́вгорода в одне́м пото́ке на о́строве³⁵ Ли́пно в Ильме́нь-о́зере яви́лась ико́на³⁶ **святы́теля Никола́я** (fot. 80, z lewej), чуде́сным о́бразом исцели́вшая новгоро́дского кня́зя³⁷ Мстисла́ва.

В нача́ле³⁸ XIII (трина́дцатого) ве́ка повину́ясь нео́днокра́тному повеле́нию³⁹ святы́теля Никола́я, священник⁴⁰ из Ко́рсуни Евста́фий взял ико́ну из хра́ма⁴¹, в кото́ром крести́лся князь⁴² Влади́мир и, объ́ехав око́льным во́дным путе́м, че́рез⁴³ Ри́гу и Но́вгород, привёз её в ряза́нские зе́мли в го́род⁴⁴ За́райск, где э́та ико́на просла́вилась мно́гими чуде́сами⁴⁵. Так на Руси́ сложи́лся⁴⁶ иконопи́сный тип, ста́вший называ́ться⁴⁷ «**Нико́ла За́райский**» (fot. 81, a prawej)^{LXVII}.

¹ święty Mikołaj z Miry
² jest czczony przez wszystkie
³ religie
⁴ ludzie nazywają go
⁵ Mikołajem Cudotwórcą
⁶ Miły Bogu
⁷ właśnie za swoje czyny
⁸ bajkowego Santa Clausa (Świętego Mikołaja)
⁹ niewątpliwie znajduje się w każdej prawosławnej świątyni
¹⁰ najbardziej ulubionym przez ludzi i najbardziej czczonym
¹¹ nie bez powodu
¹² drugie miejsce w świątyniach pod względem ilości po Matce Boskiej
¹³ zgodnie z bizantyjską legendą
¹⁴ najstarsza
¹⁵ powstała na podstawie opisu ludzi
¹⁶ którzy widzieli świętego na własne oczy
¹⁷ dlatego
¹⁸ wizerunek... jest zawsze prawie taki sam
¹⁹ starzec z siwymi włosami i siwą brodą
²⁰ wysokim czołem i mądrymi oczyma
²¹ na twarzy
²² odzwierciedla się duchowa świętość i niezłomna wiara
²³ najczęściej postaci do pasa albo w pełnej postaci
²⁴ zawsze w szatach biskupa
²⁵ mitrze biskupiej
²⁶ nieodłącznie z Pismem Świętym w lewej ręce
²⁷ uniesioną w błogosławieństwie prawą ręką
²⁸ od chaty chłopskiej do pałacu bojara
²⁹ obok
³⁰ modlili się o urodzaj
³¹ ludzkich nieszczęść
³² suszy, morowego powietrza, dżumy, fałszywych oskarżeń, o uleczenie od chorób
³³ w pobliżu
³⁴ w strumieniu na wyspie
³⁵ objawiła się ikona
³⁶ w cudowny sposób uzdrowiła księcia nowogrodzkiego
³⁷ na początku
³⁸ spełniając wielokrotną prośbę
³⁹ kapłan
⁴⁰ wziął ikonę ze świątyni
⁴¹ w której był ochrzczony księżę
⁴² i po opłynięciu okrężną drogą, przez
⁴³ przywiózł ją na Ziemię Rzymską do miasta
⁴⁴ zasłynęła z licznych cudów
⁴⁵ powstał
⁴⁶ który zaczęto nazywać

CZY WIESZ, ŻE...

W tradycji Kościoła wschodniego święty Mikołaj jest pierwszy po Bogu i po Matce Bożej. Bez przesady można powiedzieć, że Mikołaj pełni w prawosławiu rolę świętego Piotra, tego najbliższego Najwyższemu. To do niego wyznawcy tego odłamu chrześcijaństwa zwracają się w każdej potrzebie, tak jak my zwykliśmy to robić w stosunku do świętego Antoniego czy świętego Judy Tadeusza. Dlaczego Mikołaj zdobył aż taką pozycję w religijnym świecie Wschodu?

W niemal każdym religijnym domu można znaleźć ikony. Obok Chrystusa i Maryi najbardziej popularna jest ikona świętego Mikołaja. Bardzo popularne – wśród kierowców – jest umieszczanie małej ikony świętego w samochodzie (tak jak u nas świętego Krzysztofa). To też bardzo popularne imię, choćby u naszych sąsiadów – na Ukrainie. Mówi się, że nie ma prawosławnego miasta bez poświęconego mu kościoła.

Na Zachodzie – legenda, historia świętego Mikołaja – bierze się z tego, że pamiętamy o tym, że pomógł przez swój drogocenny podarunek: uratował trzy młode dziewczęta przez losem prostytutek. Kultura zachodnia wykorzystała ten wątek, by w świętym Mikołaju widzieć przede wszystkim zwyczaj obdarowania podarunkami. Chrześcijaństwo wschodnie zwróciło natomiast większą uwagę na cudowny ratunek, na samą odwagę i gotowość niesienia pomocy (podkreślając moralny aspekt tej historii). A podobnych legend i historii jest o wiele więcej. Oczywiście na wschodzie też są prezenty, choć to tradycja bardziej związana z Bożym Narodzeniem i Nowym Rokiem. I bardziej z Dziadkiem Mrozem niż świętym Mikołajem. W kulturze wschodniej Mikołaj to raczej specjalista od akcji ratunkowych niż miły staruszek z brzuszkim i siwą brodą oraz z workiem prezentów, który wita dzieci swoim „ho, ho, ho”. Dlaczego Mikołaj jest tak bliski wschodnim chrześcijanom? Może przyczyniła się do tego jego „wschodnia dusza”? Znanych jest wiele legend z jego udziałem, przekazywanych od wielu pokoleń. Z kolei zapamiętany i udokumentowany fakt z jego życia jest jeden. To wydarzenia z obrad Soboru Nicejskiego (325), podczas którego formułowano kościelne Credo. Mikołaj miał wówczas – w starciu na pięści – znokautować głoszącego herezję Ariusza. Został za to pozbawiony na pewien czas godności biskupiej, trafił nawet do aresztu. Oczywiście łączenie tego (bardzo) historycznego wydarzenia z rosyjskim, niekiedy gorącym usposobieniem, powinniśmy przyjąć z przymrużeniem oka, ale jednak coś w tym musi być. Wśród tych, którzy przebywają w rosyjskich więzieniach, popularne są tatuaże z wizerunkiem... no właśnie: świętego Mikołaja. Popularne są też legendy o jego wstawianiu się za skazanymi. Mikołaj miał własną ręką powstrzymać miecz kata, który chciał ściąć skazanego. Inna opowieść mówi o tym, że Mikołaj ukazał się we śnie cesarzowi Konstantemu i kazał wypuścić na wolność więźnia czekającego na wyrok śmierci.

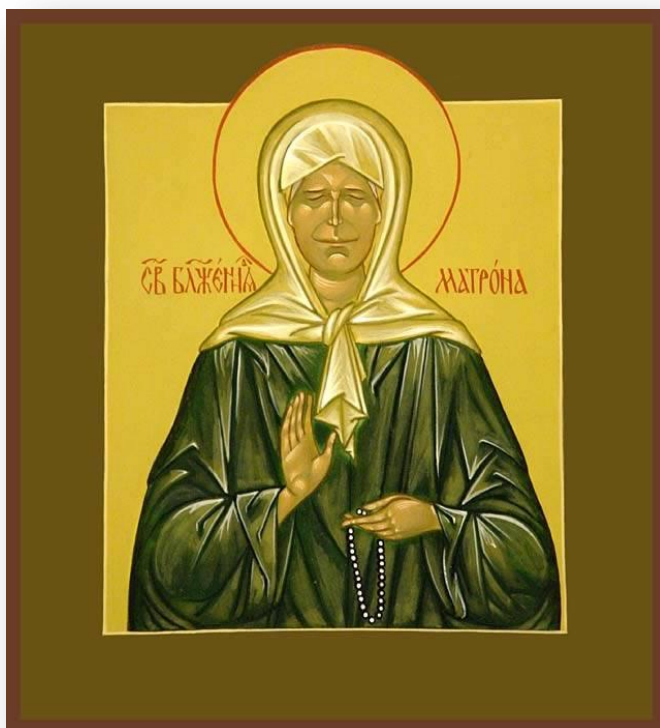
Przydomek Mikołaja – niespotykany przy innych świętych – to „ugodnik”. To słowo nie ma odpowiednika w świecie zachodnim, jednym z jego znaczeń w obrządku wschodnim to „bycie miłym Bogu”. Wierni zwracają się do św. Mikołaja szczególnie w tych sytuacjach, w których problemem nagli, a każda chwila jest na wagę złota. Jest patronem podróżnych, kierowców, żeglarzy, lotników, więźniów, każdego w potrzebie. Prawosławni widzą w świętym Mikołaju szybkiego i skutecznego orędownika^{LXVIII}.

I.12.5.3. Икона святой Матроны Московской. Ikona Świętej Matrony Moskiewskiej

Святая Матрона (fot. 82) – это одна из самых любимых и почётных¹ московских святых. Она имела дар чудотворения ещё с рождения². Ещё при жизни она стала знаменита³, как подвижница слова Божьего и молитвенница⁴. Её земную жизнь ставят в пример⁵ большого подвига духа, сострадания, самоотречения, любви и терпения⁶.

В 1998 (тысяча девятьсот девяносто восьмом) году мощи святой торжественно перенесли в Покровский монастырь⁸. А через год⁹ Московский Патриарх Алексий II (Второй) причислил¹⁰ Матрону Московскую к лику святых местного значения¹¹. В 2004 (две тысячи четвёртом) году блаженная была переведена к лику общецерковных святых¹².

В Покровском монастыре находятся¹³ иконы Матроны Московской. Одна из икон разместилась на стене главного храма¹⁴, а вторая небольшая – внутри храма. Людской поток к этим образам не прекращается¹⁶. Также не иссякают охапки цветов под этими святынями¹⁷.

¹ jedna z najbardziej ulubionych i czczonych
² miała od narodzin dar czynienia cudów
³ jeszcze za życia stała się słynna
⁴ wyznawczyni Słowa Bożego i osoba modląca się
⁵ życie ziemskie stawia się za przykład
⁶ czynu ducha, współczucia, samo wyrzeczenia, miłości i cierpliwości
⁷ relikwie świętej
⁸ uroczyście przeniesiono do Klasztoru Pokrowskiego
⁹ a po roku
¹⁰ zaliczył
¹¹ do świętych lokalnych
¹² błogosławiona była zaliczona do świętych całego kościoła
¹³ znajdują się
¹⁴ znajduje się na murze głównej świątyni
¹⁵ a druga niewielka – wewnątrz świątyni
¹⁶ tłum ludzi do tego obrazu nie ma końca
¹⁷ nie wędzną wiązanki kwiatów pod tymi świętymi ikonami

CZY WIESZ, ŻE...

Matrona Moskiewska, właśc. **Matrona Dmitriewna Nikonowa** (ur. w 1885 roku w Sebinie, zm. 2 maja 1952 roku w Moskwie) – święta Rosyjskiego Kościoła Prawosławnego.

Urodziła się w rodzinie chłopskiej Dymitra i Natalii Nikonowów jako najmłodsze z czworga dzieci, po synach Iwanie i Michaile oraz córce Marii.

Według hagiografii, matka Matrony jeszcze przed urodzeniem czwartego dziecka planowała oddanie go do przytułku prowadzonego w sąsiedniej wsi Buczałki, gdyż uważała, że rodziny nie stać będzie na jego wychowanie. Zdanie w tej sprawie miała zmienić, gdy we śnie ujrzała białego gołębia z zamkniętymi oczami i twarzą człowieka.

Matrona Nikonowa przyszła na świat niewidoma. Według opracowań hagiograficznych od 7.-8. roku życia posiadała dar przepowiadania przyszłości i uzdrawiania, a także czytania w myślach. Wychowana w głęboko religijnej rodzinie, spędzała wiele czasu w cerkwi. Z powodu posiadanych darów Matrona stała się znana w całej Rosji. Do domu jej rodziców przybywali chorzy z nadzieją na wyzdrowienie dzięki modlitwie dziewczynki. Dziewczynka miała również przewidzieć przyszłość kraju, w tym rewolucję październikową i jej następstwa. W wieku 17 lat Matrona Nikonowa straciła władzę w nogach. Do rewolucji październikowej Matrona Nikonowa nadal zamieszkiwała w domu rodziców, razem z braćmi. Obaj wstąpili do Komunistycznej Partii Związku Radzieckiego. Mimo tego kobieta nadal przyjmowała wszystkich, którzy pragnęli zwrócić się do niej z prośbą o poradę duchową i modlitwę. Ostatecznie jednak widząc, iż bracia obawiali się represji z jej powodu ze strony władz ZSRR, a także bojąc się, by nie spadły one również na jej rodziców, Matrona Nikonowa przeprowadziła się w 1925 roku do Moskwy, gdzie przebywała do końca życia, mieszkając u różnych krewnych i znajomych. Według żywota świętej milicja radziecka wielokrotnie zamierzała ją aresztować. Za każdym razem jednak kobieta przewidywała taką sytuację i w przeddzień przybycia milicjantów, lub nawet tego samego dnia, przenosiła się do nowego mieszkania. Cały czas spędzała na modlitwie i spotkaniach z pielgrzymami. Od odwiedzających ją osób wymagała wiary i noszenia krzyżyka.

W 1939 roku miała przewidzieć wybuch II wojny światowej i straty w ludziach poniesione w niej przez Związek Radziecki. W 1941 roku miała ponadto zapowiedzieć rychły początek działań wojennych w ZSRR i końcowe zwycięstwo Armii Czerwonej.

Według popularnej w Rosji legendy, po ataku III Rzeszy na Związek Radziecki z Matroną miał spotkać się Stalin, zaś kobieta przepowiedziała mu zwycięską obronę Moskwy.

Matrona Nikonowa spotykała się z wiernymi do końca swojego życia, mimo pogarszającego się stanu zdrowia. Regularnie również przystępowała do spowiedzi i Komunii Św. Zmarła 2 maja 1952 roku i została pochowana 2 dni później na cmentarzu nieczynnego wówczas Monasteru Daniłowskiego. Grób Matrony stał się celem licznych pielgrzymek. Obecnie jej relikwie przechowywane są w monasterze Opieki Matki Bożej w Moskwie^{LXX}.

I.12.5.4. Икона блаженной Ксении Путербургской. Ikona błogosławionej Kseni Petersburskiej

Для верующих христиан¹ большое значение имеет² икона Ксении Путербургской (fot. 83), которая обладает огромной силой³.

Существует несколько способов написания этого образа⁴, итак, на одних представляют⁵ Ксению Путербургскую в мужском военном кафтане⁶ и это связано с её мужем военным⁷. На заднем плане в большинстве случаев изображена⁸ церковь.

Икона блаженной Ксении Путербургской представляет святую с тростью⁹, на которую она опиралась во время своих длительных походов¹⁰. Есть и поясные образы святой¹¹ и варианты, где она представлена склонившейся перед смотрящим на неё¹² с Неба Иисусом или Богородицей.

Долгие годы¹³ блаженная была мученицей и совершала благочестивые деяния¹⁴, за что её стали считать¹⁵ святой. Есть много примеров¹⁶, как молитвы перед образом помогали справиться с недугами¹⁷, сложными ситуациями в личной жизни¹⁸, финансах и других сферах. Икона блаженной Ксении Путербургской, значение которой огромно для верующих¹⁹, несёт счастье и благополучие в дом²⁰.

¹ dla wyznawców chrześcijaństwa
² duże znaczenie ma
³ która posiada olbrzymią moc
⁴ istnieje kilka sposobów pisanía ikon tej postaci
⁵ na jednych przedstawia się
⁶ w męskim mundurze wojskowym
⁷ co jest związane z jej mężem – wojskowym
⁸ na tylnym planie w większości przypadków znajduje się
⁹ przedstawia świętą z laską
¹⁰ na której wspierała się podczas swoich długich wypraw
¹¹ są i wizerunki świętej do pasa
¹² jest pokazana kłaniającą się przed patrzącym na nią przez wiele lat
¹³ święta była męczennicą i czyniła pobożne uczynki
¹⁴ za co zaczęto ją uważać za
¹⁵ istnieje wiele przykładów
¹⁶ modlitwy przed obrazem pomagały w uleczeniu od chorób
¹⁷ trudnych sytuacjach w życiu osobistym
¹⁸ która ma olbrzymie znaczenie dla wiernych
¹⁹ przynosi szczęście o dobrobyt w domu

CZY WIESZ, ŻE...

Współcześni postrzegali ją jako obłąkaną na skutek nagłej śmierci męża. W rzeczywistości tragedia, która dotknęła młodą kobietę, stała się początkiem jej bezkompromisowej miłości do Boga i bliźniego. Żyjąca na przełomie XVIII i XIX wieku jest, obok świętego Serafina z Sarowa, jedną z najpopularniejszych świętych prawosławnych. Kanonizowana stosunkowo niedawno (w 1978 roku przez Rosyjską Cerkiew Prawosławną poza Granicami Rosji, 10 lat później przez Patriarchat Moskiewski), zdobywa coraz większą sławę na całym świecie, także wśród wiernych innych Kościołów. Co sprawia, że ta niecodzienna postać stała się tak bliska wielu ludziom?

Ksenia Petersburska – specjalistka od kojarzenia małżeństw.

Pewnego dnia Ksenia zawitała w domu Paraskiewy. Jak zwykle w dość osobliwej kreacji: w długiej, zniszczonej, czerwonej spódnicy oraz mocno znoszonym, zielonym kubraku. Od lat była tam częstym gościem, przychodząc na herbatę z samowara i bliny. Kobieta doskonale wiedziała, że 30-letnia Paraskiewa cierpi z powodu samotności – od lat nie mogła znaleźć męża, jak również bardzo pragnęła zostać matką.

Tuż po wejściu zwróciła się do niej: „Dlaczego siedzisz w domu i cerujesz pończochy, skoro właśnie Bóg zsyła ci syna?!”. Paraskiewa była wprawdzie przyzwyczajona do niecodziennych zachowań Ksenii, niemniej tym razem to już za wiele! Wybiegła zapłakana z domu i wkrótce znalazła się obok jednego z cmentarzy, gdzie wśród zbiegowiska ujrziała straszny widok – martwą kobietę potraconą przez powóz. Tragicznie zmarła była w zaawansowanej ciąży i tuż przed śmiercią urodziła dziecko.

Tłum gapiów długo zastanawiał się, kim była ofiara wypadku i kto jest ojcem dziecka, nikt jednak nie zdecydował się od ręki zapewnić noworodkowi opieki. Paraskiewa oświadczyła, że ona się nim zaopiekuje. Wraz ze swoimi rodzicami zajęła się dzieckiem, a po krótkim czasie pojawił się jej w życiu także wybranek. Para wzięła ślub i adoptowała chłopca – dożyli razem późnej starości, nie mając biologicznych dzieci.

Inna mieszkanka Petersburga zapisała w swoich wspomnieniach, że Ksenia zaczęła ją kiedyś na ulicy i powiedziała, że wkrótce „jej mąż pochowa swoją żonę”. Słowa te kobieta wzięła za bezsensowne majaczenia. Sama była bowiem panną, a od pewnego czasu definitywnie straciła nadzieję na zamążpójście. Jakiś czas później, odwiedzając jedną z podmiejskich świątyń, przypadkowo natknęła się na trwający właśnie pogrzeb. Dowiedziała się, że chowano żonę młodego lekarza, który mocno przeżył jej śmierć. W cerkwi spotkała go później kilka razy, po nabożeństwie zaczęli ze sobą rozmawiać. Po 2 latach wzięli ślub.

Powyższe historie to wierzchołek góry opowieści, których bohaterką jest Ksenia Petersburska. O jej wczesnym życiu wiadomo niewiele, poza tym, że mając 18 lat, wyszła za mąż za ucznia szkoły oficerskiej, Andrieja Fiodorowicza Pietrowa, który zaczął szybką karierę w armii i dosłużył się stopnia pułkownika. Para nie miała dzieci, lecz żyła szczęśliwie w domu na brzegach Newy. Gdy Ksenia miała 26 lat, mąż nagle zmarł. W nielicznych rozmowach po jego śmierci kobieta zwierzała się, że oprócz zwykłego ludzkiego żalu, martwił ją też fakt, że mąż odszedł nagle, bez przystąpienia do spowiedzi i Eucharystii.

Ksenia tuż po śmierci męża zaczęła się zachowywać w sposób niestandardowy. Przepisała swój dom znajomym, którzy mieli córkę na wydaniu, lecz nie mogli zapewnić jej odpowiedniego posagu. Zaznaczyła także, że część środków z domu przeznaczy na budowaną cerkiew Opieki Bogurodzicy, a domowe sprzęty zamierza sprzedać. Zażądała za nie zapłaty w drobnych, pięciokopiejkowych monetach z wizerunkiem świętego Jerzego na rewersie, nazywanych „carem na koniu”. Monety te nosiła przy sobie i rozdawała dzieciom oraz ulicznym żebrakom.

Przywdziała mundur swojego zmarłego męża, powtarzając często: „zostawcie Ksenię w spokoju, właśnie ją pochowałem!”. W męskim przebraniu chodziła po mieście, nieraz też domalowywała sobie ciemne wąsy. Gdy mundur uległ całkowitemu zniszczeniu, zaczęła nosić charakterystyczną czerwoną spódnicę i zielony sweter (lub też zieloną spódnicę i czerwony kubrak), co odpowiadało kolorowi munduru małżonka.

Żyjąc w ten sposób prawie 45 lat, Ksenia rzadko nocowała u znajomych lub dalszej rodziny. Wieczorem przebywała za miastem, klęcząc w polu i odmawiając modlitwę Jezusową. Widywano ją w pobliżu budujących się w mieście świątyń. W nocy układała cegły lub kawałki drewna, co pomagało budowniczym, którzy o świcie rozpoczęli dalsze prace.

Uczęszczała na nabożeństwa, spowiadała się i oddawała cześć ikonom. Traktowano ją jako nieszkodliwą wariatkę. Ksenia zaczęła na ulicy nieznanych sobie ludzi i w mało zrozumiałym na pierwszy rzut okaz sposób przepowiadała im przyszłość, ostrzegając przed niebezpieczeństwami i grzechem, zachęcając do dzieł miłosierdzia wobec słabszych oraz nawrócenia.

Tylko raz widziano ją rozgniewaną, gdy młody chłopak wulgarnie ją przedrzeźniał i rzucał w nią ulicznymi odpadkami. Jego rodzicom donośnie zacytowała z pamięci kilka fragmentów Biblii o szkodliwości nienawiści. Pod koniec życia coraz powszechniej traktowana była jako *jurodiwa* – osoba radykalnie poświęcająca się sprawom Bożym, choć w zewnętrznych przejawach życia sprawiająca wrażenie szalonej.

Ksenia Petersburska zmarła w opinii świętości w 1806 roku. Na jej grób masowo przychodzili petersburżanie. Następowaly tam liczne cuda i uzdrowienia, w szczególności z kobiecych chorób nowotworowych. Samotni znajdowali po modlitwie przy grobie swoje drugie połowy, a rodzice z problemami wychowawczymi doznawali szybkiego rozwiązania kłopotów.

Pamięć i kult świętej przetrwał propagandę czasów ZSRR, przedstawiającą Ksenię jako osobę z poważnymi zaburzeniami psychicznymi. W zwariowanej współczesności pozornie szalona Ksenia wydaje się – paradoksalnie – znakiem uporządkowanej Bożej obecności^{LXXII}.

I.12.5.5. Икона святого Василия Блаженного. Ikona Świętego Wasyla (Bazylego) Błogosławionego

Василий Блаженный (fot. 84) родился в деревне¹ Елохово, в благочестивой семье². Мальчик с детства проявлял богобоязненность и усердие³ в постижении Закона Божия⁴. По достижению отрочества⁵ родители отдали Василия учиться обувному делу⁶. В обучении⁷ у мальчика открылся дар провидения⁸, дарованный ему Господом⁹. Василий понял, что должен посвятить жизнь¹⁰ Христу, и избрал для себя путь юродивого¹¹.

С 16 (шестнадцати) лет и до самой своей смерти в 1557 (тысяча пятьсот пятьдесят седьмом) году Василий жил на улицах Москвы, и в холод, и в зной находясь без одежды и обуви¹². Святой молился о спасении людей¹³ и безжалостно обличал ложь¹⁴, которую видел благодаря своему дару¹⁵.

После смерти святого на его могиле¹⁶ начали происходить чудеса исцеления тяжёлых болезней¹⁷.

В 1558 (тысяча пятьсот пятьдесят восьмом) году Василий Блаженный был канонизирован, и миру был явлен его чудотворный образ¹⁸. После¹⁹ канонизации Блаженного Василия его нетленное тело²⁰ было погребено возле Троицкой церкви²¹. В настоящий момент мощи²² святого находятся в Храме Василия Блаженного²³, а образ святого – в Московской духовной академии²⁴.

Чудотворный²⁵ образ Василия Блаженного (fot. 83) изображает святого таким, каким он прошёл весь свой тернистый жизненный путь²⁶. Святой Василий, облачённый лишь в набедренную повязку²⁷, изображается на фоне²⁸ Москвы, – города, хранителем которого он считается²⁹. Руки Блаженного воздеты³⁰ к небесам: оттуда на его мольбы о всех людяхзирает Господь³¹.

Святой Василий считается покровителем всех обездоленных, обманутых и потерявших материальное благополучие людей³². К нему обращаются в большой беде³³, прося наказать обидчиков, восстановить справедливость и помочь найти истинный путь³⁴, ведущий ко спасению и Вечной жизни в Царствии Небесном³⁵.

К Блаженному Василию уже многие годы обращаются³⁶ люди, потерявшие надежду на счастливую жизнь³⁷. Известны случаи, когда искренняя мольба³⁸ возле иконы или мощей³⁹ святого исцеляла смертельные заболевания⁴⁰ и помогала избавиться от страшных пороков пьянства, наркомании и блуда^{41LXXIII}.

¹ we wsi

² w pobożnej rodzinie

³ chłopiec od dzieciństwa

przejawiał bogobojność

i gorliwość

⁴ w zrozumieniu

Przykazań Boskich

⁵ po osiągnięciu wieku

młodzieńczego

⁶ uczyć się obuwnictwa

⁷ podczas nauki

⁸ ujawnił się dar

przewidywania

⁹ którym obdarował go Pan

¹⁰ zrozumiał, że powinien

poświęcić swoje życie

¹¹ wybrał drogę świętego

szaleńca

¹² w zimnie i w upale

będąc bez odzieży i obuwia

¹³ modlił się o zbawienie ludzi

¹⁴ bezlitośnie demaskował

kłamstwo

¹⁵ które widział dzięki

swojemu darowi

¹⁶ po śmierci świętego na

jego grobie

¹⁷ zaczęły dziać się cuda

uleczania od ciężkich chorób

¹⁸ kanonizowano go

i świat zobaczył jego

cudowną ikonę

¹⁹ po

²⁰ jego nienaruszone ciało

²¹ pochowano obok

Cerkwi Św. Trójcy

²² obecnie relikwie

²³ znajdują się w Świątyni

Wasyla Błogosławionego

²⁴ a ikona w Moskiewskiej

Akademii Duchownej

²⁵ cudowny

²⁶ przedstawia go takim,

jakim przeszedł całą

swoją ciężką drogę

²⁷ odziany tylko

w przepaskę na biodrach

²⁸ jest pokazany na tle

²⁹ miasta, którego jest

opiekunem

³⁰ ręce Błogosławionego

są uniesione

³¹ skąd na jego modły za

wszystkich ludzi spogląda Pan

³² uważa się za patrona

wszystkich nieszczęśliwych,

oszukanych i ludzi, którzy

stracili materialny dostatek

³³ do niego zwracają się

w wielkim nieszczęściu

³⁴ prosząc o ukaranie
krzywdzicieli, przywrócić
sprawiedliwość i pomóc
znaleźć prawdziwą drogę
³⁵ prowadzącą do zbawienia
i życia wiecznego
w Królestwie Niebieskim
³⁶ od wielu lat zwracają się
³⁷ którzy stracili nadzieję
na szczęśliwe życie
³⁸ znane są przypadki, gdy
szczerą modlitwa obok
³⁹ relikwii
⁴⁰ uleczają od chorób
śmiertelnych
⁴¹ pomagała uwolnić się
od strasznych nałogów
pijaństwa, narkomanii
i rozpusty

CZY WIESZ, ŻE...

Bazyli Moskiewski, zw. również *Wasył Błogosławiony* (ur. w 1464 roku w Jelechowie, zm. w 1552 roku w Moskwie) – święty Rosyjskiego Kościoła Prawosławnego, jurodiwy.

Według hagiografii Bazyli urodził się w rodzinie chłopskiej. W wieku 16 lat miał dobrowolnie porzucić rodzinę i udać się do Moskwy z zamiarem zostania jurodiwym. Nie miał stałego miejsca zamieszkania, poruszając się od jednej cerkwi do następnej i sypiając przy różnych świątyniach. Umartwiał się, stale poszcząc, ograniczając sen, chodząc półnago i skuwając się kajdanami. Jeszcze za życia zyskał opinię świętego i cudotwórcy-uzdrowiciela – na prośby wiernych prorokował przyszłość, zapowiadając przyszłe kary dla grzeszników i nagrody dla osób wypełniających przykazania religijne. Szczególnie często miał pojawiać się w szynkach moskiewskich, gdzie ostrzegał przed skutkami spożywania alkoholu. Zyskał szacunek nawet u cara Iwana Groźnego.

Po śmierci Bazyli Moskiewski został pochowany w pobliżu Bramy Spaskiej moskiewskiego Kremla. Ok. 30 lat później został uznany przez Rosyjski Kościół Prawosławny za świętego. Iwan Groźny postanowił uhonorować jego pamięć wzniesieniem na miejscu jego grobu zespołu cerkwi, znanego pod wspólną nazwą soboru Wasyla Błogosławionego. W obiekcie tym na stałe wystawione zostały relikwie jurodiwego. Na ikonach jest on przedstawiany nago, jako mężczyzna wychudzony i zaniedbany, w trakcie modlitwy^{LXXIV}.

I.12.5.6. Икона Серафима Саровского. Ikona Serafima Sarowskiego

Икона Серафима Саровского (fot. 85) является собой великую ценность¹ для православных людей. При ней постоянно совершаются немислимые и долгожданные чудеса², происходит помощь по разным жизненным аспектам³. Люди обращаются⁴ к святому во всех⁵ ситуациях, просят не только за себя, но и за родных⁶, близких людей.

Ещё при жизни⁷ великого старца был создан его портрет⁸. Сейчас он хранится⁹ в Америке в монастыре Новое Дивеево¹⁰.

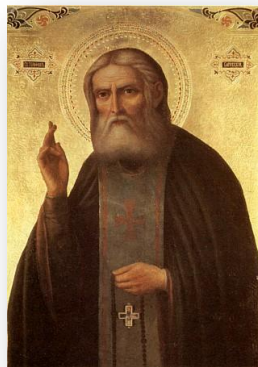
На иконописном образе старец изображён в возрасте моложе своих лет¹¹. Его лицо худое, волосы зачесаны назад¹², гладкая и струящаяся борода¹³.

Существует¹⁴ 4 (четыре) главных иконографических образа¹⁵ Серафима Саровского:

- 1) его руки молитвенно сложены у сердца крест накрест¹⁶: десница возлежит поверх левой руки¹⁷;
- 2) благословляющий жест¹⁸: правая рука благословляет, а левая держит четки для моления (непременный атрибут монахов¹⁹);
- 3) коленапреклоненное моление на камне²⁰ (подвиг стояния, продолжавшийся²¹ 1000 [тысячу] дней), руки святого воздеты²² к Небу;
- 4) образ старца с посохом²³.

Перед ликом²⁴ старца Серафима молятся: в моменты отчаяния, скорби и уныния²⁵; ради защиты от искушений²⁶; во исцеление духовно и физически больных²⁷; о даровании помощи кающимся²⁸; о помощи в удачном замужестве²⁹; о долгожданном зачатии ребёнка³⁰; в трудных родах³¹; о налаживании рухнувших семейных отношений³²; об обретении любви и согласия между супругами³³; о помощи³⁴ в бизнесе:

В следующих храмах есть чудотворные³⁵ иконы отца Серафима: Данилов монастырь³⁶ – часть святых мощей и два чудотворных списка³⁷; Елоховский Богоявленский кафедральный собор³⁸ – чудотворное изображение с частицами камня³⁹, на котором святой совершал подвиг стояния⁴⁰; Серафимовское кладбище⁴¹ в Старом Петергофе – чудотворный лик⁴²; Храм Воскресения Христова⁴³ (Нарва, Эстония) – чудотворное изображение^{44LXXV}.

¹ jest bardzo cenną rzeczą
² wciąż dzieją się niewiarygodne i długo oczekiwane cuda
³ ma miejsce pomoc w różnych sprawach życiowych
⁴ zwracają się
⁵ wszystkich
⁶ proszą nie tylko dla siebie, ale dla krewnych
⁷ jeszcze za życia
⁸ namalowano jego portret
⁹ obecnie znajduje się
¹⁰ Klasztorze Novo-Diveevo
¹¹ przedstawiony jest młodszym niż był
¹² twarz ma chudą, włosy zaczesane do tyłu
¹³ gładka i opadająca broda
¹⁴ istnieją
¹⁵ sposoby przedstawienia ikonograficznego
¹⁶ ręce skrzyżowane na sercu w modlitwie
¹⁷ prawica na lewej dłoni
¹⁸ gest błogosławieństwa
¹⁹ prawa ręka błogosławi, a lewa trzyma różaniec do modlitwy (nieodłączny atrybut mnichów)
²⁰ modlitwa na kolanach na kamieniu
²¹ czyn klęczenia trwający
²² ręce świętego są uniesione
²³ postać starca z laską
²⁴ przed obliczem
²⁵ modlą się w chwilach rozpaczy, smutku i strapienia
²⁶ w celu ochrony przed pokusami
²⁷ uzdrowienia chorych duszą i ciałem
²⁸ udzielenia pomocy korzącym się
²⁹ pomyslnym zamążpójściu
³⁰ długo oczekiwanym poczęciu dziecka
³¹ podczas trudnego porodu
³² nawiązaniu stosunków małżeńskich, które się rozpadły
³³ zdobycia miłości i zgody między małżonkami
³⁴ pomoc
³⁵ w następujących świątyniach znajdują się cudowne
³⁶ Klasztor
³⁷ fragment relikwii i dwie cudowne kopie ikony
³⁸ Katedra
³⁹ cudowna ikona i fragment kamienia
⁴⁰ czyn stania
⁴¹ Cmentarz
⁴² cudowna ikona
⁴³ Świątynia Zmartwychwstania Pańskiego
⁴⁴ cudowna ikona

CZY WIESZ, ŻE...

Serafin z Sarowa, mnich, cudotwórca (Prepodobnyj Sierafim Sarowski, cudotworec), 2/15 stycznia (rocznica śmierci i otwarcia relikwii w 1991 roku) i 19 lipca/1 sierpnia (rocznica kanonizacji w 1903 roku). Urodził się 19 lipca 1759 roku w Kursku. W życiu świeckim nazywał się Prochor Mosznin. Był bardzo bogobojnym i cichym dzieckiem. Mając 17 lat, udał się na pielgrzymkę do Kijowa, gdzie mnich Dosyfeusz (w rzeczywistości mniszka Daria) błogosławił mu na wstąpienie do Pustelni Sarowskiej. Tam w 1788 roku został wyświęcony na mnicha.

W 1794 roku w poszukiwaniu samotności Serafin opuścił pustelnię i zamieszkał w odległej o kilka kilometrów celi. Powrócił do monasteru po 16 latach już jako znany starzec.

Serafin z Sarowa otrzymał od Boga dar przepowiadania przyszłości i uzdrawiania chorych. 12 razy ukazywała mu się Matka Boża. Był autorem reguły modlitewnej dla sąsiedniego monasteru w Diwiejewie, a z jego duchowych porad korzystało często do 2 tys. pielgrzymów dziennie.

Św. Serafin zasnął snem wiecznym 2 stycznia 1833 roku, mając 72 lata. Pochowano go koło ściany ołtarzowej soboru Zaśnięcia Matki Bożej w Sarowie, w miejscu które wybrał sobie za życia. Przy mogile starca jeszcze przez długie lata miały miejsce liczne cudowne uzdrowienia.

Został kanonizowany przez Rosyjską Cerkiew Prawosławną w Diwiejewie 19 lipca 1903 roku w obecności rodziny carskiej i niezliczonych rzeszy wiernych. W okresie władzy radzieckiej jego relikwie znalazły się w leningradzkim Muzeum Religii i Ateizmu, skąd w 1991 roku, w uroczystej procesji powróciły do Diwiejewa.

Serafin z Sarowa obok św. Sergiusza z Radoneża jest najbardziej znanym spośród rosyjskich świętych. Jego kult wykracza daleko poza granice słowiańskiego prawosławia. Wierni modlą się do niego prosząc o uzdrowienie z różnych chorób, szczególnie przy chorobach wewnętrznych, bólu nóg i w krzyżu. Jest też adresatem próśb o wygnanie złych mocy.

Gama rosyjskich ikon przedstawiających świętego jest bardzo duża. Stąd i znaczna, jak na prawosławną ikonografię, różnorodność jego wizerunków. Charakterystycznym elementem wszystkich jest kolor włosów świętego (siwe, bądź jasno kasztanowe, przyprószone siwizną), układ jego brody (krótka, z mniejszym lub większym przedziałkiem pośrodku) oraz zazwyczaj wyeksponowane, wyraźne, błękitne oczy. Serafin przedstawiany jest w różnym okryciu i w różnych pozach. Najczęściej spotykamy go bez nakrycia głowy, w mniszej mantii, z epitachelionem na szyi, z błogosławiącą (lub złożoną w modlitwie) prawą ręką i lewą z czotkami. Do najbardziej znanych należy również ikona ukazująca klęczącego mnicha podczas modlitwy na dużym kamieniu. Jest wówczas ubrany w białą sutannę, na piersi ma zawieszony duży krzyż, a ręce modlitewnie wyciąga do góry. W białą lub szarą suknię jest też odziany na ikonach przedstawiających go w zgarbionej pozycji w swej celi. Na głowie ma wówczas czarną, dużą czapę, na nogach obszerne, czarne buty, a na piersi duży metalowy krzyż. Do popularnych należą też inne ikony przedstawiające najważniejsze sceny z jego życia.

Imię Serafin pochodzi od hebrajskiego seraphin – „płonący, płomienny, palący”^{LXXVI}.

I.12.5.7. Икона Сѣргия Радонежскаго. Ikona Siergieja z Radoneża

Один из самых прославленных и любимых в народе¹ святых земли Русской – Сѣргий Радонежский (fot. 86). Икона преподобного есть, наверное, в каждом храме, многие приобретают её и для домашних молитв³. Старец был не просто чудотворцем⁴, он сделал очень много для государства⁵, становления монашества⁶ на Руси.

Большого уважения преподобный добился ещё при жизни⁷, поэтому неудивительно⁸, что и первые его иконы появились практически сразу после кончины – в начале⁹ XV (пятнадцатого) века.

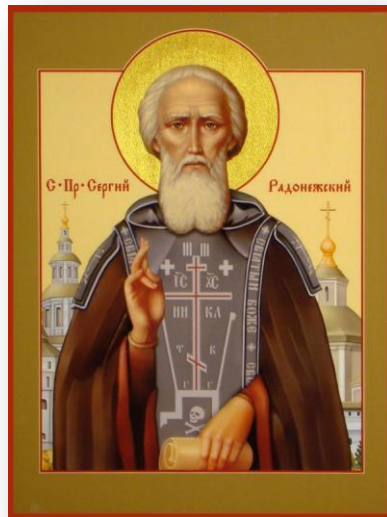
Изображается святой либо в полный рост, либо по пояс¹⁰. Старец имеет узкое лицо¹¹, правой рукой он благословляет верующих¹². В левой руке держит свиток¹³. Поскольку¹⁴ Сѣргий Радонежский всю жизнь положил на служение¹⁵ Богу, изображается он в монашеском облачении¹⁶.

Старец имеет длинную бороду¹⁷, иногда клиновидную¹⁸, усы¹⁹, волосы густые, но не очень длинные, зачёсанные назад²⁰. Взгляд прямой, внимательный и строгий²¹, на некоторых образах глаза смотрят в сторону²².

Молиться перед образом можно в случаях²³ когда дети не слушают советов родителей²⁴. Если человек видит в себе такой недостаток как²⁵ гордыня, отсутствие терпения²⁶, ему стоит попросить преподобного о том, чтобы тот помог исправиться²⁷.

Также молитва перед иконой Сѣргия Радонежскаго помогает: от плохого влияния²⁸; от вражеского нашествия²⁹; от бытовых неурядиц³⁰.

Защищает преподобный вдовиц и сирот³¹, становится небесным покровителем всех³², кто носит имя Сѣргей^{LXXVII}.

- ¹ jeden z najbardziej wysławianych i ulubionych wśród ludzi
- ² jest zapewne w każdej świątyni
- ³ wielu kupuje ją do modlitwy w domu
- ⁴ był nie tylko cudotwórcą
- ⁵ uczynił bardzo dużo dla państwa
- ⁶ rozwoju życia zakonnego
- ⁷ wielki szacunek święty
- ⁸ dlatego nie dziwi
- ⁹ od razu po śmierci – na początku
- ¹⁰ święty przedstawiany jest albo w całej postaci, albo do pasa
- ¹¹ ma wąską twarz
- ¹² prawą ręką błogosławi wiernych
- ¹³ w lewej trzyma zwój
- ¹⁴ ponieważ
- ¹⁵ całe życie spędził w służbie
- ¹⁶ jest przedstawiany w szatach mnicha
- ¹⁷ ma długą brodę
- ¹⁸ czasami klinowatą
- ¹⁹ wąsy
- ²⁰ włosy gęste, ale nie zbyt długie, zaczesane do tyłu
- ²¹ spojrzenie bezpośrednie, uważne i surowe
- ²² na niektórych ikonach patrzy w bok
- ²³ w przypadkach
- ²⁴ dzieci nie słuchają rad rodziców
- ²⁵ zauważa u siebie takie wady jak
- ²⁶ duma, brak cierpliwości
- ²⁷ warto poprosić świętego mnicha o to, żeby pomógł poprawić się
- ²⁸ pomaga przed złym wpływem
- ²⁹ obcej interwencji
- ³⁰ bytowych problemów
- ³¹ Święty mnich ochrania wdowy i sieroty
- ³² jest patronem wszystkich

CZY WIESZ, ŻE...

Sergiusz z Radoneża, mnich, cudotwórca (Prepodobnyj Siergij, igumien Radonieżskij i wsieja Rossii cudotworec), 5/18 lipca (rocznica otwarcia relikwii w 1422 roku) i 25 września/8 października (rocznica śmierci).

Urodził się w 1313 roku w Rostowie. Jego rodzice, św. Cyryl i św. Maria, byli bojarami. Zmarli około 1337 roku, a w 1992 roku Rosyjska Cerkiew Prawosławna zaliczyła ich do grona świętych. Bartłomiejowi (świeckie imię świętego) nauka przychodziła z wielkim trudem. Zdolność łatwego przyswajania wiedzy otrzymał pewnego razu w sposób cudowny, gdy żarliwie modlił się, prosząc Boga o pomoc. Rodzice skromnego i cichego chłopca przenieśli się do położonego nieopodal Moskwy Radoneża. Wkrótce zmarli, a on wraz z owdowiałym bratem Stefanem zaszył się w głębi lasu, gdzie zbudowali cele i kapliczkę. Tak powstał zaczątek przyszłej słynnej Ławry Troicko-Siergijewskiej. W 1337 roku Bartłomiej złożył śluby zakonne i otrzymał imię Sergiusz. Szybko zasłynął świętością życia. W pobliżu jego celi zaczęli osiedlać się, przybywający do młodego jeszcze mnicha po poradę, inni ludzie pragnący żyć w modlitwie, poście i pracy. W 1354 roku Sergiusz został ihumenem nowego monasteru. Będąc wzorowym przełożonym, udzielał wielu porad m.in. św. Aleksemu, metropolicie moskiewskiemu. Błogosławił też św. wielkiego księcia Dymitra Dońskiego na wojnę z Tatarami i wielokrotnie godził skłóconych ze sobą ruskich książąt. Słynął również z czynionych cudów i daru uzdrawiania chorych.

Św. Sergiusz zmarł w 1392 roku, a ciało zgodnie z jego wolą pogrzebano w ziemi. W 1422 roku otwarto grób i wydobyto relikwie. Wkrótce na tym samym miejscu powstał sobór Świętej Trójcy. Do dziś do ławry przybywają setki tysięcy wiernych proszących o wstawiennictwo Sergiusza przed Bogiem. Ze względu na swe zasługi dla Cerkwi, święty często nazywany jest „Ihumenem Ziemi Ruskiej”. Obok św. Serafina z Sarowa, św. Sergiusz jest najbardziej znanym spośród wszystkich rosyjskich świętych. Został kanonizowany przez Rosyjską Cerkiew Prawosławną w 1452 roku.

Jego kult wykracza daleko poza granice słowiańskiego prawosławia. Święty jest adresatem modlitw osób mających problemy z nauką oraz w intencji wyzbycia się dumy. Popularność świętego sprawiła, że poświęcono mu bardzo dużo ikon. Jednak w porównaniu ze św. Serafinem z Sarowa jego przedstawienia ikonograficzne są bardziej jednolite. Z nielicznymi wyjątkami ukazywany jest jako stary człowiek z jasnokasztanową, rzadziej siwą, równą, jakby przystrzyżoną brodą. Ubrany jest w szaty mnicha wielkiej schimy z paramanem na piersi i gołą głową. Prawą dłoń ma złożoną w błogosławieństwie, w lewej trzyma zwinięty zwój. Imię Sergiusz pochodzi od łacińskiej nazwy rodu Sergii^{LXXVIII}.

I.12.5.8. Икона Параскёвы Пятницы. Ikona Paraskiewy Piatnicy

Святая мученица¹ Параскёва (fot. 87), наречённая Пятницею², жила в III (третьем) веке в Икони в богатой и благочестивой семье³. Родители святой особенно почитали день страданий Господних – пятницу⁴, поэтому и назвали дочь, родившуюся в этот день⁵, Параскёвою, что в переводе с греческого и означает – Пятница⁶. Она захотела посвятить всю свою жизнь⁷ Богу и просвещению язычников светом веры Христовой⁸. За исповедание⁹ православной веры озлобившиеся язычники схватили её¹⁰ и привели к городскому властителю¹¹. Здесь ей предложили¹² принести богомерзкую жертву языческому идолу¹³. С твёрдым сердцем, уповая на Бога¹⁴, отвергла преподобная это предложение¹⁵. За это она претерпела великие мучения¹⁶: привязав её к дереву¹⁷, мучители терзали её чистое тело железными гвоздями¹⁸, а затем, устав от мучительства¹⁹, всю изъязвленную до костей, бросили в темницу²⁰. Но Бог не оставил свягую страдальицу²¹ и чудесно исцелил её истерзанное тело²². Не вразумившись этим Божественным знаменем²³, палачи продолжали мучить²⁴ Параскёву и, наконец, отсекли ей голову²⁵.

Святая Параскёва Пятница всегда пользовалась у²⁶ православного народа особой любовью и почитанием²⁷.

Русские иконописцы обыкновенно изображали мученицу²⁸ суровой подвижницей²⁹, высокого роста, с лучезарным венком на голове³⁰.

Иконы святой мученицы охраняют семейное благополучие и счастье³¹. Святая Параскёва – покровительница полей и скота³². Поэтому в день её памяти принято приносить в церковь для освящения плоды³³, которые хранятся потом как святыня до следующего года³⁴. Святая мученица – целительница людей от самых тяжёлых душевных и телесных недугов^{35LXXIX}.

В первой половине³⁶ XIX (девятнадцатого) века на водной глади реки³⁷ Пышмы оказалась икона. Источники гласят, что плыла она против течения³⁸. Сделав небольшой оборот, образ святой великомученицы³⁹ Параскёвы остановился в Совинской заводи, зацепившись за пень⁴⁰. Икона была замечена девушкой⁴¹ из православной семьи⁴² Загудяевых. Она рассказала об увиденном жителям деревни⁴³, а уже те отпразднили⁴⁴ людей в Пышминскую слободу за священником⁴⁵. Проведя торжественный молебен, настоятель достал икону из воды⁴⁶, а вскоре она обрела своё место в стенах храма⁴⁷ во имя святого Богоявления Господня⁴⁸. В одну из ночей икона пропала⁴⁹. Поиски были недолгими⁵⁰ – образ святой Параскёвы нашли на том же месте, у пня в заводи⁵¹. Несколько раз его переносили⁵² в пышминский храм, несколько раз икона неожиданно покидала его⁵³, и несколько раз её вновь находили на поверхности реки⁵⁴.

Однажды ночью благочестивому жителю⁵⁵ Совиной во сне явилась Божья Матерь⁵⁶. Она сказала мужчине⁵⁷, что икону святой Параскёвы более не следует переносить в слободской храм⁵⁸, а на месте её обретения следует поставить церковь⁵⁹.

¹ święta męczennica
² nazwana Piatnicą
³ pobożnej rodzinie
⁴ szczególnie czcili dzień Męki Pańskiej- piątek
⁵ i dlatego nazwali córkę, która urodziła się w tym dniu
⁶ co w tłumaczeniu z greckiego oznacza Piątek
⁷ całe swoje życie
⁸ oświeceniem pogan światłem wiary w Chrystusa
⁹ wyznawanie
¹⁰ rozjątżzeni poganie schwyтали ją
¹¹ przyprowadzili do gospodarza miasta
¹² tutaj jej zaproponowano
¹³ złożenie niemilej dla Boga ofiary pogańskiemu bożkowi
¹⁴ ufając Bogu
¹⁵ święta odrzuciła taką propozycję
¹⁶ poniosła wielkie cierpienia
¹⁷ przywiązawszy ją do drzewa
¹⁸ kaci dręczyli jej niewinne ciało gwoździami z żelaza
¹⁹ potem, jak zmęczeni się katowaniem
²⁰ całą poranioną wrzucili do lochu
²¹ Ale Bóg nie pozostawił samej cierpiętnicy
²² cudownie uleczył jej umęczone ciało
²³ ten Boski znak nie przemówił im do rozsądku
²⁴ kaci kontynuowali umęczenie
²⁵ w końcu odcięli jej głowę
²⁶ zawsze cieszyła się wśród
²⁷ szczególną miłością i czczeniem
²⁸ zazwyczaj przedstawiali męczennicę
²⁹ jako surową
wyznawczynię wiary
³⁰ wysokiego wzrostu, z przonienistą koroną na głowie
³¹ ochrania rodzinny dobrobyt i szczęście
³² patronką pól i była przyjęta jest w dzień pamięci o niej przynosić do cerkwi do poświęcenia płody
³³ które potem przechowuje się jako świętość do kolejnego roku
³⁴ uzdrowicielką ludzi od najcięższych chorób duszy i ciała
³⁵ w pierwszej połowie
³⁶ na lustrze wodnym rzeki
³⁷ źródła głoszą, że płynęła pod prąd
³⁸ po zrobieniu niewielkiego obrotu obraz wielkiej męczennicy

Сначала на месте обретения⁶⁰ чудотворной иконы поставили деревянную часовню⁶¹, а потом начали возводить каменный храм⁶². В 1867 (тысяча восемьсот шестьдесят седьмом) году церковь освятили во имя святой великомученицы Параскевы Пятницы. Её образ был торжественно перенесён в храм⁶³ и больше не покидал его стён⁶⁴.

Сегодня⁶⁵ в Параскево-Пятницком храме бывает много паломников⁶⁶. Продолжаются фиксироваться чудеса⁶⁷ перед иконой великомученицы и на святом источнике^{68LXXX}.

⁴⁰ zatrzymał się
w Sowińskiej sadzawce,
zaczepiając się o pień
⁴¹ ikonę zauważyła dziewczynka
⁴² z rodziny
⁴³ opowiedziała mieszkańcom
wioski o tym, co zobaczyła
⁴⁴ a ci posłali
⁴⁵ do Pyszmińskiej Słobody
po kapłana
⁴⁶ po uroczystej modlitwie
proboszcz wyciągnął ikonę
z wody
⁴⁷ wkrótce znalazła swoje
miejsce w murach świątyni
⁴⁸ Objawienia Pańskiego
⁴⁹ zaginęła
⁵⁰ poszukiwania nie były długie
⁵¹ znaleziono w tym samym
miejscu, przy pniu koło sadzawki
⁵² kilka razy ją przenoszono
⁵³ kilka razy nieoczekiwanie
opuszczała ją
⁵⁴ znów znajdowano ją na
powierzchni rzeki
⁵⁵ pewnej nocy pobożnemu
mieszkańcowi
⁵⁶ we śnie objawiła się
Matka Boska
⁵⁷ powiedziała mężczyźnie
⁵⁸ nie należy przenosić do
świątyni w Słobodzie
⁵⁹ na miejscu jej znalezienia
należy wybudować cerkiew
⁶⁰ najpierw na miejscu
znalezienia
⁶¹ wybudowano drewnianą
kaplicę
⁶² potem zaczęto budować
murowaną świątynię
⁶³ uroczyście przeniesiono
do świątyni
⁶⁴ już nie opuszczał jej murów
⁶⁵ obecnie
⁶⁶ przybywa dużo pielgrzymów
⁶⁷ dalej odnotowuje się cuda
⁶⁸ przed ikoną wielkiej
męczennicy i w pobliżu
świętego źródła

CZY WIESZ, ŻE...

W kulturze słowiańskiej czczono dwie święte o tym imieniu. Jedną z nich była św. Paraskiewa męczennica (zwana też Paraskewią lub Paraską), żyjąca w Ikonium na przełomie III i IV wieku (za czasów Dioklecjana). Według legendy jej rodzice szczególnie czcili piątek, na pamiątkę Męki Pańskiej. Gdy w tym dniu urodziła im się córka, nadali jej imię Paraskiewa, co w języku greckim znaczy dzień przed świętem – sobota. Po śmierci rodziców Paraskiewa rozdała cały majątek ubogim. Jako chrześcijanka, głosząca Słowo Boże, została wtrącona do więzienia. Tam zainteresował się nią dowódca wojskowy, lecz ona mimo tortur nie zgodziła się wyjść za niego za męża i tym samym odstąpić od wiary. Była uznawana za symbol Wielkiego Piątku, stąd zwano ją także Piatnicą. Drugą Paraskewią, zwaną też Petką, była mniszka żyjąca w IX wieku w Serbii, przy której grobie miały miejsce liczne cudowne uzdrowienia. Od XVI wieku kult obu świętych został połączony^{LXXXI}.

I.13. Лики святости в православии. Kategorie świętości w prawosławiu

В Православной Церкви приняты следующие лики святости (фот. 88)¹:

Апостолы – это ближайšie ученики² Иисуса Христа, которых Он во время Своей земной жизни³ посылал на проповедь⁴, а после сошествия⁵ на них Святого Духа они проповедовали по всем странам⁶ христианскую веру. Двое из апостолов, Пётр и Павел, называются **Первоверховными**⁷, так как они больше других⁸ потрудились в проповеди⁹ Христовой веры. Четыре Апостола: Матфей, Марк, Лука и Иоанн Богослов¹⁰, написавшие Евангелие, называются **Евангелистами**.

Бессребренники¹¹ служили ближним безвозмездным врачеванием болезней¹², как например: Косма и Дамиан, великомученик и целитель Пантелеимон и другие.

Благовёрные¹³ – в праздновании¹⁴ памяти святых монархов и князей прославляется их подвиг¹⁵, запечатлённый в благочестии, милости и заботе об укреплении¹⁶ христианской веры, а не властные полномочия¹⁷, бывшие у них в земной жизни¹⁸, или родовитое происхождение¹⁹. Например, Святой благовёрный князь Даниил Московский, святая благовёрная великая княгиня Анна Кашинская.

Блаженные (юродивые)²⁰ – представители сонма святых подвижников²¹, избравших особым подвиг – юродство²², подвиг изображения внешнего²³, т.е. видимого безумия²⁴, с целью достижения внутреннего смирения²⁵.

Великомученики²⁶ – умершие²⁷ за святую веру после особенно тяжёлых (великих) страданий²⁸, например: св. великомученик Георгий; святые великомученицы Варвара и Екатерина и другие.

Исповедники²⁹ – мученики, которые после перенесённых ими мучений, скончались мирно³⁰.

Мученики³¹ – те христиане, которые за веру в Иисуса Христа приняли жестокие мучения и даже смерть³², например, св. мученицы Вера, Надежда, Любовь³³ и мать их София. Первые, пострадавшие³⁴ за Христову веру были: архидиакон Стефан³⁵ и св. Фекла³⁶, и потому, они называются **первомучениками**³⁷.

Начертанные³⁸ – исповедники, которым мучители писали на лице хульные слова³⁹.

Новомученики⁴⁰ – христиане, принявшие мученическую кончину за исповедание⁴¹ веры во Христа в сравнительно недавнее время⁴². Так Церковь именует всех пострадавших⁴³ за веру в период послереволюционных гонений⁴⁴.

Праведные⁴⁵ проводили праведную, угодную Богу жизнь⁴⁶, живя в миру, будучи семейными людьми⁴⁷, как например, св. праведные Иоаким⁴⁸ и Анна и др. Первые праведники на земле: родоначальники (патриархи) человеческого рода⁴⁹, называются **праотцами**⁵⁰, как например: Адам, Ной, Авраам⁵¹ и др.

¹ istnieją następujące

kategorie świętości

² najbliżsi uczniowie

³ w czasie życia ziemskiego

⁴ głoszenia Słowa Bożego

⁵ zesłaniu

⁶ głosili we wszystkich krajach

⁷ Pierwszymi wśród

zwierzchnich

⁸ ponieważ więcej od innych

⁹ wykazali się w głoszeniu

¹⁰ Mateusz, Marek,

Łukasz i Jan

¹¹ bezsrebrnicy

¹² bliskim bezinteresownym

leczeniem chorób

¹³ święci władcy

¹⁴ czczeniu

¹⁵ książąt sławi się ich

czyn bohaterski

¹⁶ przejawiający się w ich

pobożności, miłosierdziu

i trosce o umocnienie

¹⁷ potęgę władzy

¹⁸ którą mieli za życia

ziemskiego

¹⁹ lub szlachetne

pochodzenie

²⁰ błogosławieni

(Szaleńcy Boży)

²¹ grona świętych

pokutników

²² którzy obrali szczególny

czyn – szaleństwo

²³ czyn pozorowania

²⁴ widocznego szaleństwa

²⁵ osiągnięcia

wewnętrznej pokory

²⁶ wielcy męczennicy

²⁷ ponieśli śmierć

²⁸ po szczególnie ciężkich

cierpieniach

²⁹ wyznawcy

³⁰ zmarli w pokoju w wyniku

poniesionych cierpień

³¹ męczennicy

³² ponieśli szczególnie

cierpienia, a nawet śmierć

³³ Wiara, Nadzieja, Miłość

³⁴ pierwsi, którzy cierpieli

³⁵ arcydiakon Stefan

(Szczepan)

³⁶ Święta Tekla

³⁷ pierwszymi męczennikami

³⁸ napiętnowani

³⁹ wyznawcy, którym

męczący ich wypalali im

na twarzach piętna

⁴⁰ nowo męczennicy

⁴¹ przyjęli męczeńską

śmierć za wyznawanie

⁴² stosunkowo niedawno

⁴³ nazywa wszystkich,

którzy ucierpieli

Преподобные⁵² – праведные люди, которые удалялись от Мирской жизни в обществе⁵³ и угодили Богу, пребывая в девстве⁵⁴, посте и молитве, живя в пустынях и монастырях⁵⁵, как например: Сergy Радонежский, Серафим Саровский, преподобная Анастасия и другие.

Пророки⁵⁶ – святые, которые по внушению Святого Духа предсказывали будущее⁵⁷ и преимущественно о Спасителе⁵⁸; они жили до пришествия Спасителя на землю⁵⁹.

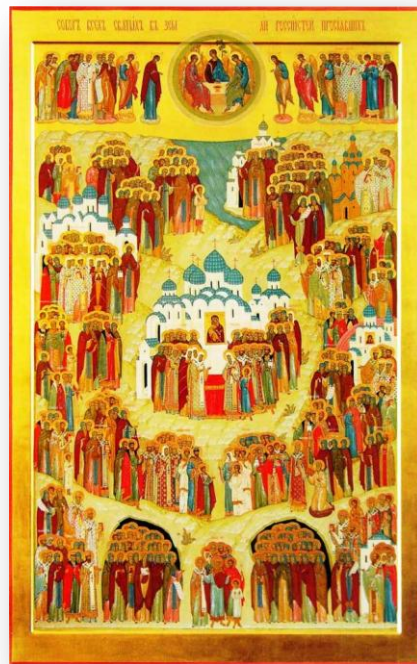
Равноапостольные⁶⁰ – святые, которые подобно Апостолам распространяли⁶¹ веру Христову в разных местах⁶², например: Мария Магдалина, первомученица Фекла, благоверные цари Константин и Елена, благоверный князь Российский Владимир, св. Нина, просветительница Грузии и др.

Святители⁶³ – епископы или архиереи, угодившие Богу своею праведною жизнью⁶⁴, как например; святой Николай Чудотворец⁶⁵, св. Алексий, митрополит московский и др. Святители Василий Великий, Григорий Богослов и Иоанн Златоуст⁶⁶ называются **вселенскими учителями**⁶⁷, то есть учителями всей христианской Церкви⁶⁸.

Столпники⁶⁹ – святые подвижники, подвизавшиеся на столпе⁷⁰ – башне или высокой площадке скалы, недоступной для посторонних⁷¹.

Страстотерпцы⁷² – принявшие мученическую кончину не от гонителей христианства, но от своих единоверцев⁷³ – в силу их злобы, коварства, заговора⁷⁴, например, благоверные князья Борис и Глеб, Николай II (Второй) и члены его семьи⁷⁵.

Чудотворцы⁷⁶ – эпитет святых, особо прославившихся даром чудотворения⁷⁶, заступников, к которым прибегают в надежде на помощь⁷⁶ например, Николай Чудотворец^{77LXXXII}.

⁴⁴ w okresie po Rewolucji
⁴⁵ prawowiemni (sprawiedliwi)
⁴⁶ prowadzili prawe, mile Bogu zycie
⁴⁷ zyjac spokojnie i posiadajac rodziny
⁴⁸ Joachim
⁴⁹ prarodzice rodu ludzkiego
⁵⁰ praojcami
⁵¹ Noe, Abraham
⁵² swieci mnisi
⁵³ prawi ludzie, ktorzy zyli w odosobnieniu od doczesnego swiata
⁵⁴ przypodobali sie Bogu zyjac w dziewictwie
⁵⁵ przebywajac w pustelniach i klasztorach
⁵⁶ prorocy
⁵⁷ za sprawa Ducha Swietego przepowiadali przyszlosc
⁵⁸ przewaznie dotyczaca Chrystusa
⁵⁹ zyli przed przyjsciem Chrystusa na ziemie
⁶⁰ rowni Apostolom
⁶¹ podobnie jak Apostolowie szerzyli
⁶² w roznych miejscach
⁶³ swieci kaplani
⁶⁴ biskupi i archiereje, ktorzy spodobali sie Bogu za swoje prawe zycie
⁶⁵ Mikołaj Cudotwórca
⁶⁶ Jan Złotousty (Chryzostom)
⁶⁷ powszechnymi nauczycielami
⁶⁸ tzn. nauczycielami całego Kościoła chrześcijańskiego
⁶⁹ stylisci
⁷⁰ asceci, ktorzy wisieli na słupach
⁷¹ wiezach lub wysokich skałach, niedostępnymi dla postronnych
⁷² cierpiętnicy
⁷³ przyjęli męczeńską śmierć nie od prześladowców chrześcijaństwa, ale od swoich współwyznawców
⁷⁴ na skutek ich gniewu, przebiegłości, spisku
⁷⁵ księżęta Borys i Gleb, Mikołaj II i członkowie jego rodziny
⁷⁶ cudotwórcy
⁷⁶ zasłynęli z daru czynienia cudów
⁷⁶ orędowników, do których ludzie zwracają się o pomoc
⁷⁷ Mikołaj Cudotwórca

II. Другіе релігіі в Росіі. Inne religie w Rosji

приверженцы традиционных верований – wyznawcy tradycyjnych wierzeń, население со смешанным религиозным составом – ludność z różnym rodzajem wyznań, из Византии – z Bizancjum, из арабских стран – z krajów arabskich, с Тибета и из Монголии – z Tybetu i z Mongolii

II.1. Общая информация. Informacje ogólne

Россия является светским государством¹, где никакая² религия не может быть установлена в качестве государственной или обязательной³. А свобода совести и вероисповедания⁴ гарантируется Конституцией. Всем гражданам⁵ дано право на исповедание любой⁶ религии и право быть атеистом. В Стране действуют более⁷ 70 (семидесяти) религиозных конфессий⁸ (fot. 89, fot. 90). Каждая конфессия свободно исповедует⁹ свою религию. Верующие¹⁰ без ограничений могут посещать¹¹ православные церкви, католические костёлы, мечети, синагоги, буддистские храмы и дацаны^{12LXXXIII}.

- В России живут представители такого направления¹³ христианства, как римский католицизм¹⁴. Разные источники приводят¹⁵ весьма различные данные о численности¹⁶ католиков в России – от 300 (трёхсот) до 500 (пятисот) тысяч и более¹⁷ человек.

Этнический состав¹⁸ католического населения¹⁹ России довольно сложен²⁰: католиками являются подавляющее большинство²¹ поляков, литовцев²², значительная часть²³ венгров, меньшинство²⁴ украинцев, белорусов и немцев, живущие в России малочисленные²⁵ группы испанцев, итальянцев, французов и представителей некоторых других национальностей²⁶, а также маленькие группы русских и армян.

Католические приходы имеются в Москве, Санкт-Петербурге, Самаре, Волгограде, Астрахани, Перми, Оренбурге, Новосибирске, Иркутске, Калининграде и ряде других городов²⁷.

- По имеющимся оценкам²⁸ протестантизма сейчас придерживается не более²⁹ 1% (одного процента) населения страны³⁰. В России представлены следующие течения³¹ протестантизма: англиканство,

¹ jest świeckim państwem

² żadna

³ nie może być ustalona w charakterze państwowej lub obowiązkowej

⁴ wolność sumienia

i wyznania

⁵ wszyscy obywatele

⁶ wyznawania dowolnej

⁷ w kraju działa ponad

⁸ wyznań

⁹ wyznaje

¹⁰ wierni

¹¹ mogą chodzić do

¹² świątyń buddyjskich

i daćanów

¹³ nurtu

¹⁴ wyznanie rzymsko-katolickie

¹⁵ różne źródła przytaczają

¹⁶ różne dane o liczebności

¹⁷ więcej

¹⁸ skład

¹⁹ ludności

²⁰ dość złożony

²¹ jest zdecydowana

większość

²² Litwinów

²³ znaczna część

²⁴ mniejszość

²⁵ nieliczne

²⁶ innych narodowości

²⁷ parafie katolickie

znajdują się w Moskwie,

Sankt Petersburgu,

Samarze, Wołgogradzie,

Astrachaniu, Permie,

Orenburgu, Nowosybirsku,

Irucku, Kaliningradzie

i wielu innych miastach

лютеранство, кальвинизм, меннонитство, методизм, перфекционизм, пятидесятничество³² и близкое к нему харизматическое движение, баптизм, адвентизм, реставрационизм³³.

Англиканство – наиболее близкое³⁴ к католицизму – имеет на территории³⁵ России очень небольшое число последователей³⁶ – 3,3 тыс. чел. (три и три десятых тысячи человек), причём большинство³⁷ из них – живущие в Москве англичане³⁸. Остальные течения³⁹ протестантов также представлены в России совсем малочисленными⁴⁰ группами.

Довольно широко представлено⁴¹ в России одно из основных течений⁴² протестантизма – **лютеранство** (по некоторым оценкам⁴³ – до 270 тыс. [двухсот семьдесят тысяч] последователей⁴⁴). Оно преимущественно распространено⁴⁵ среди большей части живущих в стране⁴⁶ немцев, латышей и эстонцев. Лютеране живут в Санкт-Петербурге и Ленинградской области, Москве, Омской, Новосибирской, Оренбургской, Волгоградской областях и некоторых других местах⁴⁷.

В России представлен⁴⁸ и **кальвинизм** – течение⁴⁹ протестантизма. В стране действуют две ветви⁵⁰ кальвинизма – реформатство и пресвитерианство⁵¹. Реформатство (5 тыс. [пять тысяч] сторонников) распространено среди большей части живущих⁵² в России венгров. Его придерживается также очень небольшая группа русских, живущих в Твери⁵³.

В результате деятельности корейских миссионеров⁵⁴ в России появились и последователи другой ветви⁵⁵ кальвинизма – **пресвитерианства**. В стране сейчас имеется несколько пресвитерианских церквей⁵⁶ (общая численность⁵⁷ пресвитериан – 19 тыс. чел. [девятнадцать тысяч человек]).

Часть немецкого населения страны придерживается **меннонитства**⁵⁸. По одной из оценок⁵⁹ меннонитов в России 140 тыс. чел. [сто сорок тысяч человек], по другой – только⁶⁰ 6 тыс. чел. [шесть тысяч человек]).

В последнее десятилетие в результате прозелитической деятельности⁶¹ в России появилась заметная по численности⁶² группа **методистов** (12 тыс. чел. [двенадцать тысяч человек]). Часть из них связана с одной из крупнейших⁶³ протестантских организаций США Объединённой методистской церковью⁶⁴ (5 тыс. чел. [пять тысяч человек]), другая часть – с Корейской методистской церковью⁶⁵ (7 тыс. чел. [семь тысяч человек]).

К методизму близок⁶⁶ **перфекционизм**, сторонниками которого в России являются⁶⁷ 2,5 тыс. чел. (две с половиной тысячи человек).

Наиболее крупную⁶⁸ группу протестантов России образуют ныне сторонники **пятидесятничества**⁶⁹. Общая численность сторонников этого течения⁷⁰ протестантизма – 416 тыс. чел. [четыреста шестнадцать тысяч человек] (в некоторых источниках приводится гораздо более высокая⁷¹ цифра – 1,4 млн чел. (один и четыре десятых миллиона человек)).

К пятидесятничеству тесно примыкает **харизматическое движение**⁷². Численность харизматов по разным оценкам составляет⁷³ от 72 (семьдесят двух) до 162 тыс. чел. (ста шестидесяти двух тысяч человек).

²⁸ według istniejących szacunków
²⁹ wyznaje nie więcej niż
³⁰ ludności kraju
³¹ reprezentowane są następujące nurty
³² anglikanizm, luteranizm, kalwinizm, menonici, metodyści, perfekjoniści, Pentekostalizm (ruch zielonoświątkowy)
³³ zbliżone do nich ruch charyzmatyczny, baptyzm, adwentyzm, restauracjonizm
³⁴ najbardziej zbliżone
³⁵ posiada na terenie
³⁶ niewielką liczbę wyznawców
³⁷ przy czym większość
³⁸ mieszkający w Moskwie Angliicy
³⁹ pozostałe nurty
⁴⁰ nielicznymi
⁴¹ dość licznie reprezentowany jest
⁴² jeden z głównych nurtów
⁴³ według niektórych szacunków
⁴⁴ wyznawców
⁴⁵ przeważnie jest rozpowszechnione
⁴⁶ wśród większości zamieszkujących kraj
⁴⁷ Sankt Petersburgu i obwodzie leningradzkim, Moskwie, obwodzie omskim, nowosybirskim, orenburskim, wołgogradzkim i niektórych innych miejscach
⁴⁸ reprezentowany jest
⁴⁹ nurt
⁵⁰ w kraju działają dwa nurty
⁵¹ ewangelicyzm reformowany i prezbiteryanizm
⁵² rozpowszechniony jest wśród większości mieszkających w kraju
⁵³ wyznaje go również niewielka grupa Rosjan mieszkających w Twerze
⁵⁴ w rezultacie działalności koreańskich misjonarzy
⁵⁵ wyznawcy innego nurtu
⁵⁶ jest kilka prezbiteryańskich kościołów
⁵⁷ łączna liczba
⁵⁸ ludności kraju jest menonitami
⁵⁹ według jednego szacunku
⁶⁰ według innego – zaledwie
⁶¹ w ostatnim dziesięcioleciu na skutek prozelityzmu
⁶² zauważalna pod względem liczebności
⁶³ związana jest z jedną z największych
⁶⁴ w USA – Zjednoczonym Kościołem Metodystycznym
⁶⁵ Koreańskim Kościołem Metodystycznym
⁶⁶ zbliżony jest

Значительное число сторонников⁷⁴ (381 тыс. чел. [триста восемьдесят одна тысяча человек]) имеет в России такое течение⁷⁵ протестантизма, как **баптизм**. Самой крупной⁷⁶ баптистской организацией страны является Союз евангельских христиан-баптистов⁷⁷ Российской Федерации (по разным оценкам⁷⁸ – от 243 до 456 тыс. сторонников⁷⁹).

В России имеются также⁸⁰ **адвентисты** (111 тыс. чел. [сто одиннадцать тысяч человек]). Подавляющее большинство⁸¹ их – адвентисты седьмого дня⁸² (90 тыс. чел. [девяносто тысяч человек]), есть адвентисты-реформисты⁸³ (20 тыс. чел. [двадцать тысяч человек]), и маленькая группа христиан седьмого дня⁸⁴ (1 тыс. чел. [одна тысяча человек]).

Есть в России и так называемые маргинальные протестанты: **свидетели Иеговы**⁸⁵ (по разным оценкам⁸⁶ – от 110 [ста десяти] до 280 тыс. чел. [двухсот восьмидесяти тысяч человек]), **муниты, или сторонники Церкви объединения**⁸⁷ (30 тыс. чел. [тридцать тысяч человек]), **мормоны, или последователи Церкви Иисуса Христа святых последних дней**⁸⁸ (от 4 [четырёх] до 20 тыс. чел. [двадцати тысяч человек]), сторонники **Международной церкви Христа**⁸⁹ (12 тыс. чел. [двенадцать тысяч человек]), последователи **Христианской науки**⁹⁰ (несколько сот человек⁹¹) и др. (другие).

- Из христиан других направлений⁹² в России имеются последователи **Армянской апостольской церкви**⁹³ (около 1 млн чел. [одного миллиона человек] – в подавляющем большинстве живущие⁹⁴ в России армяне) и сторонники **несторианской Ассирийской церкви Востока**⁹⁵ (около 1 млн чел. – живущие в стране ассирийцы).

- Приверженцы другой мировой⁹⁶ религии – **ислама** – составляют, согласно результатам социологического опроса⁹⁷, проведённого фондом⁹⁸ «Общественное мнение», 5% (пять процентов) населения⁹⁹ России (по другой оценке¹⁰⁰ – около 9% [девяти процентов]). Эту религию исповедуют следующие коренные¹⁰¹ народы России: татары, сибирские татары, башкиры, казахи, аварцы, лезгины, чеченцы, ингуши, кабардинцы, карачаевцы, черкесы, адыгейцы и другие¹⁰². Его придерживаются и мигрировавшие в страну¹⁰³ азербайджанцы, узбеки, туркмены, таджики и представители некоторых других национальностей¹⁰⁴.

Мусульмане образуют подавляющее большинство населения в Республике Дагестан, Чеченской Республике, Республике Ингушетия¹⁰⁵, они преобладают также по численности в Кабардино-Балкарской Республике и Карачаево-Черкесской Республике¹⁰⁶, составляют примерно половину населения Республики Татарстан и Республики Башкортостан¹⁰⁷.

Подавляющая часть¹⁰⁸ мусульман России – **сунниты**. **Шийитами** являются только большинство азербайджанцев, часть татар¹⁰⁹, проживающих в городах Нижнего Поволжья¹¹⁰, а также небольшие группы лезгин и даргинцев¹¹¹.

⁶⁷ zwolennikami którego w Rosji jest
⁶⁸ największą
⁶⁹ tworzą obecnie zwolennicy pentekostalizmu
⁷⁰ łączna liczba wyznawców tego nurtu
⁷¹ w niektórych źródłach przytacza się o wiele wyższą
⁷² bardzo zbliżony jest ruch charyzmatyczny
⁷³ liczba wyznawców ruchu charyzmatycznego według różnych szacunków wynosi
⁷⁴ znaczną liczbę wyznawców
⁷⁵ nurt
⁷⁶ największą
⁷⁷ jest Związek Ewangelicznych Chrześcijan-Baptystów
⁷⁸ według różnych szacunków
⁷⁹ wyznawców
⁸⁰ są również
⁸¹ zdecydowana większość
⁸² Adwentyści Dnia Siódmego
⁸³ są Adwentyści Reformowani
⁸⁴ Chrześcijan Dnia Siódmego
⁸⁵ Świadkowie Jehowy
⁸⁶ według różnych szacunków
⁸⁷ moonici lub Kościół Zjednoczeniowy
⁸⁸ mormoni lub wyznawcy Kościoła Jezusa Chrystusa w Dniach Ostatnich
⁸⁹ wyznawcy Międzynarodowego Kościoła Chrystusa
⁹⁰ wyznawcy Nauki Chrześcijańskiej
⁹¹ kilkaset osób
⁹² z chrześcijan innych nurtów
⁹³ Ormiańskiego Kościoła Apostolskiego
⁹⁴ zdecydowana większość mieszkających
⁹⁵ wyznawcy Nestoriańskiego Kościoła Asyryjskiego Wschodu
⁹⁶ wyznawcami innej światowej
⁹⁷ stanowią, zgodnie z wynikami badania socjologicznego
⁹⁸ przeprowadzonego przez Fundację
⁹⁹ ludności
¹⁰⁰ według innych szacunków
¹⁰¹ wyznają następujące rdzenne
¹⁰² Tatarzy, syberyjscy Tatarzy, Baszkirzy, Kazachowie, Awarowie, Lezginie, Czecheni, Ingusze, Kabardyjczycy, Karaczajewcy, Czerkiesi, Aдыгейczycy i inni
¹⁰³ wyznają go ci, którzy emigrowali do kraju
¹⁰⁴ Azerowie, Uzbecy, Turkmeni, Tadzycy i przedstawiciele innych narodowości

- **Иудаизм** в России исповедуют евреи-ашкеназы и горские евреи¹¹². Преимущественно распространена¹¹³ ортодоксальная форма иудаизма, есть также представители такой ортодоксальной формы, как **хасидизм**. Меньше¹¹⁴ представлена прогрессивная¹¹⁵ форма иудаизма и совсем незначительно¹¹⁶ – консервативная форма^{LXXXIV}. Согласно переписи населения¹¹⁷ 2010 г. (две тысячи десятого года) в РФ проживают¹¹⁸ 157 тыс. (сто пятьдесят семь тысяч) евреев. По оценке Федерации еврейских общин России¹¹⁹ (ФЕОР), в РФ насчитывается¹²⁰ 1 млн (один миллион) евреев^{LXXXV}.

- Ещё одна религия – **буддизм** – распространена среди большинства бурят, калмыков, тувинцев и сойотов¹²¹. Буддизм представлен в России своим направлением известном¹²² как ламайзм.

- В Сибири и на Дальнем Востоке ещё сохранились **языческие верования**¹²³ (в форме шаманизма, анимизма, культа природы, родоплеменных и промысловых культов, зоолатрии¹²⁴). Язычество распространено среди сравнительно небольшой части якутов, тувинцев и сойотов¹²⁵. Язычниками являются меньшая часть нэнцев, долган, эвэнков, эвэнов, чуванцев, тубаларов¹²⁶. Язычество преобладает среди негидальцев, теленгитов, коряков¹²⁷, к нему относится подавляющее большинство энцев, чукчей и нивхов¹²⁸. Язычниками по-прежнему являются нганасаны, удэгейцы и эскимосы¹²⁹.

- В Россию проник ряд¹³⁰ сект **индуизма**, наиболее известной из которых является секта **кришнаитов**¹³¹. Она внедрилась в некоторых городах, по преимуществу достаточного крупных¹³². Численность кришнаитов составляет¹³³ 15 тыс. чел. (пятнадцать тысяч человек)^{LXXXVI}.

¹⁰⁵ tworzą zdecydowaną większość ludności w Republice Dagestanu, Czeczenii, Inguszetii

¹⁰⁶ przeważają pod względem liczebności w Kabardyno-Balkarii i Karaczajo-Czerkiesji

¹⁰⁷ stanowią prawie połowę ludności w Republice Tatarstanu i Baszkirii

¹⁰⁸ zdecydowana większość

¹⁰⁹ jest tylko większością

¹¹⁰ zamieszkujących miasta Dolnego Powoźża

¹¹¹ niewielkie grupy Lezginów i Dargijczyków

¹¹² Żydzi-Askenazyjczycy i Żydzie mieszkający w górach

¹¹³ głównie rozpowszechniona jest

¹¹⁴ mniej

¹¹⁵ postępową

¹¹⁶ zupełnie nieznaczna

¹¹⁷ zgodnie ze spisem ludności

¹¹⁸ zamieszkuje

¹¹⁹ według szacunków Federacji Wspólnot Żydowskich

¹²⁰ występuje

¹²¹ rozpowszechniona wśród większości Buriatów, Kalmuków, Tuwińczyków i Sojotów

¹²² nurtem zwanym

¹²³ Syberii i na Dalekim Wschodzie jeszcze zachowały się wierzenia pogańskie

¹²⁴ szamanizmu, animizmu, kultu natury, kultów rodowych i rzemieślniczych, zooлатрии

¹²⁵ rozpowszechnione wśród niewielkiej grupy Jakutów, Tuwińczyków, Sojotów

¹²⁶ mniejszość Nieńców, Dolganów, Ewenków, Ewenów, Czuwańców, Tubalarów,

¹²⁷ przeważa wśród Negidalców, Telengitów, Koriaków

¹²⁸ do ich należy zdecydowana większość Enców, Czuczaków, Nivchów

¹²⁹ nadal pozostają Nghanasanie, Udehejczycy i Eskimosi

¹³⁰ przenikło wiele sekt hinduizmu

¹³¹ z których najsłynniejsza jest sekta Krysznaitów

¹³² zakorzeniła się w niektórych miastach, zwłaszcza dużych

¹³³ liczba Krysznaitów wynosi

II.2. Ислам в России. Islam w Rosji

В России последователи¹ ислама проживают² практически во всех субъектах³ Федерации и принадлежат к 40 (сорока) различным этносам⁴. Регионами компактного расселения⁵ российских мусульман являются Северный Кавказ, Поволжье, Урал, Западная Сибирь⁶. Большая часть мусульман⁷ России проживают в девяти республиках⁸: в Адыгее, Башкирии, Дагестане, Ингушетии, Кабардино-Балкарии, Карачаево-Черкесии, Северной Осетии, Татарии, Чечне⁹.

В настоящее время их количество колеблется в пределах¹⁰ 12-20 млн (двенадцати-двадцати миллионов) человек и может составлять¹¹ от 8 (восьми) до 12 (двенадцати) процентов населения¹² России.

До революции¹³ на территории Российской Федерации насчитывалось около¹⁴ 12 тыс. (двенадцати тысяч) мечетей. Если в 1991 (тысяча девятьсот девяносто первом) году в России было 870 (восемьсот семьдесят) зарегистрированных мечетей, то в 2015 (две тысячи пятнадцатом) году действовало уже¹⁵ около 8 тыс. (восьми тысяч). Больше всего их действует¹⁶ на Северном Кавказе, в Татарстане и Башкортостане. Мечети становятся духовными центрами мусульманского населения¹⁷, а также местом создания молодёжных, женских, духовно-просветительных, благотворительных и других мусульманских общественных организаций¹⁸.

Для подготовки квалифицированных¹⁹ имамов, мулл, преподавателей религиозных дисциплин²⁰ несколько тысяч²¹ молодых мусульман были направлены на учёбу за рубеж²². Значительное количество молодёжи²³ из России прошли обучение²⁴ в исламских высших учебных заведениях Королёвства Саудовской Аравии²⁵.

В России постепенно формируется²⁶ система исламского среднего и высшего образования²⁷, в настоящее время насчитывается свыше²⁸ 80 (восемидесяти) мусульманских религиозных учебных заведений²⁹ LXXXVII.

Мечеть «Сердце Чечни»³⁰ (fot. 91) – восьмое чудо света³¹ в мусульманском мире³². Здание³³ стоит в самом центре Грозного и имеет большое³⁴ религиозное и культурное значение.

Всего за два года³⁵ лучшие турецкие мастера³⁶ возвели колоссальных размеров здание³⁷. Сейчас оно входит в число самых крупных мечетей мира³⁸.

Открытие состоялось³⁹ 17 (семнадцатого) октября 2008 (две тысячи восьмого) года, а назвали её именем первого президента Чеченской Республики Ахмат-Хаджи Кадырова.

Общая площадь⁴⁰ мечети и прилегающей к ней территории⁴¹ – 5000 (пять тысяч) квадратных метров. Она рассчитана⁴² на 10000 (тысячу) человек – верующих и паломников⁴³ LXXXVIII.

Под мусульманским духовенством подразумевают совокупность лиц⁴⁴, связанных с отправлением⁴⁵ культа (мулла, муэдзин⁴⁶), судей (кади)⁴⁷, правоведов (факих)⁴⁸ и богословов (улем, муджахид)⁴⁹, руководителей общин верующих⁵⁰ (имам), правителей государства (халиф)⁵¹, а также глав отдельных религиозных общин (муфтий)⁵², орденов, братств (шейх)⁵³ LXXXIX.

Верховный муфтий России – Талгат Таджуддин (fot. 92).

¹ wyznawcy

² zamieszkują

³ we wszystkich

podmiotach (jednostkach administracyjnych)

⁴ należą do 40 różnych narodowości

⁵ ścisłego zamieszkania

⁶ są Kaukaz Północny, Powołże, Ural, Syberia Zachodnia

⁷ większość muzułmanów

⁸ mieszczą w dziewięciu republikach

⁹ Adygei, Baszkirii, Dagestanie, Inguszetii, Kabardo-Bałkarii, Karaczajo-Czerkiesii, Osetii Północnej, Tatarstanie, Czeczenii

¹⁰ obecnie ich liczba waha się w granicach

¹¹ wynosić

¹² ludności

¹³ przed rewolucją

¹⁴ istniało około

¹⁵ funkcjonowało już

¹⁶ najwięcej działa

¹⁷ stają się ośrodkami

duchowymi ludności

muzułmańskiej

¹⁸ miejscem tworzenia

młodzieżowych, kobiecych, duchowo-edukacyjnych,

charytatywnych i innych

społecznych organizacji

muzułmańskich

¹⁹ w celu wykształcenia

wykwalifikowanych

²⁰ wykładowców

przedmiotów religijnych

²¹ kilka tysięcy

²² zostało wysłane po

naukę za granicę

²³ znaczna liczba młodzieży

²⁴ odbyła naukę

²⁵ w islamskich uczelniach

w Królestwie Arabii

Saudyjskiej

²⁶ stopniowo tworzy się

²⁷ edukacji średniej i wyższej

²⁸ obecnie istnieje ponad

²⁹ instytucji edukacyjnych

³⁰ „Serce Czeczenii”

³¹ ósmy cud świata

³² świecie

³³ budynek

³⁴ posiada wielkie

³⁵ zaledwie w ciągu

dwóch lat

³⁶ najlepsi tureccy mistrzowie

³⁷ wzniesli olbrzymich

rozmiarów budynek

³⁸ obecnie należy do
 największych meczetów
 na świecie
³⁹ otwarcie odbyło się
⁴⁰ ogólna powierzchnia
⁴¹ przylegających do niej
 terenów
⁴² przeznaczona jest
⁴³ wiernych i pielgrzymów
⁴⁴ rozumie się osoby
⁴⁵ związane ze sprawowaniem
⁴⁶ mułła, muezzin
⁴⁷ sędziów (kadi)
⁴⁸ prawników (fakir)
⁴⁹ teologów (ulem,
 mudżtahid)
⁵⁰ przywódców społeczności
 wiernych
⁵¹ władców państwa (kalif)
⁵² przywódców oddzielnych
 społeczności religijnych (mufti)
⁵³ zakonów, bractw (szejk)

CZY WIESZ, ŻE...

Szacuje się, że w Moskwie mieszka od 400 tys. do 1,5 mln muzułmanów.

Wystarczy wyjść na ulicę i można zobaczyć ogromną liczbę ludzi kaukaskiego i azjatyckiego typu urody. Urodzonych w stolicy jest niewiele, większość to przybysze z rosyjskiej części Kaukazu oraz państw Azji Środkowej.

Od lat muzułmanie w Moskwie borykają się z problemem zbyt małej liczby meczetów. Na budowę nowych władze nie wydają zezwolenia. Rządzący ignorują ten temat. Rosyjskie władze obawiają się, że islam w Rosji rozrośnie się na skalę, której nie da się kontrolować, a zwłaszcza powstania enklaw. Na razie większość islamskich liderów duchownych jest lojalna wobec Kremla. Są wyjątki, ale siedzą cicho i się nie odzywają.

Tymczasem gdy większość rosyjskich regionów od lat przeżywa kryzys demograficzny, muzułmańskie regiony kraju robią się coraz bardziej zaludnione. Największy współczynnik urodzin jest w północnokaukaskim okręgu federalnych (prawie 10 mln mieszkańców).

Chodzi przede wszystkim o Czeczenię, Inguszetię i Dagestan. Rosyjscy analitycy podkreślają, że panuje tam konserwyzm. Od upadku ZSRR i po dwóch wojnach w Czeczenii, z republik kaukaskich w głąb kraju przesiedliło się tysiące Rosjan. Narodowość rosyjską deklaruje tam dzisiaj jedynie kilka procent mieszkańców.

Od lat republiki rosyjskiego Kaukazu prawie całkiem zależą od wpływów z budżetu federalnego. Dagestan i Czeczenia ciągle znajdują się w piątce najbardziej dotowanych regionów Rosji. Pieniądze

z Kremla stanowią tam prawie 90% lokalnych budżetów. Kreml uważa Kaukaz za region niebezpieczny. Były tam dwie wojny, jest największa w Rosji korupcja i wysoki poziom przestępczości. Moskwa nie ma strategii, jak zrobić tam porządek. Rządzący wolą załatwiać ten problem za pomocą pieniędzy. Płacą, a lokalne władze mają zabezpieczać lojalność polityczną i pilnować porządku. Islam w Rosji się rozrasta i już ma ogromny wpływ na to, co się dzieje w kraju^{XC}.

CZY WIESZ, ŻE...

Filary islamu

1. Wyznanie wiary – szahada

Polega na świadomym wyznaniu, że nikt nie ma prawa być czczony prócz Jedyne Boga (arab. *Allaha*), a Muhammad jest Jego sługą i wysłannikiem. Jest to klucz do wejścia w islam. Znaczenie pierwszej części wyznania wiary, czyli nikt nie ma prawa być czczony prócz Allaha to:

- Nie ma innego stwórcy wszystkich istot jak tylko Allah.
- Nie ma innego władcy, który decyduje o wszystkim jak tylko Allah.
- Nie ma nikogo, kto powinien być czczony jak tylko Allah.

Bóg! Nie ma boga, jak tylko On – Żyjący, Istniejący! Nie chwyta Go ni drzemka, ni sen. Do Niego należy to, co jest w niebiosach, i to, co jest na ziemi! A któż będzie się wstawiał u Niego inaczej jak za Jego zezwoleniem? On wie, co było przed nimi, i On wie, co będzie po nich. Oni nie obejmują niczego z Jego wiedzy, oprócz tego, co On zechce. Jego tron jest tak rozległy jak niebiosy i ziemia; Jego nie męczy utrzymywanie ich. On jest Wzniosły, Ogromny!

(Koran 2; 255)

Cześć druga wyznania wiary, czyli Muhammad jest Jego sługą i wysłannikiem oznacza, że:

- należy być posłusznym Prorokowi, w tym co nakazał.
- należy wierzyć we wszystko, co powiedział.
- unikać tego, co zabronił i przed czym ostrzegł.
- czcić Allaha tylko i wyłącznie przez to, co Prorok zalegalizował.

A to, co wam daje Posłaniec, to bierzcie; a czego wam zakazał, od tego się powstrzymajcie! I bójcie się Boga! Zaprawdę, Bóg jest straszny w karaniu!

(Koran 59; 7)

2. Modlitwa – salat

Poprzez modlitwę muzułmanin utrzymuje ciągłą relację ze Stwórcą prosząc Go o przebaczenie i pomoc. Jest pięć modlitw, które muzułmanin musi wypełnić w dzień i w nocy w określonych porach. Mężczyźni zobowiązani są do wykonania modlitw w meczecie, w grupie i tylko poważne powody zaniechania tego mogą ich usprawiedliwić.

Zaprawdę, modlitwa dla wiernych jest przepisana w oznaczonym czasie!

(Koran 4; 103)

Dzięki modlitwie grupowej muzułmanie poznają się nawzajem, umacniają więzi miłości i jedności i niwelują różnice wynikające z pochodzenia i statusu społecznego. Poznają sytuację braci w islamie. Jeśli ktoś jest nieobecny, a możliwe że zachorował, odwiedzają go, a jeśli zaniedbuje jeden z nakazów bożych, to napominają go. Wszyscy są uznani za równych pod względem ich poddania się Allahowi.

3. Jałmużna – zakat

Ta jałmużna jest niewielkim procentem od posiadanego majątku, który bogaty muzułmanin zobowiązany jest ofiarować biedniejszym. Są pewne warunki, które muszą być spełnione, aby jałmużna była przyjęta u Allaha. Muzułmanin daje jałmużnę z ochotą i ze świadomością, że jest to rozkaz od Allaha. *Jałmużny są tylko dla ubogich i biedaków, i tych, którzy przy nich pracują, i dla tych, których serca zostały pozyskane, i na wykup niewolników, i dla dłużników, i dla drogi Boga, i dla podróżnego. To jest obowiązek nałożony przez Boga! Bóg jest wszechwiedzący, mądry!*

(Koran 9; 60)

Celem nakazu jałmużny jest ożywienie więzi solidarności wśród muzułmanów oraz wyeliminowanie w społeczeństwie biedy, która w konsekwencji niesie za sobą wiele zagrożeń. Dzięki jałmużnie, serca bogatych oczyszczają się z żądz posiadania, gdy z chęcią dzielą się częścią swojego majątku, a serca biednych oczyszczają się z nienawiści i zazdrości do bogatych, gdy otrzymują od nich część ich majątku a oni dbają o ich potrzeby zgodnie z nakazem Allaha.

4. Post – sałm

Muzułmanin ma obowiązek pościć przez miesiąc Ramadan raz w roku. Od świtu do zachodu słońca muzulmanin musi powstrzymać się od wszystkiego, co post unieważnia np. jedzenie, picie i współzycie płciowe ze współmałżonkiem. Post jest aktem czci, ale nie ustanowionym przez islam lecz obowiązkiem przypisanym wierzącym w poprzednich religiach. Allah mówi:

O wy, którzy wierzyacie! Jest wam przepisany post, tak jak został przepisany tym, którzy byli przed wami-być może, wy będziecie bogobojni

(Koran 2; 183)

Celem postu nie jest jedynie unikanie jedzenia czy picia lub innych fizycznych doznań, które wpływają na jego nieważność lecz przede wszystkim sensem postu jest wstrzeźliwość od wewnętrznych skłonności takich jak kłamstwo, obmowa, oszustwo, fałszywa przysięga, które umniejszają wynagrodzeniu od Allaha. Oczywiście muzulmanin powinien pamiętać, że kłamstwo, oszustwo czy obmowa to niemoralne zachowania, których należy wystrzegać się poza Ramadanem a tym bardziej podczas postu, o czym powiedział Prorok: *Kto nie porzuci, gdy pości, kłamstw i złego zachowania, to na nic Bogu z tego, że nie je, ani nie pije* (Buchari)

Post jest rodzajem walki pomiędzy duszą a jej zachciankami i pożądaniami. Ma wiele zalet natury społecznej, które Prorok wyjaśnił, przytaczając Słowa Allaha:

Wszystkie czyny dzieci Adama są dla nich oprócz postu, który jest dla Mnie i Ja za niego ich wynagrodzę. Post jest tarczą; kiedy pościsz nie powinieneś mówić złych rzeczy ani krzyżeć, a jeśli ktoś będzie chciał kogoś przekląć lub z nim walczyć, niech powie: – poszczę. Na tego, w którego rękach jest dusza Muhammada, zapach, jaki wydają usta poszczącego jest bardziej umiłowany przez Allaha niż zapach piżma. Ten, kto pości będzie miał dwie chwile radości: kiedy przerywa post i kiedy spotka się z Allahem (Buchari)

Poprzez post człowiek zdaje sobie sprawę, jak czują się bracia w islamie, którzy są w potrzebie, którzy nie mają wystarczającej ilości jedzenia, odzieży, schronienia. Post zachęca poszczącego do zapewnienia potrzebującym ich podstawowych praw, do interesowania się ich stanem i potrzebami.

5. Pielgrzymka – hadż

Hadż jest pielgrzymką, którą wykonuje się do Świętego Domu Allaha – Kaaby, by wypełnić określone rytuały w określonym miejscu i czasie. Ten filar islamu jest obowiązkowy raz w życiu dla każdego muzulmanina, mężczyzny i kobiety, którzy są zdrowi i osiągnęli wiek dojrzałości i są w stanie fizycznie i finansowo go wypełnić. Jeśli ktoś cierpi na nieuleczalną chorobę, która uniemożliwia mu wypełnienie hadż, ale ma ku temu środki finansowe, powinien wytypować kogoś, kto wykonałby pielgrzymkę za niego. Jeśli ktoś posiada pieniądze, ale tylko tyle, aby zaspokoić codzienne potrzeby tych, których utrzymuje, hadż przestaje być dla niego obowiązkiem. Allah mówi:

W nim są znaki jasne – miejsce, gdzie stał Abraham a kto wszedł do niego, był bezpieczny. Na ludziach ciąży obowiązek względem Boga – na tych, którzy mają ku temu środki – odprawienia pielgrzymki do tego Domu. A kto nie wierzy... zaprawdę, Bóg jest bogaty, ponad światami!

(Koran 3; 97)

Hadż jest największym islamskim zgromadzeniem muzulmanów z całego świata przyjeżdżających w to samo miejsce i o tym samym czasie. Wszyscy zgromadzeni wokół Kaaby w Mekce wzywają tego samego Pana, są ubrani w takie same szaty, nie ma między nimi różnic społecznych, rasowych, a co więcej odczuwalne jest braterstwo i duchowe przeżywanie tych samych rytuałów oraz słychać wołania pielgrzymów:

Labbejka allahumma labbejk, labbejka la szarika laka labejk. Inna lhamda laniamata laka la lmulk la szarika lek, co oznacza: Oto jestem! O Allah, oto jestem. Nie masz żadnych współtowarzyszy. Oto jestem! Zaprawdę, cała chwała i wdzięczność Tobie się należą i całe zwierzchnictwo! Nie masz żadnych współtowarzyszy!

Wśród pielgrzymów nie ma różnicy między bogatym a biednym, szlachetnym a nie szlachetnym, białym a czarnym, Arabem a nie Arabem; wszyscy w oczach Allaha są równi. Jedyne co ich różni, to stan bogobojności (taqła). Hadż jest wydarzeniem, które podkreśla braterstwo wszystkich muzulmanów oraz zjednoczenie w ich nadziejach i uczuciach^{XCI}.

II.3. Иудаизм в России. Judaizm w Rosji

На территории будущей¹ Российской Федерации иудаизм существовал ещё с античности².

Ашкеназские иудеи имеют более⁴ 180 (ста восемьдесят) общин в одной только ФЕОР – Федерации Еврейских Общин России, и около 100 (ста) в КЕРООР – Конгрессе еврейских религиозных организаций и объединений⁶ в России.

Иудаизм подвергался преследованиям в период⁷ 1918-1988 (тысяча девятьсот восемнадцатого-восемьдесят восьмого) годов.

Сегодня⁸ в России легально существует несколько всероссийских⁹ сетей религиозных организаций иудаизма. Таким образом, у России¹⁰ 2 (два) главных раввина¹¹: **Берл Лазар** (fot. 93) (от ФЕОР), **Адольф Шаевич** (fot. 94) от КЕРООР. Крупнейшей¹² сетью организаций является¹³ ФЕОР, спонсорами которой являются широко известные¹⁴ в России люди, среди¹⁵ которых Роман Абрамович^{ХСII}.

Санкт-Петербургская Синагога (fot. 95) – вторая по величине¹⁶ в Европе и самая большая¹⁷ в России. В комплекс Большой Хоральной синагоги входят¹⁸: Большая¹⁹ синагога, Малая синагога, миква²⁰ (сооружение для ритуальных омовений²¹), синагога грузинских евреев^{ХСII}.

- ¹ przyszłej
- ² istniał jeszcze w czasach antycznych
- ³ aszkenazyjscy
- ⁴ posiadają ponad
- ⁵ gmin
- ⁶ Zrzeszeń
- ⁷ był poddawany prześladowaniom w okresie
- ⁸ obecnie
- ⁹ istnieje kilka ogólnorosyjskich
- ¹⁰ w ten sposób Rosja
- ¹¹ ma dwóch głównych rabinów
- ¹² największą
- ¹³ jest
- ¹⁴ są znani na świecie
- ¹⁵ wśród
- ¹⁶ druga pod względem wielkości
- ¹⁷ największa
- ¹⁸ Wielkiej Synagogi Choralnej wchodzi
- ¹⁹ Wielka
- ²⁰ mykwa
- ²¹ budynek dla rytualnego obmywania

CZY WIESZ, ŻE...

Pierwsze wzmianki na temat Żydowskiego Obwodu Autonomicznego pochodzą z 2 poł. lat 20. XX wieku. Zgodnie z koncepcją o samostanowieniu narodów, według której nie może istnieć naród bez ziemi, bolszewicy postanowili stworzyć również Żydom ich kąt w swoim państwie, szczególnie, że udanie się do Palestyny nie było raczej możliwe.

Potrzebę stworzenia takiego regionu jasno zadeklarował Abraham Bragin, prawnik pochodzenia żydowskiego. Początkowo długo deliberowano, gdzie umieścić Żydów: myślano o Krymie, wybrzeżach Morza Azowskiego i stepach Kaukazu. Ostatecznie postanowiono stworzyć „nową Palestynę” przy granicy z Chinami, u zbiegu rzek Biry i Bidżanu. W stosunku do biblijnej ziemi obiecanej lokalizacji nowej Palestyny można było uznać za żart. Żydów postanowiono wysłać na rubieże wielkiego imperium, gdzie większość stanowią bagna i mokradła, temperatura jest przeciętna i jest dosyć wilgotno. Nic dziwnego, że sami obdarowani byli równie szczęśliwi z tego prezentu, jak Eskimosi wysłani na Madagaskar.

Niemniej decyzja zapadła – towarzysz Stalin pokiwał z aprobatą głową i 7 maja 1934 roku z wielką pompą ogłoszono powstanie Żydowskiego Obwodu Autonomicznego. Choć pierwsi żydowscy koloniści zaczęli przystosowywać dorzecze Bidżanu już od 1928 roku, niemniej nigdy nie stanowili oni na tym terenie znaczącej większości. Środowisko międzynarodowe, zazwyczaj przychylnie nastawione do pomysłów generalissimusa Stalina, również tę koncepcję uznało za dobrą. Pomysł wysłania Żydów daleko w odmętach Azji zyskał wielu zwolenników – brytyjski polityk baron Marley zaproponował nawet, by wysłać tam Żydów z Rzeszy.

Wysłani tam koloniści natrafili na region zacofany i biedny, gdzie z racji pogody i braku urbanizacji panowały tyfus i inne choroby. Nieliczni Żydzi nie mieli wielkiego wyboru, jeżeli chodzi o zatrudnienie. Na terenie Bibzańsk znajdują się kilka fabryk (w tym okien, obuwi i smarów) oraz kilka kołchozów. Robiono jednak, co można, aby ŻOA naprawdę stał się żydowski. W ramach unarodowienia regiony oficjalnym językiem urzędowym był jidysz, chociaż w szczytowym okresie jedynie 1/3 mieszkańców potrafiła się nim posługiwać. Stawiano pomniki żydowskim pisarzom, m.in. Szolemowi Alechejowi. Wydawano też gazety w języku żydowskim, np. „Birobidżaner Sztern”, który jednak mało kto mógł czytać. Rzecz jasna nie można było uświadczyc w ŻOA jakiegokolwiek przybytków religijnych, władza bolszewicka prowadziła bowiem bezpardonową walkę z wszelkimi przejawami religianctwa i klerykalizmu. Judaizm nie był tu wyjątkiem.

Nieżydowski Żydowski Obwód Autonomiczny raptownie odczuł odpływ swoich obywateli w roku 1937, kiedy wielka czystka dotarła również pod granice z Chinami. Kilkoma podpisami Stalin zlikwidował praktycznie całą inteligencję żydowską zamieszkującą ten region, a przy okazji spacyfikowano większość działających tam organizacji kulturalnych.

II wojna światowa przyniosła pewnego rodzaju odprężenie. O ile w 1939 roku w ŻOA żyło 18 tys. Żydów, o tyle w roku 1948 było ich tam już 30 tys. W latach, kiedy w Europie szalała wojna, na granicę z Chinami trafiło wielu imigrantów i uciekinierów. Choć przez pewien czas było tam spokojnie, od 1941 roku ŻOA został strefą zmilitaryzowaną i jego obywatele zaczęli służyć na frontach. Tuż po wojnie obwód przeżył swoje najlepsze lata – był coraz lepiej finansowany, zwiększyła się również liczba jego mieszkańców pochodzenia żydowskiego. Sielanka nie mogła jednak trwać wiecznie, a trudne czasy miały dopiero nastąpić. W latach powojennych, kiedy w Rosji zaczął panować antysemityzm, nagonka doszła również do Bibzańsk. Kiedy w 1953 roku zmarł Stalin, ŻOA ostatecznie utracił swoją niezależność i zaczęły się prześladowania. Resztkę ocalałej z wielkiej czystki inteligencji aresztowano ponownie, przez co znowu zmniejszyła się liczba ludności żydowskiej.

Dalsze losy „Nowej Palestyny” były już zupełnie inne. Z roku na rok ubywało w niej Żydów, którzy niekiedy tylko mogli opuszczać swoją „ziemię obiecaną”. Dzisiaj większość mieszkańców stanowią Rosjanie i Ukraińcy, natomiast „wiodącej narodowości” jest niecałe 2%.

Historia ŻOA dobrze obrazuje politykę narodowościową bolszewików: z jednej strony stworzyli oni podmiot administracyjny i głosili piękne hasła o samostanowieniu narodów, z drugiej dokładnie kontrolowali wszystkie przejawy działalności na jego terenie i nie pozwolili, aby zyskało ono prawdziwą niezależność^{XCV}.

CZY WIESZ, ŻE...

Początki najstarszej monoteistycznej religii świata jaką jest judaizm, czy też mozaizm, sięgają II w. p.n.e. Wywodzi się ona z wierzeń dawnych plemion hebrajskich, które prowadziły początkowo koczowniczy tryb życia na Bliskim Wschodzie. Historia tej religii ściśle nawiązuje do historii narodu żydowskiego i w sposób szczególny jest ona z nim związana do dziś. Toteż podobnie jak w dziejach narodu, wyróżnia się w historii judaizmu dwa zasadnicze okresy. Pierwszy z nich określany jest mianem biblijnego, gdyż Biblia (Stary Testament) stanowi główne źródło naszych wiadomości o dziejach tej religii w tym okresie. Drugi zaś określa się mianem judaizmu rabinicznego, który ukształtował się w czasie działalności rabinów po zburzeniu Świątyni Jerozolimskiej w 70 roku.

Żydzi pozbawieni Świątyni skupili swoje życie wokół synagogi i Tory, która jest nie tylko ich świętą księgą, ale i całym dziedzictwem religijnym. Na język polski słowo to tłumaczone jest jako Prawo, Zakon, Pouczenie i w ścisłym znaczeniu odnosi się do Pięcioksięgu Mojżesza. Jednocześnie terminu Tora używa się do określenia całej Biblii hebrajskiej, tj. Starego Testamentu. Obok Tory spisanej istnieje Tora ustna, dawniej przekazywana jako tradycja ustna, później spisana w III wieku, tworząc Talmud. Podstawą Talmudu są wersety Miszny, składającej się z 63 traktatów zgrupowanych w 6 działach. Regulują one wszystkie dziedziny życia społeczności żydowskiej. Drugą warstwą Talmudu jest Gemara, która stanowi komentarze i dalsze wyjaśnienia do Miszny. Gemara została spisana w języku aramejskim równoległe w Palestynie i Babilonii. Skutkiem tego powstały dwa Talmudy: Palestyński zwany Jerozolimskim i Babiloński. Jednak nie wszyscy Żydzi uznali tradycje ustne za święte i w połowie VIII wieku uformował się na Bliskim Wschodzie ruch, który odrzucił autorytet Talmudu i pozostał przy Starym Testamencie jako podstawowej wykładni judaizmu. Odłam ten, zwany karaizmem, skupia się do dziś w gminach w Izraelu, Litwie i Polsce.

W dzisiejszym judaizmie wyróżnia się jeszcze kilka innych odłamów: ortodoksyjny, konserwatywny, reformowany i liberalny. Judaizm ortodoksyjny podkreśla konieczność ścisłego przestrzegania prawa biblijnego i talmudycznego. W ramach tego odłamu w końcu XVII wieku powstał w Polsce i rozwinął się kierunek zwany chasydyzmem. Judaizm reformowany utrzymuje, iż niektóre nakazy zawarte w Biblii i Talmudzie obowiązywały tylko w Starożytności i dziś nie mają znaczenia, inne zaś należy dostosować do zmienionych warunków życia. Trzeci odłam stanowi judaizm konserwatywny, przyjmujący potrzebę zmian dawnych zasad, z zachowaniem żydowskiego sposobu życia oraz idei odrębności narodowej Żydów. Natomiast kierunek liberalny lub postępowy uważa zasady judaizmu jedynie za zbiór tradycji narodowych, które przyczyniły się do zachowania tożsamości narodowej Żydów i dziś są już nieprzydatne. Wyznawcy judaizmu znajdują się na całym świecie, ale obecnie jest ich najwięcej w Izraelu – 4,8 mln i Stanach Zjednoczonych – 5,6 mln.

Podstawą judaizmu jest wiara w jednego Boga (osobowego, niepodzielnego, będącego bytem niematerialnym, bezcielesnym i wiecznym), będącego nie tylko stwórcą świata, także jego stałym „nadzorcą”, czy też „opiekunem”. Bóg ten zawarł z ludem Izraela wieczyste przymierze, obiecując ochronę i pomoc w zamian za podporządkowanie się nakazom Boga. Wiele innych kanonów judaizmu zmieniało się na przestrzeni wieków.

Podstawową zasadą judaizmu jest wiara w jednego i jedyne Boga (osobowego, niepodzielnego, będącego bytem niematerialnym, bezcielesnym i wiecznym), będącego Stwórcą świata, ojcem całej ludzkości, opiekunem narodu wybranego, surowym, sprawiedliwym i miłosiernym. Bóg ten zawarł z ludem Izraela wieczyste przymierze, obiecując ochronę i pomoc w zamian za podporządkowanie się nakazom Boga. Człowiek powinien oddawać mu najwyższą cześć, a zbawienie może osiągnąć przez modlitwę, pokutę, dobre uczynki i wypełnianie przykazań. Wiele innych szczegółów judaizmu zmieniało się na przestrzeni wieków.

W pierwotnym (biblijnym) judaizmie nie istniały takie pojęcia, jak życia pozagrobowe lub dusza nieśmiertelna. Judaizm w tej postaci jest dobrze widoczny w Biblii (Tanach). Judaizm nie ma określonych dogmatów ani jednolitej rozwiniętej koncepcji religii, lecz ma zasady oparte na Biblii i Talmudzie, które wyznawcy muszą przyjmować pod groźbą ekskomunikacji. Jedynym „wyznaniem wiary” współczesnego judaizmu jest 14 artykułów sformułowanych w średniowieczu przez Mojżesza Majmonidesa

(1135-1204): 1) istnieje Bóg Stwórca, 2) Bóg jest jeden, 3) Bóg jest bezcielesny, 4) Bóg jest wieczny, 5) tylko Bóg sam ma prawo do oddawania mu czci i kultu, 6) prorocy byli wysłannikami Boga i dlatego należy wierzyć ich słowom, 7) Mojżesz jest największym z wszystkich proroków, 8) Bóg objawił Prawo Mojżeszowi na Synaju, 9) Prawo objawione przez Boga nigdy się nie zmienia, 10) Bóg jest wszechwiedzący, 11) człowiek otrzyma zapłatę za swe uczynki na tym i na drugim świecie, 12) należy wierzyć w nadejście Mesjasza, 13) należy wierzyć w zmartwychwstanie zmarłych. Przyjęcie tych prawd wiary uczynił Majmonides warunkiem osiągnięcia wiecznego szczęścia.

Prawo żydowskie (halacha) reguluje życie wyznawcy judaizmu tak szczegółowo, że trudno oddzielić wyznawanie religii od zajęć doczesnych. Jego podstawą jest Tora, zinterpretowana w części halachicznej Talmudu. Talmud dzieli halachę na 613 przykazań (micwot): 248 nakazów i 365 zakazów. Na przestrzeni całych wieków halacha była wykładana w ogromnej literaturze kazuistycznej w której do komentarzy dodawano następne komentarze. Za najpełniejszą powszechnie uznaną kodyfikację uważa się Szulchan Aruch sefardyjskiego rabin Józefa Karo z XVI wieku, w wersji uzupełnionej dla Aszkenazyjczyków przez Mojżesza Isserlesa. Niższego rzędu wskazówkami są responsy cieszących się autorytetem rabinów, którzy jednak często wydając odmienne orzeczenia powodowali zajadłe spory.

Oprócz tego wyznawców judaizmu obowiązuje obrzezanie, przestrzeganie szabatu, przepisów pokarmowych (tzn. powstrzymywanie się od spożywania mięsa pewnych zwierząt, np. wieprzowiny i innych zakazanych w Starym Testamencie) oraz obchodzenie świąt i postów. Kult judaizmu odprawiany w synagogach polega głównie na czytaniu tekstów Tory i innych ksiąg biblijnych oraz ich wyjaśnianiu w połączeniu z różnymi modlitwami, śpiewami.

Ważną rolę w życiu religijnym Żydów odgrywa kalendarz wyznaczający cykl świąt. Przyjmują rok 3761 p.n.e. jako rok stworzenia świata. Ta rachuba pochodzi od kalendarza księżycowego opracowanego w V w. n.e. przez greckiego poganina Meton'a. Tą metodę zaczęli Żydzi stosować w 360 roku naszej ery. Wcześniej stosowali m.in. metody liczenia czasu Józefusa. Kalendarz żydowski oparty jest na miesiącu księżycowym i roku słonecznym. Doba zaczyna się wraz z nadejściem nocy i kończy się wieczorem dnia następnego. Natomiast rok rozpoczyna się w czasie jesienno-zimowego zrównania dnia z nocą.

Święta żydowskie można podzielić na dwie kategorie: nakazane przez Torę oraz ustanowione później. Do pierwszych należą:

1. **PESACH** (Pascha, Święto Przaśników, Święto Przejścia) – zaczyna się na wiosnę 15. dnia miesiąca nisan (marzec-kwiecień), trwa 7 dni w Izraelu, 8 w diasporze i obchodzone jest na pamiątkę wyjścia ludu Izraela z niewoli egipskiej. Jest to najważniejsze i największe święto żydowskie. W czasach istnienia świątyni składano ofiary z baranka, dziś zwyczaj ten zastąpił kawałek pieczonego mięsa podawany podczas uczy paschalnej zwanej seder (porządek). Pierwszego wieczoru Paschy każda rodzina zasiada do uczy sederowej, podczas której najmłodszy z biesiadników zadaje ojcu rodziny cztery pytania związane z historią ucieczki Żydów z Egiptu. Opowieść odczytywana podczas sederu nosi nazwę hagady i przez całe wieki była przepojona ideą wolności i nadzieją powrotu do ziemi przodków.

2. **CHAG HAMACOT**, czyli Święto Przaśników, które rozpoczyna się po święcie Paschy.

3. **SZAWUOT** (Święto Tygodni, Zielone Świątki) – odbywa się w 6. dniu miesiąca siwan (maj-czerwiec), 50 dni po święcie Paschy i jest w Palestynie świętowaniem żniw, a także rocznicą nadania Tory na Synaju. Stąd zasadniczą częścią modłów w synagogach jest odczytanie dziesięciu przykazań.

4. **SUKKOT** (Święto Kuczek, Święto Namiotów) – upamiętnia 40-letnią wędrówkę po pustyni po wyjściu z Egiptu, podczas której Żydzi mieszkali w namiotach. Święto rozpoczyna się 15. dnia miesiąca tiszri (wrzesień-październik), trwa 7 dni i zawiera w sobie elementy radosnego świętowania zbioru plonów. Przez 7 dni Izraelici mieszkają w specjalnie na tę okazję zbudowanych szałasach ozdobionych zielenią. W siódmym dniu odmawia się w synagodze modlitwy dziękczynne za dar Tory, a wieczorem w tanecznym korowodzie obnosi się zwoje Tory wokół synagogi.

5. **ROSZ HA-SZANA** (Święto Nowego Roku, Święto Trąbek) – obchodzone jest 1. i 2. dnia miesiąca tiszri i przypomina o stworzeniu świata i dniu sądu Bożego. Te najbardziej uroczyste dni kalendarza żydowskiego podkreślają duchową więź pomiędzy Bogiem a człowiekiem, zaś trąbienie w róg barani (szofar) rozpoczyna okres pokuty, którego kulminacją jest JOM KIPPUR (Dzień Pojednania, Sądny Dzień). W przeciwieństwie do innych świąt Rosz ha-Szana i Jom Kippur nie upamiętniają żadnego wydarzenia historycznego, lecz uznają Boga za króla wszechświata, a człowiek musi przed nim ugiąć swą wolę. Stąd dęcie w szofar jest wołaniem do Boga o miłosierdzie dla jego stworzeń. Po Rosz ha-Szana następuje 10 dni pokuty (Jamim Noraim), które stanowią przygotowanie do Jom Kippur. Każdy powinien wtedy starać się przez skruchę i żal za grzechy o przebaczenie. 10. tiszri nadchodzi wreszcie najbardziej dla Żydów uroczysty dzień w roku, dzień ścisłego postu – Jom Kippur. Jest to dzień, w którym każdy Izraelita może oczyścić się z grzechów i uzyskać odpuszczenie.

6. **JOM KIPPUR** (Dzień Pojednania).

Dla świąt Pesach, Szawuot i Sukkot cechą charakterystyczną była pielgrzymka do Jerozolimy, stąd ich nazwa Szalosz Regalim, czyli „trzy święta pielgrzymie”.

Osobną sprawą jest **SZABAT** – cotygodniowy dzień odpoczynku, święty dzień wolny od pracy rozpoczyna się w piątek wieczorem zapalaniem przez gospodynię dwóch świec. Mężczyźni udają się do synagogi na modlitwy, a po powrocie odmawiają błogosławieństwo nad kielichem wina i chałami, po czym następuje uroczysty posiłek. Zakończenie Szabatu w sobotę wieczorem czci się wachaniem wonności oraz modlitwą nad winem i świecą. Szabat jest pamiątką dzieła stworzenia i odpoczynku Stwórcy w 7. dniu.

Święta dodane później, nie wymienione w Pięcioksięgu, to:

1. **PURIM** (Losy) – przypada na 14. dzień miesiąca adar (luty-marzec) i upamiętnia uratowanie od zagłady Żydów w Persji, opisane w Księdze Estery. Przesyła się wtedy prezenty znajomym i ubogim, nieodłączne są zabawy, maskarady i uczty. Święto jest rodzajem karnawału żydowskiego.

2. **CHANUKA** (Święto Świateł) – jest radosnym świętem obchodzonym w miesiącu kislew (listopad-grudzień) na pamiątkę wyparcia z Jerozolimy wojsk syryjskich i oczyszczenia Świątyni w 164 r. p.n.e. Od 25. kislew przez 8 następujących dni zapala się kolejne lampy ośmioramiennego świecznika.

Poza tymi świętami do ważnych i uroczystych obchodzonych obrzędów w życiu Żydów należy obrzezanie chłopca w 8. dniu po urodzeniu, zaś po ukończeniu 13 lat obrzęd zwany bar micwa (syn przykazania), po którym staje się on pełnoprawnym mężczyzną. Specjalne obrzędy wiążą się również z zaślubinami czy pogrzebem. Nie sposób wymienić tu wielu innych codziennych praktyk nakazywanych głównie przez ortodoksyjny judaizm. Należą do nich m.in. zasady nabożeństwa synagogałnego, modlitw, wymogi stroju, akcesoria modlitewne, praktyki obmywania rytualnych, ubój rytualny itp.

Judaizm jest religią o specyficznym charakterze, gdyż mimo pierwiastków uniwersalistycznych pozostał religią narodową Żydów, a termin ten określa zarówno wyznawcę, jak i członka narodu (tzn. tego, kto urodził się z matki Żydówki). Jeszcze dwa stulecia temu judaizm identyfikował niemal wyłącznie Żydów. Zerwanie z nim oznaczało praktycznie utratę tożsamości żydowskiej. Obecnie większość Żydów określa siebie nie w sensie religijnym, lecz narodowym, bądź kulturowym. Uznają oni wprawdzie historię swojego narodu, która jest przecież nierozdzielnie związana z judaizmem, oraz przyznają się do zasadniczych kategorii żydowskiej wizji świata, ale w sumie niewielu uczęszcza regularnie do synagogi. Wśród żyjących obecnie 20 mln. Żydów (USA, Izrael, Francja, Anglia, Niemcy, Ukraina, Polska) tylko kilkanaście procent zachowuje tradycyjny judaizm. W Polsce na około 10 tys. Żydów liczba wiernych w gminach wyznaniowych w 1994 roku wynosiła 1 220 osób. Pozostali skupiają się w świeckich organizacjach bądź nie przejawiają żadnej działalności społecznej^{XCV}.

II.4. Буддизм в России. Buddyzm w Rosji

На территории России буддизм является основной¹ религией в Бурятии, Калмыкии, Туве². В низовьях³ Волги и Забайкалье буддизм начал распространяться в разные периоды Средневековья⁴, когда сюда перекочевали⁵ монгольские скотоводческие⁶ племена.

Первый монастырь⁷ – дацан – был основан⁸ в 1730-х гг. (тысяча семьсот тридцатых годах). Это был Цонгольский (Хилганту Иски и) дацан (fot. 96).

Большую роль в развитии⁹ буддизма в России сыграл¹⁰ лама Ас'ван Доржиев. Доржиев добился разрешения на строительство буддийского храма¹¹ в Петербурге (fot. 97), которое было завершено¹² в 1913 (тысяча девятьсот тринадцатом) году. Этот храм стал первым¹³ буддийским храмом, построенным¹⁴ в Европе.

После революции¹⁵ 1917 (тысяча девятьсот семнадцатого) года начались преследования¹⁶ религиозных деятелей¹⁷, в результате которых были уничтожены, сожжены и разграблены все дацаны¹⁸, представители духовенства сосланы или расстреляны¹⁹, калмыцкая автономия ликвидирована, а народ выслан в Сибирь²⁰.

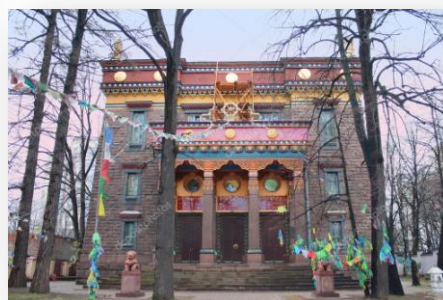
После²¹ 1943 (сорок третьего) года Сталин смягчил своё отношение к²² религии, что сказалось и на положении²³ буддизма.

С²⁴ 1990-х гг. (девяностых годов) начинается новый период²⁵ в истории буддизма в России. Возрождаются и отстраиваются²⁶ буддийские храмы и монастыри в Бурятии, Туве, Калмыкии.

В 1995 (девяносто пятом) году новым Хамбо ламой был избран²⁷ Дамба Аюшеев (fot. 98).

Во всех трёх²⁸ буддийских республиках возрождению буддизма оказывается государственная поддержка²⁹. В Калмыкии буддизм вместе с христианством даже объявлен государственной религией³⁰. Развиваются разные³¹ формы буддийского образования³², публикуются буддийские книги на русском языке³³, начал издаваться первый буддийский журнал³⁴ «Буддизм России».

В настоящее время³⁵ на территории России действует более³⁶ 200 (двухсот) буддийских общин³⁷.

- ¹ jest główną
- ² Buriacji, Kalmucji, Tuwie
- ³ dolnym biegu
- ⁴ zaczął rozpowszechniać się w różnych okresach Średniowiecza
- ⁵ tutaj przemieściły się
- ⁶ pasterskie
- ⁷ klasztor
- ⁸ założono
- ⁹ dużą rolę w rozwoju
- ¹⁰ odegrał
- ¹¹ zdobył zezwolenie na budowę świątyni buddyjskiej
- ¹² którą ukończono
- ¹³ stała się pierwszą
- ¹⁴ wybudowaną
- ¹⁵ po rewolucji
- ¹⁶ zaczęły się prześladowania
- ¹⁷ działaczy
- ¹⁸ zniszczono, spalono i rozgrabiono wszystkie daцany
- ¹⁹ zesłano lub rozstrzelano
- ²⁰ zlikwidowano autonomię kalmucką, a народ zesłano na Syberię
- ²¹ po
- ²² złagodził swój stosunek do
- ²³ co odbyło się na sytuacji
- ²⁴ od
- ²⁵ zaczyna się nowy okres
- ²⁶ odradzają się i odbudowywane zostają
- ²⁷ został wybrany
- ²⁸ we wszystkich trzech
- ²⁹ odrodzenie buddyzmu wspiera państwo
- ³⁰ wspólnie z chrześcijaństwem ogłoszono religią państwową
- ³¹ rozwijają się różne
- ³² edukacji
- ³³ publikuje się książki buddyjskie w języku rosyjskim
- ³⁴ zaczęto wydawanie pierwszego czasopisma
- ³⁵ obecnie
- ³⁶ jest czynnych ponad
- ³⁷ gmin

CZY WIESZ, ŻE...

Buddyzm w Rosji pojawił się w XVIII wieku wraz z przybyciem Kałmuków na tereny dolnej Wołgi, na północ od Kaukazu. Zamieszkują tam do dzisiaj i jest to jedyne miejsce w Europie, gdzie żyją buddyści w większej liczbie. W azjatyckiej części Rosji buddyzm także pojawił się w XVIII wieku wraz z podbojem Tuwy, Buriacji i Kraju Zabajkalskiego, regionów leżących na północ od Mongolii. To właśnie z Mongolii dotarł tam buddyzm tybetański, czyli inaczej lamaizm. Ta wersja buddyzmu szybko zdobywała wiernych, m.in. dlatego, że wchłonęła niektóre elementy szamanizmu, dotychczas głównej religii narodów żyjących na północ od Mongolii. Do czasu wybuchu rewolucji październikowej, wokół jeziora Bajkał i na wschód od niego, w Zabajkału, było ok. 50 świątyń (dacanów) i szkół przyklasztownych (duganów) i przeszło 16 tys. buddyjskich mnichów lamaistycznych (lamów). Po rewolucji, budynki zburzono lub zamknięto, a mnichów objęły represje. Najgorsze były te z lat 30. XX wieku i lat II wojny światowej, kiedy wszystkich lamów oskarżano o bycie „japońskimi szpiegami” i wypędzono ich z ZSRR. Z uwagi na ciężkie losy buddyzmu w Związku Radzieckim, tym bardziej ciekawie wygląda historia dacanu iwolgińskiego. Powstał on w 1945 roku, na co zgodę wyraził sam Józef Stalin, który w ten sposób chciał uhonorować Buriatów za ich bohaterstwo w czasie II wojny światowej, szczególnie podczas jej ostatniego etapu. Wybudowany został mały dacan, który był jedyną buddyjską świątynią w całym ZSRR i wyjątkiem w agresywnej polityce antyreligijnej Stalina. W latach 70. XX wieku kompleks rozbudowano, tworząc nowe świątynie, ale także pozostałe budynki: największą w Rosji bibliotekę buddyjską, muzeum sztuki buriackiej, domy mieszkalne lamów a także powstały w 1991 roku buddyjski instytut Daszi Czainhorlin, który jest jedną z dwóch tego typu szkół w Rosji, kształcąca lamów. Mieści się tu także siedziba rosyjskiego zwierzchnika lamaizmu – Chambo Lamy. Gościł on w 1992 roku dalajlamę, który przybył tam po raz pierwszy od upadku ZSRR, aby rozbudzić na nowo religijność wśród Buriatów – głównych wyznawców buddyzmu w Rosji. W dacanie iwolgińskim powstał mały hotelik dla przybywających z daleka wiernych i turystów^{XCVII}.

CZY WIESZ, ŻE...

Buddyzm narodził się w Indiach i wzrastał na gruncie powstałej wcześniej tradycji hinduistycznej. Wiele z niej przejął (choćby takie pojęcia jak: reinkarnacja, nirwana czy karma), ale sporo też odrzucił, jak np. ceremoniał wedyjski czy system kastowy. W buddyzmie nastąpiło też przesunięcie akcentów religijnych, ogromny nacisk położony jest na kwestię przestrzegania wzorców etycznych i konieczność medytacji. Nazwa „buddyzm” pochodzi od założyciela tej religii Siddharthy Gauatmy, który określił sam siebie słowem „Buddha” co oznacza „przebudzony”. Święte języki buddyzmu to sanskryt oraz palijski – w tym ostatnim powstało większość tekstów opowiadających o życiu założyciela religii. Niestety większość informacji na temat życia Buddy to legendy i pisma bez poświadczonej prawdziwości historycznej – jedną z przyczyn takiego stanu rzeczy z pewnością jest fakt, iż teksty buddyjskie powstawały kilka wieków po śmierci Buddy. Znaczna ich liczba powstała ok. I wieku p. n.e., w przeciągu następnych kilku wieków pojawiły się w buddyzmie pierwsze przedmioty kultowe. Co do postaci samego Buddy znamieny jest też fakt, iż praktykujący buddyzm mają do jego osoby różnoraki stosunek – jedni nadają mu cechy boskie, inni są zdania, że był zwykłym człowiekiem.

Siddhartha Gautama czyli późniejszy Budda urodził się jako syn władcy jednego z księstw leżących w północnych Indiach u podnóża Himalajów. Niezwykły był moment poczęcia Buddy – jak mówi legenda jego matce Mahamaji przyśnił się biały słoń niosący w trąbie kwiat lotosu, który wszedł do jej ciała przez prawy bok. Według mędrców było to zapowiedzią, że dziecko mające przyjść na świat będzie albo wielkim ascetą albo najpotężniejszym władcą na świecie. Dokładna data narodzin Siddharthy Gautamy nie jest znana, choć większość specjalistów określa ją jako VI lub V wiek p.n.e., miejsce narodzin to według tradycji gaj Lumbinii.

Matka Siddharthy zmarła kilka dni po porodzie, opieką nad nim sprawował ojciec, który strzegł syna i nie pozwalał, żeby miał on okazję zetknąć się z nieszczęściami, śmiercią i wszelkim cierpieniem. Wierzył, że w ten sposób ochroni go przed losem ascety, a sobie zapewni następcę i spadkobiercę. Młody książę wyrósł na inteligentnego, zycziwego światu człowieka, jako szesnastolatek ożenił się z piękną księżniczką Jasiodharą i sam doczekał się potomstwa – syna o imieniu Rahul.

Gdy Siddhartha miał 29 lat w jego życiu nastąpił przełom – pewnego dnia ujrzał wszystko, co przez całe lata przed nim ukrywano. Najpierw, podczas przechadzki po książęcyim ogrodzie zobaczył niedołężnego i starego człowieka, dzięki któremu zrozumiał, że starość jest nieuchronną koleją życia człowieka. Następnie zobaczył chorobę – cierpiącego człowieka, którego ciało pokryte było wrzodami; a później dostrzegł martwego człowieka niesionego w kondukcje żałobnym. Ostatnim widokiem, który zarazem zwiastował księciu jego przeznaczenie był obraz mnicha, wędrownego ascety, który choć żebrzący, odznaczał się spokojem i pogodnym obliczem. Siddhartha pojął wówczas, że cierpienie i śmierć są nieuchronnym losem człowieka, uznał także, że życie jakie wiódł do tej pory było bezcelowe i bezwartościowe. Postanowił iść za przykładem mnicha-ascety i udać się na wędrowną w poszukiwaniu wyzwolenia.

Ascetyczne poszukiwania zajęły Gautamie 7 lat, w czasie których wędrował, medytował, a przede wszystkim oddawał się pokucie. Po tym czasie doszedł do wniosku, że obrana przez niego droga nie prowadzi do wyzwolenia i postanowił skończyć z umartwianiem się. Wówczas w miejscowości Bodhgaja pod drzewem Bodhi postanowił rozpocząć medytację, jednocześnie ślubując, że nie powstanie z miejsca, aż do chwili gdy nie rozwikła zagadki cierpienia. Po 49 dniach medytacji, podczas których musiał zmierzyć się z wszystkimi swoimi słabościami, a także z atakami złych duchów, Siddhartha doznał oświecenia i stał się Buddą. Poznał wówczas naturę bytu, prawdę o cierpieniu (cztery szlachetne prawdy) i drogę, która prowadzi do wyzwolenia z tego cierpienia. Tłumaczył także, że osiągnięcia oświecenia są dostępne dla każdego, jednak nie każdy jest w stanie je dostrzec.

Wówczas dołączyli do niego uczniowie (wcześniejsi towarzysze jego ascezy), do nich właśnie Budda wygłosił swoje pierwsze kazanie. Miało ono miejsce w Benares w tzw. Jelenim Parku i zawierało wszystkie podstawowe twierdzenia, na których opiera się buddyzm. Kazanie to przez buddyjską tradycję określane jest jako puszczenie w ruch Koła Dharmy. Przez następne 45 lat (aż do śmierci) Budda wędrował po północnych Indiach, głosząc kazania i tworząc sanghi, czyli społeczności mnichów. Nigdy też nie zdecydował się na utrwalenie swoich nauk na piśmie, zrobiono to dopiero kilka stuleci później – wszystkie spisane nauki Buddy obejmują 108 tomów, są nazywane Kandziur i liczą 8 4000 nauk, a dodawane do nich komentarze (tzw. Tendziur) to dalsze 254 księgi.

Według podań Budda zmarł w miejscowości Kusinara, przewidując wcześniej czas i miejsce swojej śmierci, jego ostatnie słowa podobno brzmiały: „wszystkie ciała zbudowane są ze składników, które pewnego dnia się rozpadną. Przez własny wysiłek możesz się wyswobodzić”.

W późniejszych wiekach buddyzm wiele zyskał dzięki żyjącemu w III wieku p.n.e. indyjskiemu cesarzowi Asioce. Władca ten, nawrócony pod wpływem szoku jakiego doznał widząc zniszczenia wojenne, ma ogromne zasługi dla rozwoju buddyzmu. W celu skodyfikowanie nauk Buddy Asioka zwoływał sobory, patronował budowie świątyń i pomników, dzięki wysyłanym przez niego misjonarzom nauki buddyjskie trafiły do innych krajów Azji (jednocześnie zanikając w samych Indiach). Cesarz mimo tego, że silnie propagował buddyzm odznaczał się też tolerancją dla innych religii. W uznaniu całości jego zasług cesarz Asioka czasami określane jest jako drugi twórca buddyzmu.

Obecnie buddyzm zalicza się do największych, jeśli chodzi o liczbę wyznawców, religii świata. W ponad 300 mln społeczności naśladowców Buddy najliczniejsze kraje to Birma, Tajlandia, Sri Lanka, w dalszej kolejności Korea, Japonia i Chiny. Istnieje też spora grupa praktykujących buddyzm mieszkańców Europy Zachodniej i Ameryki Północnej. W Polsce buddyzm po raz pierwszy pojawił się w latach 70. XX wieku.

Jednym z najważniejszych pojęć buddyzmu jest pojęcie dharma. Oznacza ono „drogę”, „kierunek”, a w szerszym kontekście podstawowe prawa rządzące światem oraz prawdę i ostateczną rzeczywistość.

Kolejne z pojęć „nirwana” oznacza stan uwolnienia się od samsary czyli niekończącego się cyklu narodzin i śmierci, w które uwikłany jest człowiek. Nirwana to oświecenie, moment osiągnięcia pełni rozwoju umysłu, a jest to możliwe tylko wtedy gdy człowiek uświadomi sobie fałszywość wiary w istnienie oddzielnego „ego” oraz odrzuci wszelką niewiedzę i iluzję tego świata.

Podobnie jak wyznawcy hinduizmu buddyści wierzą w wędrowną dusz czyli reinkarnację, jednocześnie twierdzą, że człowiek nie potrafi zaakceptować tego, że jego byt jest iluzoryczny i tworzy indywidualnego „ja”. Gdy uda mu się pojąć tę prawdę, wie już, że nie ma niczego, co by istniało autonomicznie i wiecznie, a świat jest łańcuchem zmiennych, krótkotrwałych procesów.

U podstaw buddyjskiego systemu leży nauka o Czterech Szlachetnych Prawdach. Mówi ona o tym, że: po pierwsze, życie jest cierpieniem, po drugie, przyczyna cierpienia jest pożądanie i przywiązanie, po trzecie, istnieje możliwość przezwyciężenia przywiązania i pożądania, po czwarte, od cierpienia można się uwolnić podążając Szlachetną Ośmioraką Ścieżką, do której należy: właściwy pogląd, właściwe postanowienie, właściwa mowa, właściwe działanie, właściwy żywot, właściwe dążenie, właściwe skupienie, właściwa medytacja.

W buddyzmie nie istnieje pojęcie Boga w tradycyjnym rozumieniu, choć sam Budda istnienia bogów nie negował, twierdził jedynie, że np. bóstwa hinduskiego panteonu istnieją, ale są jedynie duchami szukającymi wyzwolenia i nie mają one wpływu na to co dzieje się na ziemi i na człowieka.

Wyznawców buddyzmu obowiązują wysokie normy moralne, nie wolno im oczywiście zabijać, kraść i kłamać, a także pić alkoholu, zażywać narkotyków czy zachowywać się nieprzyzwoicie. Mnichów buddyjskich obowiązuje jeszcze surowszy model postępowania – nie wolno im np. spać na wygodnym posłaniu, używać pieniędzy, ozdób, ich obowiązkiem jest skromność, powściągliwość, ściśle przestrzeganie postów itp. Należy także dodać, że wpajany przez buddyzm szacunek dla życia powoduje, że większość wyznawców tej religii to wegetarianie. W osiągnięciu oświecenia pomagają Triratna, czyli Trzy Klejnoty Buddyzmu, które stanowią: Budda, dharmy i sangha.

Po śmierci Buddy doszło do sporów na temat sposobu rozumienia jego nauk. Z tego powodu mnich Mahakaśjapa zwołał sobór, którego celem było ustalenie spuścizny nauczania Buddy, według legendy uczestniczyło w nim 5000 mnichów. W wyniku obrad powstało 18 szkół-odłamów buddyzmu, najważniejsze z nich to: Therawada, Mahajana, Wadźrajana i Zen.

Buddyzm Therawada, czyli tzw. Małego Wozu, to jedyny z 18 odłamów istniejący do dzisiejszych czasów, wielu uważa go za najbardziej ortodoksyjny i zbliżony do pierwotnego buddyzmu. Najważniejszym aspektem nauczania buddyzmu Therawady jest problem osiągnięcia wyzwolenia przez jednostkę, które jest możliwe o ile w poważny sposób traktujemy przyjęte w tej szkole zasady. Święte teksty szkoły Małego Wozu zawarte są w Trzech Koszach (Tripitaka) – czyli 31 księgach napisanych w języku palijskim. W nich zapisane są kazania, reguły życia zakonnego (które w pewnym okresie życia jest obowiązkowe dla każdego mężczyzny) oraz cała wiedza filozoficzna i psychologiczna. Największe ośrodki buddyzmu Therawady to Tajlandia, Kambodża, Sri Lanka i Laos.

Szkoła Mahajany czyli Wielkiego Wozu powstała w I wieku p. n. e. Najważniejszą różnicą w stosunku do szkoły Małego Wozu jest kwestia wyzwolenia – Therawada jest zdania, że wyzwolenie jest możliwe tylko dzięki indywidualnym staraniom jednostki; według Mahajany w wyzwoleniu może pomóc łaska zesłana od bodhisatwów czyli istot, które są blisko nirwany, lecz rezygnują z niej do czasu, aż inne byty wyrwą się z koła życia i śmierci.

Bardzo istotny jest tu także pogląd o istnieniu tathata „takości”, która jest generalną zasadą bytu, głęboką naturą, która określa istnienie wszystkich rzeczy i zjawisk. Wyznawcy tej szkoły w istnienie wiecznego i niepodzielnego Buddy, którego historyczny Budda – Siddhartha był tylko czasową manifestacją.

Według Mahajany „forma jest pustką, pustka jest formą” – jedyna istniejąca rzeczywistość to pustka.

Najważniejsze teksty buddyzmu Mahajany to sutra Doskonałej Mądrości, a także sutra Lotosu, sutra Diamentowa i sutra Serca. Język świętych pism tego odłamu buddyzmu to sanskryt oraz języki chińskie i tybetańskie.

Wadźrajana to tybetańska odmiana buddyzmu, nazywana też Mantrajaną lub lamaizmem. Szkoła ta łączy buddyzm z hinduską filozofią tantryczną, najważniejszą księgą lamaizmu to Tybetańska Księga Umarłych. Buddyzm tybetański pełen jest różnorodnych obrzędów i modlitw, w których wykorzystuje się modlitewne młynki, mandale i mantry. Najważniejsi dostojnicy tej szkoły wywodzą się z lamów (czyli mnichów) – ich tytuły to Dalajlama i Panzenlama.

Zen to szkoła buddyzmu, która rozwinęła się z mahajany i na przestrzeni stuleci nabrała bardzo indywidualnego charakteru. Dla buddyzmu zen najważniejsze jest doświadczenie, czyli praktyka medytacyjna, której celem jest poznanie swojej prawdziwej natury. Zen popularny jest w Japonii, Korei i Chinach, ale niemalą liczbę praktykujących znajdziemy też w krajach Zachodu^{XCVIII}.

II.5. Шаманство в России. Szamanizm w Rosji

Шаманство – одна из основных и древних¹ форм первобытной религии. Оно возникло уже на заре человеческой³ истории, когда основными средствами жизнеобеспечения⁴ были охота, рыболовство и собирательство⁵.

На территории России шаманство сохранилось⁶: в Эвенкийском, Корякском, Долганско-Ненецком, Чукотском, Ямало-Ненецком, Ханты-Мансийском автономных округах⁷. А также на Алтае, в Бурятии⁸. В Уссурийском, Приморском, Хабаровском, Красноярском краях, в Камчатской, Иркутской, Сахалинской, Читинской, Томской областях⁹ и в республике Тыва¹⁰.

Впервые¹¹ слово «шаман» (fot. 99) встречается¹² в русских документах в XVII (семнадцатом) веке. Одни учёные считают его¹³ тунгусским, другие – санскритским¹⁴, принесённым буддизмом. У народов Сибири существовали свои названия¹⁵. Например¹⁶, у эвэнков¹⁷ шаман – саман, у нэнцев¹⁸ – тадебя и т.д. (так далее).

У ямалских нэнцев существовали разные¹⁹ категории шаманов. Одни исцеляли больных²⁰, другие умели предсказывать промысел²¹, третьи могли повлиять на погоду²². Всё зависело от силы и умения²³ шамана.

О том, что человек избран духами²⁴, узнавали по особым приметам²⁵. Эти знаки существовали²⁶ у человека от рождения²⁷. Например, пятно на тёмени²⁸, которое, или «плёнка» в которой рождался ребёнок²⁹. Мать бережно³⁰ снимала её и вешала на дерево или на две скрещивающиеся палочки³¹, воткнутые в землю (или снег).

Когда такой отмеченный особым знаком ребёнок подрастал³², он будто бы начинал замечать вещи, недоступные глазам других людей³³. Затем, приближаясь к периоду половой зрелости³⁴, он, например, спал целыми днями, бормотал что-то на непонятном языке³⁵, становился молчаливым, стремился к уединению³⁶. Это означало, по мнению древних нэнцев³⁷, что духи преследовали избранника³⁸, внушали³⁹ ему мысли, влияли на его поступки⁴⁰, наделяли его сверхъестественными возможностями⁴¹XCIX.

Алтай – регион особьей⁴². Если в других частях мира человечество забьло⁴³ шаманизм или он сильно изменился⁴⁴, то шаманизм на Алтае остался в первозданном своём виде⁴⁵. Алтайцы крепко держатся древних традиций⁴⁶, не позволяя изменять давние верования⁴⁷.

В Бурятии шаманом может стать⁴⁸ только потомок шаманского рода. По традиции бурятского народа, шаманом может стать только тот, у кого есть⁴⁹ утху (корни, шаманские предки⁵⁰). В бурятской традиции шаман всегда воспринимался и как избранник, и как мученик⁵¹. Человек рождался с такой печатью и жил с нею всю жизнь⁵².

Самое разительное отличие⁵³ якутских шаманов от своих коллег из других⁵⁴ народов – традиции захоронения, а также дух-зверь⁵⁵. Это не просто тотёмное животное⁵⁶, а почти что материальный спутник⁵⁷,

¹ jedna z głównych i najstarszych

² pierwotnej

³ powstała już na zaraniu ludzkiej

⁴ głównymi środkami

⁵ przeżycia

⁶ myślistwo, rybołówstwo i zbieractwo

⁷ zachowało się

⁸ Ewenkijskim, Koriackim,

⁹ Dołgańsko-Nienieckim,

¹⁰ Czukockim, Jamalsko-

¹¹ Nienieckim, Chanty-

¹² Mansyjskim Okręgu

¹³ Autonomicznym

¹⁴ Buriacji

¹⁵ w Ussuryjskim,

¹⁶ Nadmorskim, Chabarowskim,

¹⁷ Krasnojarskim Kraju,

¹⁸ w obwodach kamczackim,

¹⁹ irkuckim, sachalińskim,

²⁰ czytyjskim, tomskim

²¹ Republice Tywa

²² po raz pierwszy

²³ spotykamy

²⁴ jedni uczeni uważają je

²⁵ za tunguskie

²⁶ inni – za sanskryckie

²⁷ posiadały własne nazwy

²⁸ na przykład

²⁹ Ewenków

³⁰ Nieńców

³¹ istniały różne

³² jedni leczyli chorych

³³ inni umieli przepowiadać

³⁴ rodzaj rękodzielnictwa

³⁵ mogli wpływać na pogodę

³⁶ wszystko zależało od

³⁷ siły i umiejętności

³⁸ został wybrany przez duchy

³⁹ dowiadywano się na

⁴⁰ podstawie szczególnych

⁴¹ znaków

⁴² istniały

⁴³ od urodzenia

⁴⁴ plama na ciemieniu

⁴⁵ „pielucha” („czepek”),

⁴⁶ w którym rodziło się dziecko

⁴⁷ starannie

⁴⁸ wieszala na drzewie lub na

⁴⁹ dwóch skrzyżowanych kijkach

⁵⁰ naznaczone specjalnym

⁵¹ znakiem dziecko dorastało

⁵² zaczynało, jakby, dostrzegać

⁵³ rzeczy niedostępne

⁵⁴ oczom innych ludzi

⁵⁵ potem, gdy nadchodził

⁵⁶ okres dojrzałości płciowej

⁵⁷ mamrotał coś w

⁵⁸ niezrozumiałym języku

⁵⁹ stawało się milczące,

⁶⁰ dążyło do odosobnienia

⁶¹ według starożytnych Nieńców

котóрый сопровождает шамана всю его жизнь⁵⁸. И продолжает сопровождать после смерти⁵⁹.

Шаманизм – древнее учение, почти что забытое⁶⁰. Но⁶¹ не в Сибири. Эту местность можно с полной ответственностью⁶² назвать родиной северного⁶³ шаманизма, которая сохранила многие⁶⁴ традиционные ритуалы и практики^С.

В 2018 (две тысячи восемнадцатом) году в Тыве был впервые избран Верховный шаман России. Им стал **Кара-оол Допчун-оол** (fot. 100).

³⁸ wybrańca
³⁹ nasuwały
⁴⁰ wpływały na jego czyny
⁴¹ obdarzały go nadprzyrodzonymi możliwościami
⁴² szczególnie
⁴³ w innych częściach świata ludzkość zapomniała
⁴⁴ lub bardzo się zmienił
⁴⁵ pozostał w swojej pierwotnej postaci
⁴⁶ Altajczycy mocno trzymają się swych starych tradycji
⁴⁷ nie pozwalając zmienić dawnych tradycji
⁴⁸ zostać
⁴⁹ może zostać tylko ten, kto posiada
⁵⁰ korzenie, szamańskich przodków
⁵¹ zawsze był odbierany jako wybrańiec, ale i jako męczennik
⁵² rodził się z takim piętnem i żył z nim przez całe życie
⁵³ najważniejsza różnica
⁵⁴ innych
⁵⁵ tradycja pochówku i duch-zwierzę
⁵⁶ nie po prostu totemiczne zwierzę
⁵⁷ a praktycznie materialny towarzysz
⁵⁸ który towarzyszy szamanowi przez całe życie
⁵⁹ towarzyszy nawet po śmierci
⁶⁰ dawna nauka, praktycznie zapomniana
⁶¹ ale
⁶² te tereny, z pełną odpowiedzialnością
⁶³ ojczyzną północnego
⁶⁴ zachowała wiele

CZY WIESZ, ŻE...

Rosyjscy wyznawcy szamanizmu domagają się uznania go na szczeblu państwowym. Napisał w tej sprawie list otwarty do Władimira Putina.

– Przygotowaliśmy list otwarty adresowany do prezydenta Federacji Rosyjskiej i do Rady Federacji, w którym prosimy o rozpatrzenie tej kwestii. W najbliższym czasie wyślemy go do Moskwy – poinformował Artur Cybikow, zastępca Naczelnego Szamana Rosji.

W tym celu rosyjscy szamani zamierzają zjednoczyć się w szeregach wspólnej organizacji, aby walczyć o swoje prawa. Pierwszy krok już zrobiono – w czerwcu w stolicy Tuwy Kyzyle odbyły się pierwsze w historii wybory Naczelnego Szamana Rosji. Zjechało się tam 120 delegatów z całej Federacji Rosyjskiej.

Kandydatury były trzy – pochodzący z Tuwy Kara-Ool Dopczun-Ool, Władimir Czeltyngieszew z Chakasji oraz właśnie Artur Cybikow z Buriacji. Zgodnie z protokołem głosowania, wolą 115 delegatów Naczelnym Szamanem Rosji został 70-letni Kara-Ool Dopczun-Ool.

Cybikow, który został jego zastępcą, wyjaśnia, że szamani nie będą pretendować do środków z państwowych programów, powołanych na rzecz wspierania kultury i religii. Chcą sami dbać o swoje święte miejsca i je chronić.

– W szamanizmie są miejsca mocy, np. przylądek Burchan na Bajkale. Tam nie wzniesie się świątyni. A zarazem nie chcemy przeszkadzać ludziom w mieście, kiedy odprawiamy obrzędy. Dlatego planujemy tworzenie centrów szamańskich – zapowiada.

W realizacji tych planów pomoże zjednoczenie szamanów – zadanie trudne samo w sobie, bo wielu nich nie chce się stowarzyszać. To jednak konieczne również po to, aby wspólnymi siłami „neutralizować” oszustów podszywających się pod szamanów.

– Powstanie strona internetowa, na której każdy będzie mógł uzyskać pełne informacje tym lub innym szamanie” – obiecuje Artur Cybikow^{CI}.

CZY WIESZ, ŻE...

Miejscowi płacą szamanom jedzeniem, mlekiem, mięsem, czymkolwiek, co posiadają. Obecnie szamani są bardzo zorganizowani, mają cenniki i biura. Na co dzień używają telefonów komórkowych, piją Coca-Colę i mieszkają w blokach.

Pomimo że Rosję często uważa się za kraj białego prawosławnego człowieka, to na jej rozległym terytorium występuje ogromna różnorodność wyznań, kultur i wierzeń, od dużych zorganizowanych religii jak buddyzm i islam, po rytuały Maryjczyków, ostatnich europejskich pogan. W Tuwie praktykuje się miejscowe obrzędy religijne nieprzerwanie od setek lat.

„Szamanizm jest tutaj oficjalnie uznanym wyznaniem, a nie żadną sektą” – tłumaczy Iwanowa. „Za czasów Związku Radzieckiego rytuałów zakazano, jednak tradycja wciąż była żywa, przekazywana w tajemnicy z pokolenia na pokolenie i w połowie lat 90. ponownie wyszła z podziemia. Przyczynił się do tego głównie Mongusz Kenin-Lopsan, obecnie naczelną szaman republiki, uznany historyk, poeta i pisarz, który w tym roku kończy 90 lat”.

Obrzędy odgrywają ważną rolę w codziennym życiu Tuwańczyków, a szamani stanowią integralną część społeczeństwa. Nadprzyrodzone ściśle spleta się tu z dniem powszednim. „Wizyta u szamana to nic nadzwyczajnego” – mówi Iwanowa. „Niektórzy przyjeżdżają z bardzo daleka, by odwiedzić konkretnego szamana. Ludzie zazwyczaj proszą o odprawienie rytuałów, które mają przynieść zdrowie, pieniądze, szczęście w interesach, potomstwo i dobrobyt w rodzinie albo odpędzić duchy przynoszące choroby”.

Jednak kultura szamanów nie zatraciła swojego mistycznego aspektu. „Fascynuje mnie miarowe bicie bębna, gardłowy śpiew i własnoręcznie wykonane kostiumy: niektórzy szamani przyozdabiają się orlimi piórami, inni łapą niedźwiedzia albo lisią kitą. Szamani to urodzeni artyści sceniczni, jest o tym mnóstwo książek”.

Tuwańskim szamanem może zostać zarówno mężczyzna, jak i kobieta. Podczas swojej pierwszej podróży Iwanowa poznała szamanę Tatianę, która została jej ulubioną modelką. „Tatiana mówi po rosyjsku i tuwańsku i jest prawdziwą skarbnicą mitów, legend, baśni i przeróżnych mądrości Wschodu. Możesz zapytać ją o cokolwiek, a na każde pytanie otrzymasz zachwycającą odpowiedź, która skłoni cię do nowego spojrzenia na świat. Pokazywała mi niesamowite miejsca i opowiadała o nich legendy”.

„W świecie szamana każdy kamień, każda góra i rzeka mają własną historię i cel. Udało mi się sfilmować jeden z obrzędów na świętej górze Chajyrakan (ros. Хайыракан). Panuje tam niezemska atmosfera. Głęboko w korzeniach góry znajdują się pokłady specjalnych rud i minerałów, które wytwarzają pola magnetyczne, przez co czas upływa tam inaczej”.

Spółeczeństwo Tuwy to wspaniały przykład na to, jak starodawne szamanistyczne tradycje mogą funkcjonować we współczesnym kontekście, podnosząc świadomość na temat dziedzictwa narodowego i ochrony przyrody. Cały kraj jest usiany świętymi miejscami, ważnymi dla szamanistycznych praktyk i wspólnej modlitwy. „Każdy szaman ma swoje własne miejsce. Drzewo, skała, góra, potok – coś, co napotkał, gdy postanowił zostać szamanem i dokąd wraca, by odprawiać ważne rytuały” – mówi Iwanowa.

„Istnieją również ośrodki publicznego kultu o różnym przeznaczeniu. Są miejsca pełne żeńskiej energii, do których kobiety przychodzą prosić o dziecko, jeśli mają problem z poczęciem, przynosząc w darze dla duchów zabawki i jadło. W innych można otrzymać bogactwo, zdrowie albo odwagę. W jednym z takich miejsc odkryłam mnóstwo zabawkowych samochodzików. Pewnie ludzie przychodzili tam prosić duchy o nowy samochód”^{CII}.

III. Славянские бóги языческой Руси. Słowiańscy bogowie Rusi pogańskiej

III.1. Род. Rod

Род (fot. 101) – славянский бог, создатель мира¹ и отец первого поколения светлых богов² (боги-отцы), Причина всех Причин³, основатель и сущность мироздания⁴. Это живая мысль, творящая, бесконечная в пространстве и времени⁵.

Всё сущее, свет и тьму создал⁶ Род. «Родил»⁷, как говорили наши предки⁸, отсюда и происходит⁹ имя этого великого бога. Он создал небо, землю, горы и реки¹⁰. Населил всё это животными, рыбами и насекомыми¹¹.

Рода наши предки почитали издревле¹². Этот бог считался прародителем всего, бытия и небытия¹³, он один воплощал в себе весь многообразный и разноплановый мир¹⁴. Именно поэтому все самые важные слова в русском языке¹⁵ (Родина, родной, природа¹⁶) происходят¹⁷ от имени этого бога^{CIII}.

- ¹ stwórca świata
- ² bogów światła
- ³ przyczyna wszystkich przyczyn
- ⁴ twórca i istota wszechświata
- ⁵ tworząca, niekończąca się w przestrzeni i czasie
- ⁶ wszystkie stworzenia, światło i mrok stworzył
- ⁷ „urodził”
- ⁸ mówili nasi przodkowie
- ⁹ stąd pochodzi
- ¹⁰ stworzył niebo, ziemię, góry i rzeki
- ¹¹ zaludnił wszystko to zwierzętami, rybami i owadami
- ¹² czcili od zarania dziejów
- ¹³ był uważany za praojca wszystkiego, bytu i niebytu
- ¹⁴ uosabiał cały różnorodny i wieloaspektowy świat
- ¹⁵ dlatego najważniejsze słowa w języku rosyjskim
- ¹⁶ ojczyzna, krewny, przyroda
- ¹⁷ pochodzą

CZY WIESZ, ŻE...

Imię Rода może mieć związek z takimi wyrazami, jak „ród”, „rodzina”, co pozwala sugerować, że jedną z jego funkcji była opieka nad grupą, społecznością, rodziną. Ukazuje go także jako bóstwo pierwotne, nadrzędne, takie, które było przed wszystkimi innymi i od którego wszystko się zaczęło.

Rod bywa najczęściej przedstawiany jako starzec w otoczeniu zazwyczaj trzech kobiet – demonów/boginek przeznaczenia znanych pod nazwą rodzanice. Razem z nimi staje się orędownikiem ludzkiego losu. Parze tej zwykło się składać w ofierze chleb, ser i miód, a samym rodzanicom także kosmyki włosów ścinanych dzieciom oraz kaszę warzoną przez kobiety.

A. Gieysztor dopatruje się w nim podobieństw do innych bóstw europejskich – rzymskiego Kwiryna, celtyckiego Teutatesa czy umbryjskiego Wofione.

A. Szyjewski uznaje postać Rода za personifikację idei pokrewieństwa rodowego jako symbolu ciągłości duchowej. Według niego Rod był bóstwem, które witało dusze w Wyraju (zaświatach) i zarządzało nimi, odsyłając je po pewnym czasie z powrotem do „naszego” świata pod postacią grudek ziemi rzucanych w dół lub powierzanych ptakom^{CIV}.

III.2. Лада. Łada

Лада (fot. 102) считается Богородицей, матерью¹ Богов, покровительницей родов, детей, женщин, любви, брака, пар, женских дел, плодородия, урожая². Олицетворяет любовь³, даёт энергию всему живущему⁴. Это Богиня Земли.

Лада является женским воплощением⁵ Рода и супругой⁶ Сварога. Она Богиня брака, времени созревания урожая, изобилия⁷.

С её именем в русском языке связывается множество понятий⁸, слов. При этом все эти слова означают «установление порядка»⁹: наладить, ладно, ладить, сладить¹⁰.

Свадебныйговор¹¹ на Руси именовали «ладины». Некогда¹² Ладуду считали и матерью двенадцати месяцев, из которых год состоит^{13CV}.

Славяне представляли богиню весны красивой и молодой женщиной с зелёными волосами¹⁴, которые указывали на её единство с природой¹⁵. Одежда у неё из разных растений¹⁶, а вокруг всегда летают бабочки¹⁷. Расцветки её нарядов всегда близки к природным оттенкам¹⁸: лазурный, зелёный, багряный¹⁹. Богиня красоты и любви²⁰ Лада всегда выглядела женственно²¹. Славяне всегда описывали богиню весёлой и наполняющей теплом и любовью всё вокруг^{22CVI}.

- ¹ jest uważana za Bogurodzicę, matkę Bogów
- ² patronkę narodzin, dzieci, kobiet, miłości, małżeństwa, par, spraw kobiecych, płodności, urodzaju
- ³ ucieleśnia miłość
- ⁴ wszystkim żywym istotom
- ⁵ jest kobiecym ucieleśnieniem
- ⁶ żoną
- ⁷ małżeństwa, czasu dojrzewania zbiorów, obfitości
- ⁸ w języku rosyjskim jest związane mnóstwo pojęć
- ⁹ wszystkie te słowa oznaczają „robienie porządku”
- ¹⁰ poprawić, dobrze, poprawiać, urządzić
- ¹¹ umowę małżeńską
- ¹² kiedyś
- ¹³ uważano za matkę 12 miesięcy, z których składa się rok
- ¹⁴ jako piękną i młodą kobietę z zielonymi włosami
- ¹⁵ wskazywały na jedność z naturą
- ¹⁶ szaty były z różnych roślin
- ¹⁷ wokół zawsze latały motyle
- ¹⁸ kolory szat zawsze były zbliżone do kolorów natury
- ¹⁹ lazurowy, zielony, szkarłatny
- ²⁰ piękna i miłości
- ²¹ zawsze wyglądała kobieco
- ²² miłością wszystko wokół

CZY WIESZ, ŻE...

Ciekawa jest postać bogini Łady (lub Lady) i jej kapłanek zwanych Lada-Czicami. Kapłanki były często odpowiedzialne za edukację seksualną zarówno kobiet, jak i chłopców. To one określały, kiedy dziewczyna osiąga seksualną dojrzałość. Wtedy odciskało się na pośladkach ślad dłoni umazanej w sadzy. Uważa się, że w Polsce było kilka świątyni Łady. Jedna z bardziej znanych była zlokalizowana na Jasnej Górze. Kapłanki uczyły dziewczyny i chłopców sztuki romansowania ale także przeprowadzały inicjację seksualną chłopców oraz dziewczyn^{CVII}.

CZY WIESZ, ŻE...

Laila, Lajla, Leila, Lejla, Dzidzilejla także Łada, Łado, Lada, Lela, Lila) – indoeuropejska bogini Słowian, Macierz Bogów. Matka bliźniaczych bóstw męskich Lela i Polela oraz córki Bode (Bodai). Jan Długosz w swoich Kronikach wspomina Lailę jako boginię Mazowsza. Jednym z miejsc kultu Łady była Łysa Góra, innym Jasna Góra w Częstochowie. Swoje święto Bogini Laila miała w okresie zaanektowanych przez katolicyzm zielonych świąt. Była częścią kultu macierzyństwa – patronka porodów, urody, urodzaju. Ceremonie Lajkonika są pozostałością kultu bogini Laili, Lajli w okolicach Krakowa. Laila jest matką dwóch synów o duchowych cechach, będących parą bliźniąt kapłanów. Imię i cechy są podobne do rosyjskiej i litewskiej wersji Bogini Lada, Łada czy libijskiej Leto. Oznacza kobietę, matkę, a po polsku bardziej zdrobniale, dziewczeczkę lub mameczkę, oczywiście taką BOSKĄ. Modlili się do niej o zwycięstwa nad wrogami oraz o odwagę dla siebie, cześć jej oddając bardzo dzikimi szamańskimi obrządkami – jak opisuje boginię Jan Długosz. Łada to bogini ładu i porządku we wszechświecie.

Wszystkie starsze, budowane w Polsce kościoły katolickie i sanktuaria pod wezwaniem maryjnym były pierwotnie miejscami kultu słowiańskiej Bogini, a ich chrystianizacja polegała głównie na przypisaniu cech lokalnej Bogini do katolickiej Maryi, pozostawiając tytuły, jak Królowa Nieba czy Matka Boska. Każde znajdowane miejsce kultu słowiańskiej bogini zamieniano w kościół lub sanktuarium maryjne, a proceder ten był powszechny jeszcze w XVI-XVIII wieku, podczas gdy w XIX wieku mamy jedynie pojedyncze takie incydenty^{CVIII}.

III.3. Сварог. Swaróg

Сварог (fot. 103) у славян был богом Неба, отцом сущего всего¹. Это Бог Света, а также всего, что светится². Он отец некоторых богов – Дажьдбога, Перуна, Бога Огня. Покровительствует кузнечному делу, ремесленникам, охотникам³.

Сварог олицетворяет⁴ небесную сферу, небесный огонь. Имя этого божества происходит от ведического⁵ слова «svargas», что значит «небо», кроме этого⁶, в слове имеется корень⁷ «var», означающий «жар», «горение»⁸.

По легенде Сварог даровал человечеству кузнечные клещи⁹, показал, как выплавлять железо, медь¹⁰. Он установил законы для людей¹¹.

Славяне Сварога считали¹² Богом Неба и матерью Жизни¹³. Кстати, у индоевропейцев¹⁴ «Сва» – это «мать-прародительница»¹⁵.

Благодаря усилению¹⁶ Сварога человек научился владеть огнём¹⁷, обрабатывать металлы¹⁸, создал по подобию небесных – колесницу и клещи¹⁹. Потом Сварог отошёл от дел, передав бразды правления собственным сыновьям²⁰. Юные божества²¹ Ярило, Хорс, Дажьдбог – также солнечные либо огненные²².

Сварог славянами воспринимается ещё как супруг²³ Ляды, бог семейного очага²⁴. Он великий воин и небесный кузнец²⁵. Он куёт в своей небесной кузнице²⁶, поэтому его ассоциируют с огнём²⁷. Он хранитель, хозяин священного огня, его творец^{28CIX}.

- ¹ wszystkich stworzeń
- ² wszystkiego, co się świeci
- ³ jest patronem kowalstwa, rzemieślników i myśliwych
- ⁴ uosabia
- ⁵ wedyjskiego
- ⁶ oprócz tego
- ⁷ rdzeń
- ⁸ „ogień”, „palenie”
- ⁹ podarował ludziom kleszcze kowalskie
- ¹⁰ jak wytapiać żelazo, miedź
- ¹¹ ustalił prawa dla ludzi
- ¹² uważali
- ¹³ Matkę Życia
- ¹⁴ nawiasem mówiąc, u Indoeuropejczyków
- ¹⁵ „pramatka”
- ¹⁶ dzięki staraniom
- ¹⁷ władać ogniem
- ¹⁸ obrabiać metale
- ¹⁹ stworzył na wzór niebiańskich – rydwan i kleszcze
- ²⁰ pozostawił zajęcia, przekazał lejce kierowania własnym synom
- ²¹ młodzi bogowie
- ²² są solarnymi lub ognistymi
- ²³ przez Słowian jest odbierany jako mąż
- ²⁴ ogniska domowego
- ²⁵ jest wielkim wojownikiem i niebiańskim kowalem
- ²⁶ niebiańskiej kuźni
- ²⁷ dlatego jest kojarzony z ogniem
- ²⁸ jest opiekunem, panem świętego ognia, jego twórcą

CZY WIESZ, ŻE...

Swaróg jest bogiem, który znany był przez Słowian zarówno na wschodniej, jak też zachodniej słowiańszczyźnie. Jest on bogiem słońca, ognia, niebios oraz kowalstwa.

Swaróg to niebiański kowal, który wykuł Słońce i umieścił je na nieboskłonie. Jak przyszło na boskiego kowala, użył do wykucia swojego ognistego młota. W innych przekazach Swaróg przy użyciu swojego młota zburzył niebiańską fortecę, w której uwięzione było Słońce. Bardzo często Swaróg postrzegany jest jako patron i opiekun rzemieślników, wierzono, że zesłał on ludziom pierwsze narzędzie, które zapoczątkowały rozwój myśli technicznej. Jest bezpośrednio związany z niebem, kuciem żelaza i ogniem, kojarzony jest również z ustanawianiem prawa. Jego zwierzęcym wcieleniem był płonący ptak Raróg, najczęściej przedstawiany był on jako sokół, ale pojawiają się również porównania do koguta. Wzmianka o Swarogu pochodzi z Latopisu Ipatijewskiego, XV-wiecznej kompilacji kilku znacznie starszych dokumentów z klasztoru Ipatiev w Rosji, pochodzi ona z początku XV wieku (ściśła data nie jest do końca znana), sporządzony został prawdopodobnie w Pskowie. Swoją nazwę zawdzięcza miejscu znalezienia – Nikołaj Karamzin odnalazł wersję w klasztorze św. Hipacego pod Kostromą – dlatego nazywa się go również hipackim. Zawiera tłumaczenie oryginalnego greckiego rękopisu Jana Malalasa z VI wieku.

Słowianie wierzyli, że Swaróg jest twórcą nieba i specjalnie dla niego tworzyli święte gaje, w których czcili go z należytą pieczołowitością. Słowianie południowi czcili go jako boga słońca, światła i ognia. Natomiast ludzie z Scyty, którzy byli pod wpływem słoweńskiej kultury, bali się Boga nieba, którego nazwali Svargus. W tradycji Słowian wschodnich Swaróg jest wymieniany jako bóg kowali (podobnie jak grecki Hefajstos) a jego synowie Daźbóg i Swarozyc – jako bóg.

Zgodnie z niektórymi opowieściami, Swaróg śpi, i we śnie stworzył cały świat. Świat, który został przekazany Perunowi oraz innym bogiem, by go chronili. Swaróg nie może bezpośrednio wpływać nań w sposób materialny i fizyczny, ale może wpływać na wolę innych bogów, a wpływ ma nieograniczony. Jego przebudzenie oznaczać będzie koniec świata.

Bez wątplenia Swaróg jest bóstwem solarnym, bezpośrednio powiązany z ogniem oraz samym słońcem. Należy podkreślić fakt, iż nie tylko w obrzędach ku czci boga Swaroga towarzyszył święty ogień, ale także był on obecny w obrzędach ku czci Perunowi czy też Welesowi. Pioruny dla Peruna, którymi walczył ze swoim antagonistą wykuwane były przez boskiego kowala Swaroga.

Śmiało możemy wysunąć tezę, że Swaróg był jednym z najważniejszych o ile nie najważniejszym bogiem dla Słowian – w zależności od regionu, mógł dzielić on najwyższe miejsce w panteonie z Gromowładnym Perunem^{CX}.

III.4. Перун. Perun

Перун (fot. 104) – бог плодородия, власти, грозы, войны, закона, оружия, покровитель воинов, боевого искусства, урожая, дождя¹.

По воззрениям славян², по весне Перун приходил со своими молниями³, оплодотворяя землю проливными дождями⁴, выводя из туч тёплое солнце⁵. Его творческая сила пробуждала природу к жизни⁶, он как бы снова создавал Мир⁷.

Но при этом Перун является грозным и карающим божеством⁸. Явление его возбуждает трепет, страх⁹.

По преданию¹⁰, Перуну посвящён был дуб, откуда добывался¹¹ живой огонь.

Молнии¹² у Перуна, по некоторым¹³ легендам, были двойного рода: золотые – «живые», пробуждающие плодородие земли¹⁴, лилово-синие – разрушающие, разящие¹⁵. Славяне рисовали его в виде мужчины в годах¹⁶ с серебряной головой, золотыми бородами, усами¹⁷.

По легенде Перун в левой руке держал колчан стрел¹⁸, в правой – лук. Его стрелы, которые он лихо пускал¹⁹, поражали противника, делали пожары²⁰. Палица²¹ Перуна, как символ карающего орудия²² Бога, олицетворяет власть²³. Потом её функции перенесли на скипетр царя, судейский и жреческий жезлы²⁴CXI.

- ¹ плодородия, власти, бурзы, войны, права, брони, patron wojowników, sztuk walki, urodzaju, deszczu
- ² jak uważali Słowianie
- ³ błyskawicami
- ⁴ użył ziemię swoimi ulewnymi deszczami
- ⁵ wyprowadzał zza chmur ciepłe słońce
- ⁶ budziła naturę do życia
- ⁷ jakby znów tworzył Świat
- ⁸ karzącym bóstwem
- ⁹ jego pojawienie się wzbudza niepokój, strach
- ¹⁰ według legend
- ¹¹ skąd wydobywał się
- ¹² błyskawice
- ¹³ według niektórych
- ¹⁴ pobudzające żyzne gleby
- ¹⁵ liliowo-niebieskie – niszczące, rażące
- ¹⁶ w formie starszego mężczyzny
- ¹⁷ srebrną głową,
- połączoną brodą i wąsami
- ¹⁸ w lewej ręce trzymał kołczan strzał
- ¹⁹ dziarsko puszczał
- ²⁰ wywoływały pożary
- ²¹ maczuga
- ²² karzącego narzędzia
- ²³ uosabia władzę
- ²⁴ przeniesiono na berło króla, berło sędziego i kaptana

CZY WIESZ, ŻE...

Perun – bóg burz, piorunów i błyskawic, zajmuje najwyższe miejsce w panteonie bogów słowiańskich. Odnaczający się niespotykaną siłą, wszechpotężny Perun stał się panem niebios i świata. Etymologia słowa Perun jest dość złożona: wywodzi się od pnia *perk*, w językach indoeuropejskich oznaczającego *dąb*; *per* natomiast oznacza „uderzać”, *perun* zaś to „osoba, która uderza” – uderza również piorun.

W mitologii nordyckiej odpowiednikiem Peruna jest Odyn, mimo że z wyglądu bliżej mu do Thora. Muskularny, bardzo dobrze zbudowany, z długą brodą w kolorze miedzi, poruszał się rydwanem ciągniętym przez kozy. Jego główną bronią był ogromny topór lub młot (podania nie są jednoznaczne – w mitologii znajdziemy różne wersje narzędzi walki, którymi się posługiwał). Młot Peruna, podobnie jak młot Thora, raz rzucony zawsze wracał do rąk właściciela.

Perun, gromowładny bóg grzmotów i piorunów, jest również patronem żołnierzy oraz szlachetnie urodzonych wojowników. To on stał na straży praworządności.

Początki mitologii słowiańskiej sięgają przeszło tysiący lat, niestety – w porównaniu do mitologii rzymskiej lub greckiej – nie została spisana aż do VI wieku n.e.

Nie ulega wątpliwości, że dla Słowian Perun był potężnym bogiem, któremu w różny sposób oddawano cześć. Słowianie honorowali go, tworząc na jego podobieństwo statuetki wykonane z dębowego drzewa lub kamienia. Dębowe statuetki pozostały najbardziej widoczną formą, w której „zakuty” był Perun. W rzeczywistości w wielu słowiańskich wioskach rzeźbiono Peruna w najbardziej widocznym dębie, aby chronił mieszkańców wioski i zapewnił im urodzaj^{CXII}.

III.5. Велес. Weles

Велеса (fot. 105) славяне считали¹ Богом мудрости, хранителем права-законов². Он хозяин всей³ Дикой Природы. Его также называли Господином Путей⁴. Он покровительствует всем путешественникам⁵.

Велес также посмертный судья⁶, повелитель⁷ магии, могущий волшебник⁸. Он покровительствовал торговле⁹, был посредником при договорах¹⁰, толкователем законов¹¹. Покровитель ищущих и знающих¹², учитель искусств¹³. Податель богатств, Бог удачи¹⁴.

Велес покровительствовал домашнему скоту¹⁵, богатству, торговцам, скотоводам, земледельцам, охотникам¹⁶, магам. Он был властителем перекрестков¹⁷.

Согласно ведической науке¹⁸, после смерти, человеческие души поднимаются по лунному лучу к воротам¹⁹ Нави. Тут встречает²⁰ души Велес. Добрые души праведников, отражаясь от Луны²¹, по солнечному лучу двинутся к²² Солнцу, которое считается Обителью Всевышнего²³. Плохие души остаются на Луне²⁴ с Велесом, где очищаются или снова на Земле воплощаются в людей либо низших духов²⁵.

Велес считается хранителем безмолвных костей предков²⁶. Последняя октябрьская ночь считалась днём поминовения дедов²⁷ (в Штатах²⁸ – это Хэллоуин). В тот день русичи умерших за год родичей²⁹ и духов природы всегда провожали с музыкой, кострами под снег³⁰.

Имя Велес, как полагает большинство исследователей³¹, идёт от слова «волохатый»³², а это указывает на связи божества с животными³³, которым он покровительствует³⁴.

Этот Бог обладает³⁵ магическими предметами. У него имеются волшебные гусли³⁶, играя на которых, всё вокруг обо всем забывают³⁷. Святылище³⁸ Велеса обустроивают обычно в оврагах, низинах либо рощах³⁹СХІІІ.

¹ Słowianie uważali go za

² strażnik praw

³ Pan całej

⁴ Panem Dróg

⁵ jest patronem wszystkich podróżników

⁶ sędzia

⁷ władca

⁸ potężny czarodziej

⁹ był patronem handlu

¹⁰ podczas umów

¹¹ interpretował prawo

¹² patron poszukujących i wiedzących

¹³ nauczyciel sztuk

¹⁴ dawca bogactwa, Bóg powodzenia

¹⁵ był patronem bydła domowego

¹⁶ handlarzy, hodowców

bydła, oraczy, myśliwych

¹⁷ władca skrzyżowań

¹⁸ zgodnie z medyczną nauką

¹⁹ ludzkie dusze unoszą się

po promieniu księżyca do bram

²⁰ tutaj wita je

²¹ prawych ludzi,

odbijając się w Księżycu

²² po promieniu Księżyca

przemieszczają się ku

²³ które uważa się za

Schronienie Najwyższego

²⁴ złe dusze pozostają na

Księżycu

²⁵ wcielają się w ludzi lub

niższe duchy

²⁶ uważany jest za strażnika

milczących kości przodków

²⁷ ostatnia październikowa

noc była uważana za dzień

wspominania dziadów

²⁸ USA

²⁹ w tym dniu Rusini zmarłych

w ciągu roku rodziców

³⁰ zawsze odprowadzali

z muzyką i ogniskami

pod śnieg

³¹ jak przypuszcza

większość badaczy

³² pochodzi od słowa

„włochaty”

³³ a to wskazuje na związki

boga ze zwierzętami

³⁴ których jest patronem

³⁵ posiada

³⁶ posiada czarodziejskie gęśle

³⁷ wszyscy zapominają

o wszystkim

³⁸ świątynia

³⁹ była zawsze budowana

w wąwozach, na nizinach

lub w zagajnikach

CZY WIESZ, ŻE...

Do Welesa zwykle się dziś podchodzić jak do jednego z naczelnych bóstw słowiańskich, adwersarza samego Peruna. Powszechnie Wołosowi przypisuje się liczne funkcje. Z jednej strony traktuje się go jako surowego pana zaświatów zasiadającego na tronie w korzeniach Drzewa Kosmicznego, mającego moc przemiany w Żmija, posługującego się magią i sprawującego pieczę nad podróżującymi przez Nawie duszami zmarłych, a z drugiej uważa się go za opiekuna rogatego bydła, koni i szeroko rozumianego gospodarskiego dobrobytu. Czasem też łączy się go z przysięgami, poezją, rzemiosłem, a także – widzeniem przyszłości.

W zależności od źródeł bóstwo to zwie się Welesem (**Velesъ*) bądź Wołosem (**Volosъ bogъ*). Ze względu na interpretację jego funkcji nazwy te łączy się z takimi rdzeniami jak **volstъ* 'włosć, mienie należące do wspólnoty', **valas* 'włos, sierść' bądź **wel* / **vel* 'widzieć', 'czarowny wzrok'. Za sprawą nazwy, Welesa łącono z wedyjskim *Waruną* – bogiem nocnego nieba i magii bądź *Velsem* / *Velinase*m – bałtyjskim bogiem zmarłych. To drugie powiązanie jest bardzo prawdopodobne, zwłaszcza biorąc pod uwagę analogiczne podobieństwo Peruna do bałtyjskiego Perkunasa. Na uwagę zasługuje również podobieństwo brzmieniowe tego imienia do skandynawskiej *Walhalli*, miejsca poległych w chwale Wikingów.

Ze wszystkich przypisywanych Welesowi funkcji opieka nad zaświatami jest tą najbardziej prawdopodobną. Warto zwrócić uwagę na to, że litewskie dusze zmarłych bywały nazywane *veles*, podczas gdy u nas były one nazywane *nawiami*, podobnie zresztą do samych zaświatów, które nosiły piękną nazwę *Nawia*. Niektórzy z Welesem łączyli nawet *Nyja*, rzekomego boga słowiańskich zaświatów, o którym w swej kronice pisał Jan Długosz. Nie jest to taka najgorsza hipoteza, zwłaszcza że imię to wykazuje pewne podobieństwo do rekonstruowanego prasłowiańskiego rdzenia *navъ* „trup, nieboszczyk”. Względnie wczesne rozbitcie wspólnoty słowiańskiej na mniejsze grupy tłumaczyłoby taką mnogość określeń w nazewnictwie poszczególnych bóstw.

Źródła poświadczają składania Welesowi ofiary w postaci trzyletniego czarnego byka, a tego typu ofiara w kulturze indoeuropejskiej przypisywana była właśnie bóstwom chtonicznym, panom podziemnego świata. Podania ruskie dokładnie opisują jego siedzibę – bagno znajdujące się w samym sercu Nawii, w korzeniach Drzewa Kosmicznego, pośród którego znajdował się złoty tron. Te same źródła wielokrotnie napominają również o wielkiej wodzie oblewającej z każdej strony jego krainę. Czasem mówiło się o tym, że Weles w swych rękach dzierżył klucze i ognisty miecz. Innym razem wejścia do zaświatów strzegł Żmij, jedno z jego zwierzęcych wcieleń.

W języku czeskim jeszcze w XVI wieku notowane były takie zwroty jak *ký veles* lub *idi k velesu za moře*, które można utożsamiać z polskimi *ki diabeł* oraz *idź do diabła*. Warto też zwrócić uwagę na taką frazę jak *co za smok (zmek) podjudził cię przeciw mnie*. Na tym ostatnim przykładzie widać powiązanie Welesa ze Żmijem, wielkim smokopodobnym gadem, który jest często traktowany jako zoomorficzne wcielenie Welesa. O wierze w zdolność Wołosa do przemiany w Żmija świadczy *Wołoszyn*, pasmo górskie Tatr Wysokich, o którym podania mówią, że wyrosło w miejscu, w które uderzył smok. Niektórzy badacze przypuszczali nawet, że z funkcją tą Wołos został skojarzony wtórnie, za sprawą chrześcijańskiego kultu św. *Błażeja*, który był zwany także *Własem*. Sprawa ta jest jednak trudna do rozstrzygnięcia, gdyż badacze spierają się o to, która postać była wcześniej kojarzona właśnie z tą sferą ludzkiego życia. Bez wątpienia jednak na którymś etapie rozwoju pogańskich wierzeń Welesa zaczęto kojarzyć właśnie z tą sferą ludzkiego życia.

Sprawowanie funkcji strażnika bydła wiązało się również z resztą świata zwierzęcego. Rogaczna wypędzona na wypas musiała być chroniona przed dzikimi zwierzętami, przede wszystkim wilkami. Wierzono w to, że zarówno Weles, jak i jego chrześcijańscy przyjaciele po fachu mieli moc uspokajania dzikiej zwierzyny. Święci robili to za pomocą klucza, zaś pogański bóg za sprawą sprawowania pieczy nad zwierzęcą stroną natury, który stała w opozycji do natury ludzkiej będącej domeną Peruna. Właśnie z tego powodu Weles często jest dziś przedstawiany nie tylko w otoczeniu bydła, ale też w towarzystwie zwierzyny leśnej.

U Słowian wschodnich istniał zwyczaj uroczystego zżęcia ostatniego snopa zboża, który był następnie przechowywany do następnego wysiewu. Snop ten czasem nazywano *brodą Wołosa* lub *Mikuły* (Mikołaja), choć znane są również podania wiążące ten rytuał z *polewikiem*, opiekuńczym demonem zboża. Za sprawą istnienia w kulturze ludowej licznych zaklęć związanych z chrześcijańskimi i pogańskimi opiekunami bydła badacze wysnuli tezę o sprawowaniu przez Welesa również opieki nad sferą magii i klątw.

Hipoteza łącząca Wołosa z włosem, sierścią ma swe źródła we wspomnianym już skojarzeniu tego boga ze zwierzęcą naturą, która przejawiała się u niego m.in. zdolnością przemiany w dzikie zwierzęta. Jednym z takich zoomorficznych wcieleń był słynny Turoń (od tura), za którego wciąż jeszcze gdzieś przebijają się członkowie grup kolędniczych. Ludowy zwyczaj cucenia turonia miał związek z symbolicznym zwiastowaniem nowego roku wegetacyjnego, co jest też zresztą kolejnym dowodem na związek Welesa z orką i wegetacją. Wiele wyobrażeń Wołosa ukazywało go właśnie pod bydlęcą postacią bądź co najmniej odzianego w skórę wołu. Temu chtonicznemu bóstwu przypisywano też umiejętność przemiany w zwierzęta dzikie: wilki oraz niedźwiedzie.

O związkach Wołosa z magią i widzeniem przyszłości świadczą również *wolchowie*, magowie i wróżbici, którzy byli też zwani *welesowymi czarownikami*. Z tego samego rdzenia wywodzi się zresztą rosyjski przymiotnik *czarodziejski* – *vołšebnyj*. Wolchowie odpowiadali za przyjmowania ofiar całopalnych, po których zajmowali się wrózeniem przyszłości. Czasem też śpiewali do wtóru gęśli. Powszechnie wierzono w to, że Weles miał moc zsyłania natchnienia na pieśniarzy. Z tego też powodu w *Słowie o wyprawie Igora* wieszcz Bojan zostaje określony mianem *welesowego wnuka*.

Weles jest traktowany również jako bóg przysięg i prawa. Źródła wspominają o tym, że przysięgała na niego cała Ruś z wyjątkiem wojowników, którzy swe prośby zanosili do Peruna. W ludzkiej świadomości utrzymywały się wierzenia w to, że osoba niedochowująca przysięgi zostanie ukarana przez Welesa dotkliwymi objawami chorobowymi: czerwiami, brodawkami, skrofulami, żółtaczką oraz innymi przykrymi dolegliwościami^{CXIV}.

III.6. Семáргл. Simargl

Семáргл (fot. 106) – бог смёрти. Дрэвние славяне¹ его называли огнённым вóлком с соколиными крьльями². Русичи³ рисовали Семáргла как крьлатого вóлка⁴ ли́бо вóлка с соколиной головой и крьльями⁵, иногда и лапы были у него соколиные⁶.

Семáргл – Бог огнённых жертвоприношений⁷, кузнéчного дела⁸, тепла, Огня, покровительствует жéртвенникам⁹. Это божество-посредник мéжду мiром Богóв и земным мiром¹⁰. Огнебóг¹¹ Семáргл был спúтником божéств плодородия¹², сóлнца. По смéжному¹³ мифологическому варианту, Семáргл ещё и крьлатый пёс¹⁴, бог коней, охранитель посéвов¹⁵.

Культ их пришёл на Русь от востóчных¹⁶ кочéвников, именно пóтому оба эти божества¹⁷ почитали лишь на юге Руси¹⁸, который граничил со стéпью^{19CXV}.

- ¹ starożytni Słowianie
- ² ognistym wilkiem z sokolimi skrzydłami
- ³ Rusini
- ⁴ jako skrzydlatego wilka
- ⁵ albo wilka z sokolą głową i skrzydłami
- ⁶ czasami miał sokole łapy
- ⁷ składania ofiar ognistych
- ⁸ kowalstwa
- ⁹ jest patronem ołtarzy
- ¹⁰ pomiędzy światem Bogów i ziemskim światem
- ¹¹ ognisty bóg
- ¹² jest towarzyszem bóstw urodzaju
- ¹³ zgodnie ze zbliżonym
- ¹⁴ jest skrzydlatym psem
- ¹⁵ opiekunem zasiewów
- ¹⁶ od wschodnich
- ¹⁷ właśnie dlatego oba te bóstwa
- ¹⁸ czczono tylko na południu Rusi
- ¹⁹ które graniczyło ze stepem

CZY WIESZ, ŻE...

Simargl – zagadkowe bóstwo wschodniosłowiańskie o charakterze vegetacyjnym. Opiekun roślin. Do rosyjskiego folkloru przedostał się jako demon Paskudź. Wyobrażano go sobie jako ptaka z psią głową lub skrzydlatego psa. Bóstwo to ma zapewne związek z mitologią irańską, gdzie występował Senmurw bądź Simurg o podobnym wyglądzie. Ta zapożyczona nazwa bóstwa sprawiła Słowianom wiele problemów. Był jeden prosty powód – konstrukcja „Siemargl” wydawała się w językach słowiańskich niemożliwa. Z tego powodu bóstwo to rozbiło się na Siema i Rgła. Te nazwy brzmiały już bardziej słowiańsko: Siem – sjem (rodzina): Z powodu tak rozumianej etymologii Siem zaczął pełnić funkcję demona opiekuńczego domu, podobnie do ubożęcia i domowika. Rgieł – reż (żyto): Analogia prosta – Rgieł jest demonem opiekuńczym zboża, łąnow i pola.

Podania ludowe głoszą, że ludzie podczas Szczodrych Godów rozsypywali siano pod miskami z jedzeniem, gdyż chcieli zyskać przychylność Siema i Rgieła. Mówiono też, że słomki pod obrusem są po to, by wróżyć. Na podstawie długości wyciągniętych słomek było można wnioskować o pomyślności w nadchodzącym roku^{CXVI}.

CZY WIESZ, ŻE...

Nazwa *Simargl* wykazuje dużą zbieżność z wierzeniami staroirzańskimi, w których istniał skrzydlaty psiogłowy potwór o nazwie *Senmurw* lub *Simurg*. Stwór ten był opiekunem roślinności i całego cyklu vegetacyjnego. Kamilla Trever nazwę tej istoty wiązała z jej postacią będącą połączeniem psa z ptakiem. Imię *Simorg* wykazuje również pewne podobieństwo do staroirzańskich wyrazów nazywających drzewo, przyrodę i ptaka. Jest to nieprzypadkowe, gdyż w folklorze kurdyjskim i armeńskim postać ta pojawia się w kontekście kosmogonicznym – na drzewie życia lub górze pierwotnej, w walce ze złowrogim wężem. Skrzydlaty pies jest też popularnym motywem zdobniczym, obecnym już w kurhanach scytyjskich z V w. p.n.e., a także w sztuce sassanidzkiej, bizantyjskiej, ormiańskiej oraz staroruskiej. Całkiem prawdopodobne jest zatem to, że Simargl jest wschodniosłowiańską kontynuacją wierzeń z Bliskiego Wschodu.

Postać półpsa-półptaka często pojawiała się na Rusi w rzemiośle artystycznym z XII i XIII wieku. Pierwszy raz wizerunek Simargła pojawia się na ceramice z Gniezdowa datowej na IX-X wieku. Sam Sennmurv nie należał raczej do najstarszej warstwy wierzeń irańskich, gdyż pojawia się wyłącznie w młodszych partiach Awesty – świętej księgi wyznawców mazdaizmu i zaratusztrianizmu. Słowianie wschodni Simorga przejęli zapewne w pierwszych stuleciach naszej ery za sprawą kontaktów z Sarmatami, chociaż niewykluczone, że import tych wierzeń nastąpił nieco później wraz z wymianą wyrobów artystycznych^{CXVII}.

III.7. Стрибѣгъ. Strzybóg

Стрибѣгъ (fot. 107) – это славянский бог вѣтра, хозяин воздушных течений¹.

К Стрибѣгу, не называя его имя, славяне обращались в более позднее время² для совершения заговоров на тучки либо засуху³.

По-разному⁴ трактуется имя Стрибѣга: «Стрый» – «старший», «старый бог» либо⁵ «стрига» – плагол⁶, который значит «длительность», «протяжённость»⁷. «Стриж», «быстрый», «стремительный», «шустрый», «струя»⁸ – эти понятия значат «поток», «растекание», «скорость»⁹.

Стрибѣгъ в апреле¹⁰ прилетает с востока¹¹ тёплым и молодым дневным дуновением¹², а ночью дышать будет холодной сыростью¹³. Стрибѣгъ летом может задуть с юга¹⁴, обжигая дневным жаром¹⁵, а ночью станет ласкать¹⁶ теплом. Осенью, как весной, налетит, днём грея¹⁷, а ночью станет изрядно холодить¹⁸. По весне и осени Стрибѣгъ гонит тучки¹⁹, открывая светлое, тёплое солнышко²⁰. Стрибѣгъ летом несёт в засуху дождик²¹, дабы урожай не погиб²², а зимой вращает мельничные крылья²³, перемалывая в муку зерна²⁴, из которой впоследствии хлеб замесят²⁵.

Согласно²⁶ одной версии, этот бог был верховным царём ветров²⁷. В «Слове о полку Игореве»²⁸ ветры именовались²⁹ «Стрибѣжыми внуками»^{CXVIII}.

- ¹ pan prądów powietrznych
- ² w późniejszych czasach zwracali się
- ³ w celu dokonania zaklęć na chmury lub na suszę
- ⁴ różnie
- ⁵ lub
- ⁶ czasownik
- ⁷ „czas trwania”, „długość”
- ⁸ „bystry”, „szybki”, „gwałtowny”, „ruchliwy”, „strumień”
- ⁹ „strumień”, „rozpływanie”, „prędkość”
- ¹⁰ w kwietniu
- ¹¹ ze wschodu
- ¹² dziennym podmuchem
- ¹³ w nocy oddycha chłodną wilgocią
- ¹⁴ powiać z południa
- ¹⁵ opalając dziennym upałem
- ¹⁶ będzie pieścić
- ¹⁷ w dzień grzejąc
- ¹⁸ w nocy będzie znacznie chłodzić
- ¹⁹ przegania chmurki
- ²⁰ odkrywając jasne, ciepłe słoneczko
- ²¹ przynosi podczas suszy deszczyk
- ²² żeby plony nie zginęły
- ²³ obraca skrzydła wiatraków
- ²⁴ mieląc na mąkę zboże
- ²⁵ z której potem wyrabia się chleb
- ²⁶ zgodnie
- ²⁷ był naczelnym bogiem wiatrów
- ²⁸ „Słowie o wyprawie Igora”
- ²⁹ nazywano

CZY WIESZ, ŻE...

Strzybóg był słowiańskim bóstwem odpowiedzialnym za wiatry. Bóg ten pojawiał się w wierzeniach Słowian wschodnich, gdzie powszechnie kojarzony był z wiatrem. W *Powieści minionych lat* Strzybóg został wyróżniony jako jedno z bóstw, którym wznoszono posągi w Kijowie. Zaś w *Słowie o wyprawie Igora* wiatry wiejące od morza są określone mianem „wnuków strzybogowych”, co dostatecznie dowodzi temu, z czym przede wszystkim było kojarzone to bóstwo.

Językoznawcy długo starali się ustalić etymologię nazwy Strzybóg. Drugi człon nazwy tego bóstwa jest oczywisty, jednak problematyczny wydaje się człon *stry-* / *stri-*, którego znaczenie wyprowadzono od języków rozmaitych ludów. Najczęściej łączono go z prasłowiańskimi rdzeniami **ser-*, **ster-*, które oznaczały „ciec”, „biec”, „przemieszczać się”, co uzasadniałoby skojarzenie Strzyboga z wiatrem. Brückner zwracał również uwagę na to, że pomyślny wiatr bywał określany właśnie jako *stryj*. Często też Strzybóg był łączony z rozdawaniem bogactw. W tym zakresie kompetencje Strzyboga nakładałyby się zatem częściowo z Dadźbogiem. Różniłoby ich jednak to, że Dadźbóg jest bogiem bogactwa, podczas gdy Strzybóg rozdawał część odpowiednią do rozdania. A. Gieysztor widzi podobieństwa Strzyboga do irańskiego boga *Vayu* sprawującego dokładnie te same funkcje.

Jeśliby szukać dla Striboga kontekstu wierzeniowego, to najłatwiej łączyć go z powszechnym wśród Indoeuropejczyków antropomorfizowaniem zjawisk atmosferycznych. Wśród tych ludów wiatry szkodliwe bądź pożyteczne zawsze wciągane były w religijny kontekst. Serbski wiatr południowy ma nazwę *coravac*, co znaczy tyle co „Jednooki”, zaś bułgarski wiatr *tbmicarin* niesie ciemność i oślepie. Groźne wichry powietrzne budziły ludzki lęk, zwłaszcza że w wietrze przejawiać mogła się dusza istoty potępionej (otrutych, topielców lub wisielców). Gdzieś wierzono w to, że dusze te toczą ze sobą niekończącą się wojnę, której skutkiem ubocznym są głośne podmuchy wiatrów. Słowiańskim odpowiednikiem takiej wiary są słynni planetnicy, których można traktować jako demonicznych pomocników Strzyboga.

Śladem kultu Strzyboga mogą być nazwy miejscowe, takie jak *Stribož* i *Stribože* (jezioro na Rusi), a w Polsce wieś *Strzyboga* pod Skierniewicami bądź też wzmiankowany w XIII wieku strumień *Striboc* pod Tczewem^{CXIX}.

III.8. Даждьбог. Dazhbog

Даждьбог (fot. 108) славяне считали¹ богом осени, урожая². Даждьбог значит «дающий бог»³, поэтому от него постоянно ожидали исполнения желания⁴, крепчайшего здоровья⁵, иных благ⁶. Его символами были золото, серебро – пылающие, светлые металлы⁷. «Даждьбог», «дождь», «дать»⁸ – однокоренные слова⁹, которые имеют значение «раздавать, делиться».

У языческих славян¹⁰ Даждьбог был богом Солнца. Он носил имя не от слова, как многие полагают¹¹, «дождь», а оно значит «дающий Бог». Славяне считали¹², что Даждьбог по небу передвигался на чудесной колеснице¹³, в которую запряжены¹⁴ были четверо белых огнегривых, с золотыми крыльями коней¹⁵. Солнечный свет происходил от огненного щита¹⁶, который с собой возит Даждьбог. Дважды в сутки¹⁷ он на ладье пересекал Океан-море¹⁸, а ладью ту тянули лебеди, утки¹⁹. Его солнечно-золотые локоны²⁰ развиваются по ветру²¹.

Он является отцом Орея²², который считается прародителем белых людей²³.

Он покровительствует свадьбам, природе, свету²⁴. Несколько²⁵ веков Даждьбог был одним из почитаемых богов русичей.

В руках Даждьбога изображали ритуальные жезлы с изображенными папоротниковыми листьями²⁶.

Даждьбог считался божеством солнечного света²⁷, но далеко не самого Солнца^{СХХ}.

¹ Słowianie uważali za
² plonów

³ „dający bóg”

⁴ dlatego od niego ciągle
oczekiwano spełnienia
życzeń

⁵ dobrego zdrowia

⁶ innych dóbr

⁷ błyszczące, jasne metale

⁸ „deszcz”, „dać”

⁹ z tym samym rdzeniem

¹⁰ pogańskich Słowian

¹¹ jak wielu przypuszcza

¹² uważali

¹³ przemieszczał się

w cudownym rydwanie

¹⁴ zaprzężone były

¹⁵ cztery konie białe

ognistogrzywe, ze złotymi
skrzydłami

¹⁶ światło słońca rozchodziło
się od ognistej tarczy

¹⁷ dwa razy na dobę

¹⁸ łodzią przecinał Ocean-morze

¹⁹ łódź ciągnęły łabędzie, kaczki

²⁰ loki

²¹ rozwiewają się na wietrze

²² Boreasa

²³ uważanego za praojca

białych ludzi

²⁴ jest patronem wesel,

natury, światła

²⁵ kilka

²⁶ przedstawiano rytualne

berło z motywem liści paproci

²⁷ był uważany za boga

światła słonecznego

CZY WIESZ, ŻE...

Daźbog, Dadźbóg Daćbóg, Dabóg (mit. słowiańska) – drugorzędne bóstwo dostatku i bogactwa o cechach solarnych, od którego mieli pochodzić władcy Rusi Kijowskiej, należące do panteonu Włodzimierza.

Wzmiankowane zostało w staroruskich zabytkach piśmienniczych m.in w glosach do słowiańskiego przekładu kroniki Jana Malali z X lub XI wieku n.e, gdzie przyrównywany jest do helleńskiego Heliosa i pojawia się jako syn Swaroga (przyrównywanego do Hejfajstosa).

Badania folklorystyczne i etnograficzne dowodzą istnienia podobnej postaci Daboga na słowiańszczyźnie południowej. Nie jest zbyt dobrze poświadczony na słowiańszczyźnie zachodniej, co może wykluczać proponowaną przez niektórych miłośników slawistyki naczelną funkcję. Przejawami jego kultu zapewne był zachodniolechicki Swarozyc i – jak proponuje Roman Jakobson – Podaga. Od niego może pochodzić staropolskie imię „Dadzbog”.

Źródła, gdzie poświadczono takie bóstwo jak Dadźboga to jedynie zabytki staroruskiego piśmiennictwa. Najczęściej wskazuje się na trzy kroniki. Najlepiej znaną jest *Powieść minionych lat* uważana w świetle nauki za najstarszą ruską kronikę. W rozdziale opowiadającym o życiu Włodzimierza Wielkiego przed chrztem jest wymieniony, jako trzeci bóg, któremu oddawał cześć nie tylko potomek legendarnego Ruryka, a także wszyscy mieszkańcy Rusi Kijowskiej. W dziale „Chrzest Rusi” opowiedziano, że po chrzcie w obrządku prawosławnym, władca nakazał zniszczyć wszystkie bałwany [szczególnie Peruna] na różne sposoby (w tym posąg Dadźboga).

Innym ważnym źródłem odnoszącym się do tego boga jest latopis Ipatijewski, gdzie przyrównuje się go do helleńskiego boga słońca Heliosa oraz *Słowo o wyprawie Igora*, gdzie pogańscy książęta ziem Ruskich nazywają siebie *wnukami Dadźboga*.

Prasłowiańska forma *Dad'bog* zdaje się być najstarszym i najpoprawniejszym wariantem nazwy *Dadźboga*, pochodzi ona od dwóch członów: prasłowiańskiego *-*dati* („dawać, wręczać [coś]”) i *-*bog* („bogactwo, szczęście, dostatek”). Stąd jest on bogiem „Dającym bogactwo”, związanym tym sposobem nie tylko z kultem solarnym, ale też płodności i funkcjami opiekuńczymi, patronujący bogactwu. Jakobson zwraca również uwagę na wzmiankowaną przez Helmoda Podagę – wywodząc jej nazwę od „Podawać”, będące bliskoznaczne do „Dawać” w przypadku Dadźboga. Dostrzeżono w ten sposób podobieństwo obydwóch bóstw, przeszkodą natomiast w utożsamieniu ich ze sobą jest żeński aspekt Podagi, w odróżnieniu od Dadźboga, który przedstawiany jest, jako mężczyzna. Jednak – co często się pomija – w folklorze Słowian Południowych istnieje postać Daby, będącej żeńską odpowiedniczką Daboga (być może jego żoną lub późniejszym wcieleniem). Często pomija się także fakt jego związku z władzą. Pod tym względem widać analogie do egipskiego Horusa, boga faraonów mającemu (podobnie, jak Dadźbóg) związek z niebem. W przekazach ludowych z Serbii, Dabóg jest „panem ziemi, Szatanem” (widać oczywistą próbę pogarszania wizerunku dawnych wierzeń przez chrześcijaństwo) lub rzadziej, „wilczym pasterzem” albo opiekuńczym duchem bydła patronującemu kopalnią. Funkcja boga bogactw u Dadźboga jest dzielona także przez boga zaświatów – Welesa^{CXXI}.

III.9. Хорс. Chors

Хорс (fot. 109) был у славян богом Солнца. «Хорс», «крѣст», «хворост», «искра», «колесó», «хоровóд», «крúт», «крóвь»¹ – эти все слова между собой родственны² и значат понятия, которые связаны с огнём, красным цветом, кругом³.

Хорс является мужским божеством⁴, он воплощает стремление взрослых мужей, мальчиков к духовному росту⁵, знанию, самосовершенствованию, преодолению трудностей, нахождению грамотных решений⁶.

Имя бога Хорса идёт от корня⁷ «хор», который значит «крúт»⁸, это отражает также его связь со светилом⁹.

Он бог зимнего солнца, озимых, зерна, холодов, покровитель животных, в особенности коней¹⁰. Также «хорс» имеет индоиранские корни¹¹, что значат «сияющее солнце»¹². В себе Хорс воплощает движущее по небосклону светило¹³.

Имя Хорса отождествляют с понятием хоровода, круга¹⁴. Его символом было колесó¹⁵. А с его культом связывается¹⁶ ритуальный танец весны – хоровод, который подразумевает движения по окружности¹⁷, также обычай на Масленицу готовить блины¹⁸, по форме очень напоминающие диск солнца¹⁹, катать подожжённые колёса²⁰, тоже символизирующие светило.

Хорс – это бог жёлтого, солнечного, света²¹СХХII.

¹ „krzyż”, „chrust”, „iskra”, „koło”, „krąg”, „krew”
² są bliskoznaczne
³ związane z ogniem, kolorem czerwonym, kręgiem
⁴ męskim bóstwem
⁵ uosabia dążenie dorosłych mężczyzn, chłopców do rozwoju duchowego
⁶ wiedzy, samodoskonalenia, pokonywania trudności, znajdowania mądrych rozwiązań
⁷ pochodzi od rdzenia
⁸ „krąg”
⁹ co również odzwierciedla jego związek ze światłem
¹⁰ zimowego słońca, ozimych roślin, zboża, chłódów, patron zwierząt, zwłaszcza koni
¹¹ indoiranski rdzeń
¹² „świeące słońce”
¹³ uosabia poruszające się po niebie światło
¹⁴ utożsamia się z pojęciem korowodu, kręgu
¹⁵ koło
¹⁶ jest związany
¹⁷ który rozumiany jest jako ruchy w kółko
¹⁸ na Maslenicę piec naleśniki
¹⁹ przypominające tarczę słońca
²⁰ toczyć płonące koła
²¹ żółtego, słonecznego, światła

CZY WIESZ, ŻE...

Chors – słowiańskie bóstwo solarne, bądź lunarne, o niepewnej autentyczności. Znane także pod imionami **Choros**, **Chrs**.

Wzmianka o Chorsie pojawia się w *Powieści minionych lat*, gdzie występuje on w szeregu z innymi bóstwami, takimi jak Perun i Dadźbog. Również w *Słowie o wyprawie Igora* pojawia się krótka wzmianka o tym bóstwie, gdzie autor przedstawia historię wyprawy połockiego księcia Wsiesława, który „wielkiemu Chorsowi drogę przebiegał”. Chors jest też wspominany w niektórych tekstach kościelnych (*Słowo i objawienie św. Apostołów* czy *Biesiada trzech świętych*).

Etymologii imienia Chors badacze doszukują się w starożytnych językach bliskiego wschodu (tereny Iranu): sanskryckie „hara” oznaczające ogień, awestyjskie xvar (aureola) czy nowoperskie „xurset” tłumaczone jako „błyszczące słońce” oraz khor (khoršid, khuršet, khores) – po prostu Słońce. Aleksander Bruckners upatruje jednak pochodzenie imienia Chorsa w języku prasłowiańskim, wywodząc je od słowa „wycharsły”, oznaczającego „wynędzniały”, co może mieć związek z regularnym ubywaniem księżycy bądź z jego nikłym blaskiem w stosunku do światła słonecznego. Warto zwrócić uwagę na fakt, że w językach słowiańskich, w odróżnieniu do Europy Zachodniej, Księżyc jest rodzaju męskiego (Słońce nijakiego), tak samo jak w irańskim kręgu kulturowym, dlatego też teoria dotycząca bliskowschodniego rodowodu Chorsa wydaje się bardziej prawdopodobna.

Pomimo „słonecznego” pochodzenia nazwy, Chors uznawany jest za bóstwo lunarne. Te dwie sfery nie są zresztą aż tak od siebie odległe. Istnieje teoria, wedle której nazwa „księżyc” oznacza syna księdza (księcia), którym w tym wypadku jest Słońce. Często łączy się też Chorsa z Dadźbogiem będącym synem Swaroga, co mogłoby potwierdzać powyższą teorię. Z powodu swojej „nocnej” domeny może również być w jakiś sposób spokrewniony z Welesem, bogiem świata podziemnego.

Jako bóstwu lunarnemu, przypisuje się Chorsowi władztwo nad demonami wodnymi i nocnymi, jak zmora czy rusalka. Ponadto ludowe mądrości twierdzą, że cykliczne „ubywanie” księżycy spowodowane jest zjadaniem go przez wilki, co może łączyć Chorsa z wilkołactwem. Ów związek dodatkowo potęguje fakt, że czasami był on wyobrażany jako połączenie wilka i człowieka. W innej wersji przedstawiany jest jako wychudzony człowiek, a być może posiadał on obie te formy, które mógł dowolnie przybierać^{CXXIII}.

III.10. Ярыло. Jaryło

Славяне почитали¹ Ярыло (fot. 110), как бога зачатия². Это божество пробуждающей природы, вешнего света³. Он ознаменовывал торжество плодотворящей любви⁴.

Деревенские жители даже⁵ в XIX (девятнадцатом) веке рисовали Ярыло красивым, молодым женихом⁶, который принимал участие в различных весенних праздниках⁷ и подыскивал себе красавицу-невесту⁸. Он давал отменный урожай, сильное потомство, изгонял холода, зиму⁹.

Имя Ярыло идёт от слова¹⁰ «ярый» – «мощный», «сильный»¹¹. В западных землях недаром было у него иное имя¹² – Яровит. Корень «яр», между тем, имеется в таких женских сочетаниях¹⁴, как «яровая пшеница», «яровая корова», «яром», «яровые хлеба»¹⁵. И в женском роде¹⁶ – «доярка», «яро́сть», «яра»¹⁷.

Ярыло – солнце в виде прекрасного, полного сил жениха¹⁸ на коне мчится¹⁹ к своей Ладе. Создать семью спешит, народить детишек – урожай, детёнышей птиц, зверей²⁰.

Этот славянский бог олицетворяет неистовую любовь²¹. «Яросный» – означает «неукротимый»²², а «яровать» – «неистовствовать»²³, Ярун – это глухарь в период тока²⁴, который не слышит, не видит никого, помимо подружки и ревнивого соперника²⁵, которого нужно прогнать²⁶.

Его спокойно можно именовать²⁷ славянским богом любви²⁸. Он изображался юным мужчиной²⁹: влюблённым, пылким женихом³⁰, одетым в белые наряды, непременно босым и разъезжающим на белоснежном коне³¹.

Ярыла относится к ежегодно воскресающим и умирающим богам плодородия³². Это и означало в его руке чучело головы³³. Это бог весны.

Это бог страсти, весеннего солнца, любви, плодородия, деторождения, пивоварения, скота, ярости, зверей³⁴. Её почитали звероловы, охотники³⁵.

¹ czcili
² poczęcia
³ budzącej się natury, wiosennego światła
⁴ upamiętniał uroczystość owocnej miłości
⁵ mieszkańcy wsi nawet
⁶ jako przystojnego, młodego narzeczonego
⁷ brał udział w różnych świętach wiosennych
⁸ szukał sobie pięknej narzeczonej
⁹ przynosił obfite plony, silne potomstwo, przeganiał zimno, zimą
¹⁰ pochodzi od słowa
¹¹ „potężny”, „silny”
¹² na zachodzie nie bez powodu nosił inne imię
¹³ rdzeń
¹⁴ jest w takich żeńskich połączeniach słów
¹⁵ „pszenica jara”, „jara krowa”, „jarzmo”, „zboża jare”
¹⁶ rodzaju żeńskim
¹⁷ „dojarka”, „furia”, „jara”
¹⁸ w postaci przystojnego, pełnego sił narzeczonego
¹⁹ na koniu mknie
²⁰ spieszy się stworzyć rodzinę, narodzić dzieci – plony, pisklęta, młode zwierzęta
²¹ ucieleśniam szaleńczą miłość
²² „niepohamowany”
²³ „nie pohamowywać się”
²⁴ głuszcąc podczas godów
²⁵ oprócz koleżanki i zazdrośnego rywala
²⁶ należy przegonić
²⁷ nazwać
²⁸ miłości
²⁹ jest przedstawiany jako młody mężczyzna
³⁰ zakochany, namiętny narzeczonego
³¹ odziany w białe szaty, niewątpliwie bosi i jeżdżący na białosnieżnym rumaku
³² należy do co roku zmartwychwstających i umierających bogów płodności
³³ w jego ręce kukłę głowy
³⁴ namiętności, wiosennego słońca, miłości, płodności, prokreacji, piewarstwa, bydła, wściekłości, zwierząt
³⁵ czcili go łowcy zwierząt, myśliwi

CZY WIESZ, ŻE...

Powoli i nieubłaganie zbliża się czas żegnania zimy i witania wytęsknionej wiosny. U Słowian przejście to od wieków wiązano z dwoma bóstwami: Marzanną i Jaryłą. Co ciekawe, obu tym postaciom w mitologii słowiańskiej przypisuje się romans, który wiąże się z pradawnym mitem płodności. Zarówno Marzanna, jak i Jaryło to bóstwa mocno niejednoznaczne, kojarzone z pozornie sobie sprzecznymi symbolami. Dziś przyszła pora, by przyjrzeć się bliżej Jaryle, którego Słowianie zwykli nazywać także Jarowitem bądź Jarunem.

Jaryło to słowiański bóg wojny i młodości, którego można także łączyć z kultami wegetacyjnymi i solarnymi. Jego imię bez wątpienia wiąże się z prasłowiańskim rdzeniem *jar-*, który w językach słowiańskich wiąże się z krzepkością i surowością, siłą płynącą z młodego wieku. Młodość nierozdzielnie kojarzy się z wiosną – porą roku, podczas której do życia budzą się siły witalne. Z tego też powodu starsłowiańską nazwą wiosny jest właśnie *jar*. Ten stary słowiański rdzeń przetrwał również w przymiotniku *jary*, który w polszczyźnie ma dwa znaczenia: 1. 'siany na wiosnę, wiosenny' (np. *zboże jare*), 2. 'krzepki, dziarski' (powiedzenie: *stary ale jary*). Jego nieco zmodyfikowaną formę można również dostrzec w przymiotniku *jurny* 'pełen seksualnej żywotności'. Ze znaczeń tych dawnych słów można wyodrębnić cztery najważniejsze skojarzenia ze słowiańskim Jaryłą: wiosnę, młodość, siłę i płodność.

Badacze mitologii słowiańskiej zgodnie dziś przyjmują, że na obszarze całej Słowiańszczyzny funkcjonował kult Jarego Boga, choć pomiędzy poszczególnymi regionami można dostrzec pewne różnice. Wśród Słowian wschodnich można odnaleźć wzmianki o wiosennym bogu, którego imię brzmi *Jaryło* (źródła białoruskie) lub *Jaryła* (źródła wielkoruskie). Obok tych nazw jednokrotnie w *Latopisie Ławrientiewskiego* pojawia się także nazwa *Jarun*, która przypisana zostaje jednemu z idoli ruskich. Źródła południowosłowiańskie również wspominają o dawnym kulcie Jaryły. Należy jednak nadmienić, że w wypadku kultu Jaryły mowa jest wyłącznie o źródłach etnograficznych z XVIII i XIX wieku. Mamy tu zatem do czynienia wyłącznie z postacią bóstwa już przetworzonego przez ludową kulturę późniejszych wieków.

W źródłach tych Jaryło jawi się jako poniższe bóstwo związane z płodnością i zwiastowaniem wiosny. Przedstawia się go zazwyczaj jako bosego młodzieńca z bujną czupryną, ubranego w białą szatę i mknącego na białym koniu. Jego atrybutami są wianek, kłosa żyta i głowa starszej osoby. Wianek i żyto są tutaj oczywistymi symbolami rolnictwa i odnawiającego się wiosną cyklu wegetacyjnego, głowa starszej osoby zaś może symbolizować śmierć starego Jaryły i nadejście nowego roku. Źródła folklorystyczne wspominają bowiem o ustąpieniu starego Jaryły, który przegrywa z młodym w uczciwej walce. Stary Jaryło symbolizuje tutaj koniec okresu wegetacyjnego roślin. Z tego powodu latem po nastaniu czasu zbiorów wyprawiano staremu Jaryle symboliczny pogrzeb.

Przejazd młodego Jaryły z białoruskiego folkloru przypomina triumfalną jazdę wielkiego zwycięzcy. Wierzono w to, że wraz z jego pojawieniem się ziemia zaczyna budzić się do życia. Dotyk Jaryły rozbudzał okoliczną przyrodę, czego ludową pozostałością może być zwyczaj chodzenia po polu z konikiem. Cechy pogańskiego Jaryły przejął św. Jerzy, którego dzień przypada na 23 kwietnia. Biorąc pod uwagę różnicę pomiędzy kalendarzem juliańskim a gregoriańskim, trudno nie dostrzec związków tego święta z przypadającym na 15 kwietnia świętem Jarowita. Znany ze źródeł hagiograficznych św. Jerzy to opiekun zajęć militarnych, a także słynny pogromca smoka. Niektórzy życiorys świętego traktują jako jeden z licznych dowodów przemawiających za tym, że Jaryło jest młodzieńczym wcieleniem samego Peruna, któremu wszakże również przypisuje się funkcje militarne i wegetacyjne. Mitologiczny Perun jest bowiem pogromcą Żmija, domniemanego zoomorficznego wcielenia Welesa. Czyżby zatem życiorys św. Jerzego był zgrabną syntezą wierzeń o młodzieńczym i jarym Perunie?

Pochodzący z 1846 roku białoruski zapis o święcie witania wiosny wspomina o zwyczaju tworzenia barwnego dziewczęcego korowodu, z którego jedna z dziewcząt była przebierana za samego Jaryłę. Dziewczęcy korowód poprzedzał wykonanie rytualnego pierwszego siewu, po którym następowała uroczysta i wystawna usta, nierzadko połączona z elementami orgiastycznymi. Co ciekawe, witanie Jaryły łączy się także z żegnaniem Marzanny, która wraz z nastaniem wiosny zostaje odesłana w zaświaty, gdzie spędza czas do kolejnej zimy. Źródła folklorystyczne dobrze zdają się potwierdzać związek

tych dwóch bóstw, ich wzajemną miłość. W prawdzie nie odnajdziemy w nich bezpośrednich wzmianek o Jaryle i Marzannie, jednak pseudonimy Zielony Jerzy i Mara bądź Jasiek i Marysieńka zdają się tutaj aż nadto czytelne. Intrygujące jest również to, że Marzanna i Jaryło w pewnym stopniu podobni są do rzymskiego Marsa, który także był opiekunem wojny i zajęć rolniczych. Zdumiewające jest to, jak w tym indoeuropejskim tyglu poszczególne motywy przeplatają się ze sobą.

Wracając jednak do postaci samego Jaryły, warto dokładniej przyjrzeć się połabskiemu Jarowitowi, o którym wiemy nieco za sprawą średniowiecznych kronik. Zachodniosłowiański Jarowit to przede wszystkim bóg wojny czczony dawniej w Wołogoszczy i Hobolinie. Jego imię można tutaj tłumaczyć jako *młody pan* lub *młody zwycięzca*. Kroniki wspominają o niszczeniu przez biskupa Ottona świątyni w Wołogoszczy. Z wydarzeniem tym wiązało się pewne magiczne wydarzenie. We wnętrzu miejscowej świątyni miała znajdować się wielka, przypominająca Słońce, obita na złoto tarcza, będąca symbolem wielkiej siły młodego boga. Miejscowi wynosili ją ze świątyni wyłącznie na czas wojny, gdyż wierzyli w to, że jest ona w stanie zapewnić zwycięstwo. Fakt ten wykorzystał człowiek biskupa Ottona, który podczas wynoszenia złotej tarczy ukrył się za nią, pozostawiając miejscowych w złudzeniu, że sam Jarowit wyniósł ze środka cenny ryzsztunek.

Kronikarskie relacje potwierdzają również związek Jarowita ze sferą płodności. Świadczy o tym chociażby odnotowana w kronice groźba jarowitego kapłana, który grozi odstępującym od wiary w Jarowita odebraniem płodów pól i lasów. Wspomniane już przypadające na 15 kwietnia święto Jaryły wiązało się z dokonaniem rytualnego pierwszego siewu. Podczas tych uroczystości Jarowit przemawiał do ludu przez usta żerycy bądź samą tarczę. O samym święcie niewiele jednak wiadomo, choć z dużym prawdopodobieństwem można założyć, że jego obchody chociażby częściowo muszą pokrywać się z poświęconym we folklorze dniem św. Jerzego.

Słowiański Jaryło/Jarowit to zatem bardzo ciekawa postać, która wykazuje związki z wieloma postaciami z rodzimych i nie tylko wierzeń. Słowiański Jaryło to przede wszystkim dawca wegetacji i pan płodności, którego siła doprowadziła także do nadania temu bóstwu militarnego charakteru. Badacze bardzo często utożsamiają dziś tę postać z połabskim Świętowitem, a także wschodniosłowiańskim Perunem. Wszystko w imię powszechnego wśród Słowian przekonania, że Perun jest mnogi. Hipoteza ta zdaje się być mocno solidna, jednak nic nie stoi na przeszkodzie temu, by na postać Jarego Boga patrzeć też w oderwaniu od innych bóstw^{CXXV}.

III.11. Мáкошь. Mokosz

Мáкошь (фот. 111) (Мóкошь, Мáкоша, Мóгуш, в не́которых исто́чниках¹ – Велесы́ня) – древнеславя́нская бо́гиня судьбы, плодородия и семе́йного очага́ (семе́йного сча́стья)². В её руках сосредото́чены ни́ти жи́зней все́х живы́х су́ществ³ (в том числе⁴ и бо́гов). Мáкошь та́кже почита́лась как бо́гиня гада́ний и волшебства́⁵, покрови́тельница свяще́нных колóдцев и то́чек си́лы⁶.

Мáкошь или, как её иногда́⁷ называ́ли, Вели́кая Ткачи́ха⁸, де́ржит в руках по́лотно ми́ра⁹, на кото́ром из ни́тей-жи́зней она́ сплетáет замысло́ватые узо́ры¹⁰. Мáкошь мо́жет в любу́ю секун́ду оборо́вать любу́ю ни́ть¹¹ и́ли изме́нить ход её дви́жения¹², но она́ нико́гда́ это́го не де́лает¹³.

У Мáкоши есть две по́мощницы¹⁴ – это́ бо́гини До́ля и Недо́ля. Когда́ Мáкошь прядёт оче́редной пла́ст миро́здания¹⁵, До́ля и Недо́ля пооче́редно касáются ра́зных ни́тей¹⁶, опреде́ляя, та́ким о́бразом, су́дбы люде́й¹⁷ (и́ли отде́льных време́нных эта́пов жи́зней э́тих люде́й¹⁸).

Мáкошь – апофе́оз же́нственности, мате́ринства¹⁹. Это́ о́браз Ма́тери Сы́рой Земли́²⁰. Её зве́рь²¹ – коро́ва, живо́тное, без кото́рого лю́бое хо́зяйство явля́ется непо́лноце́нным²².

Куми́р²³ Мáкоши был еди́нственным же́нским куми́ром²⁴ в пантео́не кня́зя Влади́мира, что говори́т об исклю́чительности это́го о́браза²⁵.

Сло́во Мáкошь происхо́дит от древнеславя́нского²⁶ «mokos», что зна́чит «пряде́ние»²⁷.

Мáкошь на́шим пре́дкам приста́влялась как вы́сокая, краси́вая же́нщина в умере́нном возра́сте²⁸. Её краси́ота была́ краси́отой и́менно же́нщины, а не де́вушки²⁹ (как в слу́чае³⁰ с Ла́дой)^{CXXVI}.

¹ w niektórych źródłach
² starosłowiańska bogini losu, płodności i ogniska domowego (szczęścia domowego)
³ w jej rękach znajdują się nici życia wszystkich istot żywych
⁴ w tym również
⁵ była czczona jako bogini wróżenia i czarów
⁶ patronka świętych studni i punktów siły
⁷ lub jak ją czasami
⁸ Wielka Tkaczka
⁹ trzyma w rękach płótno świata
¹⁰ na którym z nitok-życia wyplata złożone wzory
¹¹ może w każdej chwili zerwać dowolną nitkę
¹² lub zmienić jej bieg
¹³ ale nigdy tego nie robi
¹⁴ ma dwie pomocnice
¹⁵ wyplata kolejną warstwę wszechświata
¹⁶ po kolei dotykają różnych nitok
¹⁷ określając w ten sposób losy ludzi
¹⁸ lub kolejnych etapów czasowych życia tych ludzi
¹⁹ apoteoza kobiecości, macierzyństwa
²⁰ Matki Surowej Ziemi
²¹ jej zwierzę
²² zwierzę, bez którego dowolne gospodarstwo jest niepełnowartościowe
²³ bóstwo
²⁴ jedynym kobiecym bóstwem
²⁵ co świadczy o wyjątkowości tej postaci
²⁶ pochodzi od starosłowiańskiego „przędzenie”
²⁷ „przędzenie”
²⁸ wydawała się jako wysoka, piękna kobieta w średnim wieku
²⁹ jej uroda była urodą kobiety, a nie dziewczyny
³⁰ jak to było w przypadku

CZY WIESZ, ŻE...

Wśród Słowian wschodnich Mokosz – bogini płodności i urodzaju, opiekunka kobiet i dzieci, traktowana często jako słowiańska Matka Ziemia, której cześć należało szczególnie oddawać w porze żniw i zbiorów. Kim była słowiańska Mokosz i w jaki sposób pamięć o niej zachowała się do naszych czasów?

Imię *Mokosz* często jest wyprowadzane od sanskryckiego *makhá* 'szlachetny, bogaty', co uzasadniałoby jej związek ze sferą płodności i urodzaju. Nazwa ta konotuje również związek z wyrazem *meksha* oznaczającym 'wyzwolenie', 'śmierć, mrok', a także – 'sok roślinny'. Trudno jednak powiedzieć, na ile kult Mokoszy faktycznie łączył się z wierzeniami starożytnych Indii, zwłaszcza że uderzające jest podobieństwo imienia tej bogini do takich wyrazów jak *mokry*, *moczyć* itp. Z perspektywy językoznawczej trudno jest jednoznacznie rozstrzygnąć, czy prasłowiański rdzeń *mok-* z wodą i wilgotnością łączył się pierwotnie, czy też upowszechnił się on wtórnie właśnie za sprawą kultu bogini kojarzonej ze sferą wodną. Niektórzy zwykli też wyprowadzać kult Mokoszy od fińskiego demona i plemienia *Moksza*, choć w tym wypadku to raczej Skandynawowie zapożyczyli pewny element od sąsiedniego ludu. Mokosz należy traktować przede wszystkim jako boginię wschodniosłowiańską, która zapewne z czasem została zdegradowana do funkcji demonologicznej. Źródła pisane poświadczają istnienie kultu tej postaci na Rusi, choć nie brakowało w literaturze naukowej hipotez łączących Mokosz z całą Słowiańszczyzną. Jest to jednak sprawa wątpliwa – wyprowadzana na podstawie nazwy czeskiej gminy *Mokošín*, wyróżniającej się szczególnym herbem, na którym jest obecna kobieta pośród dwóch kłosów zboża. Czeski Mokoszyn to jednak jedyny taki przypadek na obszarze zachodniej Słowiańszczyzny, podczas gdy na Wschodzie można odnaleźć takie nazwy miejscowe: jak *Mokoš* pod Pskowem, *Mokszany*, *Moksza*, *Moksze*, *Mokszy* Błoto czy *Mokuszów*. Ta jedna nazwa miejscowa to zatem za mało, by kult Mokoszy móc uznać za ogólnosłowiański.

Najpowszechniej zwykło się dziś Mokosz łączyć z kultem „matki ziemi wilgotnej” (*mat' syrąja zemlja*), który dobrze zachował się w kulturze ludowej, zwłaszcza rosyjskiej. Na wschodnich ziemiach istniał niegdyś wśród chłopów zwyczaj wyznawania grzechów prosto do ziemi bądź też zakaz „ranienia” jej w pewnych porach. Ziemia wczesną wiosną bywała traktowana jak kobieta brzemienna, przygotowująca się do wypuszczenia plonów. Z tego powodu nie należało jej orać ani uderzać, nie rwano też z niej trawy, a także unikano takich prac jak gradzenie czy wbijanie kołów. Na ziemi nie wypadało upadać ani tym bardziej na nią spluwać. Każdy haniebny czyn wobec niej wymagał przeproszenia, gdyż tak wielki wobec niej żywiono niegdyś szacunek. Na ziemię przeklinano i przysięgano, całowano ją i tytułowano świętą. W celu zapewnienia urodzaju zakopywano w niej ofiary, a także – odbywano bądź symulowano na niej stosunki płciowe. Tak duża liczba wierzeń związanych z ziemią musi mieć związek z pradawnym kultem.

Pojęcie ziemi jako matki należy do jednych z najstarszych wyobrażeń religijnych, choć nie na każdym terenie zachowało się ono aż tak dobrze. Wierzenie to należy łączyć w parę z mitem uranicznym, który również zatracił gdzieś swój mitologiczny wymiar. NIEBO-ZIEMIA to jedna z podstawowych kosmogonicznych opozycji. Ziemia bierze bierny udział w rodzeniu świata w znanej nam postaci, przez co nie może dziwić skojarzenie niej z kobietą w ciąży. Aleksander Gieysztor kult Mokoszy połączył z irańską Anahitą bądź Surą – boginią płodności, opiekunką dzieci i hodowli owiec. Jest to trop bardzo słuszny, zwłaszcza że słowiańskie bóstwo zdaje się mieć związek ze wszystkimi wymienionymi sferami.

Za sprawą folkloru wiemy, że Mokosz była kojarzona z tkactwem i przędzeniem. Wśród Rosjan bogini ta przetrwała pod postacią demona domowego – kobiety z dużą głową, która przędła w nocy wełnę i strzygła owce, dając o sobie znać za sprawą dźwięku pracującego kołowrotka. W tradycji ludowej Mokoszy zostawiono ofiarę z kłęбка wełny bądź żywności. Zapewne dalsza demonizacja tej postaci doprowadziła do wyodrębnienia się wierzeń na temat kikimor/sziszimor, szkodliwych demonów domowych, również słynących z przędzenia i warkotu kołowrotka. Przekazy ludowe poświadczają także związek Mokoszy ze sferą seksualną, konkretnie – z onanizmem.

Skojarzenie Mokoszy z wełną sprawiło, że niektórzy badacze zaczęli łączyć ją z odpowiedzialnością za ludzki los. W mitach indoeuropejskich dobrze zachowała się wszakże metafora ludzkiego żywota jako nici. Z tego powodu Mokosz wykazuje podobieństwo do Doli – słowiańskiej personifikacji ludzkiego

losu. Jest to trop bardzo niepewny, zwłaszcza że ze słynnymi niemi łączone były zazwyczaj potrójne bóstwa kobiece. Skądś jednak wierzenia na temat doli i niedoli musiały się wziąć, a wschodniosłowiański kult Mokoszy zdaje się tutaj częściowo pokrywać z tą sferą wierzeń.

Jeśli uznać wierzenia dawnych Słowian za jednolite, to Mokosz musiała mieć swe odpowiedniki wśród Słowian zachodnich i południowych. Na Bałkanach poświadczony został kult Perperuny – bogini deszczu i mokrej pogody, małżonki samego Peruna. Była ona też nazywana Dodolą – czyżby kolejne powiązanie z ludzką dolą? Podobieństwo Mokoszy do Perperuny sprawiło, że również nią zaczęto postrzegać jako małżonkę Gromowładnego. Niektórzy jednak zwracają uwagę na bliskość bogini do Welesa – pana podziemnego świata i opiekuna zwierząt hodowlanych, która opierała się na podobieństwie sprawowanych funkcji. O wiele trudniej odnaleźć jest odpowiednik Mokoszy wśród Słowian zachodnich. Najbardziej prawdopodobną kandydatką zdaje się być Łada – bogini kojarzona m.in. z miłością i roślinnością, choć jej kult nie jest zbyt mocno poświadczony.

Wojownicy na Rusi mogli przysięgać na Peruna, zaś rolnicy na Welesa. Do kogoś jednak swe prośby musiały znosić także kobiety. Mokosz jako bogini płodności była niewątpliwie dobrą adresatką modlitw dla zatroskanych matek, choć niewykluczone, że zwracały się do niej wszystkie dojrzałe kobiety. Jeśli jej związek z ludzkim losem okazałby się prawdziwy, wówczas Mokosz byłoby można uznać nawet za jedno z naczelnych słowiańskich bóstw^{CXXVII}.

Фотографии. Fotografie

- Fot. 1. Patriarcha Moskiewski i Calej Rusi Cyryl I. Źródło: www.diaconia.ru/russkaya-pravoslavnaya-cerkov-peredala-bolee-29-millionov-rublej-dlya-pomoshhi-postradavshim-ot-navodneniya-v-serbii (dostęp: 23.08.2018).
- Fot. 2. Rosyjski krzyż prawosławny. Źródło: http://samlib.ru/r/raba_b_i/text-40.shtml (dostęp: 25.08.2018).
- Fot. 3. Krzyż prawosławny. Źródło: www.wikiwand.com/ru/Русский_крест (dostęp: 25.08.2018).
- Fot. 4. Znak krzyża w prawosławiu. Źródło: <https://vkurier.by/88530> (dostęp: 06.07.2018).
- Fot. 5. Rosyjska świątynia prawosławna – Katedra Chrystusa Zbawiciela w Moskwie. http://prorossiu.ru/?page_id=952 (dostęp: 25.08.2018).
- Fot. 6. Schemat świątyni prawosławnej. Źródło: <http://iamruss.ru/orthodox-church-scheme/> (dostęp: 28.06.2018).
- Fot. 7. Pritwor (przedsiónek). Źródło: http://arhiv.udmeparhia.ru/photo/arrivals/photo_518.html (dostęp: 05.07.2018).
- Fot. 8. Papiert (kruchta). Źródło: www.facade-project.ru/spravochniki/slovar_terminov/p/papert/ (dostęp: 05.07.2018).
- Fot. 9. Altar (oltarz). Źródło: www.pravoslavie.by/page/simvolika-pravoslavnogo-hrama-altar (dostęp: 05.07.2018).
- Fot. 10. Prestół (stół). Źródło: www.pravoslavie.ru/gallery/image64_13316.htm (dostęp: 05.07.2018).
- Fot. 11. Antymins. Źródło: <https://diak-kuraev.livejournal.com/1173408.html> (dostęp: 05.07.2018).
- Fot. 12. Darochranitelnica (tabernakulum). Źródło: <http://cerkovna-lavka.com/raznye-tovary/344-darokhranitelnitsa-bolshaya-pravoslavnaya.html> (dostęp: 05.07.2018).
- Fot. 13. Daronosica (cyborium). Źródło: www.pravuzor.ru/Pohodnyj-evharisticheskij-komplekt-daronosica-5.html (dostęp: 05.07.2018).
- Fot. 14. Siemiswiecznik (siedmioramienny świecznik). Źródło: www.pravuzor.ru/Semisvechnik-naprestol-nyj-malyj.html (dostęp: 05.07.2018).
- Fot. 15. Hornieje miasto (górne miejsce, tron biskupa). Źródło: www.pravoslavie.by/page/simvolika-pravoslavnogo-hrama-altar (dostęp: 05.07.2018).
- Fot. 16. Źertwiennik (stół ofiarny). Źródło: <http://floxasia.ru/zhertvennik/> (dostęp: 05.07.2018).
- Fot. 17. Naczynia liturgiczne. Źródło: http://alexandr-hram.ru/?attachment_id=2206 (dostęp: 05.07.2018).
- Fot. 18. Sojele i amwon. Źródło: www.pravoslavie.ru/104954.html (dostęp: 05.07.2018).
- Fot. 19. Kiot. Źródło: http://iconexpo.ru/c5_0129.php (dostęp: 05.07.2018).
- Fot. 20. Anałoj. Źródło: <https://yandex.com/collections/card/5a686ab5c75bad50bf6ddf00/> (dostęp: 05.07.2018).
- Fot. 21. Panikadilo. Źródło: www.vozrozhdenie.org/panikadila.php (dostęp: 05.07.2018).
- Fot. 22. Świece w cerkwi. Źródło: www.palomnik.by/palomnik/nearest/svechi/ (dostęp: 06.07.2018).
- Fot. 23. Kanun. Źródło: <https://ok.ru/group52103090733227/topic/67962808680619> (dostęp: 06.07.2018).
- Fot. 24. Dzwony cerkiewne. Źródło: www.newmartyros.ru/news/obzor-chetvergovyh-vstrech-zakotyabr-noyabr.html (dostęp: 06.07.2018).
- Fot. 25. Chór w cerkwi. Źródło: <http://pravpokrov.ru/Articles/index/375> (dostęp: 25.08.2018).
- Fot. 26. Ikonostas. Źródło: www.be-in.ru/review/33860-cto-takoe-ikonostas-i-zachem-nuzhen/ (dostęp: 03.07.2018).
- Fot. 27. Układ ikonostasu. Źródło: <https://pl.wikipedia.org/wiki/Ikonostas> (dostęp: 03.07.2018).
- Fot. 28. Chrzest. Źródło: www.pravoslavie.ru/59017.html (dostęp: 05.07.2018).
- Fot. 29. Chrzest osoby dorosłej. Źródło: www.prisnilos.ru/magiya/kreschenie_vzroslogo.html (dostęp: 25.08.2018).
- Fot. 30. Bierzmowanie. Źródło: <http://proruschurch.ru/cto-takoe-miropomazanie-v-pravoslavii/> (dostęp: 25.08.2018).
- Fot. 31. Bierzmowanie. Źródło: <http://hram-vnls.ru/миропомазание/> (dostęp: 25.08.2018).
- Fot. 32. Przygotowanie mirry. Źródło: <https://foma.ru/miro.html> (dostęp: 25.08.2018).
- Fot. 33. Spowiedź. Źródło: <http://voloske.com/on-confession.html> (dostęp: 05.07.2018).
- Fot. 34. Spowiedź. Źródło: <https://pravoslavie.ru/99867.html> (dostęp: 25.08.2018).

- Fot. 35. Eucharystia. Źródło: www.pravmir.ru/kak-sovershaetsya-tainstvo-evharistii-foto/ (dostęp: 05.07.2018).
- Fot. 36. Podejście do przyjęcia komunii świętej. Źródło: www.pravmir.ru/esli-prichashhatsya-kazhdoe-voskresene-poluchaetsya-vsya-zhizn-tolko-post/ (dostęp: 25.08.2018).
- Fot. 37. Ciało i Krew Chrystusa. Źródło: <http://blagozdravnica.ru/tainstvo-evharistii-i-zdorov-e-cheloveka/> (dostęp: 25.08.2018).
- Fot. 38. Popicie po komunii świętej. Źródło: <http://hram-troicy.prihod.ru/articles/view/id/1183064> (dostęp: 25.08.2018).
- Fot. 39. Prosfora. Źródło: <http://vichuga-voskr.cerkov.ru/2016/06/22/prosfora/> (dostęp: 25.08.2018).
- Fot. 40. Małżeństwo. Źródło: <http://conferencie.ru/venchanie-v-cerkvi-pravila-cto-nuzhno-dlya-venchaniya-v-cerkvi> (dostęp: 25.08.2018).
- Fot. 41. Ślub w cerkwi. <https://artevent24.ru/uslugi/sv/venchanie/> (dostęp: 25.08.2018).
- Fot. 42. Młoda para z ikonami. Źródło: <https://godsvadba.ru/svadba/vse-o-venchani-v-pravoslavnoj-cerkvi.html> (dostęp: 25.08.2018).
- Fot. 43. Wyświęcenie diakona. Źródło: http://troizavoronzovo.prihod.ru/fotografii_prihodskoj_zhizni/view/id/1176952 (dostęp: 26.08.2018).
- Fot. 44. Wyświęcenie diakona. Źródło: www.seminaria-tmb.ru/2017/11/13/za-bozhestvennoj-liturgiej-v-mihajlo-arhangelskom-hrame-sela-mordovo-soversheno-rukopolozhenie-studenta-4-kursa-seminarii-v-san-diakona/ (dostęp: 26.08.2018).
- Fot. 45. Wyświęcenie prezbitra. Źródło: <http://kalugads.ru/rukopolozhenie-v-svyashhennyj-san-presvitera-6> (dostęp: 26.08.2018).
- Fot. 46. Wyświęcenie prezbitra. Źródło: <http://kalugads.ru/rukopolozhenie-v-svyashhennyj-san-presvitera-5> (dostęp: 26.08.2018).
- Fot. 47. Wyświęcenie biskupa. Źródło: https://yle.fi/uutiset/osasto/novosti/finlyandskaya_pravoslavnaya_tserkov_naznachila_novogo_yepiskopa/7730562 (dostęp: 26.08.2018).
- Fot. 48. Wyświęcenie biskupa. Źródło: <http://mitropolia.spb.ru/news/av/?id=17903> (dostęp: 26.08.2018).
- Fot. 48. Sakrament namaszczenia chorych. Źródło: <http://slovo.odessa.ua/news/25983-soborovanie-tainstvo-bolnyh-i-zdorovyh.html> (dostęp: 26.08.2018).
- Fot. 49. Sakrament namaszczenia chorych. Źródło: <http://dishpravoslaviem.ru/soborovanie/> (dostęp: 26.08.2018).
- Fot. 50. Sakrament namaszczenia chorych. Źródło: <http://astreparh.ru/novosti-eparhii/1289-molodezhnoe-soborovanie.html> (dostęp: 26.08.2018).
- Fot. 51. Sakrament namaszczenia chorych. Źródło: <http://blagozven.ru/soborovanie-eleosvyashhenie-tainstvo-vrachuyushhee-dushu-i-telo/> (dostęp: 27.08.2018).
- Fot. 52. Duchowni prawosławni i ich ubiór. Źródło: www.eparchia.kg/Elementy_tserkovnogo_protokola_dlya_SMI.pdf (dostęp: 05.07.2018).
- Fot. 53. Duchowni prawosławni i ich ubiór. Źródło: www.eparchia.kg/Elementy_tserkovnogo_protokola_dlya_SMI.pdf (dostęp: 05.07.2018).
- Fot. 54. Szpongi na desce ikony. Źródło: <http://kupistarinu.ru/articles/53> (dostęp: 27.08.2018).
- Fot. 55. Kowczeg na desce do pisania ikony. Źródło: <http://kupistarinu.ru/articles/53> (dostęp: 27.08.2018).
- Fot. 56. Naklejanie pa wołoki (tkaniny) na deskę ikony. Źródło: <http://vasha-ikona.tilda.ws/> (dostęp: 27.08.2018).
- Fot. 57. Nanoszenie szablonu rysunku na deskę ikony. Źródło: <http://ivepar.ru/tehnika2.htm> (dostęp: 27.08.2018).
- Fot. 58. Nanoszenie złotej folii na deskę ikony. Źródło: <http://ivepar.ru/tehnika2.htm> (dostęp: 27.08.2018).
- Fot. 59. Ucieranie farby z żółtkiem. Źródło: <http://ivepar.ru/tehnika2.htm> (dostęp: 27.08.2018).
- Fot. 60. Właściwe pisanie ikony. Źródło: <http://ivepar.ru/tehnika3.htm> (dostęp: 27.08.2018).
- Fot. 61. Pokrywanie ikony werniksem. Źródło: <http://ivepar.ru/tehnika3.htm> (dostęp: 27.08.2018).
- Fot. 63. Zbawiciel Nie Ludzką Ręką Uczyniony. Źródło: www.mirianin.ru/content/view/41/4/ (dostęp: 21.06.2018).

- Fot. 64. Chrystus „Mokra broda”. Źródło: www.cirota.ru/forum/view.php?subj=45064&order =desc&user_id=6624&show_all=1&pg=7 (dostęp: 27.08.2018).
- Fot. 65. Chrystus Pantokrator. Źródło: www.icon-art.info/masterpiece.php?lng=ru&mst_id=1457 (dostęp: 28.06.2018).
- Fot. 66. Spas w siłach – Zbawiciel w majestacie. Źródło: http://mirikon.org/ikonografiya/iisus_hristos/spas_v_silah/ (dostęp: 27.08.2018).
- Fot. 67. Zbawiciel na tronie. Źródło: http://www.icon-art.info/masterpiece.php?lng=ru&mst_id=821 (dostęp: 27.08.2018).
- Fot. 68. Zbawiciel Emmanuel. Źródło: www.svytieicons.com/spas-jemmanuil (dostęp: 21.06.2018).
- Fot. 69. Zbawiciel Deesis. Źródło: www.orantashope.ru/ikony/ikona-spas-na-trone-deisus/ (dostęp: 21.06.2018).
- Fot. 70. Anielski Deesis. Źródło: http://nesusvet.narod.ru/ico/icons/ds_003.jpg (dostęp: 28.08.2018).
- Fot. 71. Ikona Zbawiciel o karcącym spojrzeniu. Źródło: http://ru-icons.ru/part1/part11/1_1_6-3.htm (dostęp: 03.07.2018).
- Fot. 72. Chrystus Błogie Milczenie. Źródło: www.pinterest.se/pin/428264245789166851/ (dostęp: 28.08.2018).
- Fot. 72. Matka Boska Oranta. Źródło: http://mirikon.org/ikonografiya/bozhya_mater/oranta/ (dostęp: 28.08.2018).
- Fot. 73. Nowogrodzka Matka Boska „Znak”. Źródło: www.vidania.ru/icons/icon_bogomaterznamenie_517x639.jpg (dostęp: 28.08.2018).
- Fot. 74. Matka Boska Wskazująca Droge – Hodegetria – Cudowna Matka Boska Kazańska. Źródło: <http://blagozdravnica.ru/kazanskaya-ikona-bozhiej-materi/> (dostęp: 28.08.2018).
- Fot. 75. Cudowna Ikona Matki Boskiej Smoleńskiej Hodegetria. Źródło: www.pravoslavie.ru/put/050810113339.htm (dostęp: 28.08.2018).
- Fot. 76. Matka Boska Czula (Umilenie) – Eleusa – Cudowna Matka Boska Włodzimierska. Źródło: <https://www.pravmir.ru/vladimirsкая-ikona-bozhiej-materi-2/> (dostęp: 02.07.2018).
- Fot. 77. Cudowna ikona Matki boskiej Fiodorowskiej. Źródło: https://pl.wikipedia.org/wiki/Fiodorowska_Ikona_Matki_Bo%C5%BCej#/media/File:Fedorovskaya.jpg (dostęp: 28.08.2018).
- Fot. 78. Ikona Trójca Święta A. Rublowa. Źródło: https://cdn0.riastatic.com/photosnew/general/adv_photos/svyataya-troytsa-165-kh-200-mm__90811985d.jpg (dostęp: 28.08.2018).
- Fot. 79. Andriej Rublow – ikona świętego. Źródło: www.pinterest.es/pin/139893132155441166/ (dostęp: 28.08.2018).
- Fot. 80. Nowogrodzka ikona Świętego Mikołaja Cudotwórcy. Źródło: https://ru.wikipedia.org/wiki/Икона_Никола́й_из_Духова_монастыря (dostęp: 28.08.2018).
- Fot. 81. Zarájska ikona Świętego Mikołaja Cudotwórcy. Źródło: www.vidania.ru/ikony/icon_zaraiskaya/zaraiskaya_ikona_nikoilaya_chudotvorza.html (dostęp: 28.08.2018).
- Fot. 82. Ikona Matrony Moskiewskiej. Źródło: www.moleben-online.ru/khramy-i-svyatyni/chudotvornye-ikony/145-chudotvornye-moshchi-sv-prav-blzh-matrony-moskovskoj (dostęp: 28.08.2018).
- Fot. 83. Ikona Kseni Petersburskiej. Źródło: www.k-istine.ru/orationem/orationem-051.htm (dostęp: 28.08.2018).
- Fot. 84. Ikona Błogosławionego Wasyla. Źródło: <https://nlo-mir.ru/religia/37566-30-samyh-znamenitih-ikon-rossii.html#20> (dostęp: 28.08.2018).
- Fot. 85. Ikona Serafina z Sarowa. Źródło: <http://agniyogaineverydaylife.bestforums.org/viewtopic.php?f=15&t=1961> (dostęp: 28.08.2018).
- Fot. 86. Ikona Siergieja z Radoneża. Źródło: <https://bogolub.info/ikona-sergiya-radonezhskogo-vchem-pomogaet-znachenie-istoriya/> (dostęp: 28.08.2018).
- Fot. 87. Ikona Paraskiewy Piątnicy. Źródło: <https://omolitvah.ru/ikony/ikona-paraskevy-pyatnitsy/> (dostęp: 29.08.2018).

- Fot. 88. Ikona „Wszyscy Święci, jaśniejący na Ziemi rosyjskiej”. Źródło: www.sv-troitsa.ru/wp-content/uploads/2016/07/Sobor-vseh-russkih-svyatyh-2.jpeg (dostęp: 29.08.2018).
- Fot. 89. Religie Rosji. Źródło: <https://infourok.ru/prezentaciya-po-orkse-religii-rossii-2771126.html> (dostęp: 29.08.2018).
- Fot. 90. Przedstawiciele różnych religii z Putinem. Źródło: <https://ria.ru/religion/20170926/1505616837.html#pv=g%3D1505616837%2Fp%3D1505676416> (dostęp: 29.08.2018).
- Fot. 91. Meczet Achmada Kadyrowa– „Serce Czeczenii” w Groznm. Źródło: <https://yandex.ru/collections/card/5afcc80f1fe66d1c2eced6a8/> (dostęp: 06.10.2018).
- Fot. 92. Główny mufti Rosji – Talgat Tadzuddin. Źródło: <http://mahalla1.ru/talgat-tadzhuddin> (dostęp: 06.10.2018).
- Fot. 93. Główny rabbi Rosji – Berel Lazar. Źródło: http://ravvinat.ru/ru/about_us/chief_rabbi/ (dostęp: 06.10.2018).
- Fot. 94. Główny rabbi Rosji – Adolf Szajewicz. Źródło: <http://centralsynagogue.ru/o-nas/ravvinyi/ravvin-adolf-shaevich/> (dostęp: 06.10.2018).
- Fot. 95. Wielka Synagoga Chóralna w Petersburgu. Źródło: www.culture.ru/institutes/12026/bolshaya-khoralnaya-sinagoga-sankt-peterburga (dostęp: 06.10.2018).
- Fot. 96. Congolski Dacan w Buriacji. Źródło: <http://selorodnoe.ru/dos/show/id3707324/> (dostęp: 06.10.2018).
- Fot. 97. Świątynia Buddyjska w Petersburgu. Źródło: <https://ru.depositphotos.com/8136253/stock-photo-saint-petersburg-buddhist-temple-gunzechojnej.html> (dostęp: 06.10.2018).
- Fot. 98. Zwierchnik buddystów Rosji Damba Ajustejew. Źródło: <http://baikal-info.ru/zapadnyy-forpost-buryatskogo-buddizma-otmetil-yubiley> (dostęp: 06.10.2018).
- Fot. 99. Szaman. Źródło: <https://glavred.info/opinions/10004135-tancy-s-bubnami-ili-kak-shamany-zahvatyvayut-ukrainu.html> (dostęp: 06.10.2018).
- Fot. 100. Naczelny szaman Rosji. Źródło: <https://philologist.livejournal.com/10296046.html> (dostęp: 06.10.2018).
- Fot. 1011. Bóg Rod. Źródło: <http://radogost.ru/rod.html> (dostęp: 30.08.2018).
- Fot. 102. Bogini Łada. Źródło: <https://womanadvice.ru/boginya-lada-v-slavyanskoy-mifologii-kak-molitsya-bogine-lyubvi-i-krasoty> (dostęp: 30.08.2018).
- Fot. 103. Bóg Swaróg. Źródło: <http://ru.fantasticbeings.wikia.com/wiki/> (dostęp: 31.08.2018).
- Fot. 104. Bóg Perun. Źródło: www.12masters.com/statii/item/77-zapovedi-boga-peruna (dostęp: 03.07.2018).
- Fot. 105. Bóg Weles. Źródło: www.avito.ru/moskva/mebel_i_interer/slavyanskaya_oberezhnaya_kartina_na_kedre_veles_921019189 (dostęp: 03.07.2018).
- Fot. 106. Bóg Simargł. Źródło: <http://panteonbogov.ru/article/bogi/slavyanskii-panteon/semargl> (dostęp: 03.07.2018).
- Fot. 107. Bóg Strzybóg. Źródło: <http://drevnerus.ru/stribog/> (dostęp: 03.07.2018).
- Fot. 108. Dazbóg. Źródło: <https://znaj.ua/ru/popcorn/den-dazhdboga-6-maya-traditsii-i-obryady-slavyan> (dostęp: 03.07.2018).
- Fot. 109. Bóg Horus. Źródło: <http://gods-goddess.wikia.com/wiki/Hors> (dostęp: 03.07.2018).
- Fot. 110. Bóg Jaryło. Źródło: <https://drevniebogi.ru/yarilo-bog-solntsa-i-vesnyi/> (dostęp: 03.07.2018).
- Fot. 111. Makosz. Źródło: <https://pl.pinterest.com/pin/697354323520326091/> (dostęp: 03.09.2018).

Источники текстов. Źródła tekstów

- ^I <https://ru.wikipedia.org/wiki/Православие> (dostęp: 23.08.2018) .
- ^{II} https://pl.wikipedia.org/wiki/Wielka_schizma_wschodnia (dostęp: 23.08.2018).
- ^{III} <https://pl.wikipedia.org/wiki/Filioque> (dostęp: 23.08.2018).
- ^{IV} https://pl.wikipedia.org/wiki/Nicejsko-konstantynopolita%C5%84skie_wyznanie_wiary (dostęp: 25.08.2018).
- ^V https://pl.wikipedia.org/wiki/Nicejsko-konstantynopolita%C5%84skie_wyznanie_wiary (dostęp: 25.08.2018).
- ^{VI} https://ru.wikipedia.org/wiki/Никео-Цареградский_Символ_веры (dostęp: 25.08.2018).
- ^{VII} www.geopolitica.ru/article/chem-otlichaetsya-katolicheskaya-cerkov-ot-pravoslavnoy (dostęp: 25.08.2018).
- ^{VIII} <https://bolshoevozesenie.ru/81-patriarxiya/> (dostęp: 25.08.2018).
- ^{IX} www.se.pl/wiadomosci/polska/cyryl-i-w-polsce-patriarcha-moskwy-i-rusi-wart-4-miliardy-dolarow-aa-NdHi-s4No-Jc6x.html (dostęp: 25.08.2018).
- ^X http://wyborcza.pl/1,76842,12299160,Patriarcha_Cyryl_wierny_Putinowi_bohater_wielu_skandali.html (dostęp: 25.08.2018).
- ^{XI} <https://histmag.org/Jak-rosyjska-cerkiew-przetrwala-stalinizm-11294/2> (dostęp: 25.08.2018).
- ^{XII} <https://wiadomosci.onet.pl/kiosk/cerkiew-stalina/njcege> (dostęp: 25.08.2018).
- ^{XIII} https://ru.wikipedia.org/wiki/Православный_крест (dostęp: 25.08.2018).
- ^{XIV} https://pl.wikipedia.org/wiki/Znak_krzy%C5%BCa (dostęp: 25.08.2018).
- ^{XV} <http://pravoslavie.ru/104947.html> (dostęp: 25.08.2018).
- ^{XVI} <http://anisima.ru/kak-stavit-svechi/> (dostęp: 25.08.2018).
- ^{XVII} www.pravmir.ru/svecha/ (dostęp: 25.08.2018).
- ^{XVIII} www.prawoslawie.pl/prawoslawie/o-prawoslawiu/jestesmy-w-swiatyni/240-jestesmy-w-swiatyni-2 (dostęp: 05.07.2018).
- ^{XIX} www.pravoslavie.ru/104954.html (dostęp: 05.07.2018).
- ^{XX} www.tvn24.pl/kultura-styl,8/dzwiek-dzwonu-oczyszcza-dusze,207668.html (dostęp: 05.07.2018).
- ^{XXI} <http://muzshok.by/blog-post/vidy-cerkovnogo-peniya> (dostęp: 25.08.2018).
- ^{XXII} <http://cerkiew-gdansk.com/chor-w-kosciele-prawoslawnym/> (dostęp: 25.08.2018).
- ^{XXIII} www.aif.ru/dontknows/eternal/kak_pravilno_chitat_ikonostas (dostęp: 05.07.2018).
- ^{XXIV} www.pravmir.ru/tainstva-cerkvi/ (dostęp: 05.07.2018).
- ^{XXV} www.5dbaptism.ru/obryad-kreshcheniya (dostęp: 05.07.2018).
- ^{XXVI} www.pravmir.ru/tainstva-cerkvi/ (dostęp: 05.07.2018).
- ^{XXVII} <https://azbyka.ru/ispoved> (dostęp: 05.07.2018).
- ^{XXVIII} www.pravmir.ru/tainstva-cerkvi/ (dostęp: 05.07.2018).
- ^{XXIX} www.pravmir.ru/prichastie-eto-blagodatnoe-priobshhenie-dushi-k-k-vechnoj-zhizni/ (dostęp: 25.08.2018).
- ^{XXX} <http://belsat.eu/pl/news/pravoslawny-swiety-chleb-sztuka-wypiekania-prosfory-reportaz/> (dostęp: 25.08.2018).
- ^{XXXI} www.pravmir.ru/tainstva-cerkvi/ (dostęp: 25.08.2018).
- ^{XXXII} www.superfamily.ru/venchanie/ceremony-venchanye.html (dostęp: 25.08.2018).
- ^{XXXIII} www.veraprawoslawna.ru/?Tainstvo_svyashenstva (dostęp: 25.08.2018).
- ^{XXXIV} <https://bolshoevozesenie.ru/religions/412-svyashhenstvo/> (dostęp: 25.08.2018).
- ^{XXXV} www.pravmir.ru/tainstva-cerkvi/ (dostęp: 25.08.2018).
- ^{XXXVI} <https://foma.ru/ierarxiya-duxovenstva.html> (dostęp: 05.07.2018).
- ^{XXXVII} <https://liturgia.wiara.pl/doc/420753.Swiecenia-kaplanskie-w-Prawoslawiu> (dostęp: 26.08.2018).
- ^{XXXVIII} <http://cvetamira.ru/drevnerusskaya-ikonopis> (dostęp: 27.08.2018).
- ^{XXXIX} <http://micon.ru/icon/poleznaya-informatsiya/jetapi-napisaniya-ikony.php> (dostęp: 27.08.2018).
- ^{XL} <http://obikonah.ru/ikony-spasitelja-iisusa-hrista.html> (dostęp: 21.06.2018).
- ^{XLI} <http://obikonah.ru/ikony-spasitelja-iisusa-hrista.html> (dostęp: 21.06.2018).
- ^{XLII} <https://pl.wikipedia.org/wiki/Mandylion> (dostęp: 27.08.2018).

-
- XLIII <http://obikonah.ru/ikony-spasitelja-iisusa-hrista.html> (dostęp: 27.08.2018).
- XLIV <https://pl.wikipedia.org/wiki/Pantokrator> (dostęp: 28.06.2018).
- XLV <http://obikonah.ru/ikony-spasitelja-iisusa-hrista.html> (dostęp: 28.06.2018).
- XLVI [https://pl.wikipedia.org/wiki/Emmanuel_\(Chrystus\)](https://pl.wikipedia.org/wiki/Emmanuel_(Chrystus)) (dostęp: 21.06.2018).
- XLVII <http://obikonah.ru/ikony-spasitelja-iisusa-hrista.html> (dostęp: 21.06.2018).
- XLVIII <https://pl.wikipedia.org/wiki/Deesis> (dostęp: 21.06.2018).
- XLIX <https://dic.academic.ru/dic.nsf/ruwiki/1222194> (dostęp: 21.06.2018).
- L <http://nearyou.ru/Orumuz/ikon/3spac.html> (dostęp: 21.06.2018).
- LI www.tayninskoye.ru/voskresnye-besedy/besedy-2013-god/ikonografiya-obraza-spasitelya.html (dostęp: 21.06.2018).
- LII www.pravmir.ru/carica-neba-i-zemli/ (dostęp: 28.08.2018).
- LIII http://mirikon.org/ikonografiya/bozhya_mater/oranta/ (dostęp: 28.08.2018).
- LIV <https://pl.wikipedia.org/wiki/Orant> (dostęp: 28.08.2018).
- LV www.smolenskaya-fili.ru/index.php/2012-12-29-20-30-37/about-temple/icon/icons-typology (dostęp: 28.08.2018).
- LVI <https://pl.wikipedia.org/wiki/Hodegetria> (dostęp: 28.08.2018).
- LVII https://pl.wikipedia.org/wiki/Kaza%C5%84ska_Ikona_Matki_Bo%C5%BCej (dostęp: 28.08.2018).
- LVIII https://pl.wikipedia.org/wiki/Smole%C5%84ska_Ikona_Matki_Bo%C5%BCej (dostęp: 28.08.2018).
- LIX <https://ru.wikipedia.org/wiki/Елеуса> (dostęp: 02.07.2018).
- LX <https://pl.wikipedia.org/wiki/Eleusa> (dostęp: 02.07.2018).
- LXI https://pl.wikipedia.org/wiki/W%C5%82odzimiarska_Ikona_Matki_Bo%C5%BCej (dostęp: 02.07.2018).
- LXII https://pl.wikipedia.org/wiki/Fiodorowska_Ikona_Matki_Bo%C5%BCej (dostęp: 28.08.2018).
- LXIII <http://andrey-rublev.ru/andrey-rublev-troitsa.php> (dostęp: 28.08.2018).
- LXIV <https://misyjne.pl/przerwa-artykul/odkrywamy-piekno-ikony-trojca-swiet-a-andrieja-rublowa/> (dostęp: 28.08.2018).
- LXV <https://rosyjski-tlumacz.pl/rosja/kultura-i-sztuka/andriej-rublow-rosyjski-malarz-ikon/> (dostęp: 28.08.2018).
- LXVI <https://omolitvah.ru/ikony/ikona-nikolaya-chudotvortsa/> (dostęp: 28.08.2018).
- LXVII www.pravmir.ru/pochitanie-na-rusi-svyatitelya-nikolaya-mirlikijskogo/ (dostęp: 28.08.2018).
- LXVIII <https://misyjne.pl/mikolaj-wielki-mikolaj-wazny-mikolaj-ugodnik/> (dostęp: 28.08.2018).
- LXIX <https://ikona-i-molitva.info/ikona-matrony-v-chem-pomogaet/> (dostęp: 28.08.2018).
- LXX https://pl.wikipedia.org/wiki/Matrona_Moskiewska (dostęp: 28.08.2018).
- LXXI <https://womanadvice.ru/ikona-ksenii-peterburgskoy-kak-vyglyadit-o-chem-molyatsya-i-v-chem-pomogaet> (dostęp: 28.08.2018).
- LXXII <https://pl.aleteia.org/2017/02/18/swieta-ktora-przebierala-sie-za-mezczyzne-i-malowala-sobie-wasy-poznaj-ksenie-petersburska/> (dostęp: 28.08.2018).
- LXXIII <https://dailyhoro.ru/article/ikona-vasiliya-blazhennogo/> (dostęp: 28.08.2018).
- LXXIV https://pl.wikipedia.org/wiki/Bazyli_Moskiewski (dostęp: 28.08.2018).
- LXXV <http://molitva-info.ru/ikony/ikona-svyatogo-serafima-sarovskogo.html> (dostęp: 28.08.2018).
- LXXVI http://sklep.cerkiew.pl/product_info.php?products_id=250 (dostęp: 28.08.2018).
- LXXVII <https://bogolub.info/ikona-sergiya-radonezhskogo-v-chem-pomogaet-znachenie-istoriya/> (dostęp: 28.08.2018).
- LXXVIII www.braczyk.pl/19,sw.-sergiusz-z-radoneza.html (dostęp: 28.08.2018).
- LXXIX <https://days.pravoslavie.ru/Life/life4604.htm> (dostęp: 28.08.2018).
- LXXX <https://itriba.org/ru/object/paraskevo-pyatnickij-hram-savina-2889/history> (dostęp: 29.08.2018).
- LXXXI <https://muzeumslaskie.pl/pl/work/ikona-swiet-a-paraskiewa-ze-scenami-zycia/> (dostęp: 29.08.2018).
- LXXXII <https://azbyka.ru/days/p-tip-svjatosti> (dostęp: 28.08.2018).
- LXXXIII www.advantour.com/rus/russia/religion.htm (dostęp: 28.08.2018).
- LXXXIV Источник: https://geographyofrussia.com/religii-rossii/ (dostęp: 29.08.2018).

-
- LXXXV www.aif.ru/dontknows/actual/skolko_v_rossii_evreev (dostęp: 29.08.2018).
- LXXXVI Источник: <https://geographyofrussia.com/religii-rossii/> (dostęp: 29.08.2018).
- LXXXVII <https://islam-today.ru/blogi/rafik-muhametsin/islam-v-sovremennoj-rossii/> (dostęp: 29.08.2018).
- LXXXVIII https://etokavkaz.ru/chechnja/mecheti/serdce_chechni (dostęp: 29.08.2018).
- LXXXIX https://ru.wikipedia.org/wiki/Исламское_духовенство (dostęp: 06.10.2018).
- XC www.rp.pl/Spoleczenstwo/308219917-Muzulmanie-w-Rosji-Moskwa-w-cieniu-polksiezycyca.html (dostęp: 06.10.2018).
- XCI <http://islam.info.pl/rada-imamow/filary-islam/> (dostęp: 06.10.2018).
- XCII https://ru.wikipedia.org/wiki/зм_в_России (dostęp: 06.10.2018).
- XCIII www.visit-petersburg.ru/ru/showplace/195605/ (dostęp: 06.10.2018).
- XCIV <https://histmag.org/Druqa-Palestyna-Zydowski-Obwod-Autonomiczny-9435> (dostęp: 06.10.2018).
- XCIV www.izrael.badacz.org/kultura/judaizm.html (dostęp: 06.10.2018).
- XCVI www.grandars.ru/college/filosofiya/buddizm-v-rossii.html (dostęp: 06.10.2018).
- XCVII <http://kolumber.pl/g/145272-W%20sercu%20rosyjskiego%20buddyzmu> (dostęp: 06.10.2018).
- XCVIII www.bryk.pl/wypracowania/pozostale/religia/23596-buddyzm-najwazniejsze-zalozenia.html (dostęp: 06.10.2018).
- XCIX www.microarticles.ru/article/shamanstvo-v-rossii.html (dostęp: 06.10.2018).
- C <https://shuwany.rs/2017/05/shamany-sibiri/> (dostęp: 06.10.2018).
- CI <http://belsat.eu/pl/news/piate-wyznanie-szamanizm-zostanie-oficjalna-religia-w-rosji/> (dostęp: 06.10.2018).
- CII www.vice.com/pl/article/avxv8e/szamaniki-z-tuwy-pierwotna-madrosz-w-sercu-rosji (dostęp: 06.10.2018).
- CIII <http://radogost.ru/rod.html> (dostęp: 06.10.2018).
- CIV <https://slowianskibestiariusz.pl/bogowie/rod/> (dostęp: 30.08.2018).
- CV www.oberegi-runi.ru/slavyanskie-bogi-i-bogini/ (dostęp: 30.08.2018).
- CVI <https://womanadvice.ru/boginya-lada-v-slavyanskoy-mifologii-kak-molitsya-bogine-lyubvi-i-krasoty> (dostęp: 30.08.2018).
- CVII <https://natemat.pl/195931,ladacznicza-byla-swietna-a-kaplanki-seksualnosci-mieszkaly-na-jasnej-gorze-oto-jak-wygladal-seks-prastarych-slowian> (dostęp: 30.08.2018).
- CVIII <https://opolczykpl.wordpress.com/2012/10/01/czestochowa-demaskowanie-katolickiej-mitologii/> (dostęp: 30.08.2018).
- CIX www.oberegi-runi.ru/slavyanskie-bogi-i-bogini/ (dostęp: 30.08.2018).
- CX <https://tirvall.com/blog/swarog-slowianski-bog-ognia-slonca-kowalstwa/> (dostęp: 31.08.2018).
- CXI www.oberegi-runi.ru/slavyanskie-bogi-i-bogini/ (dostęp: 03.07.2018).
- CXII <https://tirvall.com/blog/perun-gromowladny-slowianski-bog-piorunow/> (dostęp: 03.07.2018).
- CXIII www.oberegi-runi.ru/slavyanskie-bogi-i-bogini/ (dostęp: 03.07.2018).
- CXIV www.slawoslaw.pl/weles/ (dostęp: 03.07.2018).
- CXV www.oberegi-runi.ru/slavyanskie-bogi-i-bogini/ (dostęp: 03.07.2018).
- CXVI <https://slowianowierstwo.wordpress.com/2014/11/13/simargl-lub-siemargl/> (dostęp: 03.07.2018).
- CXVII www.slawoslaw.pl/simargl-wielka-tajemnica/ (dostęp: 03.07.2018).
- CXVIII www.oberegi-runi.ru/slavyanskie-bogi-i-bogini/ (dostęp: 03.07.2018).
- CXIX www.slawoslaw.pl/strzybog/ (dostęp: 03.07.2018).
- CXX www.oberegi-runi.ru/slavyanskie-bogi-i-bogini/ (dostęp: 03.07.2018).
- CXXI <http://pl.mitologia.wikia.com/wiki/Da%C5%BCb%C3%B3g> (dostęp: 03.07.2018).
- CXXII www.oberegi-runi.ru/slavyanskie-bogi-i-bogini/ (dostęp: 03.07.2018).
- CXXIII <https://slowianskibestiariusz.pl/bogowie/chors/> (dostęp: 03.07.2018).
- CXXIV www.oberegi-runi.ru/slavyanskie-bogi-i-bogini/ (dostęp: 03.07.2018).
- CXXV www.slawoslaw.pl/jarylo-jarowit-pan-sily-i-mlodosci/ (dostęp: 03.07.2018).
- CXXVI <http://radogost.ru/makosh.html> (dostęp: 03.09.2018).
- CXXVII www.slawoslaw.pl/mokosz/ (dostęp: 03.09.2018).